

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA RIBE AMT

2008

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR RIBE AMT

Historisk Samfund for Ribe Amt

Stiftet 1902. Danmarks ældste amtshistoriske samfund

Bestyrelse

Formand

Lokalhistoriker Olga Pedersen
Vestergade 6, 6670 Holsted
Tlf. 75 19 82 80. e-mail: Olga.pedersen@stofanet.dk

Næstformand

Lærer Søren Mulvad
Varming Vesterby 9, 6760 Ribe. Tlf. 75 44 11 77.
e-mail: sergeiradonetskij@yahoo.com

Redaktør

Lokalhistoriker Olga Pedersen
Vestergade 6, 6670 Holsted
Tlf. 75 19 82 80. e-mail: Olga.pedersen@stofanet.dk

Kasserer

Søren Frederiksen,
Tværvvej 10, 6622 Bække
Tlf. 75 38 97 06. e-mail: histsamfund@profibermail.dk

Museumsleder Mogens Hansen
Frederiksberg Alle 13, 7200 Grindsted
Tlf. 51 18 29 55. e-mail: mogenshansen@mail.dk

Museumsinspektør Mette Guldberg
Frodesgade 110A, 6700 Esbjerg
Tlf. 75 45 49 69. e-mail: mg@fimud.dk

Peder Thygesen Nielsen
Midtbyvej 10, Blåvand
Tlf. 75 27 56 04

Klosterforstander Henrik Præstholt
Klostergade 3B, 6760 Ribe.
Tlf. 75 42 02 41. e-mail: ribekloster@stofanet.dk

Suppleanter

Jens Erik Starup, Horsbølvej 13, 7200 Grindsted
Tlf. 75 32 23 53

Harry Hansen, Fårholtvej 7, 6823 Ansager
Tlf. 75 29 20 94.

Ekspedition

og kasse

Søren Frederiksen

Gironummer

6 04 31 94

Kontingent

125 Kr.

Fra Ribe Amt

Historisk Samfund for Ribe Amt
2008

Fra Ribe amt 2008

Udgives af Historisk Samfund for Ribe Amt.

Produktion: Rosendahl · Esbjerg

ISSN 0046-4864

Eftertryk af årbogens artikler kun
med tilladelse fra forfatterne.

Omslagsbillede:

Spangsbjerg Sanatorium 1909

Foto: EBA

HILSEN FRA SPANGSBJERG SANATORIUM

– en beretning om postkortene

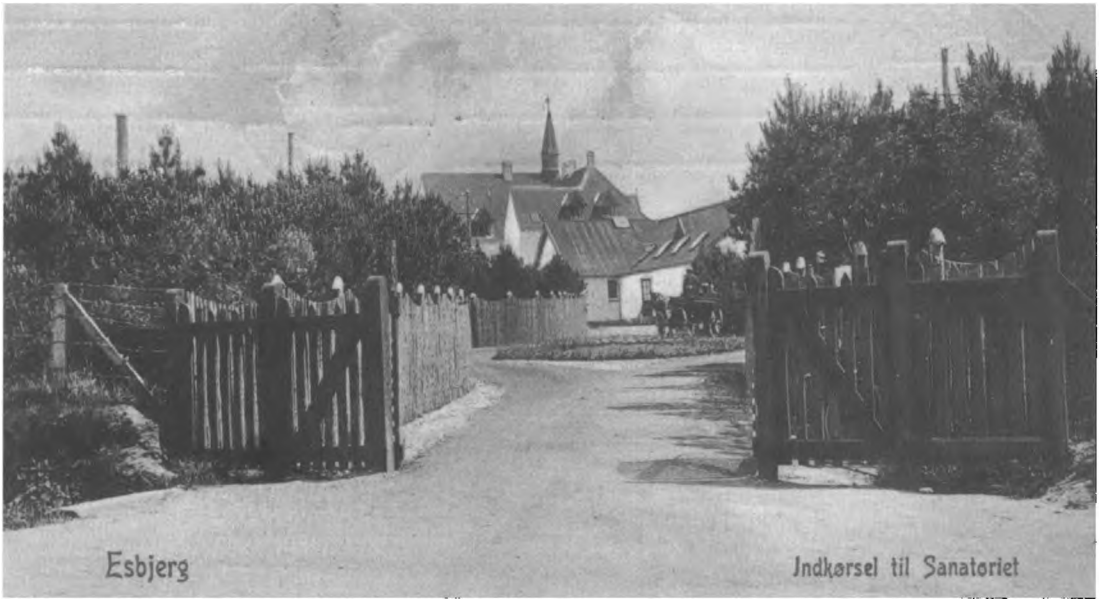
Af Aja Høy-Nielsen

Den 13. august 2008 er det 100 år siden, Sankt Joseph Søstrenes Sanatorium Spangsbjerg pr. Esbjerg, blev indviet under stor festligholdelse og dagen efter taget i brug for 76 patienter med lungetuberkulose. Patienterne kom fra hele Jylland, enkelte dog fra Fyn og København, men

fra Sønderjylland kom patienterne naturligt nok først efter Genforeningen i 1920. Sanatoriet blev bygget på initiativ af byrådsmedlem og praktiserende læge Thomas Brinch, der allerede i 1904 havde fået de katolske søstre til at bygge Sct. Joseph Hospital i Esbjerg. Det var mod de

En sommerdag på sanatoriet 1909. arkitekten er Bernhard Ingemann, der helstøbt har udformet »det hvide slot« i tidstypisk hospitalsarkitektur. Bemærk liggehallerne der efter tilbygning af sidefløjene i 1934 og -44 blev flyttet ned for enden af haven. Haveanlægget, der fremtræder nyanlagt, er tilplantet af ordenens gartner, søster Chrysostoma og pastor Desnos. Warburgs Kunst-Forlag, København. Foto: EBA

Indkørselen til sanatoriet fra Gl. Vardevej. Motivet rummer næsten pastoral idyl. Mon ikke rundkørslen er den første i hele esbjergområdet? Den forreste bygning er den senere tuberkulosestation. Postkortet er stilet til maler Freudendahl fra hans datter D.D. og er stemplet den 13.10.1909. Hun skriver, at hun kommer hjem på lørdag eller søndag. Ifølge journalen blev hun udskrevet den 16.10.1909. Warburgs Kunst-Forlag, København. Foto: EBA.

dengang fremherskende lægelige råd, at sanatoriet blev bygget så tæt på Vestkysten med de barske vinde. Men nogle år senere, i 1915, var den faglige vurdering vendt, idet Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse opførte Kystsanatoriet i Hjerting for drenge.

Tuberkulose var på den tid en meget alvorlig og smitsom sygdom med stor dødelighed. I måneder forinden indlæggelsen havde den smittede hostet med opspyt, undertiden blodigt, var træt, havde feber og var afmagret. I nittenhundredetallets første årti bestod behandlingen af den såkaldte sanatoriekur, dvs. hvile, frisk luft og god, nærende kost. Når tilstanden bedredes blev kuren suppleret med fysiske aktiviteter som spadsereture i skoven. Ved hjælp af sanatorieop-

holdet opnåede man yderligere et vigtigt tiltag, nemlig at afbryde smittekæden i patienternes hjem.

Sanatoriets beliggenhed ca. 4 km nord for Esbjerg medførte yderligere en social isolation, idet patienterne havde meget lidt kontakt til familierne derhjemme på grund af manglende eller dårlige trafikforbindelser. Sanatoriet havde ganske vist en telefon, men den var forbeholdt lægen og forstanderinden.

Med en gennemsnitlig indlæggelsestid på fem, seks måneder blev breve og postkort den vigtigste forbindelse til hjemmet. Formedelst et 5 øres frimærke kunne kortet nå en hvilken som helst adresse i landet. Udvalget af postkort var stort, både af de officielle kort og de privat frem-

»Hele sanatoriet i Fanøs Klitter 26/6-09«. Henved 55 patienter, seks søstre og overlæge Brinch ses på fotoet. Alle er i deres stiveste puds. Lokale gårdmænd i Gjesing stillede hestevogne til rådighed og formodentlig har også lokale folk på Fanø gjort tilsvarende. Kortet er sendt til skibstømrer D. Petersen den 27.07.09 og underskrevet D.D. foto: EBA.

stillede. Det er disse postkort, denne artikel handler om.

De officielle postkort

Der var ingen fotografer tilstede ved indvielsen, for de havde været der forinden, så deres optagelse kunne være klar på postkort og til salg til de første patienter. Derfor viser de første optagelser hovedbygningen på en nærmest bar mark uden beplantning. Året efter, i sommeren 1909, vendte en eller flere fotografer tilbage og sikrede sig nogle flotte billeder af hovedbygningen med haveanlægget og enkelte fotos med patienter i haven. Ifølge Finn Jessens bog »Hilsen fra Esbjerg. Esbjerg-postkort fra 1897-1975«, udgivet 1995, fremgår det, at der formodentlig er udgi-

vet mellem 1.500-1.600 postkort fra Esbjerg og omegn. Omkring 90 forskellige forlag har udsendt Esbjerg-kort i nævnte tidsrum, hvoraf to firmaer, C. J. Christensen, Esbjerg og Carl Stenders Forlag, København, har forestået de fleste udgivelser.

Postkort fra Spangsbjerg Sanatorium omfatter 25 forskellige motiver og er udgivet af 12 forlag. Ved at vurdere højden på havens beplantning og/eller kortes poststempel ses det tydeligt, at langt de fleste af billederne er taget inden for de første år – 1908-1910. Herefter er der flere år mellem fotografernes besøg. Et enkelt postkort er dog ikke fra før 1924, idet statuen af guden Hermes ses midt for på sanatoriets græsplæne. På det tidspunkt havde søstrene solgt sanatoriet

Fire kvinder stiller op til havekroket. Kortet findes både brugt og som sendt til D. Petersen fra D.D. og poststempellet den 03.07.09. (dateringen dog usikker, stemplingen utydelig). Foto: EBA.

til staten, som derefter lod Nationalforeningen drive stedet. Et andet kort må være fra tidligst 1934, idet hovedbygningens vestfløj nu optræder på fotoet. Fra tiden under krigen findes et kort af sanatoriets hovedbygning med sandsække ved kældervinduerne. Ifølge Finn Jessens registrant blev der omkring 1950 taget et luftfoto af hele sanatoriet, hvor østfløjen og den nye funktionærbolig er bygget. Kortet findes ikke i arkivets samling. Der er ikke fremstillet postkort efter Esbjerg Kommunes køb af Spangsbjerg Hospital i 1962.

Hvad fotograferede man?

Først og fremmest den smukke, statelige og hvide bygning, i folkemunde »det hvide slot«, med høj tagrejsning, tårn og vejrhane. Det har ganske givet passet patienterne – der overvejende kom fra små landsogne – udmærket at kunne sende billeder hjem visende indkvartering under så fornemme forhold. De fleste billeder er taget fra havesiden, så liggehallerne, der er bygget på hovedbygningens sider, fremtræder som åbne terrasser. Motivvariationen er i øvrigt beskedent med enten medtagelse af flagstangen eller sta-

tuen af ærkeenglen Sankt Rafael. Andre fotos er taget på større afstand fra skoven eller Gammel Vardevej. Der findes også optagelser af overlægeboligen med sanatoriet i baggrunden samt et enkelt fra indkørslen til sanatoriet.

Der er kun fundet en enkelt indendørs optagelse, der viser søstrenes bedesal med alteret. Kirken var indrettet midt i hovedbygningens tagetage og havde et rundt rosetvindue mod haven. Valget af dette motiv overrasker, da kirkerummet lå omgivet af søstrenes private værelser, hvortil der ikke var adgang for patienterne. De har dog ikke kunne undgå at høre søstrene synge under deres messer. Måske har søstrene på forespørgsel vist rummet frem. For patienterne har det sikkert været spændende at få lov til at bese søstrenes kapel, da de katolske kirker/kapeller dengang kun fandtes ved de få katolske hospitaler og skoler i landet.

De private postkort

På Esbjerg Byhistoriske Arkiv findes der en samling billeder fra sanatoriet med 19 forskellige privatoptagelser, der efterfølgende er fremstillet som postkort. Tre af billederne forestiller patien-

ter og personale opstillet på trappen foran hovedbygningen, to kort er fra udflugter, den ene til Fanø den 29. juni 1909. Et enkelt kort viser overlægens have med sanatoriet i baggrunden og endelig er der 13 billeder med patienter, der enten sidder, står eller spiller kroket i haven. På ni af disse kort er tilføjet navnene på de afbillede patienter. 15 postkort, 10 officielle og fem private, giver oplysning om modtagere og afsendere samt poststempel. Med denne navneoversigt på i alt 40 personer, hvoraf de 22 med sikkerhed er patienter, har det efterfølgende været muligt at finde 14 patienters journaler og dermed få indkredset perioden for optagelserne af disse billeder. Den tidligste indlæggelse fandt sted den 3. oktober 1908 og seneste udskrivelse den 8. april 1910, men alle 14 patienter har været på sanatoriet i perioden 28. april – 12. juni 1909.

Hvem fotograferede?

Opgaven har ikke været nem, men her er det spor, jeg har fulgt. Det er håndskriften, der fanger min opmærksomhed. Hele fem postkort er adresseret til skibstømrer D. Petersen og brevene indledes med Kære Ditlev og sluttet med D. D. Andre ni kort har med samme håndskrift fået påført navnene på personerne, der optræder på de private postkort. Men ingen af de 22 patientnavne passer på forkortelsen D.D. Der findes dog to kort stilet til en frk. Freudendahl med en privatadresse og en sanatorieadresse. Begge kort er fra tidligere patienter, og de bringer hilsener fra andre patienter. Ifølge journalen er Marie Christine Freudendahl 23 år og indlagt fra den 17. marts til 16. oktober 1909. I 1910 bliver hun gift med skibstømrer Ditlev Petersen. Hun optræder ikke selv på nogen af billederne, så det

Fem kvindelige patienter, hvis navne er påtegnet af D.D. eller frk Freudendahl. De fire af kvinderne er: Karen Duus, 29 år, Fredericia, Christiane Munch, 20 år, Vejle, Bothilde Sørensen, 29 år, Esbjerg samt Anna Hansen, 24 år og fra Havndal. Den femtes navn kan ikke læses. Foto: EBA.

er nærliggende at forestille sig, at hun står bag kameraet. Hertil kommer, at Marie Christine Freudendal som uddannet bogholderske nok har haft en økonomi, der tillod indkøb af et kamera. På flere måder adskiller hun sig således fra de øvrige patienter, hvoraf de fleste kvinder er tjenestepiger eller koner gift med svende, arbejdsmænd eller gårdmænd og mændene karle eller svende.

De portrætterede

Patienterne er fotograferet i grupper og ser smilende og glade ud. De har i dagens anledning taget deres pæne tøj på og signalerer, at vi har det godt, trods isolation og en alvorlig lungetuberkulose. Kortene sendte de hjem, så alle i sognet eller byen kunne se, hvor godt de havde det. Der skrives mest om, at det går godt og der sendes hilsener til familie og naboer. Forværringer hos dem selv eller andre eller dødsfald omtales ikke. Af billederne fremgår det, sammenholdt med journalmaterialet, at patienterne er unge mellem 15 og 35 år. På enkelte kort ses også børn, som normalt ikke blev indlagt på voksensanatorier før det fyldte 15. år. Men børn helt ned til syv års alderen blev ofte indlagt sammen med en mor eller større søster eller bror. Først i 1911 åbnede julemærkesanatoriet ved Kolding for børn med tuberkulose.

I 1962 solgte Nationalforeningen sanatoriet/hospitalet til Esbjerg Kommune. Spangsbjerg Hospital blev efterfølgende en slags reservesygehus for Centralsygehuset i Esbjerg. I 1970 blev hospitalet en del af Ribe Amts Sygehusvæsen og rummede herefter psykiatriske afdelinger samt en langtidsmedicinsk afdeling i årene 1974-1988. I dag er det gamle Spangsbjerg Region Syddanmarks Psykiatricenter Vest.

Kilder:

Esbjerg Byhistoriske Arkiv: Fotografier og postkort fra Spangsbjerg Sanatorium. Finn Jessens registrant over postkort fra Esbjerg
Spangsbjerg Sanatoriums arkiv, Psykiatricenter Vest
St. Joseph-Søstrenes Sanatorium, årsberetninger 14.8.1908-31.3.1910
Sanatoriets Indskrivningsprotokol 15.8.1908-30.09.1920
Sanatoriets Udskrivningsprotokol 1.01.1914-24.09.1920
Sanatoriets patientjournaler 15.08.1908-31.12.1913

Bøger

Gregersen, Niels J. Gjesing dengang. Dan-text 1985
Høy-Nielsen, Aja. Sygeplejersker i en Provins. Dansk Sygeplejeråd 1999
Jessen, Finn. Hilsen fra Esbjerg. Esbjerg Postkort 1897-1975. Esbjerg 1995

Aja Høy-Nielsen, født 1944. Havnegade 69, 2. sal, 6700 Esbjerg. E-mail: ajahoy@hotmail.com
Sygeplejerske. Har skrevet en række lokalhistoriske artikler, biografier til Dansk Kvindebiografisk Leksikon samt bøgerne: Sygeplejersker i en provins, Dansk Sygeplejeråd 1999 og Emil Cold 1865-1953, læge i Esbjerg. Esbjerg Byhistoriske Arkiv 2005. Medforfatter til Jubilæumsskriftet om Spangsbjerg Sanatorium/Hospital 1908-2008. Udg. 2008.

Den seneste offentlige henrettelse i Ribe

Af Søren Mulvad

Da jeg for et års tid siden læste den dengang nyudkomne guidebog om »Drivvejen«¹, kunne jeg læse, at den sidste offentlige henrettelse i Ribe fandt sted i 1744. Det syntes jeg lød underligt, fordi jeg er bekendt med to øjenvidneberetninger om den, og ingen af disse er så gamle som fra dette årstal. Den ene er en mundtlig tradition fra en lokal almuefamilie, den anden en anekdote fra den senere biskop Kochs tid som elev ved Ribe Katedralskole. Jeg påtog mig at undersøge sagen nøjere, og her er, hvad jeg fandt frem til.

Igennem 1980-erne fik min kone og jeg gentagne gange besøg af Peter Bondegaard Laurup (1923-1993), en banearbejder fra Rødekro, som var født i vores hus i Varming. Han havde livet igennem været ugift, og hans far var kort efter hans fødsel blevet alene med ham og hans søster, som blev passede af farmoderen, Nielsine (Sine) Laurup (1855-1941). Meget af hans interesse knyttede sig til barndomshjemmet og farmoderens fortællinger om slægtens fortid. En af fortællingerne drejede sig om tipoldefaderen, Christoffer Nielsen Bondegaard (1814-1875), som havde boet i et af nabohusene. Han havde været landsbyskrædder og i øvrigt havde han været et vittigt hoved, hvad den lokalhistoriske litteratur om Varming også vidner om.²

Peter fortalte blandt andet, at skrædderen en gang havde været spadserende til Nr. Farup for at sy, og at han på hjemvejen en vinternat var blevet passet op i Ribe Plantage af en grov karl, som havde spurgt ham, hvad klokken var.

Christoffer var blevet skræmt og havde ikke turdet tage sit lommeur frem, men svarede noget i retning af: »Da a gik fra Farup var den 7 1/4, så den er nok hen ad 8 nu«. Derpå skiltes de, og Christoffer gik hjem. Næste dag havde han hørt, at der var blevet myrdet en mand i Ribe Plantage aftenen forud. Morderen var senere blevet henrettet i umiddelbar nærhed af gerningsstedet, nemlig imellem Galgebakkerne i Ribe Plantage. Christoffer havde været sikker på, at han havde mødt den pågældende morder hin aften. Han havde senere været ude at se henrettelsen og havde fortalt, at et ægtepar fra en landsby i nærheden af Brørup havde trukket en epileptisk datter frem, for at hun skulle drikke af det blod, der sprøjtede ud af forbyderens hals. Dette skulle ifølge gammel folketro være en nyttig medicin.

For at komme så nær til kilden som muligt, måtte jeg ty til at læse sagsreferaterne i Ribe Bys justitsprotokol. Foruden de korte notitser i Ribe Stifts Tidende, er det formodentlig de eneste kilder, der findes til denne sag.

Avisen, Ribe Stifts Tidende bragte kun sjældent nyheder med lokal relevans. Avisen udkom tre dage om ugen i disse år, og redaktionen har sandsynligvis vidst, at enhver nyhed, nok så lille den kunne være, sikkert var ude over den gamle stad længe før avisen kunne blive trykt.

Det første, man finder, er en notits fra fredag den 9. december 1842, hvori det hedder:

»I Fredags Aftes i forrige Uge fandtes i en Grøft norden for Plantagen Liget af en Mand fra

Christoffer Nielsen Bondegaard, født 1814 i Roager, død på Ribe Bys sygehus 1875, og hustru Christiane, født 1811 i Tistrup ved Brørup, død i Varming 1891.

Foto i Historisk Arkiv i Seem Sogn.

Tjæreborg Sogn. Liget var skrækkelig forslået i Ansigtet og Tindingen knust. Den Myrdede var vendt tilbage fra Føhr, hvor han havde tjent og sammensparet en lille Sum Penge, som var ham berøvet. En Person, som var set i Selskab med den Myrdede Dagen før, er ved Politiets hurtige Foranstaltning blevet greben og ført hertil; men uagtet Alt synes at vidne imod ham, har han dog hidtil Intet villet bekende«.

Den gamle stads borgere har næppe reageret med større overraskelse på meddelelsen, der jo

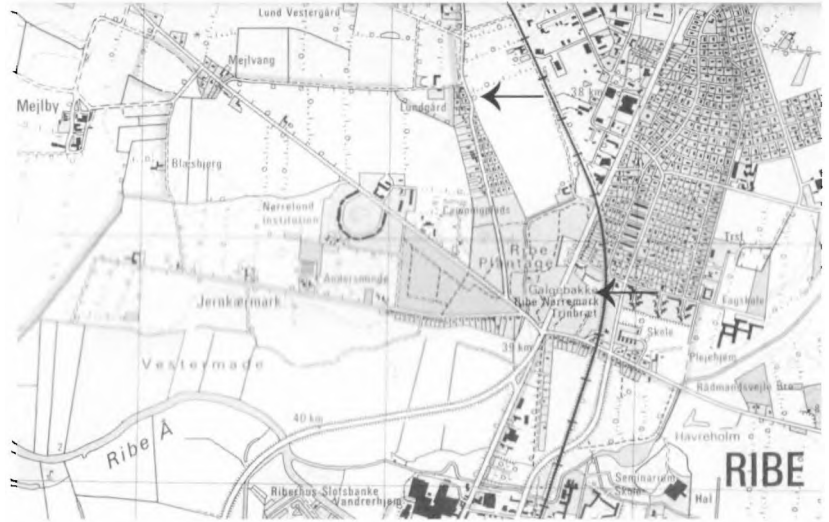
refererede en ugegammel begivenhed, som formodentlig allerede var på hver mands læber. Redaktøren har snarere offentliggjort notatet til underretning for landets øvrige aviser, som skrev af efter Ribe Stifts Tidende, ligesom denne avis ivrigt skrev af efter landets øvrige »tiden-der«. Her følger så historien, som kilderne fortæller den.

Der lå et lig

Ifølge politirettens protokol tog sagen sin begyndelse allerede fredag den 2. december 1842 om aftenen klokken 8, hvor politiretten blev sat på Ribe Rådstue. I borgmesterens fravær blev sagen ført af fuldmægtig Wilmann som konstitueret dommer i overværelse af vidnerne Wilslef og Apitz. Ved retsmødet skulle søges oplyst, om man kunne identificere det fundne lig af en mandsperson, som samme dags eftermiddag klokken 4 var blevet opdaget på marken tæt vesten for Lundgård, der ligger lige nord for Ribe. Liget var blevet fundet af en mand fra Kærboel, Joen(?) Hammond(?) [læsemåden er usikker på grund af skriverens rædsomme klo], som gjorde anmeldelse. Poliitidommeren havde ladet vægterne Peder Kalhauge og Carl Lautrup afhente liget og fået det henlagt på byens fattighus's ligstue, og det var blevet besigtet af distriktskirurgen, som havde fundet, at liget havde sådanne læsioner, at det måtte antages uden al tvivl, at afdøde var blevet dræbt. Derfor var der straks er indgivet ansøgning til amtet om, at idetifikationsforretning måtte foretages.

Wægterne, som havde hentet liget forklarede, at afdøde lå »midtskjels Grøften, der adskiller Ribe Mark fra Lundgårds Mark omtrent 100 Favne fra sidstmeldte Gård med den halve Krop i Grøften, dog således at Hovedet hvilede på den ene side af Grøften ... Den afdøde lå med Blod til Håret og ... en Tobaksdåse lå på Marken tre Favne fra Grøften.« Der blev umiddelbart efter

*Ugerningen fandt sted på
marken vest for Lundgård.
Forbryderen blev halshugget
ved Galgebakkerne i
Plantagen nord for Ribe.
Kort over Ribe Nørremark/
Kærblø.
Målebordsblad 1112 1 NV.*

fundet af liget foretaget en række afhøringer, der dels skulle føre til identifikation af afdøde og dels fastslå, hvor vedkommende havde færdes i tiden forud for mordet, og i hvis selskab han havde været set.

Hvem véd noget?

Efter tidens skik og daglige brug var det yderst rimeligt, at de først afhørte blev stadens værtshusholdere, hos hvilke fremmede rejsende nødvendigvis havde ærinde, såfremt de ikke havde slægt eller bekendtskab i byen, hos hvem de kunne bispises og overnatte.

Værtshusholder Niels Jensen fortalte, at der sidste onsdag aften, hvilket må være den 6. december, var kommet en mand ind til ham for at afhente et tornyster, som dagvognskusken fra Skærbæk havde haft med og havde sat af i værtshuset efter aftale med ejeren, som hed Anders og var en ældre enkemand fra Tjæreborg i Sneum Sogn. Tornystret havde været propfyldt med klæder, og manden fortalte, at han havde haft tjeneste på øen Sylt. Nu var han på vej til sit

hjem i Tjæreborg. Værtshusholderen havde set, at manden havde en tobakspibe med porcelænshoved med sig.

De følgende vidner, som blev afhørt, var ligeledes enten værtshusholdere eller havde tjeneste hos disse. Anders Weiss, som drev den stadig bekendte Weiss' Stue på Torvet i Ribe forklarede, at den mand, som den forrige havde beskrevet, hed Anders Bjerg, eller måske Anders Vad. Han var kommet ind på Weiss' Stue onsdag aften klokken seks for at overnatte dér. Han havde medført de omtalte genstande, et tornyster og en pibe. Desuden havde Anders Weiss set, at manden havde et lommeur i en kæde. Da han betalte for logis, havde Anders Weiss set, at manden havde omtrent 8 Rigsdaler i holstensk kurant i sin pung, skønsomt anslået, da summen var i småmønt. Mens han var i skænkestuen, var der kommet en ubekendt mand ind til ham og havde anmodet ham om at måtte låne 12 skilling, hvilket Tjæreborg-manden dog ikke ville. Manden havde været af middel størrelse og iført en mørk kalmuksjakke [dobbeltvævet bom-

Weiss' stue. Foto Hude, ca 1880.

uldsjakke] med udvendige sidelommer. Hans ansigtsfarve havde været meget bleg. Han så ud som en fattig mand. Om torsdagen havde han igen set denne mand. Da var han ifølge med et fruentimmer på vej nord ud ad vejen op mod Galgemarken, hvorfra Anders Weiss selv kom agende i sin vogn.

Jørgen Bang, som var karl hos Anders Weiss havde åbenbart siddet i skænkestuen, da den rejsende fra Tjæreborg var derinde, og han kunne supplere beskrivelsen af lommeuret på følgende måde:

»Der var en hel Messingkasse yderst for at bevare Uret for Stød og Snavs, Uret selv havde en Sølvkasse med Optrækkerhul, for [hvilken] det forekommer Komparenten, at der var en Klap. Uret som han ikke så sig i stand til at

beskrive nøjere, var af middelmådig Størrelse og temmelig tykt og havde så vidt vides hvid Porcelæns Skive. Ved Uret hængte en Messingurnøgle, formentlig i en Kæde, hvilken Komparenten ikke kunne se«.

Dette ur og den nøjagtige beskrivelse af det kom til at gå igen mange gange i sagens forløb, og det viste sig, at det var et vigtigt spor, som siden skulle medvirke til at fælde drabsmanden. Det bemærkes, at ordet »komparent« hhv. »komparentinde« betegnede personer, som stod for en ret og hvis udsagn blev ført til protokols. Der er intet fornærmende eller nedværdigende indhold i ordet.

Tredje vidne, værtshusholder Peter Nielsen Nissen forklarede, at den rejsende fra Tjæreborg havde været i hans hus og havde drukket en snaps, og da han betalte denne, så værtshusholderen, at mandens pung var en snavset sort og hvid stribet lærredspung, og han kunne ligesom Anders Weiss beskrive, hvor meget kapital der omtrent havde været i pungen. Man slap ikke ubemærket igennem den gamle stad for 150 år siden! Samme værtshusholders søn, Thomas Peter Nissen havde også bemærket den rejsende og kunne supplere med, at han havde set den rejsende, da han dagen derpå kørte hjem fra marken. Denne var da på vej ud ad Nørreport ifølge med en meget før mandsperson af lemmer og ansigt af middel størrelse iført blå trøje og så vidt erindres ditto benklæder, træsko og mørk tøjasket med lodden foerværk omkring samt opstående skygge. Han havde tidligere set denne person og var i stand til at genkende ham. Han hedder Andreas, skal være fra Thyland og havde tjent gårdejer Riis på Seemgård i dette års sommer. Peter Nielsen Nissen bemærkede at have hørt, at denne person havde logeret hos Christian Nielsen på Kjærbøl Mark natten mellem onsdag og torsdag.

Gårdskarlen Peder Madsen forklarede der-

Seemgård, nye hovedbygning. Seemgård brændte 1862. Den nuværende hovedbygning fra 1863 er opført af arvefæster under grevskabet Schackenborg, Riis. Foto i Historisk Arkiv i Seem Sogn.

næst, at han havde set omtalte mand fra Tjæreborg, da han havde været et ærinde for værtshusholder Thomas Mathiesen, og endnu en værtshusholder, Søren Christensen, kunne fortælle, at den rejsende havde været i hans hus og »havde drukket en snaps eller to« og var truffet sammen med en karl, som man efter ovenstående beskrivelse kan se må have været karlen fra Seemgård, som var ifølge med Christian Nielsen fra Kærbøl Mark, hvem han kendte lidt, da han tidligere havde tjent hos dennes nabo ved navn Knud.

»og da Christen Nielsen ikke tykte om at gå ene Hjem, fulgte bemeldt Anders efter Aftale med. Komparenten bemærkede, at Anders bar Træsko enten af de såkaldte fynske eller dem man bruger nord oppe i Jylland og var af en

anden Facon end denne egns. Anders medførte en Stok af en ung Egestamme, temmelig tyk forneden, hvilken Stok han også havde med sig, da den Rejsende [altså Anders fra Tjæreborg] gik forbi Komparentens Vinduer«.

Også disse træsko af en egnsfremmed facon skulle siden vise sig at være vigtige spor i sagens efterforskning.

Derpå vidnede Hanne Mathiesen, gift med værtshusholder Thomas Mathiesen, at den rejsende også havde været inde hos hende og havde drukket en snaps og havde spillet et enkelt spil kort med nogle gæster i skænkestuen, hvilke hun beskrev nøjere med opgivelse af deres hjemsted og familierelationer. Den tykke karl fra Seemgård havde været med i selskabet og han havde tinget med den rejsende om køb af hans

lommeur, men hun kendte dog ikke den pris, de var blevet enige om. Det skulle siden vise sig, at denne iagttagelse ikke stemte; men den illustrerer udmærket, hvad ældre jyske etnografer fortæller, nemlig at de jyske karle sjældent kom sammen uden at der skulle handles om ure, tobakspiber, lommeknive eller tørklæder.

Man kunne nu ikke umiddelbart komme den afdødes færden nærmere, og fuldmægtig Wilmann sluttede forhørene denne dag.

Liget

Man fortsatte næste retsmøde mandag den 4. december i Ribe Bys Fattighus for at optegne de klæder, hvori den døde var klædt. Disse var en mørkeblå vadmelstrøje med mørkt lærredsfoer i armene og ditto lomme i højre side indvendig samt udvendig lomme i højre side. Brun- og sortstribede bukser af engelsk loden med blanke metalknapper, voekgarns(?)vest, blå med brungule striber og blanke knapper, sort klædesundervest med ærmer af vævet tøj, blå med røde og hvide striber, ulden mørkegrå strikket undertrøje med ærmer af samme slags, grå manchester underbenklæder og blågarnsskjorte, hvide uldne lange strømper, læder-knæremme med messingspænder og underforet med gråt uldent tøj, en ubleget blågarnsskjorte uden mærke, støvler, hvoraf den højre har en sinke og lappet foran på sålen og begge lappede på ydersiden af overlæderet. Disse havde sorte skafter og var af blanklæder, han havde en blank voksdugskasket med læderskygge og sort foer indvendig, en mørkeblå ulden matroshue, blå med rød-hvid kant, et halvt silke rød-og-hvidstribet halstørklæde, et ditto gråt med bort, dels rødstribet dels hvidstribet, et gråt lærredshalsbind med ulden klap ved brystet og en jernknap i nakken og hvide uldne vanter med en tommelfinger i.

Beskrivelsen af klæderne har i sig selv ikke

umiddelbart noget formål, men anføres her som et eksempel på, hvor broget datidens almue yndede at gå klædt. Man lægger tillige mærke til den meget solide påklædning, hvor både undertrøje, vest og jakke havde lange ærmer og at der var både hue og kasket på hovedet. Det var selvfølgelig også i december måned; men der var hverken frost eller sne endnu, som det siden vil fremgå. Det er ikke lykkedes at fastslå, hvor den myrdede blev jordet. Han er ikke nævnt i nogen af Ribe Købstads kirkebøger og heller ikke i Farup eller Tjæreborg. Henvendelse til lokalarkivet i Tjæreborg er forblevet ubesvaret.

Mistænkt pågribes

Politiet i Ribe var nu ivrig efter at kunne pågribe den tykke karl, som var set i selskab med den myrdede Anders Vad fra Tjæreborg, da han sidst var blevet set på vej ud af staden. Politibetjent og arrestforvarer Wilsleff blev sendt med hest og vogn nordpå med dels et signalement og dels en arrestordre i lommen. Hans rejsebeskrivelse, som er nøje indført i retsprotokollen, skal her genfortælles i en kortere version.

Arrestforvareren havde været inde i samtlige huse og gårde ved landevejen mellem Gredstedbro Kro og Lyhne Kro, hvor den eftersøgte blev pågrebet. I Varde tog han denne bys arrestforvarer, Damgaard, med sig på den videre færd. Om natten til den 3. december var de to arrestforvarere kommet til Lyhne Kro, hvor de havde banket kromanden, Jakob Christensen op klokken 1 efter midnat. Kromanden genkendte den eftersøgte efter signalementet og førte de to betjente til et af gæsteværelserne, hvor karlen allerede lå vågen. Han svarede på spørgsmålet om, hvem han var, at han var »en Jyllandskar!«, hvormed han mente, at han ikke var sønderjyde, han angav at være fra Mors, og at han var kommet gående fra Kolding. Wilsleff påstod, at det var løgn, hvorpå han straks ændrede forklaringen

til, at han var kommet fra Foldingbro. Wilsleff påstod, at også det var løgn, hvorpå karlen fortalte, at han kom fra Ribe, hvor han havde været i tjeneste på Seemgård. Wilsleff erklærede, at han nu var under arrest, og bad ham stå op af sengen. Karlen adlød villigt og klædte sig på, men vidnerne lagde mærke til, at han to gange i løbet af påklædningen stak sin hånd ind i sengen og tog noget ud. Der har rimeligvis været ringe belysning, så ingen kunne se, hvad han stak til sig. Derpå gik de ind i kroens skænkestue, hvor arrestanten blev visiteret. Karlen var påfaldende rolig og uafficeret under arrestationen, men synligt nervøs, da betjentene berørte ham og undersøgte hans krop og tøjet han havde på. Der kom adskillige småsager frem, blandt andet lommeuret, der svarer til ovenanførte beskrivelse og to stofpunge. Senere fik karlen sin trøje på, som hang i skænkestuen og her i lommen fandtes en tobakspibe foruden den, han havde haft hos sig i sovekammeret. Desuden lå hans skudsmålssag i lommen, lydende på Andreas Andersen Storgaard, hvilket navn herefter skal anvendes om manden, som viste sig at være morderen. Under visitationen kom »en ubekendt af bondestanden« til og vidnede tillige med kroværten, at de fremlagte genstande blev opgjort og ført til protokols. I sagsfremstillingen fremgår også, at krokonen var til stede, men hun er ikke nævnt som gyldigt vidne, da Wilsleff næppe regnede det nødvendigt at nævne en kvinde, når der var tilstrækkeligt med mænd til stede.

Karlen opfordrede kromanden til at udtage 24 skilling af pungen som betaling for fortæring og logis, hvorpå alle dele blev pakket ned i et par tørklæder og forsynet med kromandens segl. Derefter kom »den ubekendte af bondestanden« og lagde et urbånd frem, som Andreas Storgaard havde givet ham aftenen forud som betaling for at måtte age videre nordpå med ham. Man fandt Andreas Storgaards egestok

frem og kunne nu begive sig mod Ribe. Undervejs var man inde i Endrup Posthus for at tage et par træsko med, som Andreas Storgaard havde stillet ind der til senere afhentning. »Træskoene er meget store og af fynsk Facon eller af den Slags, som bruges i den nordlige del af Jylland;« hedder det i beskrivelsen.

De genstande, som arrestforvareren havde taget til sig, og som var i Andreas Andersen Storgaards besiddelse var

1. et par gamle grå vadmelsbukser,
2. en mørkeblå vest med gule krusede knapper,
3. en gammel hør- og bomuldsgarns skjorte,
4. et rødt bomulds og
5. et do. blåt med gule blomster og bort forsynet tørklæde,
6. et par halv hvide uldne strømper,
7. et par do. nye sokker,
8. et par grå uldne vanter med en tommelfinger,
9. et stykke mørkegrøn manchester, omtrent 6 alen,
10. en mørkegrøn klædeskasket med brunt foreværk af hvilken skyggen er til at slå op og også er foret samt en foret krans om pulden og indvendig drottet med grønt,
11. et ny pibehoved med nysølvbeslag,
12. et gammelt sort piberør med rød ulden lidse,
13. et pibetøj med porcellænssvampedåse og hoved, begge med malede blomster på og hovedet med inskription »Treue« [Troskab], messinghytte med kæde af samme slags som er fastgjort ved røret, der er af brun farve og har elastisk mellemstykke, der er beviklet med messingtråd.
14. Tørklædet, hvori disse varer var indsvøbte er det ovennævnte,
15. en sort hornske,
16. træsko,

17. stok,
 18. skudsmålsbogen hvoraf fremgår, at den anholdte er fra Solberg Sogn og by på Morsø, Thisted Amt,
 19. [og] et silketørklæde.

Vognen ankom til Ribe klokken 2 $\frac{3}{4}$ søndag eftermiddag den 4. december.

Selv om man nu havde pågrebet en mistænkt, havde vedkommende endnu ikke aflagt tilståelse for retten. Der blev afholdt nogle forhør, om hvilke retsskriveren kunne notere, at Andreas Storgaard havde viklet sig ind i en række løgne og kun havde kunnet svare »Det véd jeg ikke« til mere uddybende spørgsmål.

Hvem var arrestanten?

Skudsmålsbogen, som han medførte, lød på navnet Andreas Andersen Storgaard. Han var født i Thisted Amt, Sundby i Solberg Sogn og var uægte søn af fruentimmeret Johanne Laursdatter og 24 år gammel. Han havde ved frilod undgået at tjene som soldat og havde tjent for sit brød, siden han var 16 år gammel.

Han beskrives således: »Blå Øjne, blondt Hår, et lidet Ar på venstre Tinding, venstre Hånds Pegefinger er krum og stiv i det inderste Led, som han angiver at hidrøre fra et Skår med Hakkelseskniven, 67 Tommer høj, før af Lemmer og Ansigt, hvis Farve er rødladent. Han er iført blå Vadmelstrøje og Bukser i hvilken første er sorte Hornknapper og Trøjen er forsynet med blågarns Lærred, brunstribet tosel Vest med runde brune Knapper, Hørgarnsskjorte, en Undertrøje af hvidt og blåt Vadmel med ternede Bomuldsærmer, et gult og blåt blomstret Halstørklæde og hvide, lange uldne Strømper«.

Skudsmålsbogen bar påtegninger fra en række pladser, hvori han havde tjent, blandt andre kirurg Nørgaard på Mors i 1828, pastor Fønss i Møgeltønder i 1842 og gårdejer Riis på

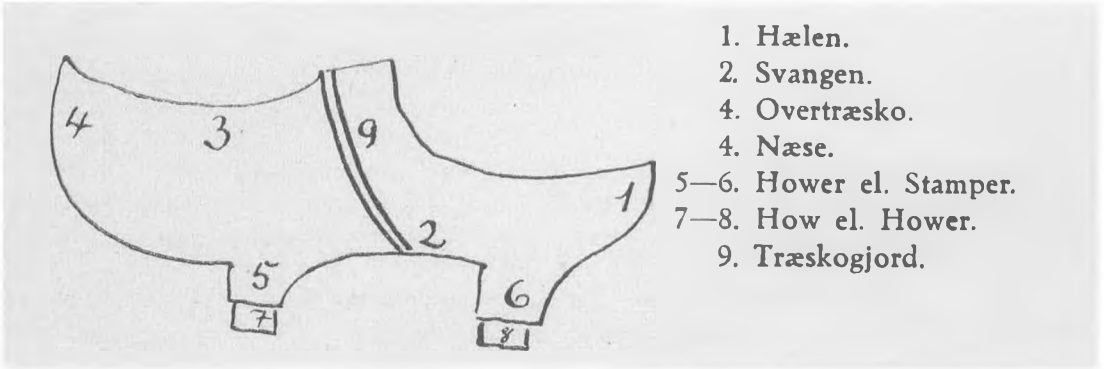
Seemgård, hvorfra han var afgået 29. sept. 1842 og havde da agtet sig til Gørding Sogn. I Seem Sogns Kirkebog er noteret om ham og en større flok tjenestefolk, der er anført under ét ved afrejsen »Om disse intet ufordelagtigt bekendt«.

Ifølge skudsmålsbogen skulle han altså have tjent kirurg Nørgaard på Mors i 14 år førend han forlod sin fødeø for at søge nye oplevelser. I løbet af forhørene viser det sig, at han havde strejfet en del omkring, og man må i den sammenhæng beundre datidens tjenestefolk for deres dygtighed til at vandre lange strækninger til fods. Han fortalte blandt andet om sin tur fra Seemgård ved tjenestens udløb dér, hvorledes han var gået dag for dag.

Først havde han tjent Riis på Seemgård fra Majdag til Mikkelsdag, og derpå havde han begivet sig til sin moder, der opholdt sig i Solberg Bys Fattighus i en fire ugers tid. [En tur på 59 mil, eller 350 kilometer]. Han begav sig derpå sønderpå for at få arbejde, men fik intet og opholdt sig tre dage på Seemgård, hvor han tærskede for kost og logis. [Igen 350 kilometer retur]. Han lod sit tøj blive på Seemgård og begav sig til egnen ved Fole og Rødding, men fik intet arbejde. Han tog tilbage til Seem og gik derfra til Ribe, hvor han lod sine klæder stå hos skomager Kruuse ved Sønderport, hvorpå han var forskellige steder i byen for at få landeveysarbejde. Dette fik han da endelig også, idet han påtog sig at harpe grus for 32 skilling pr. favn. Dette arbejde skulle han udføre i fællesskab med den gamle mand fra Tjæreborg, som nu var fundet myrdet.

Tilståelsen

Den ivrige fuldmægtig Wilmann, der var leder af efterforskningen og tillige dommer i sagen, foretog en undersøgelse af gerningsstedet allerede den 6. december. Der har ikke ligget sne

1. Hælen.
2. Svangen.
4. Overtræsko.
4. Næse.
- 5—6. Hower el. Stamper.
- 7—8. How el. Hower.
9. Træskogjord.

Træsko med beslag, 7 og 8 evt. af horn. Tegning fra Frifelt og Kragelund: Sognets Veteraner.

endnu, for pløjegjorden lå blottet, og heri var træskosporene let genkendelige. Den egnsfremmede træskotype, hvis ene horn oven i købet havde en let genkendelig skævhed, var medbragt fra arresten, og ligeledes de støvler, som arrestanten havde haft i besiddelse. Man lagde ud på gården Gersdorffsgave og foretog derfra en rekognoscering ud i terrænet. Der blev fundet spor efter både træsko og støvler, og det blev nøje talt op, hvor mange skridt, der var gået og i hvilke retninger. For at gøre en lang historie kort, skal blot fastslås, at de to personer, der havde været i følgeskab tilsyneladende havde villet skyde genvej, »gå tværmark« som det hedder på lokalsproget, og da de nåede den grøft, hvori liget siden blev fundet, havde kun træskosporene ført derfra, og det i et forvirret løben rundt.

Nær gerningsstedet fandt undersøgelseskommissionen en pakke breve og en skudsmålsgang, som lå løselig nedgravet under noget sand, men de var dog ikke mere medtagne, end at man kunne læse, at brevene var udstedt til tre personer på Krogsgårds Mark og til smeden i Tjæreborg. Skudsmålsgangen på stemplet papir var fra 1827 og udfærdiget af pastor Nielsen i Allerup den 3. okt. samme år og lød på Jep

Hansen Ulvs søn, Hans fra Tjæreborg. Den var påtegnet af fem arbejdsgivere på Ribe-egnen i årene 1827-42. Den omtalte Hans Jepsen optræder ikke i sagen i øvrigt, og man må formode, at den myrdede har skullet bringe breve og bog til eller fra den pågældende som bud. Alle papirerne var indsvøbt i et karpapir af den sort, som bruges til tobakken »sort G«.

Den myrdedes færden

Efter undersøgelserne i marken fortsattes forhørene i Ribe. Et nyt vidne havde meldt sig, nemlig en tjenestekarl Niels Jensen fra Nørnbølling i Lintrup Sogn, som forklarede, at han den 26. november havde logeret i en kro nær Højer, hvor konen hed Kirsten og kroen lå på et hjørne. Her havde han fået natteselskab af en mand, der om morgenen fortalte, at han var kommet fra Sylt og agtede sig til sit hjem i Tjæreborg. De fulgtes nu mod Ribe til færgestedet ved Kringlum, hvor de overnattede ligeledes i én seng. Derpå gik de til Ottersbøl, hvor de skiltes, da den gamle mand ville kræve penge et sted, karlen gik til Rejsby, hvor han atter mødtes med den gamle mand, men da karlen blev endnu en dag hos sin søster i Rejsby, aftalte de, atter at

mødes i Ribe, hvor de dog ikke traf sammen.

Han fulgtes nu med en skrædder, som hedder Christoffer og var fra Kjærbøl op til Plantagen, hvor Christoffer sagde til ham, at han kunne følges hjem og overnatte såfremt han formedelst mørket ikke kunne finde videre, men karlen afslog dette tilbud, da han nok mente at han kunne finde vejen, skønt han tilstod, at det var temmelig mørkt. Han fortsatte da ad bemeldte vej, men ved ikke, hvor skrædderen blev af. Han blev imidlertid ked af at tumle rundt på landevejen og lagde sig ind hos Hans Fourup, da han passerede dennes ejendom og måtte banke ham op og forlod igen dette sted om morgenen for at gå til sit hjem. Her hørte han, at en mand fra Sylt skulle være funden død ved Ribe. Først ved ny gennemrejse sønder på for at søge arbejde, erfarede han den myrdedes navn og blev klar over, at det var den samme, han havde fulgtes med. På gentagne spørgsmål forsikrede han på det helligste, at de ikke havde talt sammen, mens han var her i byen.

Karlen føjede altså ikke noget væsentligt til sagens opklaring, men hans bemærkning om skrædderen ved navn Christoffer er interessant, som jeg skrev om den mundtlige erindring i indledningen.

Tilståelse

Den 7. december fortsattes undersøgelserne i sagen. Retten blev sat i Ribe Bys Fattighus, hvor den arresterede Andreas Andersen Storgaard blev ført frem »løs og ledig« det vil sige uden lænker eller håndjern.

Fuldmægtig Wilmann spurgte først, om han var tilfreds med forplejningen i arresten, og fik positive svar. »Karlen kunne nok spise den mad, der blev ham forebragt.« Derefter spurgte Wilmann, hvorfor karlen stod med foldede hænder og fik det overraskende svar, at karlen troede, at det var hans pligt at stå således overfor

øvrigheden. Han blev nu spurgt om sit kendskab til drabet på den mand, som han havde fulgtes med og havde afkøbt et lommeur på gaden og modtaget betaling derfor sammesteds. Han forklarede, at de to var gået hver til sit efter urhandlen, han havde selv taget en snaps hos Søren Christensen og var derpå alene gået ud af byen over marken til Mikkell Frandsens hus på Kjærbøl Mark og derfra til Hans Christian Nielsens hus, hvor han kom kl. 6½ og hvor han overnattede.

Forhørsdommeren fandt i denne forklaring en unøjagtighed i forhold til, hvad tidligere vidner havde forklaret, og foreholdt ham det løgnagtige i hans forklaring, da Søren Christensens hustru vil aflægge ed på, at han ingensinde har været ene i deres hus og navnlig ikke om aftenen i skumringen, og at tvende borgere her af staden bevidner at have set ham gå ud af byen sammen med den gamle mand fra Sylt. Han blev forevist, hvorledes hans træsko svarede til de sår, den afdøde havde i ansigtet og tindingerne, og skønt han måtte tilstå, at de svarede til hinanden, svarede han med en fræk og tilsyneladende ligegyldig mine, at der kunne være andre træsko mage til hans. Han blev gjort opmærksom på, at hans svar ville have stor indflydelse på den straf, som han efter landets love havde gjort sig skyldig til. Dommeren, rettens skriver og vidnerne lagde mærke til, hvor ofte arrestanten skiftede farve, når spørgsmålene nærmede sig, hvorledes den afdøde var kommet af med livet.

Arrestanten fortalte, at han en formiddag i Ribe havde truffet en mand fra Sallingland, som havde været i Husum med stude, og nu agtede sig hjemad. Denne havde samme slags træsko, som dem, han selv bar. Der var en del snak frem og tilbage vedrørende henholdsvis fladbundede og hovede træsko, og arrestanten sagde, at hans var blevet »hoved« d.v.s. beslået under hovophøj-

ningerne i sålen, på Seemgård af en karl ved navn Henrik, der er tysker af fødsel. Da dommeren, Wilmann, forklarede, at han var »moralsk overbevist om« at arrestanten måtte være vidende om, hvorledes den gamle mand var dræbt, faldt arrestanten i gråd og fik lov at »sætte sig og lade Tårerne lette hans tilsyneladende beklemt Hjerte«. Han blev efter en pause spurgt, om han ville forklare årsagen til sin gråd, og dommeren lod ham »stå for Protokollen siddende på en Stol«.

Han forklarede da omstændeligt sine skridt den pågældende dag og nåede omsider grøften på marken sammen med den gamle mand. Der havde den myrdede begyndt i en skældende tone at sige, at arrestanten var en »Slyngel og en Skider« og bebrejdede ham for at han have været årsag til at han, den gamle mand, havde påtaget sig grusarbejdet for en alt for ringe betaling, og så vedblev han med sine skældsord, sigtelser og misfornøjelse, indtil de kom til markskelgrøften. Arrestanten var sig bevidst ikke at have forurettet den gamle mand, thi betalingen for arrestanten for dette grusarbejde og akkorden herved var ens for begge.

På deres vej passerede de hen over nogle grøfter, hvor arrestanten hjalp den gamle mand over. Da de nu kom til bemeldte markskelgrøft, hvor arrestanten var kommet lidt forud for den gamle mand og blev »ankaldt« af denne. Og mens den gamle mand stod i grøften og lænede sig frem for at komme op af denne igen, sparkede arrestanten ham og slog ham i hovedet med sine træsko, så den gamle mand faldt om i grøften. Arrestanten forsikrede ikke at kunne huske, hvor mange spark med sine træsko han tilføjede den gamle mand. Da denne ikke gav lyd, formodede arrestanten, at han var død eller bevidstløs. Arrestanten forsikrede, at han ikke havde haft sine træsko i hænderne, men alene sparket med dem. Desuden gav han tre slag med sin stok, et i ansigtet, et på ryggen og et på hans

kasket, hvorved denne fløj over på marken. Han gik derpå tilbage ad samme vej de begge var kommet, men gik da alene på grønjord, hvor sporene ikke kunne ses. Han var ikke kommet langt, da han vendte om for at se, om den gamle mand var død. Han befandt da, at han var det, hvorpå han undersøgte lommerne og bemærkede sig

- 1 et søvlommeur med messingkasse,
- 2 en tobakspibe med hoved og svampedåse af porcelæn med messing- eller nysølvbeslag,
- 3 en pakke papirer,
- 4 en sortsmudsig lærredspung med 8 Rigsdaler holstensk kurant, 2 hele specier, 1 $\frac{3}{4}$ skilling i lybsskillingstykke, hvorefter han havde forladt åstedet igen. Papirerne lagde han under noget sand, da han ikke havde brug for dem.

Spørgsmål: Om ikke arrestanten havde tilføjet den gamle mand hans død for at komme i besiddelse af hans ur, penge og pibetøj?

Svar: Nej han havde ikke fjerneste tanke om at tilføje manden skade førend det første spark og havde ikke lyst eller plan om at komme i besiddelse af den gamle mands ejendele, men alene havde tilføjet slagene som følge af mandens drillerier og »opirren« af ham.

Spørgsmål: Hvornår var tanken om at sætte sig i besiddelse af den gamle mands gods opstået?

Svar: Da han kom tilbage for at se om den gamle mand var død eller ej.

Spørgsmål: Var der ikke blod fra manden på arrestantens klæder, træsko eller stok?

Svar: Han havde »aldrig intet« blod bemærket og havde intet foretaget sig for at vaske sig af.

Mere på samvittigheden?

Fuldmægtig Wilmann havde større overblik end til at lade sagen ende hermed. Han var vidende om en anmeldelse, gjort af et fruentimmer kort tid forud. Den nu grebne Andreas Andersen

Storgaard kunne tænkes at være gerningsmand til endnu en forbrydelse.

Fruentimmeret, Mette Marie Enevoldsdatter af Lindknud, havde været i tjeneste på Grønnebækgård i Gram Sogn, men havde forladt sin tjeneste for at lade sig lægge i kur på sygehuset i Ribe for syfilis. Den 25. november var hun spadseret igennem Seem Sogn, og havde forsøgt at få vognlejlighed ved Gelsbro med nogle karle; men da den pris de forlangte, var for høj, gik hun videre. Kort efter blev hun indhentet af en grov og førladen karl, som hun ikke kendte. Han slog følge med hende. Han trak hende til side i en lavning, hvor han kastede hende omkuld og vilde ligge hos hende og bedrive utugt med hende. Han tog hendes klæder op, skønt hun modsatte sig dette, og således fik han sin vilje, hvorpå han gik bort. Hun havde da været i besiddelse af 3 Rigsdaler Holstensk kurant, 4 mark, en femskilling og 2½ skilling og nogle 1-skillinger indsvøbt i papir. Papiret var bundet ind i et fransk shirts tørklæde, der var rødt i bunden og havde grønne og lyseblå tætsiddende blomster, og som hun havde i sin hånd. Da karlen var borte, var tørklædet intetsteds at finde. Karlen havde spurgt, hvad der var i tørklædet, og hun havde sandfærdigt fortalt, at det var hendes løn. Karlen ville have pengene, og satte knæet for hendes bryst. Da karlen forlod hende, løb han. Hun kunne ikke give noget signalement af ham; men det forekom hende, at han havde kasket med lådent foerværk. De tørklæder, som er blevet arrestanten Andreas Andersen Storgaard fratagen, blev nu forevist den bedragne og bestjålne pige, men hun kunne ikke vedkende sig nogen af dem. Så selv om signalementet godt kunne passe på Andreas Andersen Storgaard, og selv om han godt kunne have været på sin omtalte tur til Fole den pågældende dag, så kunne Wilmann dog ikke bevise, at han havde forøvet noget imod fruentimmeret fra Lindknud.

Pressen skrev

Ribe Stifts Tidende 12. december 1842:

»Det i Nærheden af Byen forøvede Mord havde vakt en almindelig Uro og Bekymring, og så meget mere glæder det os at kunne melde, at Gerningsmanden ikke vil undgå den Straf, han har forskyldt, idet han har tilstået, at han har forøvet Mordet. Dette Resultat skyldes fornemmelig den i Overauditør Borgmester Høyers Fraværelse konstituerede Fuldmægtig Wilmanns rastløse Virksomhed i at fortsætte Forhørene og den Konduite, hvormed ethvert Svar, der kunne lede til Opdagelsen, af ham blev forfulgt. De nærmere Omstændigheder ved Bekendelsen og Gerningen er os meddelte at være følgende: Den anholdte Person, Andreas Andersen Storgaard fra Morsø (24 År gammel) benægtede at have begået Mordets såvel under Examinationen, da det fundne Lig af den 60årige Anders Vad fra Tjæreborg i Onsdags blev ham forevist, som, da han i Torsdags blev ført ud på Marken, hvor Liget var fundet, og hvor Sporet af hans Træsko, der havde en særegen Form, blev ham forevist. Men i Fredags Eftermiddags blev arrestanten ved den fortsatte Examination bragt så vidt, at han pludselig brast i Gråd. Efter at Inkvirenten dernæst havde givet ham Tid til at fatte sig, blev han atter tilspurgt og tilstod da, at han havde givet Anders Vad et Spark i Hovedet, idet denne ville krybe op af en Grøft, de skulle over, samt tre Slag med en Stok, hvorpå Morderen havde forladt ham; men straks efter var han vendt tilbage, og da han fandt den gamle Mand død, havde han frataget ham, hvad han havde hos sig af værdi. Morderen har fremdeles anført, at Gerningen blev foranlediget ved den Myrdedes Skældsord og irriterende Opførsel mod ham på deres Vandring«.

(Artiklen bragtes ordret citeret i Berlingske Tidende den 16. december.)

Berlingske Tidende omtalte sagen igen den

21. august 1843 med oplysning om, at dødsdom var afsagt i sagen. I denne artikel kaldtes den myrdede fejlagtigt Anders Henriksen.

Ribe Stifts Tidende skrev den 27. oktober 1843 at landsoverretten i Viborg havde bekræftet dommen, og atter den 20. december samme år, at også højesteret havde bekræftet dommen, men at et kongeligt reskript havde mildnet denne, så at den dømte nok skulle halshugges, men han skulle befries for, at hans krop og lemmer skulle lægges på hjul og stejle.

Dødsdømt

Dommen hjemles i Christian den 5. Danske Lovs sjette bog, sjette kapitel hvori der står:

»Hvo, der dræber anden og dette ikke sker af våde eller nødværge, bøder liv for liv«. Det var fire år forud for, at Christian den 5. Danske Lov blev erstattet af Grundloven. I samme lov var forordnet landets præster i anden bogs 7. kapitel, som hedder »Om præsters embede med husbesøgelse, omsorg for de fattige, syges og misdæderes besøgelse«: Her i den 7. paragraf står:

»Præsterne skulle ofte besøge Misdædere, som for deres Misgerninger på deres Liv sidder i Fængsel, at de kunne undervise samme til deres Synders Bekendelse og Guds Nådes Tilflugt, at de retteligen kunne beredes til Nadverens Sakramentes annæmmelse, som dem, om de begærer, en eller to Dage før de rettes skal meddeles«.

Loven præciseredes yderligere ved en senere, i 1761 udstedt forordning.

Pastor Thurah ved Ribe Domkirke, som havde fået til opgave at være sjælesørger for Andreas Storgaard, havde øjensynlig haft held til at påvirke ham, så at han aflagde tilståelse om noget, som i øvrigt ikke kom til at påvirke dommen.

Der må senere være indgivet appellansøgning til Kongen, for oprindeligt havde det jo været

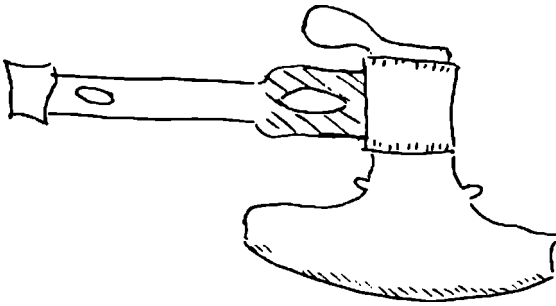
meningen, at Andreas Storgaards skulle lægges på hjul og stejle. Men en forordning af 3. januar 1844 fra den kongelige hånd fritog ham for denne vanærende tillægsstraf.

Henrettelsen 26. januar 1844

Ribe Stiftstidende skrev den 18. august 1843:

»Underrettsdommen i den bekendte her i arresten hensiddende Morder Andreas Andersen Storgaards sag blev afsagt den 31. forrige Måned, og blev han dømt til at bøde Liv for Liv efter Lovens 6-6-1, da han, uagtet meget taledede for, havde forøvet Gerningen med Overlæg, ikke var at bringe til at tilstå dette, men anførte, at alene hidsighed, foranlediget ved den Myrdedes Skældsord og Drilleri, havde bragt ham til at udføre drabet. Imidlertid har Forbryderen ved religiøs Påvirkning, nu da den befalede Religions-Undervisning er påbegyndt, begæret sig på ny stillet for Forhør, og har aflagt den skrækelige Bekendelse, at han med fuldkomment Overlæg har forøvet Mordet på Anders Henriksen, ikke i Hidsighed, men ene og alene for derved at komme i Besiddelse af hans Gods, i særdeleshed et Lommeur, som han også frarøvede A. Henriksen efter Mordet. Han har derhos forklaret, at han havde tilbageholdt denne Bekendelse i den Formening, at han derved kunne blive fritaget for at lide Dødsstraffen, og at det var hans Agt først at fremkomme med samme, når han endelig fik Vished om, at han skulle miste Livet«.

Formodentlig har flere af landets aviser end Stifts Tidende og Berlingske Tidende bekendtgjort henrettelsen, for denne havde samlet en enorm tilskuerskare. Henrettelser var ikke så sjældne endda, der havde indenfor de seneste år været endnu en på egnen, men ligefuldt trak det publikum. Også skoledrengene i Ribe Katedralskole ville gerne opleve det barske skue; men rektor forbød dem at forlade skolen før normal

Denne økse tilhørte Københavns bøddet og blev bl.a. brugt ved eksekutionen af grev Struense. Den er næppe anvendt i Ribe i 1844, men giver et indtryk af redskabets type.

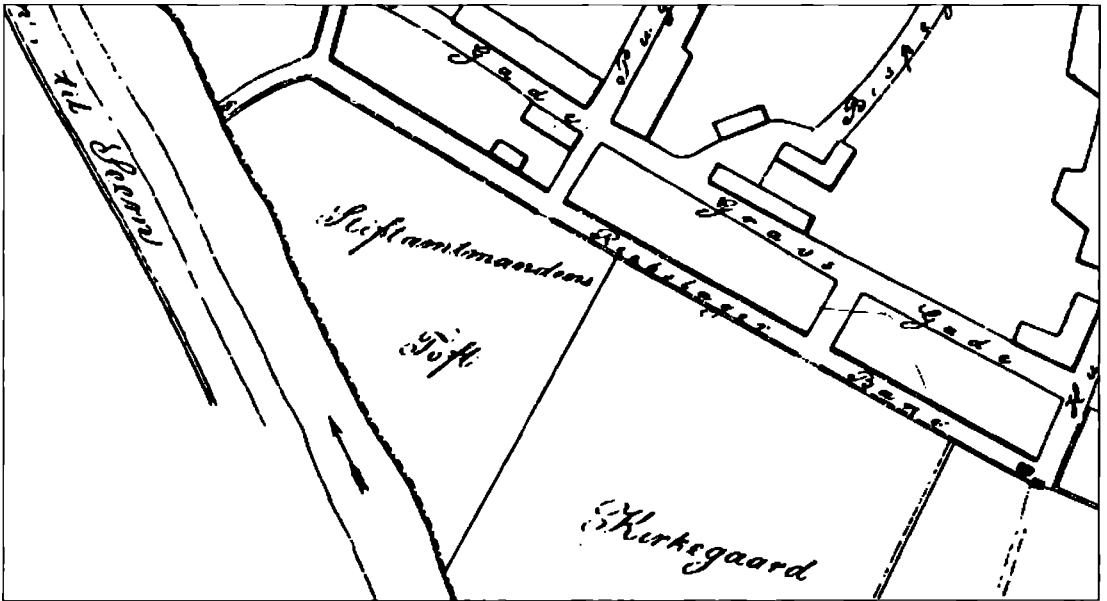
skoletids ophør. Men derpå var de heller ikke til at standse, som det fortælles i en erindringsbog om den senere biskop Christian Koch:

»Enkelte større Begivenheder i Byens Liv indtraf i disse År. En af dem var Ribes sidste Henrettelse. En Karl, som tjente på Seemgård, havde myrdet en Mand i Farup. Han blev halshugget på Galgebakken Nord for Byen. Da Henrettelsen fandt Sted noget før Skoletidens Slutning, bad Disciplene Rektor om at få så tidligt fri, at de kunne nå at komme med blandt de mange Tilskuere. Det blev dem fornuftigvis nægtet; men så snart der var ringet ud, styrtede de af Sted derud. På Plantagevejen kom der en Vogn imod dem, hvori Herredsfogden sad i Uniform og Pastor Thura i Ornat. De forstod, at alt var forbi; men hvad der gjorde et dybt Indtryk, var, at Pastor Thuras Ansigt var lige så hvidt som hans Pibekrave. Det efterlod i al Fald hos Christian [Koch, senere biskop i Ribe] en Følelse af, at det var godt, de ikke fik andet at se af Henrettelsen end Blodet på Galgebakken«.

Ribe Stifts Tidende skrev 26. januar 1844:

»Andreas Andersen Storgaards henrettelse fandt Sted i dag Formiddag på en Høj vesten for

Plantagerne, hvor Borgervæbningen dannede en Kreds, og hvor en stor Menneskemasse var forsamlet. Delinkventen vågnede i morges Klokken 5; han ytrede til Arrestforvareren, at han var misfornøjet med sig selv over at have sovet så længe, takkede denne for al hans Godhed imod ham og anmodede ham om at lade Skarpretteren udføre Henrettelsen så hurtigt og godt, som det var ham muligt, han skulle nok ligge rolig. Herefter beskæftigede han sig med religiøse Betragtninger. Klokken 10 førtes han til Retterstedet på en åben Vogn; han var synlig bevæget og havde hele Vejen Blikket vendt mod Himlen. På Retterstedet oplæste Hr. overauditør, Borgmester Høyer med lydelig Stemme Dommen, hvorved Delinkventen kom i stærk Bevægelse; derefter talte Hr. Pastor Thurah, som han selv havde valgt at berede sig til Døden, nogle trøstende Ord til ham, hvorved han øjensynlig blev meget beroliget; han trak selv sin Trøje af og gik med Rolighed og Fatning hen og lagde Hovedet på Blokken. Men – vi må højeligen beklage, at Skarpretteren, der før har vist Færdighed i sin rædsomme Kunst, foruden det første Hug måtte skære, gribe fat i Håret og hugge nok en Gang, hvilket naturligvis ikke kunne andet end vække almindelig Rædsel og Afsky. Visseligen var Delinkventen død efter det første Hug; men det kan dog i Sandhed ikke være nok. Vi kunne ikke afgøre, om Skarpretteren kan undskyldes. Delinkventen var meget stærkt bygget og havde en ualmindelig tyk, kødfuld Hals, og han bevægede Hovedet lidt, da det første Hug faldt; men hvorfor havde Skarpretteren ikke søgt at forhindre det sidste, hvortil der dog vistnok gives Midler. Vi kunne ikke afgøre om den omstændighed, at Blokken var meget smal, og at den kun var sat ned i løst Sand, kan have bidraget til dette afskyelige Skuespil; men herpå kunne jo i så Fald også have været rådet Bod. – Kan denne barbariske Straf ikke afskaffes, så

Kort over »Stiftamtmandens Toft«. Ole Degn: Ribe-Atlas.

burde den visseligen også udføres ved en Maskine, for at forhindre, at Henrettelse ikke få Udseende af Slagteri, hvorpå man desværre har flere Eksempler«.

Berlingske Tidende bragte artiklen ordret citeret den 29. januar 1844.

Den sidste offentlige optegnelse om begivenheden var indførslen i kirkebogen for Ribe Domkirke :

26. januar (1844)

»Andreas Andersen Storgaard, født i Sundbye, Soelberg Sogn på Morsøe, uægte Søn af Fruentimmeret Johanne Lauridsdatter, Arrestant i Ribe, (25 År gammel). Blev ifølge Resolution af 3. januar 1844 henrettet, fordi han havde ihjelslået Anders Henriksen Wad. Hans afsjælede Legeme blev begravet i Stiftamtmandens Toft ved siden af Kirkegården«.

Ifølge kongelig forordning af 1737 skulle henrettede forbrydere nedsættes i kirkegården uden ceremoni med mindre de som en del af straffen skulle nedgraves under retterstedet. Det er uvist, hvorfor denne forbryder netop blev begravet udenfor indviet jord. I øvrigt er denne kirkegård senere udvidet hen over dette gravsted, så at eventuelle uformuldede rester af Andreas Storgaard nu hviler indenfor kirkegårdsdiget.

Efterspil

I indledningen fortælles om, at et ægtepar fra Brørupkanten havde tvunget deres datter til at drikke den henrettedes blod. Der er tilsyneladende ikke andre vidnesbyrd om, at dette fandt sted i dette tilfælde. Man kan formode, at den omtalte landsbyskrædder Christoffer Nielsen Bondegaard eventuelt selv kendte de pågældende folk fra Brørupkanten, eller måske hans kone

gjorde. Hun var fra Tirstrup ved Brørup og har haft mulighed for nogen lokalkendskab. Der eksisterer dog også den mulighed, at erindringen er blevet blandet sammen med en anden henrettelse, som fandt sted indenfor Ribe Amts område et lille årstid forud, hvor Elisabeth Andersdatter fra Egtved blev henrettet på Hvolbøl Mark ved Kolding for at have myrdet sin mand med arsenik. I avisreferatet i Ribe Stifts Tidende den 6. februar 1843 afsluttes med: »... også her [havde man] det væmmelige Syn, at tvende Personer drak af den Henrettedes Blod, hvilket efter den almindelige Overtro skal kunne helbrede især for Slagtilfælde«.

At det ækle bloddrikkeri fandt sted andre steder i landet er der adskillige uomtvistelige vidnesbyrd om. H. C. Andersen skrev i romanen »Kun en Spillemand«:

»Der er et middel,« sagde hun, »det har aldrig slået fejl!« og hun nævnede dette almuens universal middel, som en nyere slægt måske vil tro opfundet i en Eugen Sue's hjerne; men for endnu ikke så mange år tilbage virkelig benyttedes her i Danmark: det væmmelige, at føre det ulykkelige barn hen på et rettersted, og der, hos forbryderen, udbede sig tilladelse til at måtte drikke af hans varme blod, når hovedet var skilt fra kroppen.«³

H. C. Andersen havde selv oplevet et sådant skue, da han som skoledreng i 1825 havde fået fri sammen med nogle af sine skolekammerater og var taget fra Slagelse til Skælskør for at se en 3-dobbelt henrettelse. Han skrev i »Mit livs Eventyr«: »Jeg så der en stakkels syg, hvis overtroiske forældre – for at han kunne helbredes for slag – lod ham drikke en skål af den henrettedes blod. Og så løb de i vild fart med ham, til han sank til jorden.«⁴

Morderens personlighed

Når man læser beskrivelsen af Andreas Storgaard, lader man et billede placere sig i bevidst-

heden af en plump og grov karl, tyk og primitiv. Hans gerninger og færden understreger dette billede. Men der ligger også en ulykkelig skæbne gemt under det plumpe ydre. Man bemærker, hvor ofte han opgiver at være gået hjem til sin mor på fattiggården, selv i sin manddom. Han travede det meste af Jylland igennem for at komme hjem et par dage og være sammen med hende, så man må regne med, at han var nært knyttet til dette fattige hjem. Helt uden følelser har manden altså næppe været. En opvækst som fattighusdreng, tilsidesat og uden mulighed for at hævde sig, kan have indkapslet ham i et aggressivt ydre og gjort ham hyperfølsom for andres kritik. Han havde haft en rulle solidt engelsk klæde med sig, som må formodes at være til moderens brug. Udsigtsløsheden i hans stilling som dybt forarmet medlem af landproletariatet, der alene havde sine legemskræfter at falde tilbage på og ikke kunne gøre regning på at sætte foden under eget bord nogensinde. Næppe en gang giftermål kunne der blive tale om.

Der er ikke helt overbevisende indicier for, at det var ham, der havde overfaldet, voldtaget og bestjålet pigen på Varming Hede; men det er alene pigens forvrøvede vidnesbyrd, der forhindrer videre anklage i denne sag. Efter pigens beskrivelse af voldsmanden og efter Andreas Andersen Storgaards egen forklaring om, at han havde været i Fole den samme dag, hvor forbrydelsen fandt sted, kunne ellers nok anspore til mistanke. Fuldmægtig Wilmann har dog ikke forfulgt denne sag. Måske har han indset, at der ikke var mulighed for at få et fornuftigt svar ud af den syfilitiske pige. Havde Andreas Nielsen Storgaard været hendes voldsmand, var han desuden blevet smittet med kønssygdommen; men da anklagerne imod ham allerede var så mange, at han næppe kom på fri fod igen, havde det ingen betydning.

De afstumpede svar, han gav og hans udygtighed i at lyve for arrestforvareren, da han blev pågrebet i Lyhne Kro viser, at han slet ikke kan have været en forhærdet forbryder, og der anføres heller ikke andre vidnesbyrd imod ham fra hans tidligere liv. Trods henvendelse til lokalarkiverne på Mors er der ikke indløbet noget svar på, om Andreas Storgaard tidligere havde været straffet eller anklaget. Mon ikke det bare slog klik for ham, da han stod derude ved grøften og fik dænget skældsord over sig af den gamle mand fra Tjæreborg?

Andreas Storgaard var modtagelig for pastor Thuras belæring og kristelige påvirkning af ham, mens han sad fængslet. Han indrømmede, – såfremt det ikke er et resultat af forvirring over de gentagne spørgsmål – at han havde haft ransmands gerning i tanken, da han slog sin følgesvend ihjel. Indrømmelsen fik dog ikke følger, da den idømte straf ikke kunne skærpes alligevel.

Dommeren

Fuldmægtig Peter Lorensen Wilmann var født i Ribe 1809 som søn af en saddelmagermester. Hans embedsmæssige karriere begyndte i København, hvor han var sagførerkontorist i nogle år, inden han kom til Ribe, hvor han arbejdede på herredsfogdens kontor. Det var i den periode, at han var konstitueret som byfoged, mens den lovlige borgmester og byfoged havde forfald. Senere kom han til Varde, hvor han blev forstander for Varde Hospital, senere branddirektør. I perioder var han konstitueret birkedommer på Vesterland-Föhr og i Varde. Han døde i Varde 1863.

Retsopfattelsen

Når journalisten ved Ribe Stiftstidende kritiserede bødlen for halshugningen, så ser det ud som om han i princippet både anfægtede døds-

straffen som straf og måden, hvorpå den blev eksekveret i det aktuelle tilfælde.

I 1844 gjaldt endnu Christian den Femtes Danske Lov, hvis straffeparagraffer var prægede af retfærdighedsopfattelsen, som den havde været i årene op til 1684, da loven blev affattet. Straffene skulle tjene til dels at befri samfundet for en farlig borger og dels til at mildne Guds fortørnelse over menneskenes slette gerninger og derved medvirke til at afvende hans hjemsøgelse af landet med krig, pest og andre ulykker. I løbet af oplysningstiden var der hyppigt stillet spørgsmål til strafferettens rimelighed, og benådningensansøgninger bønhoortes i vid udstrækning af kongerne. Især blev æreskrænkende straffe og tillægsstraffe næsten altid annullerede efter ansøgning. Fra 1791 bortfaldt henrettelse med sværd, som ellers havde været anset som mindre ærekrænkende end henrettelse med økse, »såsom både Retfærdighed og Billighed tilsige, at Forbrydere, i at straffes, ej bør være udsatte for større Lidelser, end dem, som ere en nødvendig Følge af den Straf, de efter Loven ere dømte til at udstå, ...« Andreas Andersen Storgaard slap derfor for at blive lagt til offentlig udstilling på hjul og stejle efter sin død. Dødsstraffe blev eksekverede i Danmark indtil 1892 og bortset fra den korte periode efter Anden Verdenskrig, blev den ikke anvendt førend denne strafs endelige ophævelse i 1978.

Efterskrift

Det vil formodentlig være muligt at finde frem til, hvilke udgifter Ribe Købstad havde af at lade denne eksekution foretage. Man måtte leje en skarpretter udefra, hvis regning må kunne findes blandt stadens øvrige embedspapirer, ligesom øvrige udgifter vedrørende fængsling, arrestation etc. må kunne findes. Når regningen fra skarpretteren findes, kan man endvidere identificere, hvilken af de to skarpretterøkser, der

findes i Danmark, der blev anvendt. På grund af den stadigt mere bureaukratiserede procedure vedrørende fjernlån af materiale fra statens arkivvæsen, har det ikke været muligt at tage dette sidste skridt i denne sag.

Noter:

- 1 »Drivejejen« side 143.
- 2 Nørgaard, Andreas Pedersen: »Træk af Seem Sogns Hjemstavnhistorie« U.å. side 24-25. og Mulvad side 201.
- 3 Andersen, Hans Christian: »Kun en Spillemand«, kapitel 8.
- 4 samme: »Mit Livs Eventyr«, kapitel 3.
5. Se Feilbergs Jyske ordbog, opslag »100«

Kilder:

- Andersen, Hans Christian: Kun en Spillemand. 1837.
Samme: Mit livs eventyr. 1855.
Frifelt, Salomon m.fl.: »Sognets Veteraner«, 1946.
Lindhardt, Charlotte (red.): »Drivejejen«, udg. 2006.
Schou, Jakob Henrik: Chronologisk Register over Kongelige forordninger og Aabne Breve samt andre trykte Anordninger, som fra Aar 1670 ere udkomne. Bd. 3 og 10

- (1795). Alfabetisk Register til samme, 1. Part (1823).
Falk-Jensen og Hjorth-Nielsen: »Candidati og Examinati Juris 1736-1936«. Kbh. 1958.
Alstrup, Erik m.fl. (red.). Dansk Kulturhistorisk Opslagsværk, art. Straffe.
L.J.Koch: Under Præstegårdens Tag. (1948).
Schyth, S. (red.): Kong Christian den Femtes Danske Lov. (1856).
Muldvad, Søren: Seem Sogn. 1997.
Ribe Stifts Tidende, nævnte datoer.
Landsarkivet for Nørrejylland: Ribe Købstad og Riberhus Birk, justitsprotokol 1805-1855. (B 85 E-4) og Ribe Politirets Protokol 1842-1845. (B 85 E-54)
Feilberg, H. F: Ordbog over jyske almuesmål (1886-1893)

Søren Mulvad, Varming Vesterby 9 6760 Ribe. Født 1948. Lærer. Har tidligere skrevet artikler i Fra Ribe Amt. Seem Sogns historie 1997, en lang række artikler i ugeblade og tidsskrifter, samt flere teaterstykker for børn og voksne.

H.C. Andersen og Ølgod Præstegård

Af Søren Manøe

Lad straks være nævnt, at H.C. Andersen aldrig har været i Ølgod, men han havde kendskab til stedets eksistens.

Hans relationer til Ølgod skyldtes, at der i sommeren 1858 flyttede en ny præst ind i Ølgod Præstegård. Han hed Viggo Læssøe, og han afløste pastor Jakob Stilling, der var død få måneder tidligere. Han havde været præst her fra 1851-58. Hans enke, Maria Gabrielle, 29 år, og stedbørn blev efter mandens død boende i præstegården sammen med den nye præst. Læssøe kom til at virke for Ølgod og Strellev kirker til 1869.

Viggo Læssøe blev født i 1819 i København. Han var søn af grosserer og havnekontrollør Niels Frederik Læssøe (1775-1831), der var gift med Signe Abrahamsen (1781-1870). Det var faderens 2. ægteskab. Der var tre piger fra det tidligere, opløste ægteskab, og sammen med Signe fik de otte drenge.

Viggo Læssøe var den yngste af børneflokkene. Efter sin uddannelse rejste han en del rundt i Europa. Ved sin ankomst til Ølgod var han ungkarl og 40 år. Han kom ikke alene, idet moderen og hendes tjenestepige, Lise, flyttede med. Signe Læssøe var blevet enke i 1831. Hun havde desuden haft den store sorg at mistede en af sine sønner som lille, men også sønnen Frederik Læssøe, den navnkundige oberst, der d. 25. juli 1850 faldt i slaget ved Isted. Året efter ankomsten giftede Viggo Læssøe sig d. 26. oktober 1859 med proprietærdatter Cathrine Cathinka Møller fra Tranum Strandgård. Hun var 29 år, og vielsen stod i Tranum Kirke.

Mens forældrene boede i København, førtes et meget gæstfrit hus, hvor der hver torsdag samledes et halvt hundrede forfattere og kunstnere i hjemmet. Her lærte de H.C. Andersen at kende, og det blev til en meget omfattende korrespondance mellem ham og Signe Læssøe, som han betegnede som »den kærligste moder ...en af de mest flersidig åndeligt udviklede kvinder ... hun delte tit med sin dybe følelse mine sorger« Han blev en ven af huset og var fast middagsgæst om søndagen. Selv underskriver hun flere af sine breve med: »veninde Signe Læssøe« eller »deres moderlig kærlige Signe Læssøe«. Der er bevaret 128 breve mellem dem, hvoraf de 17 er fra Ølgod-perioden.

Nysgerrig er man efter at læse, hvad hun måtte fortælle om livet i præstegården, om denne fremmede egn, hun var kommet til. En forblæst egn med gode jorder, men også mange fattige hedebrug, og hvor skov var en sjældenhed ud over bevoksningen ved præstegården og ved Nørholm. Man bliver ikke overvældet af beskrivelser, men lidt nævnes i hendes breve og gengives her i det følgende.

Om præstegården fortæller hun:

»... to gæstekamre er mig overladt, i det ene ligger min Lise og jeg, i det andet på 6 alen i kvadrat med et lille, lille vindue mod nord lever jeg. Lyspunktet er en dør til Viggos værelse, men da han har så meget at bestille, og der tit er bønder hos ham, så benytter jeg den ikke så tit, som jeg kunne ønske. Vor have er ret smuk med en lille plantage udenfor. Lever jeg, skal den vist

forstørres, da jeg sætter træplantning heroppe blandt de bedste gerninger. ... Der er en lille træplantage, man kunne aldrig gå der, da der ingen gange var. Nu har vi ladet gøre flere slyngede gange. En er især min glæde, da den går langs med en lille bæk, der omringer to sider af plantagen. Da haven var aldeles forfalden, er der megen arbejde ved den. Jeg luger flere timer om dagen og er så lykkelig derved. Plantagen er unge træer, men vi har også nogle gamle. Når jeg sidder i havestuen, tror jeg at se ind i en gammel skov«.

Da pastor Læssøe giftede sig, og hans unge kone flyttede ind, blev der rokeret om i præstegården, som Signe Læssøe beretter:

»Jeg er i færd med at indrette mig en lille bolig her i præstegården. Jeg vil med min kære Lise føre vor egen husholdning, sådan vil vi i denne ørken danne to familier, og derved være hinanden til glæde og opmuntring«.

Hun var stærkt svagtseende, og det sidste år i Ølgod næsten blind på grund af stær. Dette kan være årsagen til hendes beskedne beskrivelse af egnen:

»Jeg er tilfreds her på hedenHer er meget glædeligt skønt. Når skyerne tillader det, så er herlige solopgange og nedgange. Heden ser ud, som om den var overstrøet med kolossale hvide roser i grøn grund, for mit øje ser det dejligt ud. De skarptseende siger, det er det hvide mos, der ligger i små klynger. Mange steder krydser temmelig brede bække heden. Det er også smukt. ... her er kun flade lyngmarker og i stedet for havet stundom et drøn fra det«.

Egnens befolkning nævnes meget sjælden, dog er der en situation, som har gjort indtryk på hende, og som H.C. Andersen også skal have del i:

»Viggo, som har det besværligste kald i hele

H.C. Andersen, litografi efter daguerreotypi 1855.

stiftet, er næsten hele dagen sysselsat enten med pennen eller med rejser. ... Alt imellem kører jeg med Viggo til én eller anden bondefamilie, og vi vender aldrig fra dem uden med lovtaler over det vidunderlige trin af sand kultur, de står på. I går besøgte vi en gammel mand på 86 år. Tro ikke, at han var affældig hverken på sjæl eller legeme, kun kunne han ikke godt gå ude omkring, derfor havde han for to år siden afstået gården til sin søn. Nu levede han i en lille lejlighed i enden af bygningen med kone og pige. Han havde et stort prægtigt hoved, dejlige levende øjne, en bøjet næse og en aldeles frisk kolorit. Han havde haft 17 børn, 3 var døde som små. 8 sønner havde han sparet sammen til, at de hver havde fået en gård. 6 døtre var blevet godt gift. Adskillige af dem var døde, men havde

efterladt flere børn. På mit spørgsmål om antallet af børnebørn, svarede han: »Der er så mange børnebørn, børnebørnsbørn og børnebørnsbørnebørn, at jeg ikke husker det, kan du mo'er? Å, når jeg tænker mig lidt om, så kan jeg nok komme efter det«, men nu blev vi afbrudt af en madonna, skønnere end Rafaels, kom ind med et barn på armen. Det var sønnekonen. Hvor blev jeg dog indtaget, hvor var dog denne levende skønhed noget sandere end skønheden på det maledede lærred. I dette øjeblik tænkte jeg med hån på alle hovedstæders gallerier. Hvilket af dem kunne vise sådanne øjne, pande, næse, mund, formen af kinden og så hovedets dannelse og fri bevægelse på den skønne hals. Tænk dem der til en Hebes (de græske guders mundskænk) fine dog fyldige bygning, og de vil ikke undres, at jeg ikke kunne vende øjnene fra hende.

På onsdag ønsker den gamle mand nadveren.

Den må gives ham i hjemmet, og konen har da bedt mig og enken (afdøde pastor Stillings enke) at tage med. Jeg vil det gerne. Her er et ganske nyt optrin af livet, der rulles op for mig. Jeg har nok kendt bønder, men det har steds været fæstebønder. Disse har i flere generationer været frie. Forfædrene har købt kirkerne og herregårdene. De sidste har de udstykket, og nu sidder tusinder af familier som frie mænd med gode ejendomme og selv ejere af deres kirker. Ikke alene følelsen af at være ejere af deres gårde, men også at de ejer deres kirker, selv bestemmer over deres skoler, deres fattigskat, selv dele udgifterne imellem sig, giver dem en ligevægt, en værdighed, en selvbevidsthed, som da den er forenet med beskedenhed, forekommer mig som den sande dannelse«.

Om livet i præstegården viser et enkelt klip, der omhandler pastor Stillings enke:

Ølgod Præstegård. Over avlsbygningerne anes stuehuset med fire skorstene. Det var dog ikke dette stuehus, Signe Læssøe boede i, idet det gamle blev revet ned i 1878 og erstattet af det nuværende. Avlsbygningerne blev nedrevet 1927.

Foto i Ølgod Lokalhistoriske Arkiv.

»Her i den forunderlige ensomhed ruger man over så meget, som i hovedstaden, om man end slet ikke deltog i adspredelserne, dog gled temmelig let hen (over).

Det forekom mig, som jeg levede der, et meget stille liv, at der næsten daglig kom én eller to og besøgte mig, synes mig kun var lidt. Nu synes mig, at det var uhyre meget, thi her i denne hedeegn ser vi næppe hver fjortende dag en af vor stand og vilkår. Det er lidt underligt! I flere henseender fører jeg et liv, jeg aldrig før har ført. Jeg er, med min Lise, i kost hos den unge enke. Hun har til sine stedbørn en gouvernante. Disse to damer er langt mere flagrende i ord og klædedragt end nogen af dem, der besøgte mit lille hjem. Jeg har aldrig, uden på Østergade (Kbh.), set så store krinoliner. Jeg har aldrig hørt, ved hver tredje ord: mageløst, forfærdelig, til at fortvivle os, grinagtig det værste og sådanne ord. Ønskerne er af samme natur: atlaskes kjoler og kniplings mantiller (slør) kunne lyksaliggøre. Dette selskab er mig vel ungt, dog, da de er inderlig venlige, så gør det jo den gamle godt, og jeg føler mig ellers så vel«.

Kirkegangen i Strellev og Ølgod forbigås næsten. Som afslutning på et af brevene strejfs præstens indgangsbøn til kirkegangskonerne, som for den nybagte moder var den første gudstjeneste efter en fødsel. Præsten mødte disse mødre i våbenhuset og læste dem ind:

»Jeg ønsker dem (H.C. Andersen) nærværende ved Viggos velsignede tale, som altid trakte efter at forbedre og at tænke over det store kald, der er os alle givet. Hans indledningstaler til konerne, som kommer første gang efter deres barns fødsel, taler så dejligt om deres moderpligter, at det er mig en ubeskrivelig glæde, som jeg ville ønske, at mange kunne deltage i. Kirken er altid fuld af tilhørere, men indtægterne er blevet så

Signe Læssøe, tegning af J.A. Jerichau 1837.

små, at han må gøre gæld for at kunne leve, meget sparsommelig. Gid han havde et lille kald i Sjælland. Det ville altid være bedre end hos disse jyder, der trækker sig i at ofre en fire skilling. De mærker nok, at den jyske trivialitet har smittet mig, siden jeg omtaler sådanne ting. Jeg vil holde op. Gud velsigne dem!

Deres moderlig hengiven Signe Læssøe«.

Mens Signe Læssøe opholdt sig i Ølgod, var H.C. Andersen på en af sine talrige rejser, og denne gang netop til Vestjylland, hvor han logerer sig ind hos etatsråd Tang på herregården Nørre Vosborg mellem Ringkøbing og Holstebro. Han kom dog ikke på besøg i Ølgod Præstegård, men i sit brev til Signe Læssøe d. 20. juli 1859 skriver han:

»Jeg er således i deres nuværende hjemstavnns egen i sand og hede og daglig, når tankerne drager syd på, hviler de lidt, som trækfuglene hviler på og i Ølgod Præstegård. Selv kommer jeg desværre ikke. Tankerne selv er for dem kære fru Læssøe usynlige gæster, men i dag flyver denne min brevdue med og fortæller dem derom. Jeg er overrasket ved at se egnen. Her er så beboet og opdyrket, således havde jeg ikke tænkt mig det her i det vestlige Jylland«.

Desuden nævner han, at han på herregården havde mødt en frøken Marie Meinert, som kendte Signe Læssøe, og »beder mig bringe dem sin særdeles hilsen og sige, at hun er kommet godt herover, men denne gang kommer hun dog ikke til Ølgod, ihvor gerne hun ville. Hun bliver nok her længere tid. Hun synes så ægte dansk, meget begavet og bundærlig. Dem skatter hun inderligt, som de fortjener det – og nu lev hjertelig vel. Hver gang jeg ser sydpå, tænker jeg mig, som lå deres hjem straks bag horisonten, men der er et godt stykke over sand og hede! Gud glæde og bevare dem! Tænk venligt på

Deres hengivne H.C. Andersen«.

Signe Læssøe havde endnu en søn i Vestjylland, idet Christian Læssøe (1813-1901) var blevet præst i Kvong i 1857. Hun fortæller i et brev d. 28. december 1858, at hun var på besøg i Kvong Præstegård:

»Min kære Viggo hilser dem venlig og skønner så uendelig på deres breve, ligesom jeg. Jeg var i Kvong, da deres brev kom. Han modtog mig med de ord: Det var dejligt, du kom her med brev fra Andersen. Jeg længes efter at læse det. Han er bange, da mit syn er så dårligt, at jeg ikke kan passe godt nok på deres breve, så han har bedt om, at han må gemme dem. Jeg under ham gerne den glæde ...«

Det sidste brev fra Ølgod til H.C. Andersen er skrevet d. 28. marts 1860. Hendes seneste breve var præget af gentagelser, afbrudte sætninger, enkeltord, passager og dele var ulæseligt, hvilket må tilskrives hendes svigtende syn.

Hun skriver i sit næste brev fra julen samme år, at

»jeg er flyttet til København. Jylland var mig for streng. Nu befinder jeg mig overmåde vel, men er næsten blind. Dog takker jeg, at mit syn har kunnet set Guds dejlige jord og himmel i næsten 80 år. Hvor mange har den lykke? ...

Med største højagtelse

Signe Læssøe«.

Forbindelsen til denne del af Vestjylland var brudt. Dog benyttede H. C. Andersen sig af hendes tilbagekomst til hovedstaden til igen at møde hende. Den 16. januar 1861: »Besøgt gamle fru Læssøe, som nu bor på Vesterbro nr. 5 på Gasvejen«, og det blev til flere besøg hos hende.

Brevene indeholder meget interessant, datidigt litterært stof, og især deres diskussioner om dette og om H.C. Andersens mange udgivelser, som han sender til Signe Læssøe, der kommenterer og vurderer dem, men også de mange personlige overvejelser, som H.C. Andersen havde, og som Signe Læssøe indvies i. Samtlige breve er gengivet i de to bind: »H.C. Andersens brevveksling med Signe Læssøe og hendes kreds redigeret og kommenteret af Kirsten Dreyer«.

Ps. moderne retskrivning er benyttet.

Søren Munø, født 1934, Solvænget 107, 6870 Ølgod. Pensioneret lærer og museumsinspektør. Har tidligere udgivet en lang række artikler i Fra Ribe Amt, Ølgod Museum, Mark og Montre, lokalhistoriske bøger m. m.

Købstadslatin eller nationalromantik?

– Indbyggerbetegnelser i Varde Kommune

Af John V. Jensen

Indledning

Københavnere, århusianere, odenseanere osv. sådan hedder det – det er da klart. Billedet bliver imidlertid hurtigt sløret, så snart man vender blikket væk fra de større byer – købstæderne. Og hvad kalder man egentlig de mange indbyggere i det område, der pr. 01.01.07 hedder Varde Kommune? Er det vardere, nymindegabianere, henninger, ølgodter og oksbøller? De færreste vil formentligt godtage en eneste af disse, men hvorfor egentlig ikke? Ofte har jeg spurgt de lokale i de mindre samfund efter indbyggerbetegnelser, officielle såvel som uofficielle – men sjældent har man kunnet give mig noget brugbart svar. Derfor satte jeg mig for at finde ud af, hvorvidt der overhovedet eksisterer indbyggerbetegnelser i alle landets mange lands- og stationsbyer eller om der måske findes nogle sproglige regler, hvormed man så i det mindste ville kunne danne nye indbyggerbetegnelser?

Jeg blev i første omgang opmærksom på, at der på Afdeling For Navneforskning på Københavns Universitet findes et kartotek med ældre optegnelser af indbyggerbetegnelser. Det drejer sig om et materiale, som afdelingen har fået stillet til rådighed af Dansk Sprognævn. Materialet er indsamlet lokalt, hvilket naturligvis øger dets værdi, men man må konstatere, at der hersker en vis vilkårlighed og subjektivitet fx hos meddelerne. Materialet har betydelige huller, og det kan derfor være svært at etablere en pålidelig kronologi. Dertil kommer, at proveniensen dvs.

oplysningernes oprindelse ofte er dunkel, fordi der ikke er konsekvent dokumentation for alle indberetninger. Det gælder i nogen grad også det materiale, som jeg har benyttet mig af *for nærværende*. Ikke desto mindre er kartoteket et godt sted at starte en undersøgelse af de danske indbyggerbetegnelser. Jeg har desuden suppleret materialet med en skriftlig rundspørge blandt beboerne i Varde Kommune, for at undersøge hvilke indbyggerbetegnelser, der er i brug i dag.¹

Opgaven fører os snart ind i det danske sprogs spændende løngange og traditioner. De ældste spor tager os tilbage til senmiddelalderen og de nyeste frem til 2008. Arbejdet satte mig endvidere på sporet af en af de lokale indberetere og pionerer inden for udforskningen af indbyggerbetegnelser nemlig cand. theol. et mag. Lønneth fra Henne eller »Vestjyllands lærdeste mand«, som han også blev kaldt, og som i 1940'erne optegnede mange lokale indbyggerbetegnelser ved siden af en række andre studier. På egnen huskes Lønneth stadig som den studerede og verdensfjerne mand, der gik rundt i Henne-området talende højlydt med sig selv. I artiklens slutning vies han et kapitel.

Hvad er indbyggerbetegnelser?

En dansker er en person, der er bosiddende i Danmark, en fynbo på Fyn og så videre. Umiddelbart skulle man derfor tro, at der med indbyggerbetegnelser er tale om faste størrelser.

Gammelt kort over Sydvestjylland fra 1768. Hjemsted for vardensere, nevlinger, strellinger, hobøer, oksblinger og fåborgensere og andet godtfolk. Det kongelige bibliotek.

Det viser sig dog snart, at det i praksis først og fremmest er købstæderne og landsdelene, hvor de specielle indbyggerbetegnelser for alvor er almindelige og har bidt sig fast, men indbyggerbetegnelserne er nu ikke bare forbeholdt købstæderne, og som vi skal se, støder vi også på dem i stationsbyerne og mange andre steder.

Indbyggerbetegnelser dannes ved at man tilføjer en afledningsendelse til et stednavn eller ved sammensætning af et stednavn og et selvstændigt ord. Og i modsætning til sted- og egen-

navne som Filsø og Blåvand optræder indbyggerbetegnelser ikke så ofte i de ældre skriftlige kilder, fordi de ikke som stednavne er nedfældet på kort og skøder m.m., men optræder mere tilfældigt i avisartikler, retssager, breve o.l. Der har aldrig været det samme behov for indbyggerbetegnelserne som for stednavnene, og meget tyder på, at der først og fremmest har været brug for dem i byer med relativt mange indbyggere. Det er også i disse miljøer, hvor der tidligt var aviser el. lign., der henvendte sig til *-iamerne* eller -

enserne osv. Kort sagt så er indbyggerbetegnelserne mindre givende end stednavnene i topografisk, historisk og kulturel henseende.

På dansk kan indbyggerbetegnelserne dannes på flere forskellige måder, og det er som allerede antydnet oftest sket ved, at ordet *-bo* eller afledningsendelserne *-ing*, *-er*, *-ianer*, *-enser*, *-it* og *-eser* er tilføjet navnet på det sted, hvor vedkommende bor.² Stednavnet er således det faste element, mens forskellene opstår i aflednings- eller sammensætningsendelsen, og det forunderlige eller besværlige er, at det er muligt at danne nye indbyggerbetegnelser, men også at der i flere tilfælde findes konkurrerende betegnelser på samme tid, mens en bestemt betegnelse i andre tilfælde er blevet en helt fast del af det danske sprog fx *københavn* uden konkurrence fra *københavnianer* eller *københavnenser*, der begge forekommer utænelige. I virkeligheden kan indbyggerbetegnelserne frit dannes om end sproget dog i en række tilfælde følger nogle regler, som vi skal se nærmere på.

Trods sprogforskningens, kan man vist godt sige, stedmoderlige interesse for indbyggerbetegnelserne, så opræder de jo ikke desto mindre i sproget, og noget tyder også på en sammenhæng mellem de ældste indbyggerbetegnelser og byernes betydning, størrelse og status i historisk henseende.

Varde Kommune

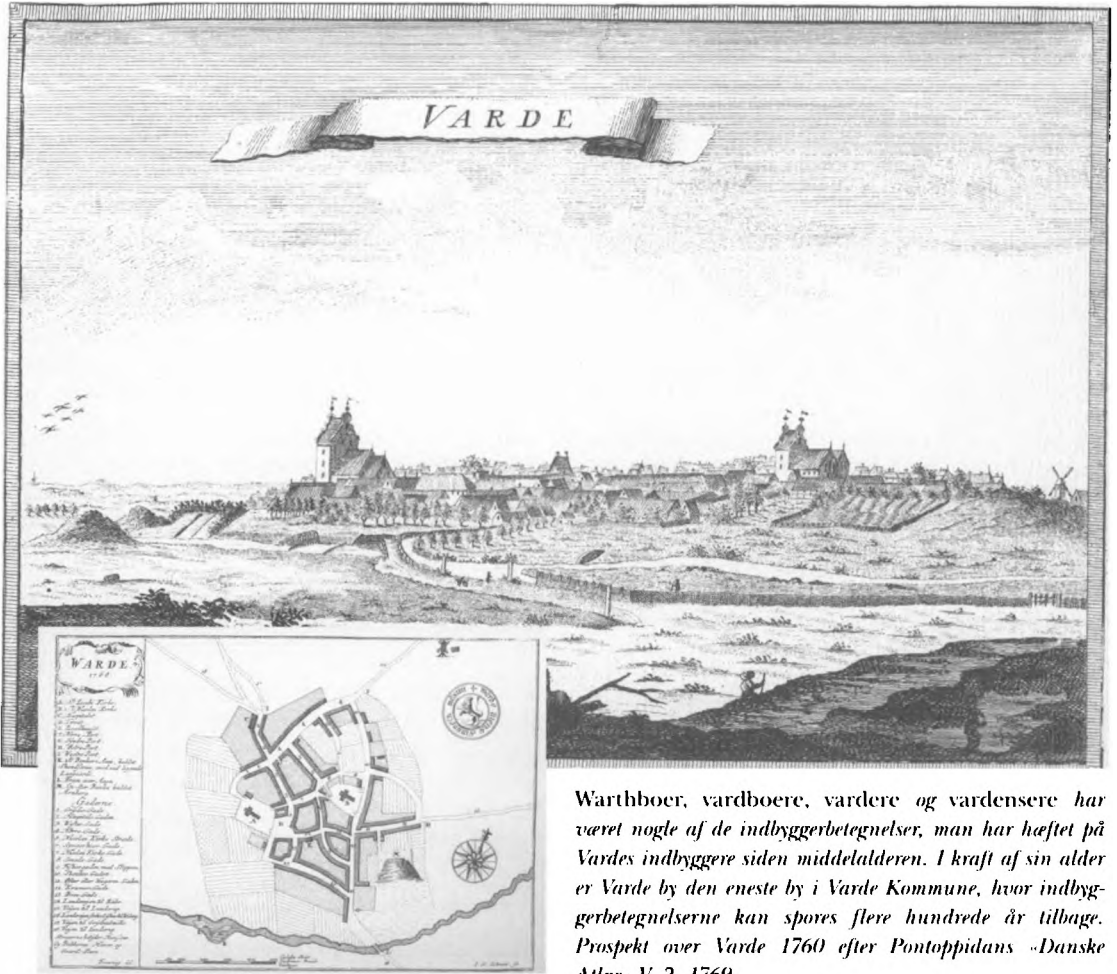
I det område, som i dag udgør Varde Kommune, er der kun én købstad med middelalderlige privilegier, og det betyder, at optegnelser dvs. de skriftlige overleveringer bortset fra købstaden Varde, er ret sparsomme og i særdeleshed fra tiden før 1900. Opgaven er derfor ikke så ligetil, hvis man vil undersøge, hvilke indbyggerbetegnelser, man opererer med i dette område. Det føromtalt kartotek over registrerede indberetninger om indbyggerbetegnelser rummer heldigvis en hel del optegnelser fra fire af de fem

tidligere kommuner i den nuværende Varde Kommune, det drejer sig om Blaabjerg, Blåvandshuk, Ølgod og Varde, mens det østligste område, den gamle Helle Kommune, slet ikke er repræsenteret.³ Det hænger naturligvis sammen med, at der i den tidligere Helle Kommune kun er mindre byer, men det kan også skyldes en ren tilfældighed, da der aldrig har været foretaget nogen systematisk registrering af indbyggerbetegnelser i de danske landdistrikter. Således beror indberetningerne i området på nogle ganske få personer, der af forskellige årsager interesserede sig for emnet. Lokalt drejer det sig om cand. theol. et mag. Lønneth, Anders Vedel og Marius Kristensen, Askov. Takket være disse personer har vi altså en del ældre indbyggerbetegnelser indsamlet i perioden 1919 til 1948, der dog sagtens kan vise sig at være forældede eller glemte, hvad jeg skal vende tilbage til. Det forholder sig jo sådan med sproget, at det på trods af ordbøger og regler først og fremmest eksisterer i brugen, ellers er det dødt. Lad os nu se på de almindeligste måder at danne indbyggerbetegnelser på.

Købstadslatin

Indbyggerbetegnelserne dannes som allerede nævnt ved hjælp af en afledningsendelse (suffix). Flere af disse har deres oprindelse i latinske former, mens de resterende er danske former.

Blandt de afledningsendelser, der har deres oprindelse fra latin er *-(i)aner*, *-(n)it*, *-eser* og *-(g)enser*. De fleste vil kende *århusianer* dvs. en indbygger i Århus og *skibonit* dvs. en indbygger i Skive, mens *asseneser* betegner en person i Assens, om end denne endelse er meget sjældent brugt i købstæderne, men helt almindelig når det gælder nationalitetsbetegnelser fx *kineser* dvs. en person hjemmehørende i Kina. Den sidste af de latinske endelser finder vi i fx *ripeneser*, *vardenser* og *esbjergenser*. Særligt ved den sidste

Warthboer, vardboere, vardere og vardensere har været nogle af de indbyggerbetegnelser, man har hæftet på Vardes indbyggere siden middelalderen. I kraft af sin alder er Varde by den eneste by i Varde Kommune, hvor indbyggerbetegnelserne kan spores flere hundrede år tilbage. Prospekt over Varde 1760 efter Pontoppidans *„Danske Atlas“* V, 2, 1769.

endelse bør man lægge mærke til, at adskillige af vores købstadsnavne tilfældigvis ender på *g*, og det har efterfølgende bevirket, at mange nu opfatter dette *g* som endelsens begyndelsesbogstav, og derved er der opstået en ny afledningsendelse nemlig *-genser*, der bruges med stednavne med en anden lydlig struktur som for eksempel *hobrogenser*, *brøndersløvgenser*, og det peger

også på, at der med indbyggerbetegnelserne er en tendens til, at man konstruerer nye former ved analogier.⁴

I litteratur om emnet har der været en tendens til at mene, at de latinske endelser går tilbage til middelalderens akademiske miljøer i klostre, kirke- og universitetslatin samt i matriklernes og doktordiplomernes latinske tekster.⁵

Universitetsmiljøet, men måske særligt katedral- og latinskolerne i købstæderne har givetvis spillet en rolle.⁶ Således anfører reformationens kirkeordinans fra 1537, at der skulle være en latinskole i alle daværende købstæder.⁷ I Varde Kommune nævnes latinskolen i Varde første gang i 1542.⁸ Latinskoleordningen kan meget vel have haft betydning for, at vi bruger afledningsendelser fra latin i daglig tale. Det er dog ikke alle spor der peger i den retning, men det vender jeg tilbage til om lidt.

Ude på landet

Ved siden af de latinske endelser findes også en håndfuld danske afledningsendelser og sammensætningselementer. Blandt de danske eksempler støder vi på *-bo* og *-boer*. Her er *-bo* i virkeligheden et navneord og beslægtet med udsagnsordet *bo*, og her er der tale om en sammensætning, og ikke som i de andre tilfælde en afledt endelse. Ordet findes kun i de nordiske sprog og oftest i Danmark og Sverige, og indbyggerbetegnelserne kendes i flere tilfælde tidligst i middelalderen, men kan jo sagtens være endnu ældre.⁹ Vi kender det jo alle fra *skagbo* og *fynbo*.

En anden af de danske endelser, der tillige hører til de ældste er: *-ing*, som vi finder det i fx *tønd(e)ring*. Ved *-ing* er der tale om en dannelses-type med fællesgermanske aner. Og vi finder det i forbindelse med, at man angiver folk som stammende fra øer fx *samsing*, *alsing*, men *-ing* kan altså også bruges til at danne ord for beboere i landsbyer og købstæder. Afledningsendelsen *-ing* har været flittigt anvendt i sproget, og bl.a. findes den også i ord, der betegner personer usling, olding, men også i stednavne som Bramming, Jelling og Svinninge etc.¹⁰

En tredje og den måske mest almindelige af de danske indbyggerbetegnelser har afledningsendelsen *-er*. Den er nok mest kendt i *københavn*. Denne endelses rødder går også langt tilbage i

tiden og er i sidste ende lånt fra latin til de germanske sprog. Også denne endelse findes ofte i personbetegnelser fx fodboldspiller, morder, forfatter etc. Endelsen optræder frem for alt i betegnelser, der angiver folk som hjemmehørende i byer eller bydele. Igen kan *københavn* tjene som eksempel, et andet kunne være *vesterbroer*. De bruges dog også om folk, der stammer fra et område snarere end en bestemt by jf. *bornholmer*, *slesviger*, men også meget hyppigt når det gælder nationalitetsbetegnelser som *østriger*, *tysker* etc.¹¹ Lad os nu se på, hvilke indbyggerbetegnelser, der har været i brug i Varde Kommune.

Vardenserne Warthbo & Vardboe

Som områdets eneste købstad er det ikke overraskende, at det er i Varde, indbyggerbetegnelserne kan spores længst tilbage. Faktisk går den først registrerede helt tilbage til 1377 dvs. Margrete I's regeringstid, hvor en Nicholau Warthbo omtales.¹² Det vil altså bl.a. sige, at den i dag mest gængse indbyggerbetegnelse *vardenser* i virkeligheden slet ikke er middelalderlig, men af nyere dato. Det er dog korrekt, at fx *ripensis* og *vardensis* bruges i de latinske tekster, neb det indsamlede materiale peger på, at det var de danske betegnelsersom fx *riber* og *Warthbo*, der optræder i de danske tekster og dermed sandsynligvis også i det danske sprog. Næste gang vi støder på en betegnelse for en indbygger i Varde er godt 200 år senere nemlig i 1579, hvor en Jens Vardboe omtales.¹³ De ældste eksempler fra Varde er overleveret i funktion som et persontilnavn. Derved stemmer de to overleverede betegnelser godt overens med det øvrige billede, hvor netop endelsen *-bo* ses meget anvendt i middelalderen. Vardbo gik siden af brug, og i den næste registrerede betegnelse fra Varde dateret 1632, altså knap hundrede år efter etableringen af latinskolen i Varde, skulle man jo tro, at det latiniserede *vardenser* omsider ville dukker op.

Det gør det nu ikke, og i stedet støder vi på en ny betegnelse: *varder* i en præsteindberetning til Ole Worm, hvor det nu er en anden dansk endelse *-er*, der anvendes. Det ældste vidnesbyrd om det nu enerådende *vardenser*, har jeg fundet i kandidat Lønneths korrespondance fra 1897, hvor han anvender betegnelsen.¹⁴ Den første officielle registrering af *vardenser* dukker først op så sent som i 1942!¹⁵ Derefter er betegnelsen *vardenser* plur. *vardensere* enerådende og er registreret igen i 1957, 1963, 1968 og 1972. *Vardenser* er i dag enerådende og passer umiddelbart godt til en købstad med middelalderlige privilegier – men den er faktisk først registreret i det 20. århundrede, og det tyder unægtelig på, at den først er dukket relativt sent op. Til gengæld har den i løbet af det 20. århundrede udkonkurreret alternativerne totalt jf. min undersøgelse, hvor 64 ud af 89 besvarelser anfører netop den som betegnelse for en indbygger i Varde.

Nevlinger og Oksbøller?

Nu består Varde kommune jo også af andre byer end Varde, men ingen af disse indbyggerbetegnelser historie går ret meget længere tilbage end 1880'erne og mange er endda en anelse yngre. Det må hænge sammen med, at der er tale om lands- og stationsbyer – alligevel kan det være interessant nok at se på de registreringer, der faktisk foreligger, al den stund disse indbyggerbetegnelser ikke på samme måde som *vardenser* er i daglig brug. Lad os først se på lokale indbyggerbetegnelser med den gamle danske afledningsendelse *-ing*.

Stationsbyen Nørre Nebel ligger i det nordvestligste hjørne af kommunen, og her støder vi på to indberetninger med indbyggerbetegnelsen *nevlinger*. Den ældste af indberetningerne stammer fra 1918, og vi finder den samme betegnelse registreret igen i 1948.¹⁶ I Lønneths korrespondance er jeg desuden stødt på en

alternativ betegnelse fra 1897, hvor han taler om *neblinger*, der jo helt svarer til *nevling* bortset fra, at det ligger tættere på skriftsproget, men som med meget stor sandsynlighed skal udtales med *w*.¹⁷ Noget tyder altså på, at *nevling* har været i brug – og jeg er da også stødt på betegnelsen et par gange i forbindelse med min undersøgelse, men mere typisk er nok *en fra Nr. Nebel*. Derudover finder vi et *-ing* i forbindelse med indbyggerne i landsbyen Strellev, hvor indbyggerne er registreret som *strellinger*.¹⁸ Lidt længere mod syd finder vi Orten, hvor indbyggerne er betegnet *ortning*.¹⁹ Samme afledningsendelse støder vi desuden på i Oksbøl vest for Varde, hvor følgende indbyggerbetegnelser er registreret nemlig: *oksbølling* eller synkoperet til *oksbliing* fra 1919, og disse er igen registreret i 1948.²⁰ I den forbindelse er det ikke uinteressant at bemærke, at Oksbøl i nærheden af Haderslev indgår i indbyggerbetegnelsen *oksbøller*, dvs. med afledningsendelsen *-er*, men denne form kendes imidlertid ikke i forbindelse med Oksbøl i Ål sogn, Vester Horne Herred, Ribe Amt.²¹ Dette understreger, at afledningsendelserne kan variere fra lokalsamfund til lokalsamfund ligesom den samme købstad kan have to-tre konkurrerende betegnelser. I sidste ende synes det ikke mindst at have at gøre med »lydlighed«, simpelthen hvordan det klinger? Kun *nevling* dukker op i min undersøgelse, mens *strelling*, *oksbliing* osv. tilsyneladende ikke bruges ret meget mere, hvis overhovedet. I stedet har enkelte i min undersøgelse svaret *oksbølgenser*, *oksbølboer* og *strellevgenser*.

-bo

Et andet gammelt dansk sammensætningselement er som nævnt *-bo*, og dette kendes i kommunen fra landsbyen Kvong, hvor betegnelsen *kvongboer* (*kvongbo*) er registreret så tidligt som i 1912.²² Ligesom vi støder på endelsen ved indbyggerne i Ho, hvor betegnelsen *hobo* er registre-

ret i Feilbergs ordbog (1886-93).²³ Hvor meget det mundrette *hobo* er blevet brugt er svært at sige, i hvert fald kender vi også en senere indbetretning, hvor betegnelsen for indbyggere i Ho er *honing*.²⁴ Min spørgeskemaundersøgelse viste imidlertid, at både *hobo* og *kvongbo* endnu er i brug, mens *honing* tilsyneladende er gået af brug, men da det kun drejer sig om en mindre undersøgelse er svarene naturligvis forbundet med en vis usikkerhed.

-er

Den tredje af de danske endelser nemlig *-er* finder vi her i området i fx *billumer* dvs. en indbygger fra Billum.²⁵ Samme endelse ses brugt i *tistrupper*, hvor den er registreret om indbyggere i Tistrup.²⁶ Denne endelse findes desuden i *outrupper* dvs. en borger fra Outrup.²⁷ Ikke desto mindre kendes der flere konkurrerende betegnelser i Outrup således *outrupboere* og *outrupsowner*.²⁸ Endelsen *-sogner* dukker i øvrigt også op i *lundsownerne* dvs. indbyggerne i Lunde lidt nordøst for Outrup.²⁹ Denne endelse er også registreret i Ølgod nemlig *æ ølgodsowner* samt *olgesowner*.³⁰ Endvidere er den registreret om indbyggere i Horne allerede i 1890 af Evald Tang Kristensen *hwånnownerne*, der kendes i yderligere tre varianter *hornesogner*, *æ hwonsowner* og *hwånsownerne* om indbyggere i Horne nord for Varde, dertil kommer også *hornelunder*.³¹

Af spørgeskemaundersøgelsen fremgik det, at *ølgod-borger* har en lille forrang med tre frem for *ølgodboer* og *ølgoder* med hver én. *Horneborger* dukker op i én besvarelse, mens de tidligere registrerede ikke dukkede op, hvilket kan bero på den tilfældighed. Hvad angår Outrup svarede en *outrupgenser* og en anden *outrupborger*. Igen er den mest nærliggende konklusion, at der i de pågældende byer hersker usikkerhed om indbyggerbetegnelserne, og at indbyggerbetegnelserne kun bruges ganske lidt.

-folk og -bisser

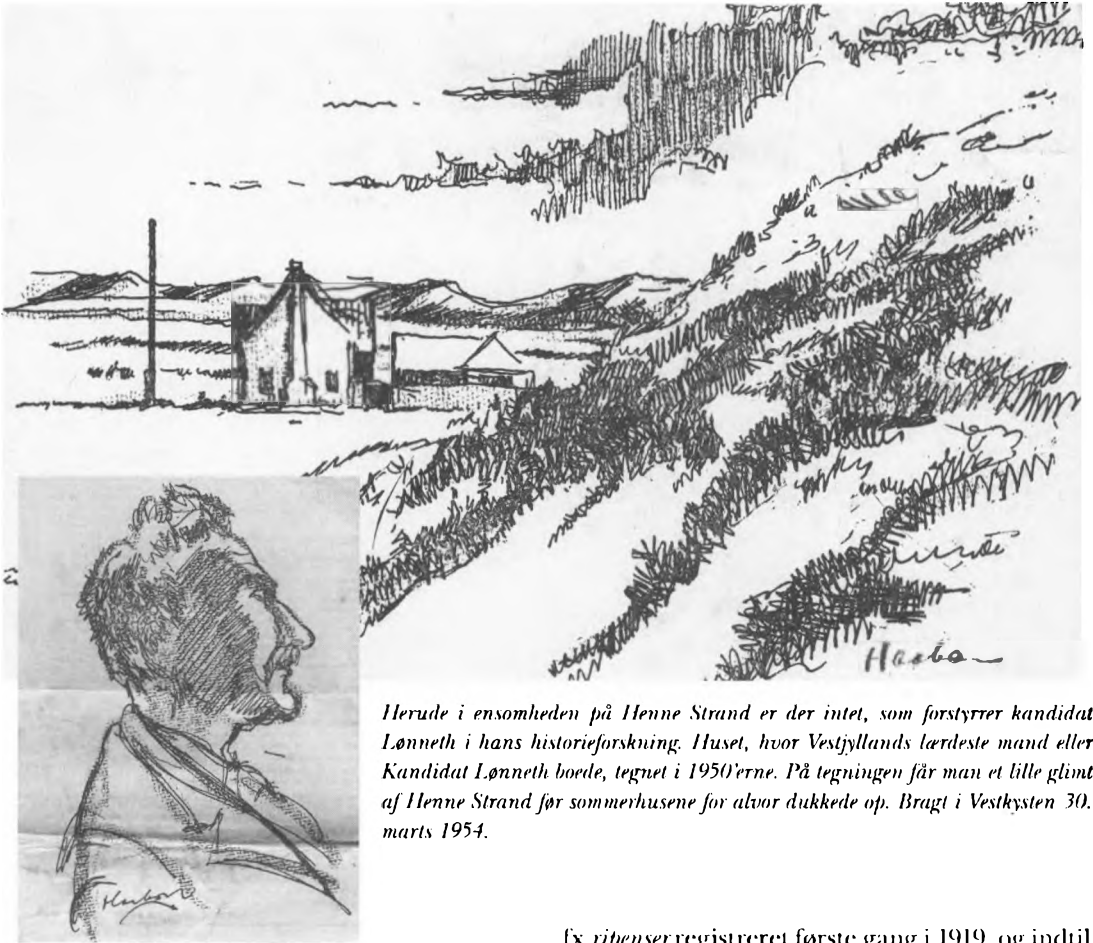
Et sidste sammensætningselement, som jeg kort vil nævne er *-folk*, der især i jysk ikke er ualmindeligt.³² Her i området finder vi det om indbyggerne i Lønne, hvor der omtales *lønne folk*.³³

Helt uden for nummer er *hennebisser* eller *hennebysser*?³⁴ Det drejer sig om nogle alternative elementer, som er indberettet af kandidat Lønneth, men desværre uden nærmere dokumentation, ligesom afledningsendelsen *-bisser* heller ikke optræder i litteraturen³⁵. Min undersøgelse peger imidlertid på, at disse er gået helt af brug, måske til fordel for *henneboer*, som jeg har registreret i undersøgelsen – men igen er usikkerheden stor – og det daglige behov for indbyggerbetegnelser i Henne og Lønne lille.

Nationalromantik?

Som allerede antydnet kunne noget faktisk tyde på, at *vardenser* måske slet ikke stammer fra den brogede middelalders købstadslatin, der blev brugt af kirken, klostervæsenet og latinskolerne; men at der måske snarere kunne være tale om en nationalromantisk konstruktion.

På den anden side: kunne *vardenser* ikke være blevet til som en sen analogislutning i forhold til middelalderens mægtige Ribe? Intet tyder på det, og ser man nærmere på de latinske endelser over hele landet, er det kun rent undtagelsesvist, at de er kildemæssigt belagt før det 20. århundrede! Den store sprogforsker Peter Skautrup berører i værket *Det Danske Sprogs Historie 1-5* dette punkt, men er påfaldende vag i sin formulering. Han skriver, at de latinske afledningsendelser *antageligt er udgået fra gamle katedralskolemiljøer*,³⁶ og dette er da ikke umuligt, men hvis vi tager Varde som eksempel, så forsvandt latinskolen allerede med *Nedlæggelsen af de mange smaa overflødige Latinskoler i 1739-40*.³⁷ Det interessante er derfor, at ikke alene Varde, men alle de eksisterende indbyggerbetegnelser med latinske

Herude i ensomheden på Henne Strand er der intet, som forstyrrer kandidat Lønneth i hans historieforskning. Huset, hvor Vestjyllands lærdeste mand eller Kandidat Lønneth boede, tegnet i 1950'erne. På tegningen får man et lille glimt af Henne Strand før sommerhusene for alvor dukkede op. Bragt i Vestkysten 30. marts 1954.

afledningsendelser først er kildemæssigt belagt næsten 150 år senere. Det tyder derfor ikke på, at der foreligger en nogen nagelfast historisk kontinuitet, for så burde det kunne aflæses i kildematerialet, og det kan det netop ikke! Det lader til, at de latinske afledningsendelser er af nyere dato – præcis som kildematerialet også viser.

Vender vi blikket bort fra Varde-egnen, så er

fx *ripenser* registreret første gang i 1919, og indtil da synes *riber* at have været det almindelige og ældste – registreret første gang i 1375. Derfor må betegnelsen *vardenser* formentlig være dukket op på nogenlunde samme tidspunkt som de andre latinske endelser, måske som en analogidannelse. Således er *ålborgenser*, *koldingenser*, *vejlenser*, *ripenser*, *esbjergenser*, *århusianer*, *horsensianer*, *randsrusianer/randersianer*, *soraner*, *korsoraner*, *fredericianer*, *helsingoraner*, *nakskovit*, *skibonit* alle registreret så sent som fra 1890'erne og frem til 1942. Eneste undtagelse er *odencianer*, der er

registreret så tidligt som i 1833, mens den nu mest gængse form *odenseaner* først dukker op i 1927! Mange af disse nu almindelige betegnelser er første gang registreret i Christen Møllers bog om *De romanske sprogs indflydelse på nygermansk*, hvori han opregner mange af de latiniserede indbyggerbetegnelser, der givetvis har været en del af dansk sprogbrug i 1927, men intet tyder altså på, at deres rødder går længere tilbage end til sidste halvdel af 1800-tallet. Som et kuriosum bør man bemærke, at *esbjergenser* dukker op samtidig med de øvrige, men det må jo naturligvis være en analogidannelse, da Esbjerg som bekendt ikke eksisterede som by før 1864 og først blev købstad i 1890'erne, og derfor hverken har en gammel tradition for latinskole eller klostre – og i den forstand er der tale om en anakronisme. Sagen er bare den, at kildematerialet peger på, at indbyggerbetegnelsen *esbjergenser* formentligt ikke er ret meget yngre, hvis overhovedet, end *ripenser* eller *århusianer*.

Når det handler om den »rigtige« middalder altså perioden fra ca. 1050-1536, så drejer det sig især om endelserne *-ing* og *-bo*, jf *warthbo* i 1300-tallet og *tøndring* (Tønder), der er registreret så tidligt som 1284. Dertil kommer endelsen *-er*, der ligeledes er meget gammel, således finder vi den tidligt i *riber* (1375), *varder* (1632) og igen i *vejler* (1747) og *viborger* (1851), denne endelse synes dog først for alvor af have vundet udbredelse lidt senere end *-ing* og *-bo*.

Indbyggerbetegnelser som *vardenser* og *ripenser* kunne altså tyde på, at der snarest er tale om nationalromantik, sandsynligvis et levn fra det 19. århundredes fortidsdyrkelse og historiebevidsthed. Måske har netop disse fremmedartede afledningsendelser endda været en måde for de ældre købstæder at definere en identitet på ved simpelthen at understrege købstædernes gamle historie. Min undersøgelse tyder i al fald på, at *de gamle katedralskolemiljøer*, men også kirken og

klostrene, kun kan have spillet en indirekte rolle i forbindelse med de nu meget udbredte indbyggerbetegnelser med latinske afledningsendelser i landets købstæder. De dukker ganske enkelt for sent op!

Spørgeskemaundersøgelsen

I de senere år har interessen for indbyggerbetegnelser i lands- og stationsbyerne som nævnt ikke været overvældende, og der findes ingen helt nye indberetninger. Derfor udarbejdede jeg i forbindelse med denne artikel en lille uofficiel undersøgelse i Varde Kommune, for derigennem at få en idé om, hvilke betegnelser der er i brug. Jeg har allerede berørt undersøgelsen i det ovenstående, men nu vil jeg komme lidt nærmere ind på resultatet

I undersøgelsen deltog 89 personer, alle bosat i Varde Kommune, og de blev bl.a. bedt om at besvare spørgsmålene: *hvilken betegnelse har en indbygger, hvor du bor? Hvad kalder du indbyggerne i nabobyer i kommunen?* Undersøgelsens helt klare resultat var, at *vardenser* er den absolut mest udbredte indbyggerbetegnelse i kommunen og optræder i 65 af 89 besvarelser, mens de alternative betegnelser *vardeboer*, *vardeborger* og *vardegenser* kun dukkede op i besvarelserne én gang hver. *Vardenser* anvendes dels af indbyggere i Varde, men også i den øvrige kommune. Dernæst kan man konstatere, at det næstmest udbredte er, at sige *dem fra X*, *en fra X* og *folk fra X*, hvilket ses i 25 af 89 besvarelser. Undersøgelsen viste også, at *-borger* som endelse er udbredt og dukkede op i 19 ud af 89 besvarelser, og det er bemærkelsesværdigt, fordi denne form tilsyneladende helt har udkonkurreret *-sogner* som endelse, hvilket jo tyder på at folk i dag snarere opfatter sig selv som borgere i en kommune end tilhørende det kirkelige sogn.

Indbyggerbetegnelserne kan i princippet dannes helt vilkårligt eller ud fra analogier fx

Blæstens susen imellem de tyndt bevoksede banker er de eneste lyde, der når Lønneth på det lille loftsuerelse oppe under taget på det klosterlignende hus, hvor posten ofte er den eneste daglige gæst. Det engang ensomt beliggende hus er nu midt i et lætbebygget sommerhusområde. Kandidat Lønneths hus som det ser ud i 2008. Foto John V. Jensen.

Fåborg og Næsbjerg begge Varde Kommune, der typisk vil svare til hævdvundne indbyggerbetegnelser i købstæderne Fåborg og Esbjerg jf. *fåborgenser* og *esbjergenser*, og disse vil typisk fungere godt sprogligt, mens andre konstruktioner lyder mere umulige fx *oksbølgenser*.

Naturligvis ville man kunne sætte sig ved skrivebordet og konstruere nye indbyggerbetegnelser, der i videst muligt omfang stemmer overens med de endelser, vi har set på. Dette virker dog overilet, idet indbyggerbetegnelser med sikkerhed vil dukke op, hvis der skulle være brug for dem. Nye indbyggerbetegnelser gennemslagskraft og succes vil afhænge af, hvorvidt de er tilstrækkeligt mundrette og effektive.

Endvidere fremgik det af undersøgelsen, at endelsen *-genser* faktisk er mere gængs end det oprindelige *-enser*, når den bruges til at danne en indbyggerbetegnelse med. Undersøgelsen

fremviste et væld af indbyggerbetegnelser kombineret ud fra de faste afledningsendelser, som vi tidligere så på. Der var *oksbølboere*, *oksbølgensere* og *ølgodborger*, *ølgodboer*, *ølgoder* foruden *neuling* og *newlborger*, *fåborggensere*, *næsbjerggensere* og *strellevgensere* samt *janderupborgere* og *janderupere*, *outrupborgere* og *outrupgensere*, *staruppere*, *kvongboer*, *årreboer*, *hoboer* og endnu flere, men alle nævnes de kun ganske få gange i undersøgelsen. Det kan naturligvis betyde, at der er en overvægt af indbyggere fra Varde, men det rører dog næppe ved, at indbyggerbetegnelser, i modsætning til hvad kandidat Lønneth og andres optegnelser tyder på, ikke er noget, som spiller en nævneværdig rolle i de mindre samfund i 2008, og det store spørgsmål, hvor meget de nogensinde har været brugt, melder sig også. Dette vil en mere omfattende undersøgelse naturligvis kunne klarlægge.

Efter nu at have set på indbyggerbetegnelser så lad os runde af med et besøg hos kandidat Lønneth i Henne.

Kandidat Lønneth alias Vestjyllands lærdeste mand

Huset, kandidaten – som han kaldes af alle – bebor, har en umiskendelig lighed med et gammelt spansk kloster. Det knejser i ensom majestæt imellem tyndt bevoksede sandbanker, fjernt ude spiller Vesterhavet sit dystre instrument, og den skarpe vind får ilden til at buldre lystigt i kakkelovnen på den gamle mands lille studereværelse, som ellers ikke er tilgængelig for fremmede – og som er placeret oppe under loftet.³⁸ Med sådanne malende vendinger portrætteres den øde og ufremkommelige Henne-egn og kandidat Lønneth i Vestkysten i 1954. Ordene leder læseren i retning af eksotiske fjerne tider. Det er historien, eller måske snarere myten, om den ensomme lærde mand i studerekammeret; en Montaigne-type eller måske nærmere en slags Don Quixote – en fantast i frivilligt eksil i Vestjylland. Man ser det for sig, hvordan journalisten bogstaveligt talt har forladt civilisationen til fordel for den yderste klitrække for at opsøge den ensomme lærde.

I dag mange år senere ligger Lønneths hus i et tætbygget sommerhusområde, men i 1935, da Lønneth slog sig ned i Henne, og frem til tressernes begyndelse var det sparsomt med huse i det område, hvorfor beskrivelsen af det øde og forblæste sted passer ganske godt.³⁹

»Vestjyllands lærdeste mand« og kandidat Lønneth kaldes han – betegnelser, der understreger hans karakter af fremmedelement på disse breddegrader.⁴⁰ Kandidat Lønneth, som han konsekvent kaldtes lokalt, vidner dels om en respekt for manden, og dels måske også en manglende viden om, hvad det nu lige var, Lønneth havde en kandidatgrad i. Ja, det vil sige, Lønneth havde ikke bare én, men to kandi-

Jeg er aldrig alene – jeg lever mig i den grad ind i mine historiske studier, at de mennesker jeg læser om, bliver levende for mig. Søren Marinus Sørensen alias Kandidat Lønneth fotograferet i anledning af sin 90 års dag i august 1967. Blåbjerg lokalhistoriske arkiv.

datgrader, idet han både var cand.theol. og cand.mag., og det forklarer måske i virkeligheden, hvorfor det bare var kandidat Lønneth – det var på en og samme tid korrekt og lettest. Kandidat Lønneth spillede desuden l'hombre, og endnu kan man træffe på folk, der husker de muntre kortaftner, der gerne afsluttedes med et lille foredrag om et af de historiske eller sproglige emner, der optog kandidat Lønneth.

Søren Marinus Sørensen, alias kandidat Lønneth (1877-1973) blev født i Lønne som søn af husmand Jeppe Sørensen. I kraft af sin gode begavelse kom han på latinskolen i Ribe, for derefter at begynde på Københavns Universitet, hvor han først blev cand. theol. og dernæst

cand. mag. Desuden opholdt Lønneth sig flere år i udlandet, og bl.a. studerede han i Nottingham ved en arbejderhøjskole, og var desuden huslærer hos en dansk familie dels i Belgien, dels i Frankrig, hvorfor han beherskede fransk og engelsk i særdeleshed samt flere andre sprog. Under et ophold i Storbritannien sidst i 1920'erne blev han imidlertid udvist, hvilket fremgår af en engelsk deportationsordre fra 1929. Det fremgår desværre ikke af ordren, hvorfor Lønneth blev udvist, der ligger dog næppe nogen dramatisk hændelse bag, og en oplagt forklaring kunne være, at hans midler var sluppet op, og at han derfor var uønsket. I dagbøgerne findes desværre ingen omtale af episoden.

I nogle år var Lønneth ansat som bibliotekar i Toftlund, fortæller han i et interview i Vestkysten, hvor han skulle ordne en doktor Laustgårds bibliotek på ca. 70.000 bind. Herefter fortsatte han karrieren som lærer i bl.a. sprog og historie ved realskolen i Holstebro og siden ved Th. Langs gymnasium i Silkeborg. Indtil sygdom tvang ham væk fra arbejdsmarkedet.

Vi ved ikke præcist, hvordan Lønneths familie klarede at bekoste hans uddannelse, der jo blev ganske langvarig, idet han, hvilket var ganske usædvanligt omkring 1900, blev uddannet som både teolog og magister. Først og fremmest må det have været på grund af drengens begavelse, at det overhovedet lod sig gøre. I 1935 – knap 60 år gammel – vendte han tilbage til hjemmegn, hvor han købte et sommerhus ved Henne Strand. Her beboede han selv over tagen og supplerede sin pension ved at udleje under tagen til turister.

Af avisomtalerne og arkivmaterialet fremgår det, at Lønneth var en alsidig mand, der ikke kun interesserede sig for indbyggerbetegnelser, men også grammatik og Danmarks historie, ikke mindst tiden omkring og før Gorm den gamle. Sønderjylland, Frisland og Skåne var

også emner, der interesserede ham. Han fungerede således også som indberetter til bl.a. tidligere omtalte professor Peter Skautrup (1896-1982), Århus Universitet, der i 1932 oprettede Institut for Jysk sprog og kultur. Også nationalpolitisk var Lønneth engageret, og i avisartiklerne omtaler han sig selv som Ejderdanske,⁴¹ dvs. den opfattelse, som vandt frem efter det tyske kejserriges sammenbrud i 1918 og til 1947, at den dansk-tysk grænse ikke skulle fastlægges ud fra folkenes selvbestemmelsesret (sindelig), men ud fra en historisk argumentation om, at grænsen burde følge den ældgamle grænse, i første omgang ved Danevirke og senere længere mod syd ved Ejderen (ud fra afstemning). Interessen for de gamle »danske« områder førte flere gange Lønneth til grænselandet på cykel. Ligesom han også tog cyklen i de gamle svenske besiddelser i Skåne, Halland og Blekinge. Af hans pas fremgår det, at han også besøgte Norge, Grækenland og Italien. Rejsen til Italien foretog han i øvrigt sammen med den 96 år gamle kunstmaler Christen Lyngbo.

Den store interesse for sproget betød, at han var optaget af vestjysk dialekt ikke mindst i Vardesyssel. Dialekterne fra disse egne har deres rod i det gamle danske sprog fra vikingetiden, fortæller han i anledning af sin 85 års dag i 1962.⁴²

Navnet Lønneth er i øvrigt dannet af stedsnavnet Lønne; sognet, hvor kandidaten voksede op. Det er formentlig også interessen for grammatik og sprog, der fik ham til at interessere sig for indbyggerbetegnelserne, som han antageligt indsamlede i form af mundtlige overleveringer i lokalsamfundet – i hvert fald er det kun sjældent, at han angiver sine kilder, hvilket naturligvis er beklageligt set fra et forskningsmæssigt synspunkt. Lønneth synes i det hele taget at have været præget af et noget nationalromantisk syn på Danmark og »de tabte« områder, og det

virker som om noget af hans videnskab hviler på spekulationer.

På Blaabjerg Lokalhistoriske Arkiv findes et par kasser med notater, dagbøger, breve og en slags grammatik over hjemegnens dialekt. Derimod er der i arkivet ingen spor af optegnelserne vedrørende hans udforskning af indbyggerbetegnelserne – i en avisartikel i forbindelse med Lønneths 95 års dag, udtaler han, at: *Det omfattende materiale vedrørende dialektforskningen er forsvundet, og selv mener han, at det er blevet stjålet fra ham.*⁴³ Hvem der eventuelt skulle have stjålet materialet, får vi nok aldrig svar på, men væk er de i hvert fald! Kun indberetningerne til København kender vi. I det hele taget er der kun ganske lidt bevaret af Lønneths bibliotek og optegnelser. Selv fortæller han, at huset blev beslaglagt af tyskerne under besættelsen, ganske som så mange andre huse i de nuværende sommerhusområder, som fra sidst i 1942 blev afspærret på grund af tyskernes bygning af Atlantvolden. Tyskernes behandling af de beslaglagte huse kunne til tider være hårdhændet, og Lønneth fortæller, at dele af hans store bogsamling blev ødelagt i den forbindelse. Hvor han opholdt sig i disse år vides ikke.

Lønneths offentliggjorte publikationer begrænser sig, så vidt jeg kan se, til nogle relativt få artikler heraf en enkelt i *Fra Ribe Amt – En skolestrid i Vester Herred i 1768* (1953), samt flere artikler fra slutningen af 1940'erne i tidsskriftet *Danskeren*, hvor Lønneth bl.a. skrev om *Dansk og Frisisk*. Hvorfor det ikke blev til mere, ved vi ikke, men det kan have at gøre med hans manglende orden og tendens til at skrive notater på alle forhåndenværende papirlappers for- og bagside, således fortælles det, at huset var et sandt rod af notater, papirer og bøger.

Kandidat Lønneth døde i 1973 i Nymindegab – 96 år gammel, men i dag 35 år efter hans død, lever sagnet om ham stadig blandt de lokale. Når

han fortjener at blive trukket frem i denne sammenhæng, skyldes det naturligvis hans sproghistoriske bidrag til universiteterne i København og Århus, og hans indsats vedrørende de gamle lokale indbyggerbetegnelser i Varde Kommune, men naturligvis også, at Lønneth på egnen var en ener – en lokal Montaigne eller en Don Quixote, alt efter hvordan man nu ser på det.

Konklusion

Indbyggerbetegnelser adskiller sig fra stednavne ved, at de består af et stednavn hvortil der føjes en afledningsendelse (suffix). Indbyggerbetegnelserne er ikke faste størrelser, men kan ændre sig over tid, og samtidig er de kildemæssigt vanskeligere at fastslå end stednavnene, som optræder mere regelmæssigt på kort og i tekster. Indbyggerbetegnelserne kan i princippet dannes frit, men på dansk dannes de, som vi har set det, gerne ved hjælp af syv forskellige endelser, hvoraf nogle er af latinsk oprindelse. Disse syv udbredte endelser suppleres dog ofte med en række alternative endelser. Disse må opfattes som en slags hjælpemidler, for der er ingen regler, der styrer dannelsen af indbyggerbetegnelserne. De dannes især ved analogislutninger og slår an i forhold til, hvad der fungerer udtalemæssigt.

Det kan konstateres, at indbyggerbetegnelserne især optræder i købstæderne, givetvis fordi det var herembedskulturen og skriftligheden var. Og samtidig var befolkningstætheden størst. Derfor var der brug for at kunne betegne købstadens borgere som det ene eller det andet. Imidlertid er det ofte blevet anført, at de latinske afledningsendelser skulle stamme fra de gamle katedralskolemiljøer. Det synes dog efter mine undersøgelser ikke at være tilfældet, i hvert fald er det på baggrund af mit kildemateriale umuligt at påvise denne kontinuitet, og det er umuligt ud fra indbyggerbetegnelsen alene at

hævde dette – bare tænk på *esbjergenser*. Det tyder snarere på, at de latinsk inspirerede indbyggerbetegnelser kan være et produkt af nationalromantikken i det 19. århundrede. Således er de danske endelser meget ældre end de latinske og hævdvundne betegnelser som *vardenser* og *ripenser*, der tilsyneladende først er registreret i første halvdel af det 20. århundrede, hvor de afløser hhv. *vardbo*, *varder* og *riber*. Hvad angår indbyggerbetegnelserne uden for købstæderne lader de sig ikke spore mere end 100 år tilbage, og en del af dem synes dannet i analogi med andre allerede eksisterende indbyggerbetegnelser. Indbyggerbetegnelsernes historik fortæller os naturligvis, når de eksempelvis går til tilbage til 12- og 1300 tallet, at byens betydning og position i et område strækker sig langt tilbage.

Spørgeskemaundersøgelsen, hvor udbredelsen af indbyggerbetegnelser i Varde Kommune i 2008 blev undersøgt, viste, at kun *vardenser* for alvor er i brug, mens der hersker stor usikkerhed om hvad beboere i de mindre byer kaldes. Til gengæld fremvistes her et væld af forskellige kombinationsmuligheder inden for de gængse afledningsendelser, dog uden at man kan sige, at nogen af dem for alvor er i brug.

Afslutningsvis omtalte jeg kandidat Lønneth fra Henne Strand, hvis arbejde medvirkede til, at vi i dag har kendskab til emnet på disse kanter. Denne lærde mand med sin for egnen særprægede historie, fortjente at blive trukket frem. Hans indsats bestod i, at han flittigt indsamlede sproglige oplysninger og sendte dem til universiteterne i Århus og København. Desværre lider hans indsats inden for indbyggerbetegnelserne under, at der ofte mangler dokumentation.

Indbyggerbetegnelserne har været stedmoderligt behandlet, og som det turde være fremgået, er der tale om en lidt vanskelig sproglig størrelse, og de enkelte betegnelser har tilsyneladende ændret sig meget over tid. Nogle af dem

har været med os siden middelalderen og måske endnu længere tilbage, mens andre lyder gamle, men sandsynligvis er produkter af historiebevidsthed og nationalromantik.

Kilder

Arkiv over indbyggerbetegnelser ved Afdeling for navneforskning, KU
Lønneth-arkivet på Blåbjerg lokalhistoriske arkiv, Nr. Nebel.
Kartoteket på Institut for Navneforskning, Københavns Universitet.

Litteratur

Dalberg, Vibeke: *-borre, -gensere, nitter, og andet købstadsfolk* in Festskrift til Kristian Hald, Kbh. 1974.
Dalberg, Vibeke: Indbyggerbetegnelser i dansk in Mål og mæle. 12. årgang Kbh. 1988.
Møller, Christen: De romanske sprogs indflydelse på nygermansk. Kbh. 1927.
Lindberg Nielsen, Carl: Varde Bys historie 1442-1942. Varde 1942.
Schwartz Lausten, Martin: Danmarks kirkehistorie. Kbh. 1987/1998.

Desuden findes en findes kort avisartikel om emnet: *Tænk at være en dansesogner* af Tina Christoffersen, Jyske Vestkysten 23.07.2006

Noter

- 1 På Afdeling for Navneforskning på Københavns Universitet er jeg lektor Peder Gammeltoft, lektor Vibeke Dalberg og lektor Michael Lerche Nielsen megen tak skyldig for at have bistået med kyndig assistance vedrørende den eksisterende og uundværlige litteratur om emnet og ikke mindst for at have ryddet mine misforståelser af vejen.
- 2 Vibeke Dalberg indbyggerbetegnelser i dansk, Mål og Mæle nr. 3 1988.
- 3 Afdeling for Navneforsknings arkiv over indbyggerbetegnelser.
- 4 Dalberg 1988 s. 8f
- 5 Skautrup, Det danske sprogs historie s. 255
- 6 Dalberg 1974, s 21f
- 7 Schwarz Lausten 1998 s. 127ff, Dalberg 1974 s. 29
- 8 Lindberg Nielsen 1942, s. 243
- 9 Dalberg 1988, s. 6

- 10 Dalberg 1988 s. 6
 11 Dalberg 1988 s. 7
 12 Kartotek + DgP II 15.4. 1377
 13 DgP II
 14 Søren Marinus Lønneths korrespondance. Brev af 3.3. 1897. Blåbjerg Lokalhistoriske arkiv.
 15 Hvem, hvad, hvor 1942 s. 207
 16 Indb. til Gudmund Schütte fra hhv. Anders Vedel (1918) og cand. theol. Lønneth (1948).
 17 Søren Marinus Lønneths korrespondance. Brev af 3.3. 1897. Blåbjerg Lokalhistoriske arkiv.
 18 Indb. 1912 Eske M. Eskesen, Birkerød, 1918 Anders Vedel, 1948 Lønneth.
 19 Indb. 1919 Anders Vedel
 20 Indb. 1919 Anders Vedel
 21 Indb. 1918 Anders Vedel
 22 Indb. 1912 og igen 1948 Lønneth
 23 Feilbergs ordbog I. s. 635
 24 Indb. Lønneth 1948
 25 Indb. 1948 Lønneth
 26 Indb. 1921 Mar. Kristensen, Askov.
 27 Indb. 1919 Chr. Worm
 28 Indb. hhv. Chr. Worm, Karby 1919 og Lønneth 1948
 29 Indb. 1948 Lønneth
 30 Indb. Mar. Kristensen 1918, Poul Bjerge c. 1923 og Lønneth 1948
 31 Indb. Mar. Kristensen 1918, Poul Bjerge c. 1923 og Lønneth 1948
 32 Dalberg 1988 s. 8
 33 Indb. 1948 Lønneth
 34 Indb. 1948 Lønneth
 35 Uden at det har været mig muligt at verificere, mener lektor Peder Gammeltoft, at *hennebisse* måske kunne relatere til 'Filsøkrigen', hvor de lokale henneboer skred til fysisk magt overfor A/S Filsø?
 36 Dette er blandt andet sprogforskeren Peter Skautrup inde på i Det danske sprogs historie bind IV s. 255
 37 Lindberg Nielsen s. 248. Varde latinskole var blandt de små 29 af i alt 49 latinskoler. De små skoler blev nedlagt som følge af en kvalitetsreform!
 38 Vestkysten 30. 3. 1954
 39 Vestkysten 30. 3. 1954
 40 Vestkysten 11.8. 1962 samt 10. 8. 1967
 41 Vestkysten 11.8. 1962
 42 Vestkysten 11.8. 1962
 43 Vestkysten, august 1972

*John V. Jensen, født 1972, Lundrøvej 4, 6800 Varde.
 Museumsinspektør for Museet Varde By og Omegn*

Valdemar Nielsen

– den republikaner degn fra Bryndum

Af Karsten Eskildsen

»Jeg tror, det er lidt af dette: At praktisere Guds Vilje. Thi det er det største, et Menneske kan gøre. Det er stort.«

Ordene er Valdemar Niensens og kunne læses i en kronik tirsdag den 16. december 1924 i den radikale Varde-avis, Vestjyllands Folkeblad. Han kaldte kronikken »Det store og det smaa«, hvorved han med et halvt år tematisk foregreb en anden kronik, »Smaa Tanker om store Ting«, der i juni 1925 blev trykt i den konservative hovedstadsavis, Nationaltidende. Denne kronik var skrevet af Valdemar Niensens seks år ældre bror, Carl, som i anledning af sin tilstundende 60-års fødselsdag var opfordret dertil af Nationaltidendes redaktion og desuden var blevet opsøgt af Københavns kulturjournalister, som gerne ville interviewe ham. Denne broder var nemlig komponisten Carl Nielsen – Danmarks allerede dengang fejrede kulturpersonlighed, som havde skrevet sig ind i folkets hjerter især med folkelige sange som »Jens Vejmand«, »Jeg bærer med smil min byrde«, »Se dig ud en sommerdag« og mange flere. Desuden vidste den store offentlighed også, at han var en anerkendt komponist af symfonier og andre store værker, hvorved Carl Nielsen i offentligheden var sendt frem i forreste række af de danskere, der i traditionen efter H.C. Andersen kunne hævde det lille lands storhed – primært i egen national bevidsthed, men delvis også på den internationale scene, og hvor man blandt andre

helte-kandidater nævnte polarforskeren Knud Rasmussen og fysikeren Niels Bohr.

Med hver sin baggrund syntes begge brødre inden for kort tid at have fået anledning til en form for eksistentiel eftertanke. Mens Carl i København forsøgte at distancere sig mildt fra avisernes ensidige hyldest og på selve sin runde dag faktisk kom til at forskrække mange læsere ved at hævde, at »hvis han kunne leve sit liv om, ville han piske alle kunstnergriller ud af sit hoved og gå i handelslære«, så var Valdemar nogle måneder tidligere under et langvarigt ophold på Sct. Josephs Hospital i Esbjerg på lignende måde kommet til at tænke på den selvsamme flygtige jagt på »storhed«. Valdemar Nielsen lå med et brækket ben efter et grimt styrt med den motorcykel, som han og hustruen, Marie, havde holdt af at køre på stort set, siden de var blevet gift i 1918. Netop i julemåneden 1924 flød aviserne over med beundring over den hjemvendte Knud Rasmussen efter afslutningen på hans opsigtsvækkende 5. Thuleekspedition, og Valdemar Nielsen havde fra sin seng og det lille rum på hospitalet, som han var bundet til, følt et påtrængende misforhold mellem al den københavnske virak og så den stille, men seje virkelighed, som han kendte både i Vestjylland og fra sin opvækst på Fyn. Nu ville han sætte ord på.

Det var ikke stjerne-misundelse, for som lærer og politiker kendte han sandelig nok til betydningen af at få opmærksomhed. Men det var en oprigtigt følt skepsis over for verden,

Valdemar Nielsen ca. 1920. Fotograf: Ejfeldt. (Foto i privateje).

sådan som andre ville hævde, den så ud. Valdemar Nielsen nærrede livet langt en tro på, at egne erfaringer, selvstændighed og personligt ansvar talte mere end nok så megen samfundsmæssig status og berømmelse. Det var en holdning, som i vor moderne succesforståelse kan forveksles med nødvendig resignation, men Valdemar Nielsen var en fordomsfri mand af egen vilje, der livet igennem blev inspireret af samværet og samarbejdet med andre, var stolt af

sin egen store familie, forblev interesseret i de store samfundsspørgsmål, men først og sidst fascineredes af tilværelsens store forskellighed. Dette omsatte han i praksis gennem 64 år i Bryndum, heraf 40 år som skolens førstelærer, sognerådsmedlem i fjorten, menighedsrådsmedlem i tolv, folketingsmand i otte, samt ikke mindst gennem en række engagementer i brugs-, idræts-, hønseavl-, afholds- og vælgerforeninger og arbejde med unge. Hans levnedsløb 1871-1965 er derfor – også selvom det kun lader sig delvist afdække – et billede på en af dem, der tog ansvar for det 20. århundredes demokratiske Danmark, og som i kraft af sine familierelationer også fik en rolle i dannelsen af dansk, kulturel bevidsthed.¹

Valdemar Nielsens fynske barndom

I mange henseender lignede Valdemar Nielsen sin berømte storebror, hvilket vel næppe heller var så mærkeligt, al den stund deres opvækst også lignede hinanden meget. Reelt kan f.eks. de første to tredjedele af Carl Nielsens erindringer, »Min fynske Barndom«, på mange måder også repræsentere Valdemar Nielsens fynske barndom, som vi ellers ikke ved meget om. Men erfaringerne med børnearbejde: som vogterdreng på markerne ved Nr. Lyndelse og Nr. Søby og arbejdsdreng på teglværket kendte den yngste af de seks brødre Nielsen naturligvis også. På samme måde gav deres far, Niels Maler, drengene rigeligt med opgaver, både når der skulle males for folk, og når der skulle spilles til dans. Dette børneliv er som bekendt visionært beskrevet i »Min fynske Barndom« og kan nok sammenfattes i en foramtale i ugebladet »Hver 8. Dag« i december 1927, hvor Carl Nielsen citeres for forældrenes meget små kår og fortsætter: »Hvor vi havde det dejligt, der var Lykke og Harmoni i mit Barndomshjem, vi elskede hinanden, vi Sødskende, og vi legede og tumlede og var fuldkommen

Valdemar Nielsen sammen med søsteren Julie og deres forældre, Maren og Niels Jørgensen, foran familiens hjem i Nr. Lyndelse/Nr. Søby, »Petersborg«, formentligt i 1891. Drengen er plejesønnen Thorvald. Huset er i dag museet »Carl Nielsens Barndomshjem«.
(Foto i privateje).

Naturbørn. Og de tusinde smaa Ting i Hverdagslivet blev store og betydningsfulde for os.» Carl Nielsen lod sig som godt og vel tresårig lokke til at skrive – og udgive – sine barndoms- og ungdomserindringer. Så heldige var Valdemar Nielsens efterkommere ikke: i familiens kreds blev der ikke talt meget om barndommen på Fyn. Vi ved ikke ganske hvorfor, men kan vel have hængt sammen med hans travle hverdag.

I hvert fald tør man tro, at Valdemars barndom ikke har adskilt sig væsentligt fra Carls: de er begge født i det lille, lejede landarbejderhus, »Uglehuset« på Sortelung lidt nordøst for Nr. Lyndelse. Familien blev tvunget til at forlade det i 1873, da kommunen erklærede huset for en brandfælde og lod det nedrive, hvorefter familien, der talte i hvert fald seks hjemmeboende børn, flyttede til en anden, nærliggende lille lejebolig i en gårdlænge, hvor Carl Nielsen hævder, de ikke boede lang tid. Fem år blev det nu til, før dét skete, der beskrives næsten som et mirakel i »Min fynske Barndom«, og familien i foråret 1878 kunne flytte til det pæne, stråttækte

hus på Nr. Søby Mark med de otte fag – »Petersborg« kaldtes det og er i dag museet Carl Nielsens Barndomshjem. »Dette palads, fyldt med lys, sol og glæde«, som det hedder næsten som en velsignelse i »Min fynske Barndom«. Den femårige Valdemar har næppe oplevet – eller husket – begivenheden så stærkt som den ældre Carl. Til gengæld blev dette hjem i højere grad Valdemars barndomshjem end Carls, alene af den grund at Valdemar boede her ca. syv år mod brorens blot ca. 18 måneder.

Familiens sønner lærte at spille violin. Ikke primært for dannelsens skyld, men simpelthen for at kunne medvirke til familiens indtægter. Valdemar lærte ifølge eget udsagn at spille på den samme violin, som også Carl lærte at spille på, og som Carl angiveligt anvendte det første år på konservatoriet i København, nemlig deres fars egen. Det var et godt instrument, som faderen havde købt i Odense for hele 35 rigsdaler – formentligt i begyndelsen af 1860'erne, hvor en dagløn for en ufaglært arbejder som Niels Maler var lidt over én rigsdaler. Valdemar Nielsen for-

tæller et andet sted, at de alle lærte at spille på denne violin og ikke på en måske mere håndterlig »børneviolin« – en såkaldt trekvart – fordi faderen ikke ville have denne udgift. Carl Nielsen er dog ophavsmand til hele to beretninger om en trekvart derhjemme: 1) i »Min fynske Barndom« refererer han, at han faktisk – ikke længe efter Valdemars fødsel – fik en sådan, da han som seksårig lå syg med mæslinger og hans mor havde øvet med ham på en af de andre voksen-violiner, som hjemmet ejede, og 2) at der allerede fandtes en trekvart derhjemme, som han kunne spille på, mens han lå i sengen.

Valdemar begyndte at spille violin som ca. tiårig og altså kort tid efter, at Carl var flyttet hjemmefra til militærmusikken i Odense. Men han husker ikke at have spillet på trekvarten, selvom det ikke lyder sandsynligt, at Carl skulle have taget den med sig allerede dengang. Carl Nielsen havde den imidlertid hos sig i sit voksne liv, og den findes nu i Carl Nielsen Museet i Odense. Tidligt lærte sønnerne, hvad musikerlivet på landet indebar: lange nætter for en 11-12 års dreng, der undertiden spillede fra klokken syv aften til klokken syv næste morgen! Og så herefter ofte måtte gå adskillige kilometer hjem. Også denne praksis er fint beskrevet af Carl Nielsen, men Valdemar kan tilføje en bid af virkeligheden, når han fortæller om karlegildernes dans: *»Så var vi så støvede, at vi kunne skrive vore navne med fingeren på ryggen af hinanden. Vi fik 4 kroner hver for de 12 timers musik – det var alligevel en del dengang. Men ved andre lejligheder kunne det give betydeligt mere – når vi spillede til bryllup på de store bøndergårde, kunne vi få det helt ud fyrstelige honorar af 12-14 kroner.»* Mange penge for en stor dreng, som på sine ældre dage nok fandt barnkommens musikliv anstrengende, men også sjovt! Niels Maler var efterspurgt som dansemusiker, fordi han var garant for en sikker dansepulps, men også fordi han var en god instruktør

til afviklingen af de mange danse, og i pauserne såmænd kunne optræde med diverse korttricks, parodier og anden let underholdning. Niels Maler havde derfor undertiden meget travlt – så travlt, at sønnerne undertiden måtte spille uden ham, og Valdemar må som stor dreng jævnligt have spillet til dans sammen med Carl, når han var hjemme fra Odense for at hjælpe sin far med opgaverne

Drengene lærte således tidligt, at det betalte sig at kunne noget særligt: musikken gav dem en mulighed, som de fleste af deres kammerater ikke havde, bl.a. at tjene ekstra penge! De erfarede, hvordan deres far – skønt socialt dårligt stillet – gennem musikken alligevel var anerkendt på egnen, og denne sammenhæng mellem musik og et socialt alternativ gav han videre til sine sønner på sin egen ikke-artikulerede måde. Der er på den baggrund ingen som helst grund til at tro, at brødrene Nielsen følte sig kuede i det ellers stærkt klassedelte samfund. F.eks. kan man dårligt forestille sig en undselig Valdemar – og slet ikke hans mor! – da han palmesøndag den 29. marts 1885, blev konfirmeret hos pastor Clausen i Nr. Lyndelse Kirke (pga. en præstevakance var der ingen konfirmation i Nr. Søby, hvor familien nu ellers hørte til). Mellem alle børnene af landsbyens småfolk var også den 15-årige arving til herregården Søbysøgård, Georg Frederik de Falsen Zytphen-Adeler, senere lensbaron til Dragsholm! – en modsætningsfyldt scene, der kunne have udstillet den grelle forskel mellem rig og fattig, men som Valdemar fra »Petersborg« kunne forholde sig til uden underdanighed, fordi der trods alt i hans hjem eksisterede en selvforståelse, der fandt anden næring end blot økonomi og sociale ambitioner. Her var arbejde og omsorg for hinanden den sande dannelse.

Ungdom og uddannelse

For Valdemar Nielsens søskende havde der naturligvis ikke været tale om videre skolegang efter konfirmationen. Carl f.eks. fik, inden han kom til militærmusikken i Odense, først en plads hos en købmand. De øvrige fik forskellige andre pladser – i mere eller mindre faglært retning, heraf Sophus og Albert som malere. Selvom også Valdemar tidligt kom ud at tjene – bl.a. på en gård, hvor drengen oplevede en ubehagelig skik, han ikke kendte hjemmefra: at spise af fælles fad! – synes det, som om det for Valdemar blev muligt i det mindste ikke at komme for langt fra en fortsat boglig uddannelse. Han fik således mulighed for i to omgange at gå til ekstraundervisning i det nærliggende Sdr. Nærå hos en lærer Rasmus Nielsen, som Niels Maler havde lært at kende enten gennem spillemandsmusikken eller i forbindelse med det lille orkester, Braga, som Niels Maler havde været med til at oprette, og som spillede musik af de klassiske mestre. Måske også Valdemar indimellem fungerede som hjælpelærer hos lærer Nielsen, men man ved det ikke bestemt.

Derimod er det sikkert, at Valdemar Nielsen fik mulighed for at komme på højskolen i Særsløv på Nordfyn, hvor den navnkundige, fynske politiker, Klaus Berntsen, havde været forstander siden 1882. Det var kun naturligt, at Valdemar søgte hertil, al den stund Berntsen havde været en kendt og beundret personlighed i familien Nielsens hjem siden 1860'erne. Berntsen, der som 17-årig af selveste Christen Kold var blevet bedt om at sikre et alternativt undervisningstilbud i landsbyen Højby få kilometer syd for Odense, og senere var blevet leder af en friskole her, fik livet igennem stor indflydelse på især Carl, men også på Valdemar og deres far. Berntsen havde frasagt sig sit folketingskandidatur, da han blev forstander i Særsløv, men de politiske ambitioner fik ham

alligevel til at forlade den i efteråret 1889. Valdemars ophold fra november 1889 til april 1890 faldt således lige efter Berntsens afsked, men det var helt sikkert på grund af Berntsen – som i øvrigt fortsat havde bopæl i Særsløv og bl.a. var formand for sognerådet – at den unge Valdemar blev trukket hertil. Valdemars videre uddannelse har formentligt allerede været overvejet, eftersom han efter højskolen vendte tilbage til lærer Nielsen i Sdr. Nærå for yderligere undervisning, inden han i efteråret 1890 søgte optagelse på seminariet i Gedved mellem Horsens og Skanderborg.

Nu kom der en bevæget tid for familien, som bl.a. resulterede i, at Valdemars forældre, Maren og Niels Jørgensen, i sommeren 1891 besluttede sig for at emigrere til USA og til det Chicago, hvor en datter og tre sønner allerede boede. Valdemars yngste søster, Julie, havde samme forår også været på Særsløv Højskole, men var indstillet på at rejse sammen med sine forældre efter sommeren. Bl.a. for at finansiere rejsen blev »Petersborg« solgt – det meste af indboet på auktion! – og Carl og Valdemar var nu de eneste af familien, som var tilbage i Danmark. I alt fik Niels Maler og hans hustru, Maren, tolv børn, men den yngste – født i 1875 – døde som spæd, mens to ældre søstre døde unge. En søster i Odense, Sophie, døde i 1890 som 34-årig og efterlod sig mand og tre børn. Det kan have været dette dødsfald, der modnede forældrenes tanker om at rejse derhen, hvor hovedparten af deres børn nu boede – og de har sikkert fundet opbakning i deres yngste datter, Julies egne ønsker om emigration. Carl var på dette tidspunkt optaget af sine egne projekter og havde bl.a. året forud modtaget et stort stipendium, der 1890-1891 sendte ham på en ti-måneders musikrejse rundt i Europa, og som åbnede hans sind og sanser i en grad, så han temmelig hovedkulds forelskede og giftede sig uden forældrenes

Valdemar Nielsen med sin søster Lovise fra USA, da hun besøgte sin bror og svigerinde i Bryndum i 1952. (Foto i privateje).

vidende i Paris med den to år ældre billedhuggerinde, Anne Marie Brodersen.

Årsagen til, at Valdemar netop søgte til Gedved Seminarium, kendes ikke. Det havde jo været mere oplagt med det fynske Skårup, der lå inden for Niels Malers geografiske virkeområde som musiker, men valget faldt sikkert på Gedved, fordi Valdemar herved kunne forlade Fyn og ligesom resten af sine søskende komme ud og væk! Med al respekt og fordomsfuldhed: ikke netop et typisk, fynsk karaktertræk! Gennem Berntsens efterfølger som højskoleforstander, Hans Christensen, der kom til Særslev netop fra Gedved, kan han have hørt om Peter Bojsen, der ejede og drev dette seminarium og desuden var bror til den kendte Frede Bojsen, der som leder gennem mange år af det moderate Venstre i Folketinget samarbejdede med Berntsen. Peter Bojsen i Gedved var en engageret herre, der foruden sit arbejde på seminariet (næsten naturligvis) var 1) sognerådsformand, 2) havde stiftet

og var formand for Horsens Landboforening, foruden 3) formand for Horsens Andelsslagteri, som han selv havde taget initiativ til i 1887. Hvis Valdemar Nielsen havde spurgt enten Berntsen eller Hans Christensen – og det gjorde han nok! – var Bojsen en mand og Gedved et seminarium, som de kunne have anbefalet.

Det er usikkert, hvorledes der skaffedes økonomi til seminarieuddannelsen. I forsommeren 1891 begyndte det da tilsyneladende at knibe for Valdemar at få råd til at forblive i Gedved, og Niels Maler minder i et brev til Carl om, hvad denne »har lovet ham og det kniber for ham nu, og det var jo dog en Skam at han skulde gaa derfra.« I samme brev forklarer Niels Maler, at det oprindeligt var hensigten, at deres mor skulle rejse til Chicago for »at see til dem i Amerika«, og den yngste datter, Julie, skulle være hos sin far imens. Men hvis familiens hus kunne sælges godt, ville de alle tage af sted. Det har aldrig stået helt klart, hvad der var forældrenes egentlige hen-

sigt med emigrationen: håbede de, at de kunne skabe sig et bedre udkomme i USA? – De var trods alt blevet henholdsvis 58 og 56 år og talte ikke engelsk. Var de tvunget til at sælge huset, fordi de havde gæld og hellere ville prøve at leve gældfrit i Chicago sammen med flertallet af deres børn i stedet for at hutle sig igennem alene på Midtfn? Eller bidrog salget også til, at de – for én gangs skyld! – kunne hjælpe en søn til en egentlig uddannelse? De havde ikke kunnet hjælpe Carl, da han tog til København for at gå på konservatoriet, men han havde i kraft af musikken og sit talent haft andre velgørere. I hvert fald er det tænkeligt, at hele manøvren omkring hussalget, emigrationen og desuden betaling for et plejebarn, som Maren og Niels Jørgensen havde taget til sig, kunne have frigivet nogle midler, der gav Valdemar mulighed for at fortsætte i Gedved. I hvert fald beskæftigede familien sig meget – selv under disse stærkt belastende forhold med hussalg, emigration og den store rejse, indkvartering, arbejdssøgning osv. – med Valdemars økonomi: Niels Maler beder i et brev få dage før afrejsen Carl om at skaffe Valdemar et lån, og igen i foråret 1892 vender Niels Maler tilbage til en opgørelse over de (begrænsede!) midler, de har for at støtte økonomisk, og inddrager heri også penge, som skyldes dem for plejebarnet, og hvoraf nogle skulle sendes videre til Valdemar!

Seminarist og ægtemand

Niels Maler havde i samme anledning skrevet og spurgt seminarieforstander Peter Bojsen, om Valdemar nu også havde evner for studierne – i modsat fald skulle der jo ikke bruges penge på dem! – men Bojsen havde svaret, at Valdemar »var den flinkeste Elev, og han havde de bedste Forhaabninger til ham« og bestemt burde fortsætte. Sådan gik det heldigvis også, og han dimitteredes i forsommeren 1894 med første karakter og

udmærkelse i sang og musik. I det følgende år forblev han i Gedved som lærer netop i musikfaget, men som 23-årig var han både for ung og uerfaren til på længere sigt at varetage denne undervisning og indgå i det stærkt højskoleprægede lærermiljø. Desuden var det ikke ambitionen for en ung mand med almue- og højskolebaggrund at blive lærer på en videregående uddannelse – man skulle være »rigtig« lærer! Alligevel så han senere tilbage på dette år med glæde, bl.a. fordi han kom til at arbejde sammen med Jens Byskov, der senere efterfulgte Bojsen både som forstander og som ejer af Gedved Seminarium. Byskov blev en meget kendt skolemand og var, selvom han ikke var partipolitisk engageret, undervisningsminister 1926-29, så Valdemar Nielsen var stolt over at have kendt ham.

Fredag den 28. juni 1895 blev han gift med Dagmar Hansen, der da var 20 år og stammede fra Nr. Lovrup ved Gørding – ca. 30 km øst for Esbjerg. Man ved ikke så meget om hendes baggrund, og om hvor f.eks. det unge par havde mødt hinanden, men Dagmar kan selv have været elev på seminariet, inden hun i givet fald afbrød uddannelsen, da hun blev gift. I hvert fald vikarierede hun senere af og til for sin travle mand. Brylluppet blev en god begivenhed i Valdemar Nielsens familie: Carl skriver, at det ganske vist var tilrettelagt som et »stille bryllup«, fordi Dagmars mor var død blot en halvt års tid forinden, men det blev både hyggeligt og gemytligt. Bl.a. tog nogle af bryllupsgæsterne dagen efter sammen med de nygifte til Esbjerg og morede sig godt. Hans forældre må også have deltaget i brylluppet, for de var vendt hjem fra USA i 1894 – først Niels Maler og så sidst på året hans hustru, Maren. Livet i Chicago blev for strengt for dem, og de fik i Nr. Søby mulighed for at bestyre en lille købmandsbutik fra begyndelsen af 1895. De håbede sikkert, at Valdemar

kunne vende tilbage til en lærerstilling på Fyn – bl.a. havde han i april søgt en stilling i Freltofte, kun få km fra Nr. Søby, men han fik den ikke. I stedet flyttede han og Dagmar til Sejrup ved Give, hvor han underviste ved skolerne i Sejrup og Dørken. Umiddelbart synes der at have været et stort spring både fra de fede jorder ved Gedved og fra det idylliserede Midtjylland til de fattige hedeegne ved Give, men for det første var det kun ca. 40 km fra Gedved, og for det andet er landskabet ved Sejrup reelt ikke så forskelligt fra netop egnen omkring Nr. Lyndelse og Nr. Søby, og i særdeleshed ikke i forhold til Valdemars fødested, der lå i et gammelt moseområde, som kaldtes Sortelung. Valdemar har næppe haft svært ved at falde til her, men hvad Dagmar har ment om det, ved vi jo ikke!

Det unge par fik året efter brylluppet en datter, Rigmor, som de imidlertid mistede allerede i januar 1898 – hun blev kun 19 måneder. Livet hos forældrene på Fyn var fortsat svært: Valdemars mor var nu 63 og mærket af USA-projektet, som havde været for hårdt både for hende og for Niels Maler, der efterhånden ikke kunne tåle det ellers indbringende spilleri. Når han havde været ude at spille til dans, tog det ham flere dage at komme til hægterne igen. I sommeren 1896 havde de imidlertid haft den glæde, at datteren Julie havde været hjemme fra USA sammen med plejedrengen, Thorvald, som blev i Danmark, da Julie rejste tilbage i august. Men Maren og Niels Maler kunne alligevel ikke klare at have ham hos sig, så han kom i stedet til Valdemar og Dagmar i Jylland, selvom de gamle på Fyn savnede drengen umådeligt. Men på denne måde var han stadig en del af familien, og så kunne det unge par i Sejrup måske også have lidt hjælp af plejebetalingen.

Det må have været tanken, at Thorvald skulle vende tilbage til Nr. Søby, når Maren fik det bedre, men sådan gik det ikke: efter en længere

periode med dårligt helbred fik hun i januar 1897 en hjerneblødning og døde. Det blev derfor umuligt for plejedrengen at komme til Fyn, hvor Niels Maler nu fristede en noget usikker tilværelse, bl.a. med uafklarede boligforhold. Han tog en enkelt gang til Sejrup og besøgte Valdemars familie og plejedrengen, men ellers arbejdede han i tiden efter moderens død først og fremmest på at få Valdemar og Dagmar til Fyn. Formålet var både at få den plejedreng, som Niels Maler virkelig holdt af, tilbage, men naturligvis gjaldt det i lige så høj grad om at sikre ham selv en stabil aftægt. Han bad bl.a. Carl om at lægge et godt ord ind for Valdemar hos hofjægermester Sophus Vind på Sanderumgård ved Odense for at få denne til at påvirke besættelsen af en stilling i Davinde. Men manøveren lykkedes ikke, og samtidig blev plejedrengens ophold i Jylland tilsyneladende et stigende problem. Det blev derfor arrangeret, at han i september 1897 vendte tilbage til USA – og denne gang for altid. I øvrigt til en uheldig skæbne, der endte med, at han tog sig selv af dage.

Bryndum 1898

For Valdemar havde lærerstillingen i Sejrup midlertidig karakter, for han søgte igen i foråret 1898 nye græsgange: også denne gang forsøgte Niels Maler at få Carl til bruge sine forbindelser til at sikre Valdemar en stilling på Fyn – nu i Fangel lige syd for Odense. Han havde selv arbejdet for at få Valdemar på »listen«, men så skulle Carl tale med stiftsamtmanden, som så igen skulle påvirke biskoppen. Måske har Carls forbindelser ikke været gode nok, for stillingen gik også denne gang til en anden. Til gengæld kunne Niels Maler i september fortælle Carl, at *»nu har Valdemar da naaet at faa sig et andet Embede, han er kaldet til Eet, og saa er han indstillet som No 1 til et andet som er bedre, og faaer han det,*

Førstelærer Valdemar Nielsen med sine elever foran Bryndum Skole, måske omkring 1914? Kvinden i midten er sandsynligvis en forskolelærerinde, mens de allermindste børn må være Valdemar Niensens egne. (Foto i privateje).

saa tager han det, saa det kan dog være at jeg kan komme et Sted hvor jeg ikke skal flytte, men saa kommer jeg saa langt bort fra Moders Grav: saa jeg er bange for at jeg bliver til at længes saa meget efter den«. Vi ved ikke, hvortil han skulle være kaldet, men dette brev dokumenterer altså resultatet: Valdemar Niensens ansættelse i Bryndum. I henhold til gældende praksis blev han udnævnt til embedet af stiftets biskop, som i en skrivelse af 24. september 1898 formaner menigheden »at antage og erkjende ham som lovlige beskikket Skolelærer« og ønsker ham den »Agtelse og Kjærlighed, som Embedet tilkommer« samt, at han ved sine »Kaldspligter og retskaffen Vandel i øvrigt tilønskes Herrens Bistand.« Mere prosaisk gøres der i ansættelsesbrevet opmærksom på, at skolens »fourage« (hø og halm) om ønsket kan afløses af et årligt vederlag på kr. 105,50. Valdemar Nielsen tiltrådte den nye stilling 1. november 1898 – og inden jul var hans far flyttet med.

Det var en solid stilling, den 27-årige Valdemar her fik. Bryndum skole havde relativt gode faciliteter til undervisningen: hovedbygningen var

bygget så sent som 1893 og havde to klasseværelser samt bolig for førstelæreren og hans familie samt en lille lejlighed på 1. salen til forskolelærerinden. Som førstelærer nød han fra begyndelsen den agtelse, som han med sin baggrund i folkeoplysningens højborg, højskolen og seminariet, mente tilkom en lærer. Foruden den til stillingen knyttede forpligtelse som kirkesanger i Bryndum Kirke havde man jo som landsbydegn en række »sædvane-pligter« hvortil som bekendt hørte deltagelse i alle former for fester, konfirmationer, bryllupper, fødselsdage osv., og hvor det forventedes, at degnen holdt tale – efter præsten! – læste telegrammer og sang for på sange. Degnens deltagelse i det festlige samvær blev altid afbrudt af pligter! Den gældende vestjyske skoleordning passede ham godt – den, der tilrettelagde undervisningen således, at børnene fra femte til syvende årgang fra 1. maj til 31. oktober kun gik i skole fem timer om onsdagen, mens de den anden halvdel af året havde undervisning alle ugens seks hverdage. Hans argument for denne ordning var, at børnene således fik lov i det mindste en del af året at koncentrere sig om

Bryndum skole nedlagdes 1960 og rummer dag både bolig og virksomhed. Skolen er fornemt restaureret og blev 2006 præmieret af Esbjerg Kommunes Byfond for smuk renovering af hus og miljø. (Foto: Bryndumlund).

skolegangen, og i det hele taget får man det klare indtryk, at Valdemar Nielsen i alle sine 40 år som lærer i Bryndum satte en ære i, at eleverne havde de bedst tænkelige vilkår, ligesom enkelte referater i skolekommissionens protokoller afslører hans oprigtige interesse for den enkelte elevs trivsel og udvikling.

Gymnastik havde Valdemar Niensens store opmærksomhed: om sommeren foregik undervisningen på en plads ved skolen og om vinteren i forsamlingshuset. Skolekommissionens protokol findes først efter 1913, og fra begyndelsen spiller gymnastikfaget en relativt fremtrædende rolle: gymnastikinspektøren har været forbi og påtalt behovet for planering af idrætspladsen ved Bryndum skole. Senere påtales behovet for nye sjippetove flere gange, så det har nok været vanskeligt for skolens førstelærer at få penge til nyanskaffelserne – sognerådet forholder sig således ikke til problemet i denne periode. Bortset herfra kendes selve hans undervisning kun i store træk: han var sin grundtvig-kold'ske tradition særdeles bevidst og holdt det levende ord højt. Han fandt glæde og stolthed i at kunne fortælle, så fagligt indhold blev formidlet både sagligt og

underholdende. Der foreligger endvidere en række eksempler på, at Valdemar Nielsen nød almen respekt som lærer, bl.a. fra tidligere elevs takke-breve til ham, ligesom det fremgår, at han bekymrede sig om eventuelt socialt dårligt stillede elever. Desuden valgtes han tidligt til en række tillidshverv, som nok på den tid var naturligt at forene med degne-embedet, men som der bestemt ingen automatik var i.

Efter loven fra 1903 om oprettelse af menighedsråd blev Valdemar Nielsen indvalgt i Bryndums første, der tiltrådte i januar 1904, og han sad der indtil udgangen af 1916. Referaterne tyder på, at sagerne under præstens foresæde generelt blev afviklet i stor fordragelighed, men en enkelt gang mistede Valdemar Nielsen tålmodigheden og fik ført en sag til protokols: i september 1916 udspandt der sig en diskussion på foranledning af en henvendelse fra Danmarks Lærerforenings kreds 112, der henstillede til, at konfirmationsundervisningen for fremtiden blev lagt uden for vinterhalvårets fyldte skoleskema! Det er som bekendt et tema, der har optaget både lærere og præster i umindelige tider, og Valdemar Nielsen såvel som hans kollega lærer Skjærbæk argumenterede i menighedsrådet alvorligt for, at man fulgte henstillingen, men kom ikke overraskende i mindretal. Kun ved netop denne lejlighed har protokollen indskrevet flertallets beslutning om ikke at imødekomme forslaget under henvisning til «befolkningens modstand» mod noget sådant – hvorfra de så end kendte den!? – såvel som mindretallets – altså de to læreres! – støtte til forslaget. Man forledes til at tolke deres energiske opbakning som værende led i en planlagt strategi, udtænkt på forhånd sammen med denne 112. kreds af lærerforeningen, som havde hjemme i Fredericia! Hvorfor henvendelsen kom herfra, vides ikke. For Valdemar Nielsen syntes det en mulighed for, at menighedsrådet viste sig imødekommen-

de over for den vigtige skoleundervisning, og det kan have været udslagsgivende for hans videre engagement, for han stillede i hvert fald ikke op til det følgende valg. Det betød nu ikke, at han vendte menighedsrådet ryggen for altid – dels var han jo fortsat kirkesanger i Bryndum Kirke, og dels blev hans anden kone, Marie, medlem af menighedsrådet fra 1927 til 1934, mens Valdemar fremdeles opførtes på en række stillerlister helt op til omkring 1950.

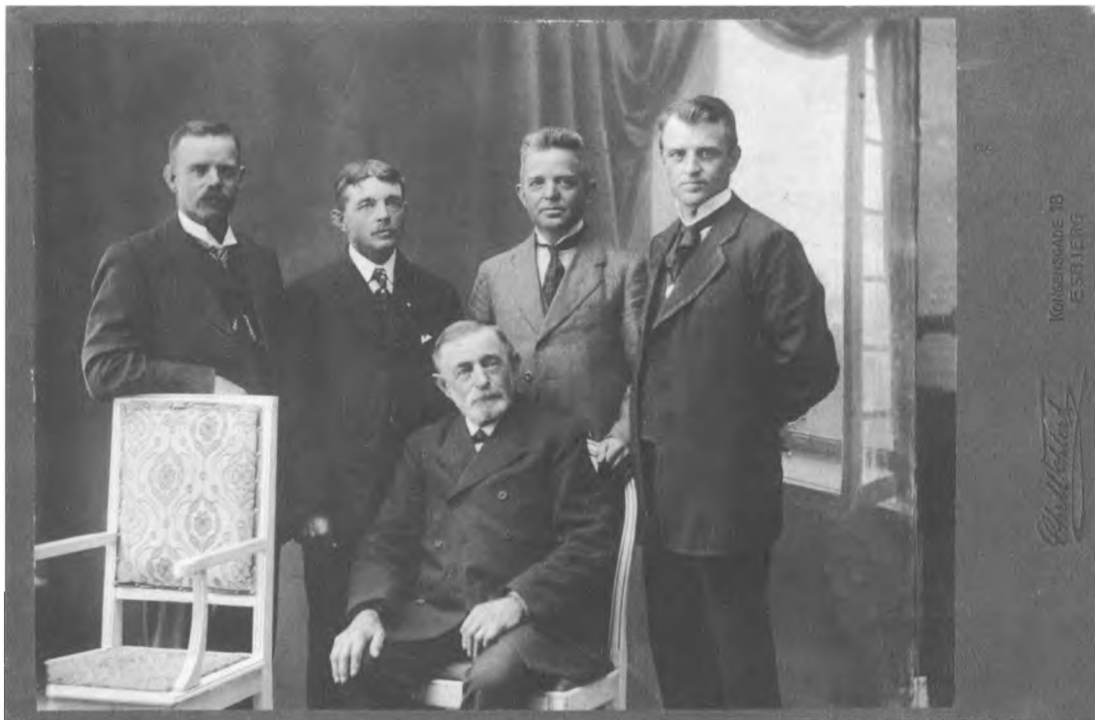
Også sognerådet for Bryndum og Vester Nebel blev Valdemar Nielsen tidligt medlem af. Men sognerådsreferaterne er for hele hans medlemskab, 1907-1921, fuldstændig rensset for de enkelte medlemmers eventuelle særsynspunkter. Som mange vil vide, drejede sognerådsforhandlingerne sig dengang meget lidt om politik og mere om kommunens rene forvaltning. Der findes i disse referater næppe én interessant bemærkning, bortset fra et par uidentificerede kommentarer vedrørende enkelte sognebørns privatøkonomier. Vi skal snart vende tilbage til Valdemar Niensens valg til Folketinget, men han blev siddende i sognerådet også efter, at han blev folketingsmand, men omstændighederne omkring hans endelige udtræden i 1921 forekommer uklare: efter Valdemar Niensens valg til Folketinget i 1918 blev hans tilstedeværelse ved møderne naturligt nok stærkt begrænset, men han var der dog jævnligt. Der blev udskrevet valg til sognerådet til 11. marts 1921, og ved det første møde herefter, den 23. marts, deltog han som valgt og underskrev sammen med de otte andre medlemmer referatet. Men herefter synes han ikke have deltaget yderligere overhovedet! Ej heller findes der et notat i referaterne om hans udtræden eller valg af suppleant – han synes simpelt hen fortsat at være medlem, men dukkede bare ikke op mere, ligesom han heller ikke valgtes til det følgende sogneråd i 1925.

Familien Dagmar og Valdemar Nielsen 1905 sammen med børnene Elna, Aage, Ingrid, Frode og Aksel. (Foto i privateje)

Bryndum som Nielsen-familiens centrum

1898 må have været et bevæget år for Dagmar og Valdemar – en datter på halvandet år døde fra dem i januar, en anden, Elna, blev født i marts, de flyttede til Bryndum, Valdemar påbegyndte sit nye arbejde – og endeligt slog den gamle far sig ned hos dem få uger senere. Andre løsninger på Niels Malers situation havde været overvejet, men f.eks. kunne Carl i København netop på denne tid dårligt forpligte sig, bl.a. fordi han og hans kone, Anne Marie Carl-Nielsen, i vinteren 1898-99 reelt mente sig i færd med at købe og drive hendes fødehjem, den store proprietærgård, Thygesminde, ved Kolding. Hvis dette

Niels Maler med sine fire sønner, Peter, Sophus, Carl og Valdemar Nielsen, fotograferet hos Chr. Wohler, Esbjerg, i anledning af deres møde i sommeren 1912. (Foto i privateje).

projekt var blevet gennemført, havde Niels Malers aftægt her været næsten uafviselig. Allerede i januar 1899 synes Niels Maler imidlertid at være på vej til at fortryde sit ophold i Bryndum og henviser til en forskertset mulighed for at bo hos nogle mennesker i Helsingør. I hvert fald giver han i et brev til Carl udtryk for sin bekymring for husførelsen i Valdemars unge familie: de passer ikke på det tøj, de har arvet fra Fyn, og Valdemar er hård både mod sin far og mod sin kone. Umiddelbart synes det at være genkendelige og uundgåelige konflikter under nye vilkår, og der kommer da heller ikke mere ud af sagen. Ikke i mange år i hvert fald.

Der går både i Bryndum og i familien mange frasagn om den private tilværelse i Bryndum Skole, mens Niels Maler boede der. Et gennemgående problem var konflikten mellem Valdemars afholdsengagement og Niels Malers manglende ditto. Den gamle drak næppe mere end anstændighed og helbred kunne bære, men han ville under alle omstændigheder gerne have lov indimellem at drikke en øl. Desuden blev »æ gam'l degn«, som han blev kaldt, som regel budt på en »bette en« hos de Bryndum-borgere, hvor han havde sin jævnlige gang! Valdemar har næppe forsøgt at underkaste sin far et spiritusforbud, men alligevel har der været tilstrække-

ligt med episoder til, at beretninger om Niels Malers krumspring for at få sig en tår over tørsten har overlevet til vore dage. Bl.a. skulle han angiveligt have bestukket Valdemars børn til at hente øl ved købmanden, når bentøjet ikke kunne klare turen. Valdemar Nielsen var overbevist afholdsmand, hvilket han næppe havde med sig hjemmefra. Han har naturligvis lige så meget som sin far og brødre set, hvordan der blev drukket til festerne på Fyn, og uden tvivl også, hvilke ulykkelige konsekvenser, umødelødent drikkeri kunne have for familiers økonomi. Alligevel må afholds-engagementet tilskrives en beslutning i voksenlivet, selvom vi ikke ved på hvilket grundlag, den blev taget. Valdemar Nielsen er formentligt blevet inspireret af den sociale vækkelse, der prægede Danmark – og store dele af den øvrige verden – i tiden omkring 1900, og hvor især den billige snaps blev anset for en alvorlig trussel. Bl.a. i kraft af afholdsagitatoren Lars Larsen-Ledet blev anliggendet en del af det radikale venstres partiprofil og forblev det helt indtil 1970'erne. Desuden blev der rundt omkring dannet mange uafhængige afholdsforeninger og sikkert også i Bryndum, hvor Valdemar Nielsen angiveligt skulle have været formand en tid lang. F.eks. bevilger Bryndum-Vr. Nebel sogneråd i 1910 uden nærmere identifikation »50 Kroner til Afholdsforeningen«.

Far og søn havde det næppe problemfrit med hinanden, men det er ikke et emne, der let lader sig oplyse. Bortset fra Niels Malers beklagelse til Carl helt i begyndelsen af Bryndum-tiden er der kun en enkelt episode yderligere, der kunne antyde et problem, nemlig da Niels Maler i efteråret 1912 flytter til nogle bekendte fra Fyn, som nu boede i Herstedøster, og som Carl i København havde forbindelse til. Måske kan man lægge en betydning deri, at flytningen kom straks efter en af de største begivenheder i Niels Malers Bryndum-liv, idet nemlig den ældste søn, Peter,

der som 18-årig var udvandret til Australien, i juni 1912 kom til Danmark for første gang i 34 år – den søn, som ifølge »Min fynske Barndom« var faderens yndling. I samme anledning rejste også broderen Sophus hjem fra USA og ankom en måneds tid senere. De fire brødre var sammen både i Bryndum og i København og lod sig bl.a. fotografere i Esbjerg i den glædelige anledning. Det vil ikke være svært at forestille sig, hvorledes talen blandt brødre er faldet på, hvordan deres gamle far trivedes, og det behøver ikke at have haft baggrund i nogen akut konflikt, når det blev foreslået, at deres far kunne prøve at bo et andet sted: Valdemar havde på dette tidspunkt otte børn i alderen to til fjorten år og endnu én på vej, Dagmars helbred var fremdeles ikke godt, en graviditet i 1911 var ulykkeligvis endt med en dødsfødt pige, og hun havde ligget på hospitalet i flere uger. Det må for alle parter have syntes en passende løsning, at Niels Maler flyttede. Det blev bare ikke nogen succes, så da han tog til Vestjylland for at fejre jul, blev han her. Han undskylder nok en gang i et brev til Carl det besvær, han har forårsaget, men forsøger også at forklare, hvordan forholdene havde været utålelige derovre.

Endnu en markant begivenhed i Niels Malers Bryndum-tilværelse bør omtales: det er nævnt, hvorledes Venstre-politikeren Klaus Berntsen var en god bekendt af Valdemar Nielsens fynske familie og bl.a. havde støttet Carl ved flere lejligheder. Berntsen blev i 1910 konseilspræsident – og forsvarsminister – og fik da den tanke at lade en gammel komposition af Niels Maler fra tiden på Fyn, »Højby Skyttemarch« opføre af et af militærets orkestre på Bådsmundsstrædes Kaserne – det nuværende Christiania. Berntsen skrev endda en kronik i den første udgave af dagbladet »Riget«, hvori han omtalte både marchen og den gamle spillemand. Carl Nielsen kunne i forlængelse heraf skrive til datteren,

Anne Marie, der opholdt sig i London, at han den 26. november sammen med Berntsen havde hørt marchen spillet på kasernen, og at musikforlaget Wilhelm Hansen ville udgive den. Dette sidste blev nu ikke til noget, men det var naturligvis en fornem opmuntring for den gamle mand i Vestjylland, at selve landets regeringsleder således offentligt havde betænkt ham!

Mens Niels Maler levede, kom Carl Nielsen jævnligt til Bryndum enten alene eller sammen med sin kone eller børn. Især havde deres søn, Hans Børge, flere gode oplevelser i det vestjyske, endda i en grad, så det på et tidspunkt var på tale, at han skulle bo her. Hans Børge var psykisk handicappet, men diagnosen er usikker: ifølge sine søstre var han som treårig blevet ramt af meningitis og led senere i livet af kronisk hovedpine. Fra 15-års alderen var han kommet hjemmefra og boede bl.a. en tid på forsorgsinstitutionen Brejninggård, men ellers overvejende hos private plejefamilier. I sommeren 1911 var det således stærkt på tale, at han skulle flytte til Bryndum og bo hos Valdemar og Dagmars gode bekendte, gårdejer Anton Andreasen og hans kone, der boede på en smuk, mindre gård mellem Bryndum og Tarp. Hans Børge kendte dem udmærket fra tidligere besøg og havde som stor dreng fået lov at hjælpe til med markarbejdet. Tanken blev ikke realiseret – hvilket ret beset også blot ville have lagt yderligere ansvar på Valdemars i forvejen stærkt bebyrdede skuldre. Valdemar og Dagmars hjem var altid åbent for besøg fra København, ligesom der også blev tid til udflugter både til Esbjerg og til Ribe – det sidste bl.a. i 1915, hvor de to brødre sammen besøgte Anne Marie Carl-Nielsens Dronning Dagmar-monument på Riberhus Slotsbanke. I Carl Nielsens breve kan man følge flere gode besøg i Bryndum, bl.a. ét i 1910, hvor komponisten rider hele vejen fra Damgaard ved Fredericia til Bryndum, og hans hustru støder til på cykel

ved Kors kroen. Men også efter faderens død fortsatte de nære relationer mellem Bryndum og København. De to brødre benyttede flere besøg i Bryndum til at spille violin sammen, undertiden med nogle af Valdemars sønner og ved enkelte lejligheder også andre musikalske personer fra landsbyen. Bl.a. har fhv. malermester Ejgil Jørgensen (*1920) en erindring om en lille stjernestund omkring 1930 sammen med den berømte komponist fra København. I det sidst bevarede brev fra Valdemar Nielsen til sin bror fra august 1931 inviterer han ham til at komme *»en Dag, som du plejer, ned til os«*. Besøget blev nu nok ikke til noget i denne omgang, men kan alligevel have inspireret familiefølelsen, for Valdemar omtaler, at de netop har sagt farvel til datteren Ingrid, hendes mand og to børn, som havde været hjemme på sommerferie i tre uger! – *»Ogsaa andre af Børnene har været Hjemme, saa der har været godt med Liv!«* – Ingrids mand var dengang præst i Kundby på Sjælland, og Carl Nielsen besøgte familien her sammen med sin kone og yngste datter, da de i slutningen af september var på vej hjem fra sommerhuset i Skagen. Desuden brugte Valdemar Nielsen dette brev til en forsigtig forespørgsel, om sønnen Thorvald, der var blevet student og påtænkte at studere statsvidenskab i København, eventuelt kunne leje et værelse på loftet af Anne Marie og Carl Nielsens lejlighed. *»Nu kan du jo forelægge Sagen for Marie«*, men om det har været drøftet yderligere, vides ikke, og det blev heller ikke relevant, for dels valgte Thorvald at blive lærer, og dels døde Carl Nielsen mindre end to måneder senere.

Valdemar og Carl Nielsens far kaldtes altså Niels Maler, mens hans slægtsnævn var Jørgensen. Hans og hustruens ældste børn fik imidlertid efter den gamle skik – og før den nye navnebekendtgørelse fra 1856 – slægtsnavn efter faderens fornavn, og så kom de yngre også til at

hedde Nielsen, fordi forældrene angiveligt frygtede, at man i modsat fald ikke ville tro, at de var rigtige søskende. Men hermed hørte navneproblemet ikke op, for da Carl og Valdemar blev ældre, blev deres fars efternavn et problem: hvordan forklare, at far og søn ikke bar samme navn? I den nævnte artikel af Klaus Berntsen undgås Niels Jørgensens navn behændigt, men allerede tidligt lader Carl i diverse formelle, biografiske omtale – f.eks. i førsteudgaven af Dansk Biografisk Leksikon (1898) – sin far hedde Niels Jørgen Nielsen, og i 1913 da han tildeles ridderkorset, hedder faderen Niels Jørgensen Nielsen. Efter Niels Malers død i november 1915, satte sønnerne en gravsten over ham, hvor navnet lyder: Niels J. Nielsen. Det har næppe skyldtes flovhed over navneroderiet – snarere har det været hensigten netop at understrege familieforholdet. F.eks. for at undgå eventuelt undrende spørgsmål på kirkegården i Bryndum, hvor der mellem medlemmer af familien Nielsen ville ligge en herre, der hed Jørgensen. Niels Maler blev nemlig begravet i Bryndum, hvor han havde boet stort set uafbrudt siden 1898, men altså langt fra den egn på Fyn, hvor han havde levet det meste af sit liv, og – ikke mindst – hvor hans hustru lå begravet. Man ved ikke, hvorfor Carl og Valdemar besluttede sig for at begrave deres far i Vestjylland, og man kan blot gisne herom. Bekymringen for de praktiske problemer med transport osv. kan have spillet ind, mens økonomiske overvejelser næppe har betydet noget. Carl ville uden problemer kunne have bekostet de ekstra udgifter. Måske har navneproblematikken endnu en gang spillet ind, fordi faderen jo kun med risiko for yderligere forvirring kunne stedes til hvile som »Niels J. Nielsen« ved siden af sin kone, hvis gravsten lyder: »Maren Kirstine Johansen. Maler Niels Jørgensens Hustru«!

Valdemar Nielsens far, Niels Maler, ved døren til Bryndum skole, ca. 1914. (Foto i privateje).

Den offentlige Valdemar Nielsen

Livet i Bryndum skole har uden tvivl lagt stort beslag på Valdemar Nielsen, men med hans baggrund og under inspiration fra forbilleder som Klaus Berntsen og Peter Bojsen, var det en selvfølge for ham samtidig at engagere sig i det lokale liv. Som nævnt blev det i første omgang til et medlemskab af menighedsrådet fra 1904 og fra 1907 af sognerådet. Sognerådsvalgene var dengang kun delvist orienterede efter partiskel: kandidaterne blev fundet på forskellige opstil-

lingsmøder – de såkaldte »prøvevalg« – og den enkelte kandidat var ofte nødt til at deltage i en hel serie af sådanne: indledende partiopstillinger og eventuelt senere opstillinger på fælles parti- eller uafhængige lister forud for det endelige valg, som typisk foregik på et møde i skolen eller forsamlingshuset. Her fik man præsenteret kandidaterne, og man valgte hvert tredje år på skift fem medlemmer til rådets »større del« henholdsvis fire til den »mindre del«. Valgperioden var altså seks år. Ved valgene kunne alle fremmødte stemme på samtlige de fem, henholdsvis fire kandidater, man ønskede valgt. Valdemar Nielsen opnåede ved valget den 4. december 1906 således 56 af de i alt 357 afgivne stemmer, som de 102 fremmødte afgav.

Niels Maler omtaler i et brev fra januar 1913, at Valdemar »er til Prøvevalg hver Aften, det er natur[lig]vis meget strænge for ham, og saa er det jo endda ikke Sikkert at han bliver Valgt, og Dagmar hun maa somme Tider holde Skole.« Nej, det var tværtimod temmelig sikkert, at han ikke blev valgt: som radikal kandidat i Varde-kredsen med venstremanden Søren Sørensen som modkandidat kunne ingen anden kandidat i enkeltmandskredsenes tid forvente valg. Valdemar Nielsen været medlem af det radikale Venstre siden partiets stiftelse i 1905. Som 85-årig fortalte han, at han havde været til stede ved det første radikale landsmøde i Odense den 20. maj 1905, og havde været med på den første liste over de 635 Venstre-mænd, som havde tilsluttet sig den radikale organisation helt fra begyndelsen. Fra 1908 var han formand for Guldagerkredsens radikale venstreforening.

Valdemar var jo vokset op i et landarbejderhjem, og husmandstanken blev naturligt også en integreret del af hans virke som radikal politiker. I det hele taget gjorde han den socialpolitik, som blev de radikales kendemærke i partiets første mange år, til sin egen. Han ville som radi-

kal insistere på samfundets ansvar for sine borgere, og at politik ikke måtte udvikle sig til varetagelse af enkelte samfundsgruppers særinteresser, men i højere grad fremvise også rent praktiske løsninger på samfundets problemstillinger. Dette var grundlaget for hans mange engagementer: han mente med konkrete, målrettede indsatser at kunne bidrage til samfundets velfærd – lokalt og nationalt. Som nævnt kan man kun vanskeligt se dette praktisk udmøntet i sognerådets beslutningsprotokoller, men til gengæld kom det markant til udtryk gennem en række organisatoriske engagementer: hans allerede omtalte afholdengagement var f.eks. en reel, social ambition til imødekommelse af de tragedier, som det var oplagt, at alkohol også kunne trække med sig.

Afholdstankens fokus på ædruelighed som en afgørende forudsætning for en sund og bæredygtig privatøkonomi, og dermed også ædruelighed som en socialpolitisk indsats i sig var vel dét, der betød mest for Valdemar Nielsen. I samme kategori lå hans ambitioner vedrørende hønseavl. I den tid, hvor han boede i skolen, opdrættede han derfor høns og det med stor flid! Han svor til den mellemsvære, relativt hårdføre race, hvid wyandotte, og opnåede fremragende resultater med dem. Han var i en periode formand for Danmarks Fjerkræavlforening, Ribe Kreds, men det er desværre ikke lykkedes at finde denne virksomhed dokumenteret. Dog kan hans engagement illustreres ved, at han i 1928 modtog foreningens fortjenstmedalje, og at han i 1930 modtog et fornemt diplom efter at have haft en høne med, da det britiske landbrugsministerium i juli dette år arrangerede fjerkræavlernes fjerde verdenskongres i Crystal Palace i London. Fire af Valdemars brødre emigrerede, og Carl rejste i sit liv Europa tyndt, men så vidt vides, var Valdemar aldrig uden for Danmarks grænser. Det kunne ellers

have været en idé, at han havde ledsaget sin høne til London! Briterne forstod i øvrigt at sætte pris på flotte wyandotter, for Valdemar havde med slet skjult stolthed solgt en hane til avl i Skotland for en pris, der lå flere gange højere end de priser, som Bryndum-bønderne fik for deres slagtesvin!

Med sit stærke lokale engagement og hans pionerindsats i det radikale venstre lå det lige for at opfordre ham til at stille op som folketingskandidat. Selve forløbet af hans opstilling er ukendt, og derfor ved vi heller ikke, hvorfor det blev Varde-kredsen, han stillede op i, når han nu ellers var engageret i Guldager-kredsen. Årsagen har vel haft baggrund i de radikales taktiske overvejelser, selvom Varde-kredsen lå sikkert i hænderne på venstremanden Søren Sørensen, der havde været folketingsmand siden 1890. Ved valget i 1909, hvor de radikale første gang opstillede, tabte landbrugslærer Jens Johansen fra Ladelund Landbrugsskole helt forventeligt til Sørensen, hvilket gentog sig med automatisk selvfølge ved det valg, der blev nødvendigt allerede året efter pga. af de urolige efterdønninger af Alberti-sagen, og som i øvrigt resulterede i, at Valdemar Nielsens ungdomsmentor, Klaus Berntsen, udnævntes til konseilspræsident. På denne baggrund kunne det ligne et slag i luften, at det blev Valdemar Nielsens opgave at stille op mod Sørensen i 1913, men netop i efteråret 1912 havde der været betydelig uro i Vardes venstreforeninger, der luftede stor utilfredshed med Søren Sørensens indsats på tinge. Kun med nød og næppe og med noget, der mest af alt lignede et kup, bevarede Sørensen sit kandidatur. Alligevel stod han stærkt nok til at slå Valdemar Nielsen, der trods stor, radikal fremgang kun opnåede 592 stemmer mod Sørensens 1336. Chansen opstod imidlertid i løbet af Første Verdenskrig. Valget 1915 blev gennemført som fredsvalg, både pga. af de eks-

traordinære krigsforhold og fordi valget primært skulle bekræfte den nye grundlov, som foruden kvindernes valgret også indførte forholdstalsvalg.

Ved valget i 1918 genstillede Søren Sørensen ikke, men havde overladt kredsen til klitinspektør Vilhelm Pinholt. Selvom det stadig var en sikker Venstre-kreds, var der efter den nye valglov nu mulighed for, at en radikal kunne vælges på et amtsligt tillægsmandat, og det lykkedes nu for Valdemar Nielsen. Hans vælgere var en – som generelt hos de radikale – en blandet skare, der talte husmænd fra egnene nord for Varde, men også lærere og en relativ stor gruppe af mindre erhvervsdrivende. Således fandtes der blandt hans stillere både læger, urmagere, men også håndværkerne var godt repræsenteret i den radikale vælgerforening, der f.eks. holdt sine møder i Håndværkerforeningen. Formanden var gårdejer Thomas Lorentzen, Frisvad.

Privat måtte valget have været ledsaget af alvorlige overvejelser for Valdemar Nielsen. Hans hustru siden 1895, Dagmar, var død nytårsdag 1917, 41 år gammel. Det havde været et par opslidende år for familien, hvor Dagmar havde haft gentagne, alvorlige sygdomstilfælde, mens de i 1916 bl.a. også havde mistet en lille datter, der var født året forinden. Efter Dagmar Nielsens død fandt Valdemar sammen med den 29-årige Marie Brodersen Hun var født i 1888 og havde som barn gået i skole hos Valdemar Nielsen. I 1907 havde han hjulpet hende i forberedelserne til den provsteprøve, som man skulle aflægge, hvis man ønskede at virke som vinterlærer, og havde efter veloverstået prøve også skrevet en fin anbefaling, som hun anvendte, da hun snart efter ansattes ved skolen i Tjæreborg. Senere var hun også en tid vinterlærer i Bryndum, så da forholdet mellem Marie og Valdemar udviklede sig til at blive mere end blot bekendtskab, var hun allerede kendt og afholdt af

Valdemars børn, og i den følgende vinter besluttede de sig for at gifte sig. Måske har parret følt, at der så relativt kort efter Dagmars død stadig var en række hensyn at tage, for ægteskabsbeslutningen blev samtidig omfattet af en anmodning om kongebrev til, at både den pligtige kirkelysning måtte frafalde, og at præsten måtte foretage vielsen i hjemmet. Herved kunne de formalisere deres forhold uden at vække mere opmærksomhed, end de syntes passende. De blev gift onsdag den 1. maj 1918 – ugedagen efter, at det den 24. april efter fintællingen på Ribe Amtskontor (i byens gamle rådhus) stod klart, at Valdemar Nielsen havde vundet de radikales ene tillægsmandat. Marie gik altså ind i et hjem med udsigt til at stå alene med en stribe mindre børn og en mand, der ville være væk mange dage i løbet af rigsdagsåret, der som nu gik fra oktober til juni.

Folketinget 1918-1926

Allerede den 28. maj indfandt Valdemar sig på det Christiansborg, der netop denne dag blev genindviet som parlamentsbygning, efter at både Landsting og Folketing siden det 2. Christiansborgs brand i 1884 havde haft til huse i Østre Landsrets nuværende bygning i Bredgade. Den samlede, radikale rigsdagsgruppe talte i alt 44, heraf de 33 som medlemmer af Folketinget, der efter grundlovsrevisionen 1915 blev udvidet fra 114 til 140 medlemmer. Den radikale folketingsgruppe var med en lille fremgang på to mandater fortsat tingets tredjestørste og besad en ganske høj selvfølelse, simpelthen fordi de radikale havde dannet regering siden 1913 under Carl Th. Zahles ledelse. Denne regering byggede væsentligst sin legitimitet på at have gennemført den nye grundlov – skønt den i høj grad var den foregående Klaus Berntsen-regerings fortjeneste – og tillige mente at kunne tage hovedæren for at Danmark var kommet nogen-

lunde skadefrit igennem Verdenskrigen, hvis afslutning nu var i sigte.

Som regeringsbærende parti var der selv i en stor gruppe meget arbejde at gøre for et nyvalgt medlem. Valdemar Nielsen fortalte selv senere, at han aldrig helt faldt til på Christiansborg. Det, der interesserede ham mest, det sociale og det kulturelle, fik ikke altid den plads, han kunne ønske, hvilket bl.a. kan ses af de i alt tolv lovforberedende udvalg, han fik plads i allerede i denne sin første folketingssamling, og som spredte sig over emner fra statens overtagelse af Esbjerg-Fanø overfarten over ny lovgivning vedrørende bagerier/konditorier til det, som måske optog ham mere: lov om den deling af Det Kgl. Teaters genrer, skuespil, opera og ballet, som har optaget sindene stort set lige siden. Valdemar Nielsen støttede en løsning, hvor operaen flyttede til den nyindrettede Casino-bygning i Amaliegade, og lagde i øvrigt ikke skjul på, at blandt teatrets tre kunstarter var det skuespillet og især operaen, der stod hans hjerte nærmest. *»Jeg er dog mindre interesseret i balletten; det er operaen som betingelse for musiklivets fremtidige trivsel her i landet, der har min særlige interesse«* sagde han fra talerstolen som de radikales ordfører på området og har vel næppe været helt upåvirket af hans brors tidligere tilknytning til teatret. Som et forsøg på at styrke operaen foreslog han, at Københavns Kommune og omegnskommunerne skulle bidrage til driften, men her mødte han hård modstand, bl.a. fra sin gamle inspirator, Klaus Berntsen. Allerede under samlingens første finanslovsdebat havde de taget en påfaldende hård holmgang i en tilsyneladende mindre betydningsfuld sammenhæng, nemlig vedrørende skolelovens § 8, der gav kommuner lov til at afskedige lærere, der var kommet »i et sådant forhold til beboerne [skoledistriktets borgere], at deres undervisning lider skader derved« – altså at lærere kunne afskediges, selv

Den radikale rigsdagsgruppe 1918: 33 folketingsmedlemmer og 11 landstingsmedlemmer. Valdemar Nielsen sidder på en stol yderst til højre. Zahle – 2. række, tredje fra venstre – havde benyttet den ny regeringsdannelse til at ændre titlen fra konsilspræsident til det mere parlamentariske »statsminister«. (Foto i privateje).

der ikke lå faglige eller professionelle årsager til grund. Valdemar Nielsen angreb hårdt denne paragraf, mens Berntsen forsvarede den med, at Danmarks Lærerforening siden 1908 havde klaget over i alt 30 sådanne § 8-afskedigelser, men kun fået medhold i fire – altså havde paragrafen forhindret, at 26 »uudelige lærere« fortsat underviste i det danske skolevæsen!

I det hele taget var Nielsen og Berntsen kommet noget på kant helt fra samlingens begyndelse, idet Nielsen optog en udtalelse fra Berntsen meget fortrydeligt. Berntsen brugte nemlig en vending om, at de »kredsvalgte medlemmer særligt måtte tale deres valgkredsers interesser«. Valdemar Nielsen opfattede det således, at Berntsen herved søgte at gøre Folketingets kredsmandater og tillægsmandater til en slags A- og B-medlemmer, hvad der kom en – i hvert fald af rigsdagsreferaterne at dømme! – ikke ganske venlig drøftelse ud af. Derudover talte Valdemar Nielsen allerede her i 1918 varmt for skolens anliggender og fremsatte bl.a. et for tiden særdeles fremsynet forslag om, at afskaffe klassesdelingen efter 5. klasse. Han problematiserede, at de

dygtige elever gik til mellemskolen efter 5. klasse og lod de svagere blive tilbage. Man havde netop på disse klassetrin et pædagogisk behov for, at de dygtigere elever var med til at trække de svagere op på et samlet, højere niveau. Dette synspunkt fik han som bekendt ikke noget ud af, for det gennemførtes først med skoleloven af 1958! – og det syntes heller ikke at have generet ham særligt, da hans egen datter Sigrid i 1936 skiftede til 1. mellem på Esbjerg Statsskole.

Arbejdet for hans egen kreds omfattede fra begyndelsen især forsøget på at skaffe midler til kirkebyggerierne i Agerbæk og i Roust – og også her måtte han vente længe på planernes realisering, idet Agerbæk Kirke opførtes 1929, mens Routhøje Kirke først stod færdig i 1961! Så var det politiske klima bedre, når det gjaldt sager som 1) statens overtagelse af færgeriet Esbjerg-Fanø i 1918, 2) forbedring af sporanlægget ved Varde Station fra 1922, 3) anlæggelsen af havdiget fra Vester Vedsted til Søndernæs 1922 og 4) anlæggelsen af havdige på Rømhø og forbedring af de eksisterende diger på Mandø, selvom han i dette sidste tilfælde problematiserede, at der

Et billede fra en af de tre valgkampe i 1920, hvis direkte anledning desværre er ukendt.

*Forrest i midten
Valdemar Nielsen og på hans
højre side Venstres folketings-
mand, Vilhelm Pinholt.
Manden med den flotte moustache
er det socialdemokratiske
landstingsmedlem Johan
Hansen, som er med til trods
for, at han ikke var på valg!
De øvrige herrer er alle lokale
avisredaktører: forrest t.v.:
N. Jensen (Ribe Amtstidende),
bagerst fra venstre: Olsen (Ribe
Amtstidende), H. Bach (Varde
Social-demokrat), Henrik Jensen
(den radikale Vestjyllands
Folkeblad), red.sekr. Jespersen
(do.) og P. Friis (Varde Dagblad).
Er billedet en Varde-markering
af respekt for folkestyret i det
uroelige år 1920? (Foto: Varde
Lokalhistoriske Arkiv).*

gjordes forskel på digebyggeriet på de to øer. Han lader i det mindste forstå i en tale i januar 1924, at han ikke mener, at »værdierne pr. arealenhed« er større på Rømø end på Manø, og at Rømø derfor heller ikke skulle have forrang frem for Mandø. I alle disse tilfælde, som jo ikke alle ligger i Varde-kredsen, men inddrager hele det Ribe Amt, hvor han vandt sit tillægsmandat, afslører han en ganske imponerende indsigt også i de tekniske forhold som f.eks. jordbundsundersøgelser og de mulige, tekniske landvindinger vedrørende togdrift.

Engagementet i den vestjyske togdrift finder vægtigt udtryk i november 1922, hvor han foreslår Statsbanerne at indsætte »automobiltog« på strækningen Esbjerg-Varde til afhjælpning af de dårlige forbindelser. Han indhentede erfaringer både fra Sjælland og fra Vemb-Lemvig-banen, hvor man kørte med disse busser med hjul, der

kan køre på skinner i stedet for på landevej og var mandskabsbesparende, når togføreren ligesom i »rigtige« busser samtidig var konduktør. For noget måtte der gøres, når man om aftenen ikke kunne komme fra Esbjerg mod Varde senere end kl. 17.47! Det synes som en også i vore dage kendt problematik, ligesom den, han fortsatte med ved samme lejlighed og som drejede sig om den dårlige tilrettelæggelse af kreaturtogene fra Vestjylland til hovedstaden. Dyr, der indlæssedes i Varde kl. 10 om formiddagen var først fremme i København næste dag kl. ca. 17. Dvs. at dyrene stod op i vognene uden at få vådt eller tørt i hen ved 36 timer. Valdemar Nielsen kaldte det helt berettiget dyrplageri og tilbød konkrete forslag til, hvorledes transporttiden kunne nedbringes til maksimalt 22 timer eller endnu hurtigere.

Valdemar Nielsen var i det hele taget en ret

*Familien Marie og Valdemar Nielsen 1922 med deres ældste datter, Klara, i barnevognen. Desuden seks af Valdemars ni børn fra første ægteskab: bagerst Ingrid, Rigmor og Elna, forrest Marie, Astrid og Thorvald. Den unge mand yderst til højre var vikaren, Aage Elkjær, der blev ansat, da Valdemar valgtes til Folketinget, skønt skolekommissionen ikke var imponeret af hans kirkesang!
(Foto i privateje).*

flittig gæst på talerstolen i sine otte år på tinge. I de første to år fungerede han endvidere som sekretær i syv lovudvalg og gennem alle otte år som partiets ordfører i ca. 50 sager. I 1920 valgtes han som en af Folketingets fire sekretærer og havde således, sammen med tingets formænd, ansvaret for den forretningsmæssige afvikling af forhandlingerne, i det daglige primært optælling og registrering af stemmer. Endelig havde to sager hans særlige bevågenhed, nemlig gennemførelsen i 1925 af loven om en ny læreruddannelse, hvor han satte sit fingeraftryk på spørgsmålet om adgangskravene til uddannelsen og bl.a. sikrede, at man kunne komme på seminarieret også uden realeksamen. Ved samme lejlighed brugte han store anstrengelser på at sætte de nye læreres status og lønforhold i relation til andre, tilsvarende stillingskategorier primært med henblik på at sikre sig lærernes

samfundsmæssige anseelse til gavn for den almene skoleuddannelse. Også en diskussion, som høres i dag! Året forinden var han gået stærkt ind i loven om Lillebæltsbroen, der vedtoges 29. marts 1924, men det lykkedes ham ikke ved den lejlighed – sammen med tre andre fra lovudvalgets mindretal – at få overbevist Folketinget om, at broen burde opføres som en kombineret vej- og jernbanebro. Loven blev vedtaget alene til gennemførelse af en dobbeltsporet jernbaneforbindelse, men dog således, at strømpillerne opførtes, så man senere kunne tilføje en vejbane. Beslutningen om at tilføje vejbanen blev taget i 1927. På denne baggrund er det ikke mærkeligt, at Valdemar Nielsens datter, Sigrid Rasmussen, i sine privat udgivne erindringer særligt husker en familieudflugt i 1936, hvor man i en lejet bil med fører kørte til faderens fødeø Fyn og bl.a. besøgte barndomshjemmet i

Nr. Lyndelse via den dengang nye Lillebæltsbro. Her havde Valdemar Nielsen sandelig bidraget til resultatet og al mulig grund til at tage broen i øjesyn.

Det blev aldrig muligt for Valdemar Nielsen at fravriste Ventres Vilhelm Pinholt Vardes kredsmandat, og derfor måtte han ved samtlige valg i 1918, 1920, 1924 og 1926 vente flere dage i spænding, indtil fordelingen af personlige stemmer afgjorde amtets tillægsmandat. Det gjaldt i alt ved seks folketingsvalg, idet der 1920 var hele tre valg på grund af sammenfaldet af Genforeningen og den dramatiske udvikling omkring Kong Christian X's afskedigelse af Zahles radikale regering og den efterfølgende Påskekrise. I 1918 havde Valdemar Niensens samtidige opstilling i Varde- og Guldager-kredsene givet valg med tilsammen 2.421 stemmer. Ved det første valg i 1920 gjaldt den nye valglov, der betød, at amtskredsens listestemmer som i vore dage tillægges den kandidat, der har trukket flest personlige stemmer i samtlige kredse. Valdemar Nielsen havde i regeringens valgkommission kraftigt arbejdet for dette system, og selvom hans personlige stemmetal blot var 1.516, havde de radikale i Ribe Amt ført en flot valgkamp – bl.a. med et besøg af indenrigsminister Ove Rode, der trak 6.000(!) deltagere til et møde i Arnbjerg – som han ved dette valg kunne nyde godt af. Det gentog sig i 1924, hvor han fik 1.600 stemmer med gårdejer Jens Jensen, Bække, som en tæt nummer to, men i 1926 tippede det så over til fordel for Jens Jensen med en afstand til Valdemar Nielsen på blot 60 stemmer. Der er al mulig grund til at tro, at han nu alvorligt overvejede at forlade politik: han og hustruen, Marie, havde tre små døtre på henholdsvis fire og to år samt en datter født 1926 – foruden to-tre hjemmeboende børn fra ægteskabet med Dagmar. Men han stillede sig igen i 1929, hvor han dog med 1220 stemmer fortsat ikke kunne indhente

Jens Jensen, og selvom Vestjyllands Folkeblad ved hans 60-års dag i 1931 hævdede, at han nu havde forladt politik – og han stillede da heller ikke op i 1932 – så var han klar igen i 1935, hvor dog læge Jens Kristian Jensen fra Gørding genvandt det radikale tillægsmandat, han havde overtaget fra Jens Jensen i 1932, og som han beholdt indtil 1945.

Der er naturligvis ingen tvivl om, at det var en belastning for hele familien, at Valdemar Nielsen var så meget i København. Man kender meget lidt til hans sociale liv under rigsdagssamlingerne – kun at han skaffede sig så billige logier som vel muligt og i det mindste i en enkelt periode delte en lille lejlighed i Colbjørnsensgade sammen med andre folketingsmænd fra provinsen. Han skriver selv i breve til Marie i Bryndum, hvorledes han undertiden mødtes privat med sine politikerkolleger – også fra andre partier – ligesom han fra tid til anden på Christiansborg mødtes med sin bror, Carl, der har berettet om flere hyggelige stunder i Snapstinget. Derimod har Valdemar næppe opholdt sig meget hos broderen og svigerinden i Frederiksholms Kanal, simpelthen af den grund, at hjemmet her var delvist opløst i de første fire år af Valdemars mandatperiode, hvor ægteparret Anne Marie og Carl Nielsen levede adskilt. Han var selvsagt i Vestjylland så ofte, det lod sig gøre, ligesom han næsten dagligt talte i telefon med dem derhjemme. Der var imidlertid en tidsbegrænsning på samtalerne – det vides ikke, om den var selvpålagt, eller om det skyldtes en eventuel gratis tjeneste fra Christiansborg – og man sporer i flere breve, hvordan der så at sige »samles op« på temaer, der ikke kunne gøres færdig over telefonen. Besøg i København af familien fra Bryndum er der ikke fundet tegn på.

Skolen havde en vikar i de perioder, Valdemar Nielsen sad i Folketinget. Han måtte selv betale vikaren – i 1918 kr. 60 om måneden plus kost og

logi, som Marie så fik ansvaret for. Der var dog råd til det, for folketingsvederlaget var dengang kr. 7.200 om året, som ganske vist også skulle dække udgifterne til den ekstra husførelse i hovedstaden. Det har fra begyndelsen været en relativ god forretning for Valdemar Nielsen, selvom lønnen som førstelærer i 1918 ikke kendes. I 1915 havde den været kr. 1.945 om året, mens den i henhold til lønsatserne for 1925 eventuelt kan være steget til omkring kr. 4.000.

Valdemar Nielsen havde efter datidens normer relativt moderne politiske anskuelser. I sin første valgperiode fik han som omtalt plads i den nyoprettede valgkommission, og her argumenterede han bl.a. for, at valgretsalderen til folketinget på 25 år var for høj, og at han gerne så den sat helt ned til 21. Det skete først i 1961! Ligeledes var han stærkt kritisk overfor skolelovens »præstelige tilsyn«, som gjorde de lokale præster til fødte medlemmer af skolekommissionerne og til øverste myndighed ved de årlige, såkaldte eksaminer. Han ramte problemets ømme punkt: præsternes manglende pædagogiske faglighed, og vovede sig ud i en redegørelse for de aldeles utilfredsstillende forhold, når

provsten med års mellemrum kom på inspektion, for slet ikke at tale om det pinligt absurde, når biskoppen en sjælden gang indfandt sig. Med henvisning til den tidligere omtalte kritik af konfirmationsforberedelsens tilrettelæggelse, kendte man nok disse holdninger i Bryndum og Varde, men det gav ham i hvert fald i mere borgerlige kredse et bogstavelig talt radikalt omdømme. Bl.a. kaldte den konservative Ribe Stiftstidende ham ved valget i april 1920 både for »socialist-radikaleren« og »republikaneren« fra Bryndum, som det både ville tjene Danmark – men retfærdigvis også Bryndum! – bedst, hvis han blev stemt hjem fra Christiansborg. Det »republikanske« er ellers ikke fundet i egne eller avisernes omtaler fra dengang, men Valdemar Nielsen koketterer med det i 1956, hvor han til Politiken udtaler, at »en gammel republikaner som ham selv« da ikke kan lade være med stadig at følge med i politik.

Der findes ikke tilstrækkeligt materiale til at få en fornemmelse af, hvor meget de to brødre Nielsen har påvirket hinanden politisk, men naturligvis har de drøftet politiske anliggender, når de mødtes i København. Sandsynligvis lå

Sidste sommer i Bryndum skole med børn, svigerbørn og børnebørn. Valdemar Nielsen forlod skolen 1. november 1938. (Foto i privateje).

Valdemar Nielsen komponerede indimellem. Her er i hans egen håndskrift en melodi til »Sørensen far penge«, som familien kan huske tilbage fra 1930'erne. »Velkommen Lærkelil« er dateret 23. februar 1956, og fra samme år »Min alderdoms vals« – en rigtig spillemands-vals!

Satiretegneren Mogens Juhl (1927-82), der blev kendt fra bl.a. Blæksprutten og Svikmøllen, stammede fra Gjesing. Han kendte personligt medlemmerne af Valdemar Nielsens kvartet og udførte i 1952 denne akvarel: Valdemar Nielsen i forgrunden på bratsch, lærer Kristensen, Forum, og lærer Rasmussen, Alslev, til højre og i baggrunden malermester Broder Jørgensen på cello. Billedet tilhører sidstnævntes søn, Ejgil Jørgensen, Bryndum.

Carl Nielsens holdninger nærmere f.eks. Klaus Berntsen, som han opretholdt et livslangt bekendtskab med. Og selvom Valdemar fra Folketingets talerstol undertiden langede hårdt ud mod Berntsen, kan man næppe forestille sig, at luften har været særligt kølig, når Berntsen i Snapstinget lejlighedsvis har sat sig ved bordet med de unge mænd hjemme fra Nr. Lyndelse, Carl og Valdemar.

En ny Bryndum-tid

Alt i alt har folketingsårenes økonomi sikkert været fornuftig, og det har måske ligefrem betydet en vis indskrænkning, da Valdemar fra 1926 genindtrådte i embedet som førstelærer. Til gengæld var han nu hjemme til glæde for kone og børn. Fra denne tid fik han nye og – i egne øjne sociale – interesser, bl.a. for fjerkræ og frugtavl, ligesom han snart blev medlem af bestyrelsen for Bryndum og Omegns Vareindkøbsforening,

og fra 1929 dens formand. Her fik han nu nok mere arbejde, end han havde regnet med, for det viste sig, at han overtog en forening i krise, især fordi den hårdt plagede uddeler havde måttet trækkes med store udestående fordringer igennem længere tid. I 1930 viser det sig således, at medlemmerne skyldte Vareforeningen ca. kr. 100.000(!) – en for den tid særdeles stor sum, og det blev Valdemar Nielsens opgave at gennemføre en genopretning over de kommende år. Det viste sig dog vanskeligt, og i september-oktober var krisen på sit højeste og krævede forhandlinger med både leverandører og banker samt ikke mindst en række ekstraordinære generalforsamlinger. I oktober 1931 – midt i hele dette kaotiske forløb – døde så pludseligt hans bror, Carl Nielsen. Naturligvis deltog både Valdemar og Marie Nielsen i den storstilede begravelse fra Københavns Domkirke, fredag den 9. oktober, men det er tænkeligt, at Valdemar Nielsens egne

tanker i anledning af den sørgelige begivenhed i nogen grad blev forstyrret af de påtrængende problemer i vareforeningen. Krisen her blev dog afværget, der blev indgået aftaler med debitorerne, og en ny uddeler med erfaring fra brugsforeningen i Guldager blev ansat. Desværre ophører vareforeningens protokol med udgangen af 1936, hvor Valdemar Nielsen fortsat var formand, og hvor problemerne ganske vist syntes mindre, men eftervirkningerne eksisterede fortsat og betød bl.a., at nogle investeringer måtte opgives eller udskydes. Og hvad der siden hændte her – bl.a. vareforeningens overgang til brugsforening og medlemskab af FDB – må ligge uden for denne fremstilling.

Valdemar Nielsen fortsatte sit arbejde både i skolen og i kirken, indtil han lod sig pensionere i november 1938 – nøjagtig 40 år efter sin ansættelse som førstelærer. Han og Marie Nielsen byggede et mindre hus på den anden side af vejen, (nu Bryndumvej 140), lige over for skolen hvor han fortsatte de fleste af sine interesser og spillede skak, blev en ivrig tilhænger af EfB og for alvor genoptog sit violinspil. Dvs. i 1940'erne skiftede han til bratsch, da han dannede en strygekvartet sammen med lærer Kristensen, Forum, og lærer Rasmussen, Alslev, med malermester Broder Jørgensen på cello. De spillede sammen indtil langt op i 1950'erne, og Valdemar forblev en ganske habil stryger trods sine nu mere end 80 år. Det kan man forvisse sig om i et radiointerview, som Karl Bjarnhof optog med ham i foråret 1956 i anledning af den forestående indvielse af museet Carl Niensens Barndomshjem i Nr. Lyndelse. Her gav Valdemar prøver på den violin, som han arvede efter sin far, Niels Maler, og spillede en af sine egne kompositioner, »Min Alderdoms Vals« foruden giver sin egen melodi til »Velkommen Lærkelil«. Han hævder i optagelsen, at han »aldrig rører violinen« – i modsætning naturligvis til brat-

Valdemar Nielsen med sin bratsch 1958.

schen. Men det går nu rigtig godt! I det hele taget fik han en del opmærksomhed i anledning af den indvielse, der nærmest fik national karakter bl.a. med direkte radiotransmission fra Barndomshjemmet på indvielsesdagen den 9. juni 1956 – Carl Niensens fødselsdag. Valdemar Nielsen og Marie var også behørigt inviteret, men han havde betakket sig: »Tak for invitation til indvielse af museet. Vi kommer ikke.« Det var nu nok mest, fordi han fandt anstrengelsen for stor, men kan vel også skyldes, at han var gerådet i en kort avis-disput med sin niece, Carl Niensens datter, Irmelin Eggert Møller, om Barndomshjemmets betydning for hendes far. Valdemar holdt således på, at det simpelthen ikke var Carls barndomshjem, og at man derfor forsøgte at lancere museet på et falsk grundlag. Det havde han – som det tidligere er fremgået – ikke ret i, men alligevel var hans indlæg i nogen grad en berettiget indsigelse over for den dengang noget romantiserede opfattelse af husets autenticitet: Carl havde jo trods alt kun boet der ca. 18 måneder.

I tiden efter Besættelsen voksede interessen for Carl Nielsen betydeligt, og i 1947-48 udkom Torben Meyers banebrydende biografi i to bind, mens tanken om et museum blev født i 1953, da det lille hus – Carl Niensens Barndomshjem, men altså i højere grad Valdemars! – på grænsen mellem Nr. Lyndelse og Nr. Søby stod i fare for at blive revet ned i forbindelse med en forlægning af landevejen mellem Odense og Faaborg. I begge tilfælde fik Valdemar Nielsen naturligvis henvendelser om enkeltheder vedrørende sin bror og familien og svarede beredvilligt både Torben Meyer og niecen, Irmelin Eggert Møller. Forespurgt kunne han dog i 1953 ikke fortælle noget om Barndomshjemmets indretning – han huskede det ikke, men foreslog, at Irmelin henvendte sig til søsteren Lovise, der netop på denne tid var i Danmark, og som han tillagde en bedre hukommelse: »*Hun synes jo i alle Maader at være Undtagelsen, der bekræfter Regelen*« – hvad han så i grunden mente med det!? I forberedelserne til biografien udlånte han en skudsmålsbog, som havde tilhørt deres mor, Maren Kirstine, født Johansen, men forlangte den tilbage snarest, hvad han da også fik. Nu kan den ses i museet i Nr. Lyndelse, hvor man nu også finder det måske største klenodie fra barndommen i Nr. Lyndelse, nemlig Niels Malers violin – den, som alle drengene lærte at spille på, som Carl Nielsen i følge sin yngre bror havde brugt det første år på konservatoriet, og som nu Valdemar Nielsen ejede. Den ville han ikke give til museet, for den skulle den af hans egne børn have, som ville få størst glæde af den – sådan ønskede hans far, Niels Maler, det! Det viste sig at blive Thorvald (1910-1996), der blev lærer i Gjern, og som så efter sin fars død deponerede den på ubestemt tid på museet.

Som 91-årig havde Valdemar Nielsen i november 1962 den sorg uventet at miste sin hustru gennem 44 år, Marie Nielsen. Den var så meget

desto større, fordi det var svært at forene sig med tanken om, at han nu måtte opleve at blive enke-mand for anden gang. Marie havde jo været hans støtte på hans efterhånden mange, gamle dage, og det stod klart, at han ikke kunne bo alene i huset i Bryndum herefter. Datteren Ingrid kom derfor hjem og boede hos sin far i nogle uger, mens julen blev tilbragt hos hans og Maries ældste datter, Klara Jensen i Varde, der var gift med redaktør Johannes A. Jensen på dagbladet Vestkysten. Straks efter nytår 1963 flyttede Valdemar Nielsen så til Klæstrup ved Brønderslev, hvor Ingrid boede sammen med sin søster, Marie – langt borte fra hans voksne hjemstavn. Ingrid var i 1926 blevet gift med Tage Møller, som havde været præst i Bryndum 1925-1929, men som døde i 1955. Marie Nielsen var tidligt fulgt efter det unge præstepar og havde været deres medhjælp og støtte gennem mange år. Hos disse døtre levede Valdemar Nielsen sine sidste år og kom således på mange måder til at dele skæbne med sin egen far: en livsaften langt fra den egn, hvor han var kendt og erkendt, men vigtigere var det dog, at den i begge tilfælde blev tilbragt i taknemmelighed over at være til og være hos mennesker, de holdt af. Valdemar Nielsen var vel nu mæt af dage: han havde mistet to hustruer, i sit første ægteskab tillige to små døtre og på sine ældre dage tre voksne børn. Han forblev imidlertid åndsfrisk og aktiv til det sidste og spillede bl.a. stadig af og til på sin bratsch. Efter kort tids sygdom døde Valdemar Nielsen den 12. november 1965, 94 år gammel – som den sidste af en stor børneflokk fra det fattige, men så betydningsfulde hus på marken i Sortelung.

Som brødre ...

I det omtalte radiointerview beder Karl Bjarnhof naturligvis om Valdemar Niensens holdning til sin brors musik. Den gamle mand respekterer,

men har ikke personligt så høje tanker om symfonierne, som han må tilstå ikke har rørt ham »dybt i hans indre«, og Carl Niensens kammermusik kender han dårligt. Derimod har han meget høje tanker om de folkelige sange, som han tilsyneladende i en art politisk-freudiansk fortalelse tillægger »social værdi«! Men reelt var det den højeste udmærkelse, som Valdemar Nielsen i sit 85. år kunne tillægge noget overhovedet: at en gerning havde betydning og perspektiv for mennesker i deres daglige virke og i deres tilværelse. Kronikken, »Det store og det smaa«, fra 1924 udtrykker bekymring for, at mediernes heltegerninger i overskrifter blot er surrogater for eget ansvar og ikke mindst egne muligheder. Den virkelig store bedrift finder han i stedet hos den sygeplejerske, som i 47 år har udøvet sin gerning blandt alle mulige slags mennesker på Sct. Joseph Hospital i Esbjerg. Heri finder han reelt sammen med sin bror – og sikkert også alle de øvrige søskende på tværs af store geografiske og sociale forskelle – i en fælles tro på behovet for bestandigt at søge lykken for sig og sine. Carl Nielsen udtalte i anledning af 60-års dagen sin frygt for at »gøre lykke« som var noget ganske andet end at søge den! – og som alt for ofte viste sig blot at blive til skuffelse. Det, der for alvor talte, var bevægelsen fremad, ambitionen og bestræbelserne på at skabe og give andre noget: muligheder, oplevelser og bedre vilkår. For den berømte Carl Nielsen satte troen og viljen sig uudslettelige spor i hans musik – mens hjemmet, skolen og det politiske arbejde lokalt og nationalt på andre måder bar mærke af den særlige fynsk-vestjyske kombination af engagement og udholdenhed, der til det sidste holdt »skæbnens store drivhjul« kørende for Valdemar Nielsen.

Note

1. Denne fremstilling baserer sig på det rige materiale, der eksisterer vedrørende Carl Nielsen både udgivet og i arkiver, og hvor materiale vedrørende Valdemar Nielsen findes spredt. Det gælder især bl.a. de første tre bind af *Carl Nielsen Brevudgaven* (udgivet og kommenteret af John Fellow), der foreløbigt dækker perioden indtil 1910. Deres far, Niels Malers breve til Carl Nielsen har endvidere været udgivet i Carl Nielsen-Selskabets tidskrift *Espaniva* 2000-2003 med kommentarer af Knud Ketting, sm også til denne artikel har bidraget med andre oplysninger. Den udgivne litteratur om Valdemar Nielsen har hidtil været Kraks Blå Bog 1928, Victor Elberling: *Rigsdagsmedlemmer gennem 100 År*, bind III (1950) og en fin omtale i Holger Willadsen: *Bryndum Vester Nebel*, 1947. Desuden er der anvendt materiale i Esbjerg Byhistoriske Arkiv, hvor bl.a. protokoller fra Bryndum (og Vr. Nebel) sogneråd, skolekommission og menighedsråd opbevares sammen med Bryndum Vareindkøbsforenings forhandlingsprotokol 1896-1938, mens Varde Lokalkarkiv have kunnet forsyne undersøgelsen med relevante aviser fra perioden. Jeg takker begge arkiver for hjælpen. Derimod er det ikke lykkedes at lokalisere en række arkiver vedrørende Valdemar Niensens aktiviteter i den radikale Guldager-kreds, Danmarks Fjerkræavlforening og den relevante afholdsforening. Til gengæld kan jeg ikke noksom takke en række personer for at have taget sig tid til at tale med mig om Valdemar Nielsen og stille deres viden og materialer til rådighed: det gælder Laurits Kristensen, Gunnar Lund Sørensen og Ejgil Jørgensen, alle Bryndum, samt Olav Willadsen, Esbjerg, provst Jørn Munksgaard, tidligere Bryndum, og især Valdemar Niensens datter, Sigrid Rasmussen, Nærum, der foruden at stille fotos, breve og andre dokumenter vedrørende sin far til rådighed tillige har givet et fint indblik i livet i Bryndum skole med sine barndoms- og ungdomserindringer, der udkom privat i 1998.

Karsten Eskildsen, Sct. Laurentii Gade 4, 6760 Ribe. Født 1956. Fuldmægtig, Syddansk Universitet Esbjerg. Tidl. adjunkt Ribe Statseminarium, museumsinspektør Odense Bys Museer, leder af H.C. Andersen/Carl Nielsen-enheden, musikchef Esbjerg Ensemble og Vestjysk Symfoniorkester. Forfatter, redaktør m.m. af bøger og artikler vedr. bl.a. H.C. Andersen, Carl Nielsen og Ribe.

Afholdslogen »Støt os Vel« i Bramminge

Af Olga Pedersen

Brændevinsdjæveln, det skabede dyr,
Er os fra kroen i kroppene faret:
Ingen kan holde på voldsmanden styr,
Vandrer, der har du på ufreden svaret.
(Drachmann 1884)

Stationsbyen Bramming er en af de landsbyer, der udviklede sig efter at jernbanen fra Kolding til Esbjerg blev indviet i 1874.

Det betød, at der kom nye folk og nyt liv til landsbyen, der i løbet af få år voksede til at blive en egentlig »by« med forretninger og håndværkere. Nye tanker og nye initiativer tog de med sig hertil, og et af første var tanken om afholdenhed blandt de mange arbejdere, der flyttede til byen førte med sig.

På landsplan var der i løbet af 1800tallet opstået et ønske om at begrænse den efterhånden overdrevne brug af brændevin, og det i 1808 stiftede afholdsselskab i staten New York i Amerika, vandt mere og mere indpas i Europa. Selskabet forpligtede medlemmerne til hverken at nyde eller byde brændevin og vin.

Disse regler har næsten uforandret fulgt afholdsbevægelsen siden.

»Brændevinsdjæveln, det skabede dyr«

I 1800årene, da det danske samfund, i lighed med andre europæiske lande, ændrede karakter fra bonde- til industrisamfund, blev det påtrængende nødvendigt at forsøge at ændre folks brug af stærke drikke. En drukken bondekarl kunne vel klare sig i arbejdet med dyr og markredskaber,

men for en fabriksarbejder, der skulle klare opgaver med maskiner og kemikalier, var det en anden sag.

Myndighedernes ønske om at standse drikkeriet, der havde nået et enormt omfang blandt almenen, og de nye love og forpligtelser omkring fattig- og alderdomsvæsen, der blev vedtaget, dels i slutningen af 1700årene, dels gennem første halvdel af 1800 tallet, betød alt sammen øgede udgifter for de offentlige kasser. At skulle forsørge en familie, hvor faderen drak lønnen op og lod kone og børn sulte, var en belastning, man hellere end gerne var foruden.

Afholdsfolkene pressede på, for at få en lovgivning på området. Næringsloven af 1857 gjorde restaurationsvirksomhed til fri næring, uden særlig bevilling. Dette ændredes med beværterloven fra 1912.

*Symbolet for International Order off Good Templar.
Foto: Bramming Egnsmuseum*

Forløberen for denne lov var nedsættelsen af Ædruelighedskommissionen i 1903. Den havde til formål at undersøge spiritusmisbrugets omfang og dets følger, og dernæst fremsætte forslag til bekæmpelse af drikkeriet. Betænkningen forelå i 1907, og afviste det af afholdsfolkene ønskede spiritusforbud, så længe de ikke kunne mønstre et flertal i befolkningen. Kommissionens arbejde førte dog alligevel til en form for begrænsning, idet beværterloven i 1912 fastsatte en grænse for udskænkingssteder i forhold til indbyggertallet, og samme år indførtes en klækkelig forhøjelse af brændevinsskatten, der yderligere fik en tak opad i 1917. Herom stod debatten, hvorvidt det var rimeligt at »fratage den lille mand hans eneste daglige glæde – snapsen til maden«.

Politisk gav disse drøftelser sig forskellige udslag. Allerede i 1882 havde Konseilpræsident Estrup stillet forslag om en øl- og brændevinskat, af oppositionen blev det optaget som et forsøg på at skaffe penge i den slunkne statskasse og derfor afvist. Spørgsmålet kom dog hurtigt ind i den politiske debat igen, og 1891 beskattedes øllet, mens brændevinen gik fri.

Diskussionen mellem politikere og afholdsfolk var ofte ret hed. Socialdemokratiet var som parti, modstandere af afholdsbevægelsen, idet man fandt, at denne debat kunne aflede medlemmernes politiske interesse og tilsløre den sociale agitation. Partiet påstod nemlig at det var den sociale nød, der var skyld i drikkeriet, mens afholdsfolkene mente, at drikkeriet var skyld i nøden og agiterede voldsomt for at »fjerne drikken fra manden«. F.eks. skrev de i et af deres blade: »Luk djævelens kirker, hvor værts-husholdere om søndagen, mere end andre dage, forretter altertjeneste med sin stinkende finkel«, og ved indvielsen af Glyptoteket i København, der var rejst af brygger Carl Jacobsen, hed det i samme blad: »Et kunstslot, købt af tusinder af kvinder med deres tårer, deres angst og livslyk-

ke, og ... der har lydt et skrig fra de tusinder af småbørn, der med deres savn og lidelser købte rigdomme, der i dag har fået dåben.«

Mådehold eller Total afholdenhed

»Mådeholdsforeninger,« der var de første afholdsforeninger i Danmark, havde til formål at nedsætte forbruget af brændevin, samt opfordrede til mådehold med drik af vin og øl. Det sidste var egentlig uden betydning, da kun ganske få kendte vin og endnu færre likør og deslige, og øl stort set kun var kendt som hjemmebryg, idet det bryggerifremstillede bajerske øl, endnu var meget lidt kendt blandt almuen.

Fra flere sider påpegedes det dog, at mådehold ikke var tilstrækkeligt til at holde forbruget nede, og tanken om total afholdenhed opstod. Afholdsagitor og lærer Ole Syversen, København, indbød derfor 3. september 1843 til oprettelse af »Totalafholdsselskabet for Danmark«.

Straks opstod der en strid. Mådeholdsfolket følte sig truede, og gik i brechen for deres opfattelse af sagen. Var det nu også så farligt at tage et glas vin ved festlige lejligheder, eller et krus øl for at slukke tørsten? Drejede det hele sig ikke om at begrænse den farlige brændevin? Der stiftedes altså både »Totalafholdsselskabet« og »Mådeholdsforeningen«. Længe stod striden mellem de to retninger.

Afholdssagen var kommen til Danmark

Terningerne var kastet. Afholdssagen var kommet til Danmark og den blev en magtfuld realitet i løbet af ganske få år. Støttet af bl.a. Indre Mission, der ligeledes havde en stor og voldsom indflydelse på de normer og begreber, der i tiden helt op til Anden Verdenskrig var grundlaget for opfattelsen af, hvad der var »rigtigt« eller »forkert«, og som havde en opdragende virkning på barn- og ungdom. Af karsken bælg sang man fra logens egne sangbøger f. eks.:

Før drak man bestandig en snaps til sin mad
 Og troede man ikke den kunne undvære,
 Og bajere drak man dusinvis i rad,
 Jo mere man drak, desto mere ære
 Der var at vinde,
 Ja, denne sinde
 Gik man og ravede om i blinde
 Og drak til pægl's.

Hver aften gik fatter i værtshuset ind
 Og tog en cigar og en toddy, mens mutter
 Blev siddende hjemme, det skind,
 Og suge'd på labben, skønt fatter han rutter
 Med kroner og ører
 Og intet ham rører
 Så meget som toddy, punch og likører.
 Og bajersk øl.

Og kom man til gilde, så ved man nok,
 At så fik man gratis sat blus på lampen,
 Da trak man på gaden med bjørne i flok,
 Da frygted man ej for mod brådden at stampe.
 Det var jo en ære
 Med tiden at være
 Det kaldtes når næppe man hjem kunne bære
 Sin spot og sin skam

Et sådant gemytligt og lunt pimperi,
 Det kaldte man den gang »til måde at drikke«,
 At drikke sig fuld – må vi blot være fri –
 Man fulgte jo blot forældrenes skikke:
 At de var gode,
 Man sikkert troede,
 Derpå havde gerne man sat sit hoved
 Og æren med.

Nu har der dannet sig en opposition
 Imod »Kong Alkohols« tvangsregimente,
 Af afholdsfolk er der en hel portion,
 Som al denne drikken til Hækkenfeldt sendte,
 Som ikke vandet

Med noget andet
 End te, øl og kaffe vil have blandet
 Og destillert.
 (Forfatter ukendt)

»International Order of Good Templars«

Navnet Good Templar betyder at »kæmpe for alt godt og ædelt«. Betegnelsen er hentet fra Middelalderens »Tempelherre Orden«, som stiftedes i 1100'erne, og fører os tilbage til korstog, hvor mange europæiske kristne drog til Det hellige Land for at befri det for tyrkerne, og derved genvinde landet for kristendommen.

I Danmark blev den første Good Templar Orden indviet i Haderslev i 1883. Herfra spredte de nye tanker sig meget hurtigt til det danske område. Mange andre, både loger og afholdsforeninger, var med. Her kan nævnes Blå Kors, der havde nær tilknytning til Indre Mission, Nordisk Good Templar Orden, Dansk Politiafholdsforbund, Danske Jernbaners Afholds-selskab, Socialdemokratisk Afholdsforening, Dansk Afholdsforening m.fl.

Afholdsforeninger adskilte sig fra afholdsloger. De sidste var lukkede og kun for udvalgte medlemmer, mens foreningerne var langt mere åbne, og her kunne både medlemmer og ikke-medlemmer deltage i arrangementerne.

Loger

»Et logelokale forestiller et hjem og medlemmerne familien. Alle pladser i en logesal vender ind mod midten, hvor der foran Vice Templars pult er et lille alter med den nyopslåede bibel og et krusifik af den korsfæstede Frelser, som jo er det samlende midtpunkt. Gud er alles fader og alle mennesker er brødre og søstre.« Sådan forklaredes logen og lokalets indretning

Good Templar logerne udnævnte embedsmænd til at lede møderne, tegne logen og sikre, at alt gik rigtigt til.

Ritualbøger, lysestager og platter fra udstillingen omkring I.O.G.T i Bramming Egnsmuseum. Foto: Mogens Hansen.

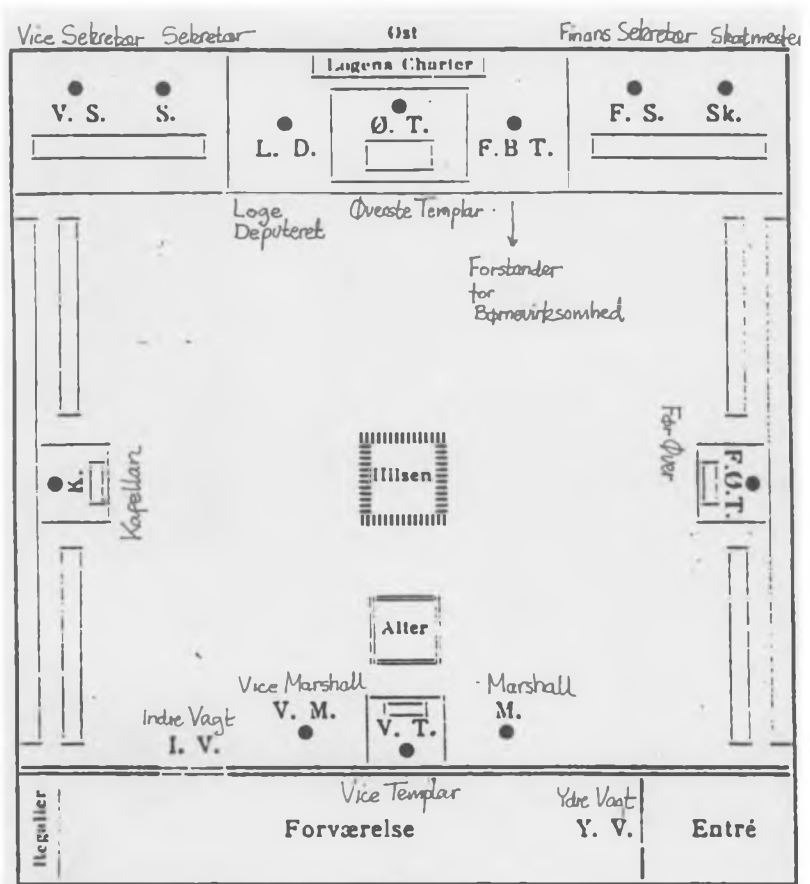
Den ledende var »Øverste Templar« der havde forsæde, og som ledede møderne, påså at lydighed mod logens love blev overholdt, og at de øvrige embedsmænd passede deres pligter.

2. Vice Templar, havde til opgave at støtte Øverste Templar efter bedste evne, samt indtræde på hans plads i tilfælde af, at denne ikke selv var tilstede.
3. Sekretæren, havde til opgave at føre protokol over logens møder, skrive meddelelser etc.
4. Finans-sekretær skulle føre logens regnskab.
5. Skatmester skulle sørge for, at alle regninger blev betalt, og at logens midler blev forsvarligt opbevarede.
6. Marskalken havde til opgave at føre tilsyn med logens regaler og inventar. Underlagt hans embede var forskellige vagter og suppleanter.

Logens ledere var i ornat under møderne og skulle strengt overholde ritualerne. Møderne var kun tilgængelige for medlemmer og der var mødepligt. Blev man borte en, eller måske to gange, fik man besøg af et medlem der afæskede én svar på, hvorfor man ikke var mødt. Fremturede man, betød det udslettelse. I afholdsfolkens ti bud stod: »Du må gerne tro, at hvis du ikke kommer til møde, er mødet ikke noget værd«. Udslettet kunne man også blive, hvis man forsømte at betale den vedtagne kvartalsafgift.

For mange medlemmer blev logens lokaler et fristed. Her var alle lige, og her blev alle vurderet som medlemmer og ikke, som det måske var tilfældet på arbejdspladsen, som værende fra samfundets laveste klasser. Her var man fælles om alt, man sang og bad sammen. De ugentlige

Plan over Good emplar
Logens Mødesal i bramming
Forsamlingshus.
Foto: Bramming
Egnsmuseum.

møder var for mange det eneste tidspunkt, de var sammen med andre. I logens lokaler følte man sig hjemme. Medlemmerne betegnedes som brødre og søstre. Det gav styrke og sammenhold.

At komme ind i logens lokaler var som at gå ind i en anden og tryggere verden. Her stod de fine pulte til embedsmændene opstillede, her sad Øverste Templar og alle de andre udvalgte i ornat med fine kapper over skuldrene og her stod fanen, som alle var fælles om at mødes

under. Med sin hammer kunne Øverste Templar kalde til ro og orden, stille spørgsmål til de enkelte medlemmer, der så havde pligt til at svare. Her var system i tingene. Det hedder i et logeblad fra tiden, at her var »et fredlyst sted, hvor hverdagslivets larm og forvirring ikke trænger ind; et sted, hvor sindet kan hente hvile og forfriskning ved at beskæftige sig med emner, som ikke tilhører det daglige livs kamp«.

Logen »Støt os Vel« i Bramming

Logen »Støt os Vel« stiftedes den 14. november 1886, og blev altså en af de første loger i Danmark

Måske er det ikke tilfældigt at netop Bramming blev et af de steder, hvor ordenen først slog rod. Byen lå tæt ved grænsen til Slesvig, hvor man havde kendt ordenen i flere år, og ved stiftelsen af logen »Støt os Vel« den 14. november 1886, deltog da også medlemmer fra logerne »Venners Ly« i Holsted, og »Fredens Hjem« i Ribe, mens der allerede ved det tredje møde, var deltagere fra »Livets Kilde« i Brørup, altså tre andre af egnens grænsesogne, og i årene, der fulgte fik logen ved næsten ethvert møde besøgende fra disse loger, men også i vid udstrækning fra den opvoksende by, Esbjerg.

Indlemmelse i Good Templars Ordenen betød aflæggelse af et løfte, der lød: »Intet medlem må tilberede, købe, sælge eller bruge nogen som helst alkoholholdig drik, såsom vin, øl eller frugtvin som drik, eller levere andre af disse som drik, men skal på enhver anstændig måde misbillige deres brug i samfundet.«

»Det er forbudt medlemmerne at ryge tobak (Cigarer og cigaretter) ½ time før mødet, i logelokalet, eller de to timer mødet afholdes. Overtrædes denne bestemmelse betales 5 øre i mult pr. gang, som tilfalder juletræet.«

»Det er ligeledes forbudt medlemmerne at bande i logelokalet, under mødet og opholdet ved møderne. Herfor ligeledes en mult på 5 øre til juletræet.«

Afholdslojerne, for der stiftedes flere i Bramming, blev en betydelig faktor i den nye stationsby. Der tegner sig i medlemslisterne et tydeligt billede af de sociale lag, der fandtes i byen. Det var ikke byens spidser, der var medlemmer her, men det var de små handlende, funktionærerne ved jernbanen, postbude, smede- og snedkersvende, slagtere, skomagere,

Øverste Good Templars pul i mødesalen.
Foto: Mogens Hansen.

urmagere, mejersker, fyrbødere og enkelte, der blot betegnedes som arbejdsmand. Det var en gruppe, der senere kom til at sidde på de erhverv, der udviklede sig med lynets hast i årene efter 1900årsskiftet og frem til omkring Anden Verdenskrig. Husmænd var ofte repræsenteret, mens man sjældent ser en gårdmand i afholdsfolkernes kreds.

Det var altså ikke de toneangivende i den nye stationsby, der var afholdsfolk. Mange af de nævnte var tilflyttere, folk der havde et behov for et fast stædet, et tilhørsforhold. Det var de sårbare grupper, der søgte sammen og udfyldte det tomrum, tilflytterne ofte måtte føle.

Ved stiftelsen den 14. november 1886, meldte otte personer sig ind i logen »Støt os Vel« i Bramming, og i årene der fulgte, var et af de store spørgsmål på stort set hvert eneste møde, optagelse af nye medlemmer.

Bramming har på de tider været befolket af mennesker fra erhverv, der enten slet ikke eksisterer i dag eller som er forsvundet fra byen. I juli 1899 optoges en rebslager og en sadelmager. At kvinderne var med som logemedlemmer, ses deraf at samme år, altså 1899, nævnes en jordemoder og en enkelt pige, der blot betegnes på listen som jomfru og flere med betegnelsen, husmoder. Fotograf Maren Olesen blev optaget i 1900, 15 år gammel, og i 1906 var der både en ekspeditrice og en sygeplejerske.

I det hele taget er medlemslisterne, der alle de første år benævner både medlemmernes alder og stilling, en guldgrube for hvem, der forsker i byens erhvervsliv.

Der var omkring 1910 ca. 2000 indbyggere i Bramming, og disse var naturligvis ikke alle afholdsfolk. Der måtte hentes rekruttering fra

omegnen, og det blev der. Her var medlemmer fra Gørding, Esbjerg, Hunderup, Sejstrup og Tjæreborg, bare for at nævne nogle af stederne.

Medlemstallet var svingende, men var på sit højeste omkring 1925 ca. 70 – 80 personer.

Medlemsskabet

For at blive medlem af logen »Støt os Vel« stillede der krav, som i alle andre loger. For det første kunne ikke optages personer under 14 år og man skulle indstilles af et af de allerede siddende medlemmer. Det skete på et af de ugentlige møder, hvor der så nedsattes et udvalg på to-tre personer, der skulle aflægge den nye ansøger et besøg, for at sondere terrænet og få et indtryk af, om ansøgeren var værdig til at blive optaget. Derefter drøftedes sagen på næste møde, hvor medlemmerne ved hjælp af sorte og hvide kugler, stemte om forslaget. Resultatet af »kugleafstemningen« blev først forevist Vice Templar og derefter Øverste Templar. Dersom nu flertallet af de afgivne kugler var sorte, var ansøgeren forkastet og kunne altså ikke optages.

En tid lang drøftedes indgående om f.eks. en koloniallærling kunne være medlem af logen, da en del af hans arbejde jo bestod i at lange spiritus over disken. Diskussionen mandede i 1930'erne ud i at lærlinge kunne være medlemmer, men var de først udlært, mente logens formand J.P.Klingenberg at det så var deres egen afgørelse, om de ville sælge spiritus, og ville de det, måtte de søge optagelse i en af de loger, hvor dette var tilladt.

Blev man antaget mødte man frem på næste møde, afgav et livsvarigt løfte om total afholdenhed, lydighed mod ordenens love, og løfte om ubrødelig tavshed omkring ordenens forhandlinger. Derefter erlagde man sit indlemmelsesbidrag og kvartalsbidraget, hvorefter man under højtidelige ceremonier, blev optaget. Man fik kendskab til pasordet, uden hvilket ingen havde

Ballotionsæskene med de hvide og sorte kugler, der benyttedes når et nyt medlem skulle godkendes – eller forkastes.

Foto: Mogens Hansen.

adgang til lokalet. Dette pasord udskiftedes ofte og var strengt hemmeligt. Der holdtes nu en pause i mødet hvor medlemmerne lykønskede det nye medlem og bød velkommen i kredsen.

Derefter deltog man i det egentlige møde, der begyndte med, at Øverste Templar sagde: »Vi er i færd med at åbne Logen. Alle, der ikke er medlemmer af vor Orden, vil fjerne sig. Embedsmænd og medlemmer vil iklæde sig passende regalier og indtage deres pladser.

Vice Templar vil meddele kvartalspasordet og derefter undersøge, om vagterne kender signalerne, pas og udgangsord, samt berette derom,« hvorefter Vice Templar ærbødigt svarede: »Øverste Templar. Vore Vagter har afgivet signaler og pasord nøjagtigt.« Et sådant pasord kunne f.eks. være »bevar troen.«

Nu gennemgik man de tilstedeværendes kendskab til pasordet, og hver enkelt svarede ja. Skulle der være nogen tilstede, der ikke kendte ordet, blev de øjeblikkelig bedt om at forlade lokalet. Efter disse indledende øvelser bad Øverste Templar en bøn og takkede Gud for den beskyttende hånd over medlemmerne, om forladelse for fejl, vi måtte have begået siden sidst, og om nåde og tilgivelse herfor. Derefter sang man en sang fra en af Ordenens egne sangbøger. Forskellige emner kunne nu drøftes, og mødet blev sluttelig ligeledes afsluttet med bøn og gode råd, en gennemgang af aftenens indtægter og udgifter. Ved aflæggelsen af disse beretninger rejste embedsmændene sig og svarede: »Øverste Templar, indtægten er.....«

Øverste Templar spurgte derefter: »Har skatmesteren modtaget dette beløb?« Skatmesteren rejste sig og svarer ærbødigt: »Øverste Templar, ja.«

Efter at Øverste Templar på samme måde havde sikret sig, at de rigtige embedsmænd tog vare på logens regalier og deres opbevaring, sluttedes mødet med en sang.

Regalier fra Museets samlinger. Foto Mogens Hansen.

Lokalerne

Det kan være svært at lokalisere, hvor Ordenens første mødelokaler havde til huse. Men i februar 1887 fremkom smeden, C. Nielsen, med en forespørgsel om, hvorvidt man fandt det passende, at han byggede et lokale til logen. Købmand March fremkom med den udtalelse, at hvis man i stedet kunne blive fri for lejemålet hos N. H. Nielsen, da at flytte til ølhandler! J.B. Christensen, over hvis lokaler broder March havde rådighed. Dette lokale var langt større og kunne fås for seks kroner om måneden. Disse udtalelser er en smule forvirrende, og på næste møde udsattes begge forslag på ubestemt tid, så man må formode, at lokalerne fortsat var hos N. H. Nielsen, men der er ikke nævnt nærmere adresse, og N. H. Nielsen ses ikke som medlem af ordenen.

Det ser dog ikke ud til at smeden opgav med det samme. Han kom med et nyt forslag om at han ville bygge til logen. Han havde haft et møde med grosserer Lind om sagen, og denne ville stille grund til rådighed i et 99 årigt lejemål med ret til fornyelse derefter. Han ville endvidere lade logen få mursten til byggeriet mod at betale 4% i rente af beløbet, og mod at bygningen tilfaldt ham, hvis renterne ikke blev betalt til tiden. J.P. Klingenberg frarådede denne forpligtelse, og sagen blev atter udsat.

Allerede i maj slog smeden, C. Nielsen dog hovedet på sømmet og bekendtgjorde, at han havde købt byggegrund og agtede at opføre et hus, hvori han ville indrette et logelokale. Det skulle have en størrelse af 14 alen i bredden og et usikkert tal i længden. Logen skulle forpligte sig til at leje lokaler for fem år, holde dem ved lige ud- og indvendigt, samt betale 72 kr. årligt. Det blev vedtaget, en lejekontrakt blev opsat, og lokaleproblemerne var i første omgang løst. Huset lå i Storegade 53. Lokalerne indviedes den 13. november 1887.

I 1896 købte J.P.Klingenberg huset af smeden, og samme år var der planer om at det skulle overtages af logen for 6 500 kr., men dette køb blev ikke til noget, og en ny lejekontrakt blev opstillet. Årslejen blev fastsat til 132 kr. og målet, at få foden under eget bord og selv eje en bygning endnu engang udsat, men ikke skrinlagt.

Lokalerne var for små til at rumme foredragsaftener og fester, så da var man nødt til at leje sig ind, enten på et af byens hoteller eller i forsamlingshuset. Udvalget forsøgte at få en aftale med Kikkenborgs ejer om leje af både loge og forsamlingsaal der, men det ville beløbe sig til 800 kr. om året, hvilket var for dyrt.

I årene der fulgte, forsøgte mange gange at erhverve et hus eller selv bygge et. På en tid i 1909 var der endog tale om køb af Hotel

Sommerlyst i Storegade. Et samarbejde med de øvrige afholdsloger og foreninger i byen, hvor et fællesudvalg nedsattes til at arbejde med spørgsmålet, gjorde det på et tidspunkt muligt at købe en byggegrund i Pedersstræde. Grunden hørte egentlig til det der opførte Forsamlingshus, og var måske tænkt som en mulighed for en senere udvidelse af dette.

Byggeriet på den nye grund trak imidlertid ud, og i 1911 blev de fælles byggetanker opgivet. Der var ikke enighed mellem logerne om hvor, og hvordan man skulle opføre et fælles hus, og byggegrunden blev solgt til cykelhandler Christensen for 2.500 kr. Pengene blev fordelt mellem de deltagende afholdsloger.

Samtidig blev det nødvendigt for forsamlingshusets ledelse at afhænde dette. Grunden var en flerårig vakkende økonomi og I.O.G.T. og D.N.G.O. indgik nu et samarbejde og købte huset for 9 000 kr. Enkelte af »Støt os Vels« medlemmer fandt det beklageligt, at man ikke blev eneejer, men det fik nu være. Den 10. august 1924 indviedes de istandsatte lokaler.

Endelig var man selvejer og forsamlingshuset

Storegade 53, huset med lysmasten hvor Afholdslogen havde til huse både først og sidst. Huset er nedrevet i 1986.

Foto: Bramming byhistoriske Arkiv.

i Pedersstræde blev stedet for afholdslogens mødevirksomhed, frem til 1954. Da trængte huset i høj grad til vedligehold, medlemstallet i logen og brugen af huset var vigende, og man valgte at sælge. Det indbragte de da sammen sluttede afholdsloger 20 000 kroner, og da ejendommen Storegade 54 var til salg, købtes det for 26 000 kroner. Det betød tilbage til de gamle lokaler.

Den 14. november 1954 afholdt logen »Støt os Vel« sin 68 års stiftelsesdag i de nye/gamle lokaler. Øverste Templar, Folmer Christensen, takkede for det store fremmøde på 55 personer. [der har været fuldt hus].

Inventar

De første møbler låntes fra logen »Fredens Hjem« i Ribe, men stationsforvalter Bovien indsamlede i løbet af kort tid hele 85 kr. 75 øre. Pengene var beregnet til indkøb af møbler. Beløbet har sikkert ikke været stort nok, for det tog flere år før »Støt os Vel« selv ejede pulte, borde og bænke.

Det foresloges, kort efter stiftelsen, at man købte et skab til opbevaring af regalierne, men man måtte nøjes med en knagerække.

Senere blev der mulighed for at få fremstillet pulte, bænke og stole, men problemfrit blev det aldrig »Støt os vel« ejede møbler og regalier, men da man indgik aftaler med andre loger om brugen af lokaler, blev det flere gange nødvendigt at understrege, hvem tingene tilhørte. Det blev nødvendigt at anskaffe nøgler til skufferne da man frygtede at medlemmer af N.I.O.G.T., under afholdelse af møder, kunne fristes til at kigge i, hvad man opbevarede der.

Efter flytningen til forsamlingshuset opstod der også flere gange en diskussion omkring møblernes vedligehold. Når der skulle foretages reparationer blev det pludselig vigtigt for de andre loger at understrege, hvem der var ejeren,

og hvem udgiften derfor påhvilede. »Støt os Vel« fik dog gennemtruffet at N.I.O.G.T. og logen »Fremad på ny« hver bidrog med 150 kr. til reparationsarbejde på de møbler alle benyttede.

Men mange kokke fordærver maden og i 1945 viste det sig pludselig at borde og bænke havde været udlånt til Ostefabrikken, og møbelejerne spurgte hvem der havde givet tilladelse dertil. Ingen meldte sig, og det blev så nødvendigt fremover at holde døren til Forsamlingshuset aflåst, da det var klart at fabrikken selv havde besluttet sig for lånet.

Personerne

Der skal altid stærke personligheder til at trække et stort læs, og her gjorde familien Klingenberg sig absolut gældende som de førende inden for bevægelsen.

J.P. Klingenberg (1849-1935) flyttede omkring 1876 til Bramming, hvor han fik ansættelse som portør ved den nye jernbanestation, der var opført samme år. Han fortalte senere, på et logemøde i 1928, at da han kom til byen var der lynghede helt ind til stationen og byen bestod kun af enkelte huse, den gamle Kikkenborg Kro, en købmand og en bager, men efterhånden blev byen befolket af håndværkere og næringsdrivende. Han havde en tid været med i forretninger omkring ejendomshandel og byggeri. Den første tid ejede han og hustruen Margrete et hus med en td. land jord til på Ribe Landevej, derefter flyttede de til Vesterbyen og købte her et hus med ti tdr. land jord, da dette blev for stort købte han huset med have til, som han nu beboer [i 1928, det nu nedbrudte hus, Storegade 53].

I begyndelsen af 1880'erne stod det grelt til med drikkeriet i Bramming, både portører og forstander på stationen kunne lide de våde varer, så da muligheden forelå, gik han gang med at stifte en afholdsloge, og i dag tænkte

han med en oprigtig tak til Gud for, hvad han havde fået lov til at udrette for sit hjem, sine børn og for logen i de forløbne år.

J.P. Klingenberg, hans sønner og sønnesøner blev betydningsfulde medlemmer af logen »Støt os Vel« i alle årene. Deres ord var næsten lov, hvad en Klingenberg foreslog på møderne blev stort set altid vedtaget. Ingen gik imod nogen fra Klingenbergfamilien.

Der kunne naturligvis nævnes mange personer i denne forbindelse, Mange trak trofast læsset med ugentlige møder, afholdt fester, udflugter, opsøgte faldne medlemmer etc., men her skal blot endnu nævnes snedkermester Laurids Hansen, der flyttede til Bramming fra Fanø. Han var en lang årrække Øverste Templar, altså formand for logen, samtidig med at han sad på formandsposten i forsamlingshuset. Derved fik han dobbelt betydning og indflydelse i logesammenhæng.

Afholdsagitorer

»Vel siger man at Jeppe drikker, men de siger ikke hvorfor Jeppe drikker.« For historikeren er det ikke svært at sige hvorfor Jeppe drikker. Den sociale nød var stor og en arbejders chance for at komme ud af elendigheden lille. Men hvor meget drak han?

I begyndelsen af 1900'erne drog en række afholdsagitorer landet rundt for at tale om den skadelige virkning alkohol havde på mennesket, det være sig sjæleligt som legemligt. Endvidere fortalte historier om de ulykkelige familier, hvor »Brændevinsdjævelen« styrede.

Den første egentlige afholdsagitor i Danmark, Ole Syversen (1801-1847) oplyser, at man i 1840'erne anså en mand for mådeholden, når han drak to-tre snaps til hvert måltid, altså otte – ni snaps om dagen. Rigtig drikfærdig var kun den, der drak en hel pot, [knap en liter] om dagen.

Lars Larsen-Ledet

Den største og mest betydningsfulde agitator på området var Lars Larsen-Ledet (1881-1958). Han var født på egnen omkring Løkken, og forældrene var velbjergede gårdmandsfolk, som det stadig gik tilbage for, på grund af faderens drikkeri. Selv beskrev han det senere »Langsomt sank han. Af og til i gode stunder gjorde han forsøg på at rejse sig. Det blev ved beslutningen og – gråden. Flasken var altid den stærkeste..... Og i brændevinens kølvand følger der jo andet og mere end fattigdom. Der følger råhed af enhver art, ubeskrivelig råhed. Selv det allerbedste menneske – og min far var en ejegod sjæl – bliver ond og balstyrig, når han får det satans sprøjt hældt på dunken ... Tilværelsen var et helvede for os alle ... En junidag 1908 fandt en af mine brødre vor stakkels far liggende på marken, død – med en tomt flaske ved sin side.«

Larsen-Ledet blev journalist og grundlagde »Afholdsdagbladet«, et blad der i offentlighedens øjne, gennem mere end en generation, kom til at stå for selve bevægelsen. Det blev også her »krokampen« kom til at stå.

Afholdsfolkernes ønske, der flere gange forges var rejst ønsket over for Rigsdagen, om en lovgivning, der lod spørgsmålet om spiritusbevilling i en kommune være afhængig af en afstemning blandt beboerne, blev i begyndelse af 1900'erne til en såkaldt »krokamp«. Herom skrev Larsen-Ledet i sit blad: »... i stedet for at diskutere sagen med Per og Povl gav jeg mig derfor til at holde udkig med kroerne. Hver gang jeg opdagede, en kro skiftede ejer eller forpagter, skrev jeg til vedkommende meningsfæller om selv at arrangere noget, eller sørge for at sognerådet arrangerede en kommuneafstemning ... Ret mange måneder varede det ikke, inden der stod kamp og gny over det meste af landet.«

Et ejerskifte blev også årsagen til den senere

kamp omkring Hotel Kikkenborg i Bramming, i hvilken forbindelse Lars Larsen-Ledet var i byen for at tale dunder til de implicerede parter i striden, byens »spidser« og sognerødder.

Den store afholdsagitator var i byen i flere omgange. I oktober 1922 meldte ca. 400 personer sig til et diskussionsmøde på Kikkenborg, hvor han var hovedtaleren. Den store tilslutning begrundedes deraf at overretssagfører Ernst Jensen havde fået en afdeling af »den personlige Friheds Værn«, der var en modpol til afholdsbevægelsen, op at stå i byen, og man ventede en hed debat.

Larsen-Ledet skulle have 100 kroner for sin ulejlighed og hvem skulle betale det? De tre afholdsorganisationer enedes sluttelig om at dele, men ikke uden sværdslag, for hvem var det, der havde sendt bud efter manden? Ingen meldte sig frivilligt, men alle vidste at det var medlemmet Dinnesen. Larsen-Ledet rykkede flere gange for beløbet.

Peter Sabroe

En anden betydningsfuld afholdsagitator var folketingsmanden Peter Sabroe (1867-1913) Der trods sit engagement i Socialdemokratiet, hvem han repræsenterede i folketinget, talte varmt for afholdssagen, blev tre år før sin tragiske død ved jernbaneulykken i Bramming, i 1910 tilkaldt til byen, for med sine store talemåder at være med til at påvirke sogneråd og andre indflydelsesrige folk i byen til at slutte op om afholdet og gøre noget for de socialt dårligt stillede.

Sagen var den, at der netop i disse år var en tilbagegang i medlemstilslutningen til logen og skønt man her skrev i protokollen at: »... Broder Pedersen vidste om flere at de havde været henfalden til berusende drikke, men som var bleven gode afholdsfolk ...«, der mentes dog alligevel at være meget at vinde ved kvalificeret agitation.

Peter Sabroe talte ved et stort afholdsstævne i

Kærgård plantage i Hunderup Sogn, arrangeret af flere loger på egnen, og hvortil der solgtes ca. 250 biletter. Efterfølgende skrev logens Støt os Vel i Bramminge i protokollen at »... han holdt et udmærket afholdsforedrag. Han har syv børn, hvoraf de to er hans egne, mens fem er plejebørn, hvem andre end han ville tage så mange fremmede børn til sig.« Her var noget at lære.

Samarbejde

De første år efter at Good Templar Ordenen var indført i Danmark, diskuteredes det ofte heftigt inden for ordenen, hvorvidt medlemmerne kunne tillade sig at drikke svage overgærede ølsorter som f.eks. hvidtøl og maltøl. Allerede efter et års forløb blev det nødvendigt at udstøde et medlem, der havde nydt disse ølsorter, da Good Templar Ordenen stod for totalafholdenhed. Øverste Templar J.P. Klingenberg fandt det nødvendigt at pålægge medlemmerne at afholde sig fra Strandbys dobbelt øl, der havde vist sig at kunne være berusende, en opfordring der gav anledning til voldsom diskussion blandt medlemmerne.

Denne strid rasede over det ganske land og førte til splittelse mange steder. I Bramming forlod 11 medlemmer i 1892, Good Templar Ordenen (I.O.G.T) og stiftede en ny, Nordisk Independent Order of Good Templars (N. I.O.G.T). Det betød at logen »Støt os Vel« mistede 2/3 af sine medlemmer. De to loger fik i folkemunde forskellige betegnelser, idet I.O.G.T. blev kaldt »Vandlogen«, mens N.I.O.G.T. der tilfod medlemmerne at drikke øl med lav alkoholprocent, kaldtes »Øllogen«.

Den nye loge tillod altså medlemmerne at drikke de omtvistede ølsorter, og den vandt stor tilslutning. »Støt os Vel« slikkede sårene og rejste sig igen. Den forblev største afholdsloge i Bramming, selv om spørgsmålet omkring de to ølsorter ofte dukkede op. I 1923 var Klingenberg

Portør J.P. Klingenberg (1849-1935) og hustru Else Margrethe Hostrup (1854-1951). Stifterne af Bramming afdeling af I.O.G.T. i 1886. Foto: i Bramming Egnsmuseum.

nødt til at minde medlemmerne om, hvad der var sket i 1892. En afstemning gav 17 nej, men hele 10 jastemmer. Faren lurede.

Der blev også anledning til at drøfte, hvorvidt det var i orden at skåle i alkoholfri drikke..

I Haugsbølls »Ti bud til afholdsfolk« står i det sjette bud: »Ordet SKÅL bør være bandlyst fra en afholdsmands læber«, men her gik selv Klingenberg ind for, at det i enkelte tilfælde kunne være i orden at hæve glasset og sige skål. Andre gange fik man på det kraftigste understreget sine synspunkter, f.eks da nogle unge mennesker i Bramming i 1930'erne drak sig ful-

de i det skattefrie dobbeltøl. Kun I.O.G.T. har »det rene afholdsstandpunkt«.

Fire år efter sprængningen i 1892, var de to loger dog forligte, for da foreslog N.I.O.G.T. at man i fællesskab lejede forsamlingshuset for at holde møder der, men »Støt os Vel« foreslog, at den nye loge i stedet fik adgang til at benytte dennes loges lokaler i Storegade.

Senere stiftedes andre loger og afholdsforeninger, uden at det er klart hvornår. Her kan nævnes »Stjernesuddet«, der 1904 indledte et samarbejde med »Støt os vel« og man afholdt sine møder skiftevis i hinandens lokaler. I 1902

skrev »Støt os Vel« til logen »Vestervang« om ikke nogle af dens medlemmer havde lyst til at overvære møderne hos dem. Enkelte medlemmer var bange for at en sådan invitation ville afsløre, at man var i bekneb for medlemmer, hvilket også har været tilfældet, men betænkelighederne afvistes af Klíngenberq, der fandt at »vi skal være vores skrøbelighed bekendt«.

I det hele taget støttede man hinanden, besøgte hinandens møder og fester og udlånte møbler og regalier til hinanden. Dette blev dog på et tidspunkt noget overdrevent idet »Støt os Vel« udlånte regalier til Holsted logen, men desværre måtte erkende, at de led en sådan overlast der på stedet, at det ikke var ulejligheden værd at tage dem hjem igen.

Kikkenborgkrigen

I 1909 oprettedes De samvirkende Afholdselskaber i Bramming. Formålet med dette samarbejde var at styrke afholdspolitikken på landsplan, og lignende sammenslutninger oprettedes i mange andre stationsbyer. Det var først og fremmest målet at få gennemført kommuneafstemninger om spiritusbevillinger til kroer og hoteller, og dermed få nedlagt en række udskænkingssteder. Dette lykkedes i stor udstrækning, især i det vestjyske. Samarbejdet i denne forbindelse omfattede både loger og afholdsforeninger.

Det gik selvfølgelig ikke stille af alle vegne. I Bramming var det Hotel Kikkenborg der var den store anstødssten, og i 1911 bad logen sognerådet om at afholde en kommuneafstemning angående spiritusbevillingen til hotellet. Kikkenborg stod for at skulle skifte ejer og man fandt derfor, støttet af Larsen-Ledet, at det var det helt rigtige tidspunkt at forsøge at få standset drikkeriet på kroen. Man hidkaldte den berømte Larsen-Ledet, for at få en stemning rejst imod kroen. I denne første omgang lykkedes det dog

ikke, sognerådet nægtede at udskrive en afstemning og indenrigsministeriet gav den ønskede bevilling.

Men allerede året efter i 1912, blev krigen genoptaget. Kroen stod endnu engang over for et ejerskifte. Afholdsfolkene vejrede morgenluft. Sognerådet havde flyttet sine møder til Kommuneskolen, hvilket blev taget som et godt tegn, og denne gang fik de gennemtruffet en afstemning.

Krigen var hed. I Landbo Dagbladet bragte smed Thomsen, Bramming et indlæg imod afholdenhed. I logen tog man imidlertid det let idet det: »... er affattet på en sådan måde, at det kun vil vække morskab blandt folk, og ikke, som tilsigtet, kaste snavs på afholdsfolkene og værne spiritusbevillingen til Kikkenborg, som for øvrigt er ved at vakle...«

Afholdsfolkene stod nu ikke selv tilbage. I Vestjyllands Socialdemokrat på afstemningsdagen den 9. januar 1912 stod at læse: »Fra morgenstunden af udfoldedes der meget livlig agitation, både i og udenfor byen, det ligefrem flød overalt med pårån og løbesedler fra alle lejre. Der var opfordring til at stemme nej til at beholde hr. Sylvester Hansen som vært. På andre plakater læstes flammende opfordringer til at stemme nej for hjemmenes og børnenes skyld, medens man hånede den »laskede« handelsrejsende, der ikke kunne undvære sin vin osv.«

Denne gang vandt afholdsfolkene »krigen« og »spidsborgerne« og sognerådet måtte, med et uklart flertal erkende, at slaget var tabt. Kikkenborg var afholdshotel.

Det blev kun en stakket frist. Allerede i 1913, søgte den nye gæstgiver Andreas Jensen atter om spiritusbevilling. En ny kommuneafstemning blev foranstaltet og denne gang viste der sig at være 199 for og 152 imod.

Sognerådsmøderne var i mellemtiden flyttet tilbage til kroen. Stemningen var for spiritus-

salg. Slaget var tabt, der skænkedes atter ud fra Kikkenborg Kro. I afholdslogens protokol skrev man ... »Kikkenborg skal ikke længere være mødested for afholdsfolk...«

I 1930erne, da Banegårdsrestaurationen i Bramming på et tidspunkt skulle skifte ejer, var der lige ved at opstå en ny krig, men her tabte afholdsfolkene slaget før deres slag. Spiritusbevillingen blev bibeholdt så længe restaurationen eksisterede.

Arbejdet

Der var mange opgaver for medlemmerne i afholdsbevægelsen, og på forskellige områder så man tydeligt deres fingeraftryk. Omkring 1910 fandt man således, at der var vel megen larm og støj omkring markedsdagene i byen. I august måned bemærkes der i protokollen: »den sidste markedsdag i Bramming med sine mange uhumskheder var stærkt på tale og man enedes om at affatte en skrivelse om at få de mange skænkestuer forbudt på markedspladsen, samt at kroerne lukkedes kl. 8 [20] den dag, og om søndagen at få det offentlige bal forbudt.« Skrivelsen blev underskrevet af forskellige foreninger bl.a. Bramming Husmandsforening, og blev derefter tilstillet sognerådet, for at det kunne videresendes til Ribe Amt. Sognerådet anbefalede skrivelsen og det blev udslagsgivende. Forslaget blev til afholdsfolkernes store glæde vedtaget.

Der lagdes stor vægt på at skabe et socialt sikkerhedsnet under medlemmerne. F.eks. oprettedes syge-, hjælpe- og begravelseskasser, samt senere en spareforening under navnet »Julens glæde« hvor medlemmerne kunne spare op gennem året, og få pengene med renter udbetalt i julemåneden.

Sammenhold var i det hele taget kendetegnende for medlemmerne. I de økonomisk svære år i 1930erne, hvor mange blev arbejdsløse, sam-

Fol.

Bilag 27

den

194

REGNING

for *Afholdningsregning i Forsamlingshuset*
 fra *Johanne Holmberg*
 DEPOT for *Januar*

3/12 '46	Tjærborg	150	100	2	50
4/12	-	-	-	2	50
10/12	-	-	-	2	50
11/12	-	-	-	2	50
17/12	-	-	-	2	50
18/12	-	-	-	2	50
					1547.00

Arbejdet
Kassidest. Holmberg
 15/1 1947
Johanne Holmberg

For rengøring af Forsamlingshuset modtog Johanne Holmberg i 1947 den sum af 15.00 kr.
 Bramming Egnsmuseum

lede man, af egne sparsomme midler, ind til ramte familier, man støttede hinanden og bakkede op i vanskelige tilfælde.

Det blev der særligt brug for i 1910, da et medlem af Tjæreborgs loge søgte og fik afholdsbevilling til et udskænkingssted. Tjæreborg Logen anbefalede dette, og bevillingen blev givet. Straks efter meldte medlemmet sig imidlertid ud af logen og fik 14-15 medlemmer med sig. Disse stiftede en ny loge, hvor det var tilladt at byde og nyde ølsorter, der ikke overkred skat-

tegrænsen. Her blev virkelig brug for støtte fra andre, og rigtig mange af Brammings logemedlemmer tog til Tjæreborg for at vise deres sympati.

I det hele taget gjaldt det altid om at have et øje på hver finger. I 1923 afsløredes det, »fra en meget pålidelig kilde«, at en dame i Bramming Vesterby havde smugkro og man opfordrede medlemmerne til at være opmærksomme og slå ned, hvis lejlighed gaves.

I løbet af 1930'erne vaklede moralen i det hele taget inden for afholdsbevægelsen. Der noteredes ved næsten hvert eneste møde om frafaldne medlemmer, om drikkeri både her og der. I 1936 holdtes et sølvbryllup på Hotel Sommerlyst, der var afholdshotel. Det rygtedes imidlertid snart at der var serveret vin til maden. Afholdsfolkene blev rasende og påtalte sagen over for værten, der naturligvis blev betænkelig, men påstod at han ikke havde vidst det mindste om serveringen, før den havde fundet sted. Han ville sørge for, at det ikke skete igen.

Året efter fik sølvbrudeparret en datter gift. Værten på Sommerlyst understregede at det måtte blive uden vin, og denne gang lejedes så et værelse i huset overfor kroen, og her kunne gæsterne gå over og lade sig beskænke.

På et møde på Hotel Kikkenborg i 1937 fortaltes det om, hvordan der skænkedes spiritus i forsamlingshuse over hele landet, der taltes om tilbagegang for afholdsbevægelsen overalt, enkelte af Brammingegnens loger var lukkede. Det blev mere og mere almindeligt at folk drak øl og vin ved fester.

I de glade år efter anden Verdenskrig begyndtes gåse- og andespil at vinde indpas, og her indførte man en gevinst, der bestod af frugtkurver der også indeholdt spiritus, og det endda på afholdshotellet. Det blev nødvendigt at rette forespørgsel til politimesteren om det kunne være lovligt

Anden Verdenskrig

Krigen 1940-1945 kom til at betyde flytning for logen. Tyskerne beslaglagde forsamlingshuset og logen fik tilladelse til at flytte tilbage til de gamle lokaler i Storegade 53. Derved opstod en helt særlig stemning. Klingenberg, der ejede huset, bød på rødgrød til alle deltagende i et af de første møder. Det betød ligesom i mange andre sammenhænge i de år, en sammenrykning, et fællesskab, der for en tid fik de gamle tanker og ideer til at blomstre.

I 1942 nedsattes et fællesorgan, der indførte et fælles pasord, så alle logernes medlemmer frit kunne besøge hinanden. Skellene var nedbrudt.

I 1942 rømmede tyskerne for en tid forsamlingshuset, efter at der havde været mange stridigheder omkring betaling for at benytte det. De overtog det dog igen senere og huset blev meget medtaget af deres brug, så det blev 1946 før logerne atter kunne tage det i besiddelse. Det var heller ikke uden problemer, istandsættelsen havde været dyr, og man var nødt til at indsamle brændselsmærker blandt medlemmerne, for at kunne varme det blot nogenlunde op.

Hvordan så man på logerne?

En Loge er altid betragtet som et sted, hvor der foregik mystiske og hemmelige ting. Sådan så mange også på afholdslogerne. Hvad laver de derinde? Hvorfor er deres vinduer afdækkede, så man ikke kan kigge ind?

»Støt os Vel« i Bramming rettede kort efter at man havde fået egne lokaler, henvendelse til landssammenslutningen Storlogen i København og spurgte, om det var nødvendigt at dække vinduerne til. Svaret var ja, men man kunne vælge mellem at male vinduerne eller ophænge persiener. Det blev persiener, men kigge ind kunne man ikke. Det fik udenforstående til at spørge, om man kunne få lov at se lokalerne.

Storlogen svarede hertil, at der godt måtte vises rundt »til hæderlige folk, som ikke vil gøre logen til latter.«

Afholdsfolkene var ikke altid lige velsete, hvilket bl.a. ses af en udtalelse fra en unavngiven krokone efter jernbaneulykken i Bramming i 1913, hvor Peter Sabroe, den navnkundige forkæmper for enhver form for social ubalance, heriblandt drikkeri, blev dræbt. Ifølge Sigurd Schouby i bøgerne Afholdsbevægelsen i Danmark, skulle konen nemlig spontant have sagt: »Gudskelov! Havde vi så endda været skilt ved Larsen-Ledet på samme måde, så blev det måske til at være i landet.«

Religiøsitet

Afholdsbevægelsen er ofte blevet kædet sammen med Indre Mission, og det er da også velkendt at der var og er, en vis sammenhæng. Men som organisationer er de forskellige.

At afholdsfolkene var religiøse er en kendsgerning, og »Støt os Vels« møder både begyndte og sluttede med bøn. Der opfordredes til, at man førte et sobert liv.

Endvidere opfordredes medlemmerne til at føre en høvisk tale. Man måtte ikke bande og bruge grove skældsord. Den mangeårige leder, J. P. Klingenberg, var et meget troende menneske, og fremhævede ved møderne ofte dette.

Da logen i 1946 havde 60 års jubilæum i Bramming indbød man til et fælles kaffebord på Hotel Sommerlyst. Her takkede pastor Balslev, Bramming for indbydelsen og understregede, at kirke og afholdsbevægelse godt kunne arbejde sammen. Han mente dog at regalierne kunne virke uforståelige på udenforstående og spurgte til logens arbejde og funktioner. Derpå fik han det svar, at han jo kunne melde sig ind og derved erfare det selv. Det gjorde han, og derved knyttedes de to organisationer lokalt endnu tættere.

Religiøsitet og afholdsbevægelse er ofte kædet sammen. Krucifikset er et bevis på at dette i al fald holdt stik i Bramming. Foto: Mogens Hansen

Afholdslogens kvinder

At afholdslogerne fra begyndelsen i 1800årene, optog kvinder som medlemmer på lige fod med mænd, var en nytænkning i tiden, men fik en stor betydning for det videre forløb.

Det kan måske diskuteres, om man så på kvinder som ligestillede, men håbet om at de kunne blive det havde man da. På melodien »Ja vi elsker dette landet« sang man fra Good Templars sangbog fra 1895, følgende:

Kvinden ledes ind i livet
 Tit ad fejle spor
 Sjældent blev det hende givet
 Gøre gavn på jord
 Tiden bryder nye baner
 Tør vi følge dem?
 Sætte over gamle vaner
 Lyde råbet »frem«

Stærke kvinder, friske, sunde
 Er vort største fund
 Ikke alt for åbne munde
 Åbne hjerter kun
 Det bør blive fremtids ære
 At den kvinder får
 Som til deres arbejde bære
 Alt hvad de formår

Der blev brug for kvinderne inden for logearbejdet. Det sociale arbejde, varetagelsen af og omsorgen for medlemmerne, hvilede oftest på dem. Stort set alle kvindelige medlemmer var hjemmegående husmødre.

Der blev sjældent nedsat faste udvalg, men når et problem opstod, besluttedes på det ugentlige møde, hvem der skulle tage sig af den aktuelle sag. Det kunne være at besøge et sygt medlem, enten i hjemmet eller på sygehuset. Det kunne endog være nattevågen hos døende. Det kunne være enhver form for hjælp i et nødlidende hjem.

Børnelogen »Børnenes Støtte«

Det blev sikkert også på grund af kvindedeltagelse, at Good Templar Ordenen fik oprettet så mange børneloger over hele landet.

Brammings I.O.G.T.s børneloge »Børnenes Støtte«, oprettedes i 1894. Det var Margrethe Klingenberg, der stod som primus motor i oprettelsen, og hun var leder af den i mange år frem.

Børnelogen fungerede sideløbende med de

Hidtil ingen dåd af kvinder
 Bare smil og leg
 eller lutter blege kinder
 som i striden sveg.
 Kvinder kun og ikke flaner
 Trænger livet til
 Ej, man bryder nye baner
 Når man intet vil

Da vil kvinden en gang vorde
 mer end tidsfordriv
 Da for hende ej det skorte
 vil på kraftigt liv.
 Derfor brug de skjulte kræfter
 hvæs det blanke stål
 vis, så det skal runge efter
 at vi har et mål.

voksnes. Møderne blev afholdt umiddelbart før de voksne ankom og havde stort set samme forløb. Voksne ledere styrede møderne og sørgede for, at alt gik ordentlig og rigtigt til.

Formålet var at påvirke ungdommen, og få dem til at forstå alkoholens skadelige virkning på både sjæl og legeme, hvorfor børnene i logen blev oplært i, og undervist om kroppens funktioner, kost og motion, men først og sidst fik de lærdom omkring Guds store kærlighed til netop afholdsfolk.

Ved møderne oplæstes opbyggelige historier om snart sagt alt, og enkelte voksne fortalte selvoplevede historier, der som regel omhandlede, hvor ilde det ville gå én, hvis man forfaldt til at drikke spiritus.

I 1903 var der 37 drenge og 28 piger i børnelogen »Børnenes støtte« i Bramming og ifølge et notat i børnelogens protokol var: »Bramming børneloge nr. et her i Danmark«

Det blev dog i årene frem også en belastning. Der skulle voksne personer, der havde tid og kræfter til at deltage i møderne. Børnene fik en

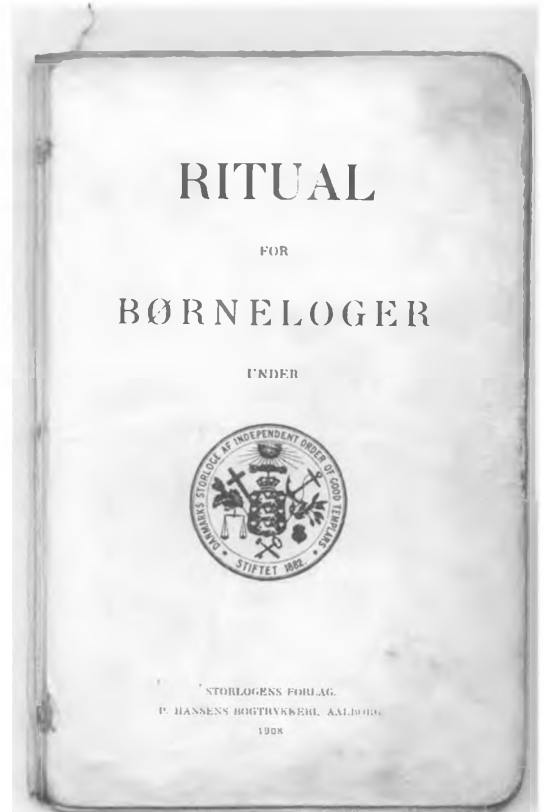
tid egentlige lektier for angående sundhed og religiøsitet, og de skulle overhøres. Alt sammen noget, de voksne medlemmer ikke var skolede til. I perioder gik det dårligt for børnelogen, og alligevel bestod den lige så længe, som de voksnes loge i Bramming, selv om den i perioder var nødt til at ligge brak en vinter eller to af mangel på voksenpersonale.

Det var en lettelse for de voksne ledere, at den kun eksisterede om vinteren. I sommerhalvåret var alt for mange af børnene ude at tjene, en kendsgerning, der fortæller at det var samfundets laveste klassers børn, der var medlemmer. Der toges afsked med dem i april måned, hvor der arrangeredes en mindre fest, og omkring oktober – november, når børnene efter endt sommertjeneste vendte tilbage til byen, afholdt man på ny en sådan, og arbejdet genoptoges.

I slutningen af 1940'erne, var jeg selv medlem. Jeg husker som voksenmedlemmer kun kogekonen Johanne Holmberg, Nørregade, der absolut også tilhørte Indre Mission, og som satte sit kærlige præg på os alle, og Jørgen Jørgensen fra Funders Alle.

Allerede i mellemkrigsårene begyndte logerne at miste deres betydning, og efter Anden Verdenskrig blev mange lukkede. I 1960'erne blev I.O.G.T. og N.I.O.G.T. sammenlagt på verdensplan, og i Bramming indgik man i fællesskab i logen »Støt os Vel«.

I 1987 blev denne loge, som da havde til huse i Storegade 53, nedlagt eller rettere flyttet sammen med loge i Esbjerg, men på landsplan fortsatte kampen. Flere afholdsloger er fortsat eksisterende, og der er stadig behov for opmærksomhed på området. Mange arbejdspladser og kommuner har en bevidst alkoholpolitik. En ny tid betyder nye tiltag, men de personer, der i afholdsbevægelsens barndom gik foran i bekæmpelsen af overdrevent brug af spiritus, og derved gjorde opmærksom på at drikkeri kan sætte sig

Børnelogen »Børnenes støtte« oprettedes allerede før århundredskiftet 1900 og blev en vigtig faktor i Brammings afholdssags arbejde. Bramming Egnsmuseum

varige spor i familier og samfund, dannede grundlaget for den nutidige politik på området.

Der kunne skrives meget mere om logen, dens arbejde, de love og regler, der var bestemmende for den og de personer, der satte deres præg på den, men jeg har valgt at fortælle historien om bramminglogen »Støt os Vel«, og børnelogen »Børnenes støtte«.

Forsamlingshuset i Petersstræde, nedrevet 1956. Huset var først ejet af maler Dinesen, hvis skillt ses ved døren, men det blev senere overtaget af afholdsforeningerne og sideløbende drevet som forsamlingshus. Billedet er fra begyndelsen af 1900'erne og viser formentlig børnelovens medlemmer og voksne ledelse, hvoraf man til venstre ser en banefunktionær, og fanen er en afholdsløges fane.

Kilder:

Store Nordiske konversationsleksikon bd. København 1916.

Rigsdagens medlemmer gennem 100 år. København 1949.

Danmarks Historie bd. 12. Politikens forlag 1965.

Schouby, Sigurd. Afholdsbevægelsen i Danmark bd. I-III. 1939-1942.

Jubilæumsskrift. Danmarks Afholdsforeninger 25 år 1879-1904. Odense 1904.

Konstitutioner og tillægslove for Danmarks Storloge 1940. Udgivet af I.O.G.T.

Bramming Egnsmuseum. »Støt os Vel«s arkiv. Heri logens sangbøger, protokoller, medlemslister, etc.

Dansk biografisk håndleksikon. Bd. II og III.

Lokalårbogen for Bramming Kommune 1986 og 1988.

Afholdssagens Etik. N. Dalhoff. Danmarks afholdsforenings forlag, Ålborg 1905.

Olga Pedersen, Vestergade 6, 6670 Holsted, født 1935. Lokalhistoriker. Har tidligere udgivet bøger om Aastrup Sogn, slægtsbog over slægten Rosendahl, Esbjerg og adskillige artikler bl.a. i Fra Ribe Amt.

Grimstrup – on my mind

Af Johs. Nørregaard Frandsen

Både byen og landskabet forsvandt. Det blev alt sammen – som enhver inden så længe skulle mere end ane – fjernet fra Jordens overflade, hver en stump af det, der hidtil havde været. Det hele smuldrede, faldt fra hinanden, det røg ud af tiden, sank væk i et frossent mørke, skulle aldrig mere vise sig i live.

For 1960 var jo også det år da landsbyen måtte vige sin plads som den vigtigste by i landet. Hvor landbruget for første gang i tusinder af år ikke længere var et større erhverv end alle de andre tilsammen. Hvor Staun som et samfund og en verden i sig selv gik under, for så småt, og som alle andre landsbyer, at blive til en afsides og forhutlet lille bebyggelse i den globale metropol.

Jens Smærup Sørensen: Mærkedage. 2007

Høstbillede

Sommeren fylder horisonten. Den mættede duft af kornmodning står i luften. Snart er vinterbyggen på vej ind i bugen på de store, sultne mejetærskere, som har forvandlet høsten til et hastigt snuptag. Jeg sidder på terrassen ved mit sommerhus på nordøstfyn. Alligevel er det erindringer fra barndommens steder i et landbolandskab i sydvestjylland, der tændes af høstens tummel.

Så dukker ordene op: Selvbinderen... Åh! Barndommens julilyd. Pludselig var de overalt på markerne, som når mariehøns en forårsdag har opformeret sig og kommer frem af alle sprækker. De fleste af selvbinderne blev trukket af hestespand på tre. Snart tog traktoren over, men endnu i denne hukommelsesscene var

hestene der. Jyske heste, store som jordkloder, stærke som Samson fra Testamentet, bredbringede som bondekoner (sagde min Far!) Pludselig en solskinsdag i juli genlød horisonten, hele universet, af denne særprægede klapren. Nu var dagen fuld af maskinernes sang, en egen rytme som stadig kan klapre i mine indre landskaber fra snesevis af Mc Cormick eller Deering.

Den karakteristiske lyd, der for mig forener sig med en duft af kornmod og min mors saftvand, kom dels fra knivsettet, der grådigt skar sig gennem de gyldne stængelskove, dels fra forskellige sejl, bordsejl og elevatorsejl, der førte de afskårne strå fra mejebordet til bindebordet. Og her på bindebordet skete underet. Af kaos kom orden. Stråene blev pakket til neg. En kæmpe stor metalfinger, som var det en troldmands, huggede op fra neden – og vupti: ud af siden røg neg på neg solidt bundet sammen af høstbindegarn, der duftede som alverdens eventyrlige havnemiljøer.

Vi slæbte med negene, børn og voksne. Først skulle de skokkes, sættes hoved ved hoved i lange rækker, ofte skulle der omskokkes, fordi det regnede i flere dage (hvilket det aldrig gør i erindringen!). Så skulle de læsses. Så skulle de sættes i gulv eller fag i ladens lumre varme. I vintermånederne skulle de slæbes hen til tærskværkets gab og larmende støvhelvede. Det var der ikke noget ved. Bare slid og slæb. Alligevel rejser nostalgis varme følelser sig. Tændt af detaljer, der er løsrevne fra deres oprindelige sammenhænge. Lyde, lugte, klapperiet – den indre kornmark folder sig ud som et Paradis fra før sproget blev til.

Grimstrup by med Esso stationen som det så ud i 1950'erne. Foto i Grimstrup Lokalarkiv.

Det er mærkværdigt med disse indre billedstrømme, for de vil altid forbinde sig til steder – eller måske bliver de selv til steder i sindet. De er både virtuelle og virkelige, fyldt af detaljer og konkrethed. Men det er steder, der er så virkelige, fordi de ikke er andre steder end netop der, dybt inde i erindringens virtuelle rum. Selv om man opsøger det konkrete sted, hvor scenen blev til engang, så vil erindring og virkelighed ikke uden videre blive ét.

I begyndelse var ordet

Det første ord, jeg lærte at læse som barn, var ordet ESSO. Det hang på en stålstander foran smedens værksted på den søndre side af hovedvejen, der løb igennem Grimstrup. ESSO. Et blødt ord, rytmisk, velmagende på tungen, og så var det prentet i karakteristiske, rundede bogstaver på et ovalt skilt i blå, rødt og hvidt, ligesom det engelske flags farver. Mine søstre kunne endda læse ordet bagfra og få en mening ud af det osse. Ordet prentede sig så dybt at jeg måtte sige det igen og igen, og når min far og jeg flere år efter passerede et ESSO-skilt, så repeterede vi, at det var min første 'læsebog'.

Ikke langt fra smedjen lå Brugsen, der forhandlede BP, og hvis skilt skinnede i gule og grønne signalfarver. På et tidspunkt kom der endnu et olieselskab til, da mekaniker Bruun fra Esbjerg grundlagde en såkaldt servicestation i nabolaget til præstegården. Flere af de lokale kaldte det nu godt nok for en tankstation, men i al fald rejste den karakteristiske muslingeskal i gult og rødt sig på en stander: SHELL! Og så var der endda lys i skiltet. Dengang vidste jeg ikke meget om de multinationale selskaber, men de var altså repræsenterede her midt i min lille verden. For resten hed Bruuns værksted heller ikke en *sørvj-station*, som det rettelig burde udtales med angelsaksisk klang, men derimod en *sørvj-station*, og jeg tror endda der var ekstra vestjysk tryk og dræven på første stavelse: 'sær'. De engelske ord, som sneg sig ind i sproget, blev udtalt som man nu havde dialekt til der på egnen. I 1950'erne var den engelsk-amerikanske sprogimport kun så småt begyndt at indfinde sig på de lokale tunger, de fleste i Grimstrup snakkede simpelthen som de havde forudsætninger for, og det var det brede, flade vestjyske sprog.

Jeg var dog dybt optaget af de rappe logoer og

varemærker, som jeg samlede på, og som jeg klippede ud fra blade og aviser og gemte i albums sammen med glansbilleder. Måske lokkede logoerne med deres fremtidsvendthed, måske anede jeg at de repræsenterede globale muligheder og en stor verden, jeg vidste var der ude, men som jeg næppe forestillede mig nogensinde kunne blive tilgængelig for mig.

Nå, nu er de gamle tankstationer, ligesom de klassiske landsbysmedjer, forlængst forsvundet ind i glemslen. De blev til noget gammelt ragelse, ligesom så meget andet fra den tid, der i dag let fremkalder nostalgiske følelser, måske netop fordi det repræsenterer noget forældet og fortidigt. Erindringerne klæber sig imidlertid til tingene, og erindringer vikler sig ind i stedet for ud, så en duft, et strejf af lys, en ting, knirken fra et gammelt skilt der bevæger sig i vinden, solglimtet i et bliktag, pludselig fremkaldes en hel scene fra engang. Især lugte har katalysatoreffekt, og det kommer helt bag på én, når man rammes i næsen af en duftstrøm, og pludselig ryger cirka 50 år tilbage i tiden til fasters køkken – eller hvor det nu var den særlige duft ramte første gang. Erindringer lever i sprækker og kan pludseligt bryde frem, voldsomt og farverigt, som når mælkebøtter i maj baner sig vej gennem asfalt og folder deres gavmilde, gule kurve ud mod solens nådighed. Måske lever erindringer ikke bare i sprækker, måske er de snarere selv sprækker eller brud i den virkelighed, vi tror at omgive os med, men som netop pludselig er en anden, fordi barndommens bevidsthed og sansekraft besætter den. Erindringer skal derfor omgås med stor forsigtighed, for de kan som forladte kufferter i en lufthavn rumme eksplosiver.

Afstande og dimensioner

Afstande og dimensioner forandrer sig i løbet af livet. Jeg har således svært ved at genkende alle sider af det landskab, jeg voksede op i, samtidig

Grimstrup Brugsforening omkring 1950. Det blev nedlagt i 1979. Foto i Grimstrup Lokalarkiv.

med at det står så lysende klart. Set med barneøjne fra Nørregaard i *æ nørre by* var der langt op i *æ by*, som altså hedder Grimstrup, og som lå for enden af *æ kjerkebak'*. Den var sej, kirkebakken, min barndoms stejleste vej, tror jeg, og det er en stejl stigning jeg i dag ærlig talt har meget svært ved at finde. Men det er heller ikke den samme, for i 1950'erne var vejen stadig grusbelagt, og da den store asfaltering af alle danske biveje satte ind fra og med begyndelsen af 1960'erne, blev vejen og stigningen op mod kirkeområdet med graverens hus, kirken, kirkegården og kapellet samtidig rettet ud. Så det bliver svært nu at få rekonstrueret om kirkebakken virkelig var så

Æ kærkebak. Som den så ud omkring 1950. Foto i Grimstrup Lokalarkiv.

Grimstrup skole som blev opført 1918 og nedlagt 1972. Her gik Johannes Nørregaard Frandsen i skole de første år. Foto i Grimstrup Lokalarkiv.

stejl, som min barndomserindring siger mig. Og så er det dog alligevel let nok at rekonstruere, for den var jo stejl for en bitte purk, der som seks-årig i april måned 1957 begyndte at gå i Grimstrup Skole, og som i de første måneder travede de cirka to kilometer, der om sommeren var en frydefuld færd med vilde blomsters flor langs vejkanterne og lærkers symfoniske jubel højt oppe i det blå, men som om vinteren kunne være en barsk tur gennem mørke, sne og biden-de kuldegrader.

Grimstrup Skole var endnu to-klasset. Den omfattede den lille skole, hvor den rare fru Jensen, som hver dag tog den røde rutebil fra og til Esbjerg, strålede med sin mildhed. Så var der ær stur skuel, hvor mine søstre endnu gik, da jeg begyndte i den lille, mens min storebror for længst var ude i den anden ende og vist endda også allerede havde været på Skanderup Ungdomsskole. Det var lærer Andersen, der regerede i den store skole, og han havde flere udfordringer deroppe blandt *'de stuer'*, men hans temperament var også af en anden slags end fru Jensens. Her blev der undertiden afregnet fysisk – om jeg så må sige – pegepinden over nakken eller en bog i knolden. Lussinger blev jo altså

faktisk stadig i 1950'erne og 60'erne regnet for gangbar pædagogisk mønt.

Jeg har således haft fødderne i de gamle skoleordninger, men i 1958 vedtog Folketinget en ny skolelov, der kom til at forandre især landbo-børns undervisning og fremtidsudsigter, fordi de nu fik samme rettigheder og betingelser som bybørn, og som ikke længere (så tydeligt) delte børn op i *'de dumme'* og *'de kloge'*. Samtidig gik landets sognekommuner i gang med at etablere såkaldte centralskoler, ikke mindst fordi det kunne betale sig med de gode statslige tilskud og refusioner, der fulgte i halen på Folketingets beslutninger. Det vidste jeg intet om på det tidspunkt, og skoleloven fik da heller ikke den store betydning for mig i første omgang, men fra og med 5. klasse fortsatte min skolegang dog i den nu etablerede centralskoleordning i Roust, og skønt det altså var noget så fint og moderne som en centralskole for Roust, Hjortkær og Grimstrup, så var lussingerne bestemt ikke gået af mode!

Tja! Nu vi er ved det der med dimensioner og afstande i livet, så tror jeg ikke min generation af børn har glemt én eneste lussing eller én eneste røvfuld, hvad enten den nu blev afleveret på en kommunal skoles grund eller den blev eksekveret i hjemmets trygge favn. Smerterne var ikke de værste, men ydmygelsen dybt derinde er der ikke meget afstand til skønt mange årtier er passeret siden. Det er derfor helt hen i vejret, når især den tids forældre kunne erklære, at *'en lussing er der ingen, der tager skade af!'* Jo, der er! Faktisk er der næppe nogen, der *ikke* tager skade. Generationer har fået sår på sind og sjæl af at blive ydmyget af korporlig afstraffelse som børn. Hver eneste lussing har efterladt sit nagen-de ar.

I øvrigt var skolegangen for mig for det meste som en god opdagelsesrejse. Jeg havde det held at kunne tilegne mig tingene relativt let – stav-

Grimstrup by set lidt fra oven i 1950'erne. Foto i Grimstrup Lokalarliv.

ning, læsning, regning, genfortælling, udenadslære – så det at lære forblev noget forholdsvis positivt, og jeg slap som regel for den dunkende pegepind i hovedet, i modsætning til de 'tumper', der ikke kunne deres salmevers, som blev skammet ud og fik pædagogiske dunk i knolden i tilgift. Til gengæld vankede der over mit syndige hoved, fordi jeg undertiden ikke kunne holde mund. Jeg kunne mine vers og mine tabeller, men jeg forstod nu ikke meget af indholdet af de der komplekse salmer af Grundtvig, Ingemann og Kingo, men min dum-dadadum-rytme var veludviklet, så det lod sig ikke høre om jeg forstod, hvad jeg lirede af. Geografi, naturhistorie, Danmarkshistorie og bibelhistorie, – det var gode sager, og her foldede flere af

den tids lærere deres evner som fortællere ud. Lærer Andersen var således en fremragende formidler af fortalt stof. Han var dybt engageret i det nationale, herunder ikke mindst i spørgsmålet om Sønderjylland samt om de danskes vilkår i Sydslesvig.

Om det nu var Valdemar'ernes sejrige krigstogter, han skildrede, Dannebrog der dalede ned fra himlen ved Lyndanis i 1219, Svantevits endeligt i Arkona, Niels Ebbesens drab på den kullede greve han skildrede. Eller om vi blev ført med til sejr over den rænkefulde fjende i slaget ved Isted eller han lod os lide med staklerne bag de sønderskudte skanser ved Dybbøl i april 1864, ja, så knaldede Andersen mens han fortalte pegepinden ned i sin egen håndflade, som

*Grimstrup kirke hvor
forfatteren er både døbt og
konfirmeret.*

Foto i Grimstrup Lokalarkiv.

var den et slagsværd, der borede sig ned i fjendens træske kød.

Mange af de historier sidder dybt prentet i min hukommelse sammen med en sikker viden om byer, floder, lande og verdenshave anno cirka 1960. Her nede i den store rugekasse af mærkelig viden blander min skoleviden sig med mine forældres fortællinger. Min mor kunne som en selvfølge navne på alle planter, både vilde blomster og hendes flotte haves flora, for resten kunne hun i tilgift latinske navne på de fleste. Dertil fortalte hun lignelser fra Det gamle Testamente samt reciterede stumper af Steen Steensen Blicher og Jeppe Aakjær. Min far var en endnu større fortæller, dels af det lokale samfunds tildragelser og skæbner gennem generationer, dels kunne han en vinterdag i skoven, når der egentlig skulle arbejdes hårdt for at holde varmen, fortabe sig med termoflaskens varme kaffedrik i hånden over dyrenes og fuglenes adfærd samt over skovens historie fra dengang Grimstrup Krat stadig var en urskov af oprindelig egepur til vor tids højstammede plantagedrift, med de susende rødgraner i nærmest uendelige rækker.

Der var sider af skolegangen jeg holdt meget af, andre sider jeg fik det dårligt med i 7. klasse, nemlig for eksempel at sidde stille. Summen blev under alle omstændigheder at jeg forlod systemet efter 7. klasse med en forestilling om, at det nu var endegyldigt slut med systematisk skolegang, set bort selvfølgelig fra de stationer på livets vej, som en gårdmandssøn af lettere grundtvigiansk tilsnit måtte have med: Et 5 måneders efterskoleophold på Skanderup, et højskoleophold på Rødding eller Vallekilde samt uddannelse på landbrugsskole, formentlig på Dalum på det fjerne Fyn. Sådan måtte den dannelsesvej se ud, som traditionen bestemte måtte være min forventning der i 1964, hvor jeg blev konfirmeret af pastor Paulsen i Grimstrup Kirke.

Jeg skulle vel videreføre Nørregaard, nu hvor storebror var kommet i lære inden for et andet fag. Sådan så verden ud for mig året efter mordet på John F. Kennedy i Dallas, mens racekonflikterne bragede løs i samme USA og Martin Luther King løftede sin drøm ud gennem alle radioer og det voksende antal TV-apparater i den vestlige verden.

Luther King havde en drøm for den verden,

der netop der på den tid var på vej i en ny retning. The Beatles tændte på samme måde og samme tid en poetisk drøm, klædt i langt hår og elektrisk strøm. Verden ville forandres. Jeg ville forandres og kom til at følge andre veje end de, traditionen tilskrev. Vietnamkrig og ungdomsoprør var så småt ved at gøre klar. En verdensomfattende bevidsthedsrevolution rumlede i kulissen. Jeg vidste det bare ikke endnu!

Herude på landet

Nørregaard udgjorde, som alle andre gårde på den tid, et lille selvstændigt solsystem omgivet af andre solsystemer i en vidtstrakt mælkevej. Syd og vest for det trelængede bygningsanlæg med stuehus i røde sten og hvidkalkede stald- og ladelængder, der var suppleret med andre bygninger til forskellige formål, foldede de to store haver sig ud. Mod vest var det køkkenhaven, der rummede de urter, der ikke som kål, gulerødder, porrer og kartofler befandt sig bedst på åben mark. Her stod salater, persille, dild, radiser, ærter, bønner, tomater ved stokke, som primært var til grønsyltning, her bredte asier og græskar sig, ja, alskens herligheder, jordbær i enorme mængder, og min mor var stolt af både at have den ældre sort, Dybendahl, og den helt nye, Senga Sengana.

Jeg elskede det navn og legede i læbælteriget, at jeg var Senga Sengana-folkets høvding, og fra bopladsen bag de store elme foretog mine tapre mau-mau krigere, der blandt andet omfattede legekammerat Kaj, frygtelige udfald mod de indtrængende, hvide kolonifolk, der ikke anede, hvad der ramte dem, når vi skød med forgiftede pile og huggede ned for fode med skarpslebne sværd og spyd.

I samme køkkenhave, der mod nord blev afgrænset af maskinhuset og mod øst af møddinghuset med ajlekummerne og de store ensilagesiloer, fandtes desuden enorme mængder af

rabarber samt ribs- og hindbærplanter. Desuden var der rækker af kulsukker, som blev skåret af til svinene, der kvitterede med vellystig smasken i de grønne stængler og blade. Langs vejen afgrænsedes hele herligheden af et hegn af mirabeller i alskens farver og smag.

Syd for stuehuset foldede den store prydhave sig ud med plæner, stauder i enorme mængder, stenhøje, roser i bede og espalier, sirlige buskbomhække, blomstrende buske, små bede til specielle planter og blomster min mor havde *nevret* som skud og aflæggere i andre haver, blandt andet på de ture, Husholdningsforeningen arrangerede. Der var altid plads til en *aflægger* eller to i mors taske! Blomsterhaven forvandlede sig længst mod syd til områder med bærbuske: solbær, stikkelsbær, hvide og røde ribs, brombærranker; samt områder med frugttræer: en righoldighed af æble-, pære- og blommesorter, hvor nogle var til spisning her og nu, andre til at gemme.

Mod vest- og østsiderne af det blomstrende paradis regerede de brede læbælter, hvor elme og ahorn udgjorde de vigtigste dele af et evigt susende eventyrland, hvor man kunne gemme sig, klatre, bygge hemmelige huler eller gå på opdagelse efter fuglereder. Hvert forår dryssede elmenes manna fra himlen og jeg undrede mig såre over den bibelhistoriske fortælling, for hvordan kunne alle disse mennesker der ude i ørkenen dog blive mætte af sådanne tynde, grønne frugter, og hvorfor valgte Vorherre dog ikke mere lødige fødevarer, når han endelig skulle bispise sit folk? Lidt senere på forsommeren kom helikopterfrugterne i uberegnelig nedfart fra ahornenes toppe, og sådan havde årstiderne deres fantastiske arrangementer.

Jeg kan stadig få tårer i øjnene over det smukke syn, mælkebøtterne generøst tilbyder, når de folder deres ufattelige solfarve ud i forsommerens forventningstid. Det var især *fenner-*

ne øst for gårdspladsen, der lod mælkebøtterne fejre foråret, siden kom kalvene på græs her, hvor vi kunne holde øje med dem og i øvrigt divertere dem med syrnet returmælk fra mejeriet. Hestene, de jyske Nora og Klaus samt siden også frederiksborgeren Prins, havde også deres græsning her tæt på gården, og min far holdt længe fast i hestene, dels kunne man aldrig helt vide om traktoren nu også var driftssikker! Dels var traktoren slet ikke konkurrencedygtig, når det gjaldt om at slæbe stammer i skoven, for om vinteren henlagde vi arbejdsdagene til fældning, afgrening og udslæbning af graner og ege i store formater fra vores cirka 14 tønder land store parcel i Grimstrup Krat, hvor vi foruden tømmer også producerede brændsel, hegnspæle, flagstænger, rafter og andet godt.

Brændsel var jo i det hele taget noget af en sag at skaffe til et stuehus med kaminer og støbejernskomfur, foruden den store gruekedel, der alle åd ufattelige mængder af materialer. Træ havde vi jo selv, men for at give ordentlig tyngde og forslag i de hårde vintre, som der faktisk var mange af i 1950'erne, og muligheder for at fyre igennem natten i komfuret, så lavede vi *klyner* eller *tørv* af den smaskede tørvemasse, der blev hentet i vores moselod i Raunsø mose. En sindrig maskine komprimerede tørvedyndet til en lang firkantet pølse, som blev skåret i *klyner*, der blev lagt ud til tørring sydøst for stuehuset. Desuden købtes der formbrændsel fra disse sære stampeværker, der stod og hamrede med kraft fra store petroleumsmotorer dels ved Raunsø, dels i Hinkbøl Mose, og som producerede lange, tørre elefantlorte, – det var i hvert fald, hvad de mindede mig om, indtørrede elefantlorte! For dem havde jeg læst om og set billeder af i Ingvald Lieberkinds *Naturens Verden*.

Det lille solsystem, Nørregaard, dannede midtpunkt for en vandring af satellitter, der kom og gik. Mælkekusken var den sikreste, først

var det Hans *Iusen*, der i virkeligheden hed Jensen, men som af en grund jeg ikke husker altid blev kaldt Ibsen, der havde mælketuren med sine egenrådige jyske heste, og det fortaltes at Karen derhjemme var ligeså egenrådig, så Hans vist ikke fik, hvad han kunne spise, og at han i øvrigt samlede alle genstande op, der måtte være tabt i vejsiden, for noget kunne de vel bruges til. Siden blev det Gunnar Vognmand, der kørte mælkerute i sin Bedford og svang jurngerne op i hovedhøjde dag ind og dag ud, hvis det da ikke var hans bomstærke hjælper Henry, der havde tjansen. De var også det makkerpar, der afhentede slagterisvin og simpelthen greb det firs kilo tunge kræ i ørerne og med en rundpind under bagkroppen satte ham op på ladet til de andre skrigende ofre for dansk landbrugs succes med eksport af bacon til England.

Landpost Villy var næsten lige så trofast som mælkekusken, skønt han dog sprang over om søndagen, han ordnede selv indbetalinger og udbetalinger, hvis vi havde travlt i marken. Slagteren fra Vejrup kom også ugentlig, ligesom fiskemanden fra Esbjerg, og så var der med længere intervaller børstemanden, uldkræmmer, repræsentanten fra Holst maskinhandel i Gørding og fra traktorfirmaet Fridjof Jensen i Esbjerg, konsulenten fra landboforeningen, værktøjsbilen fra Harald Nyborg. Dyr lægen, først Hansen, siden Nielsen, hørte også til de faste gæster, selvfølgelig sammen med *ø kunsti' dyr læge* – også kaldet inseminøren, der med pipette og sære glassystemer forrettede tyrens ærinde hos de kvier og køer, der var *tyr'gal'*. Kontrolassistenten kom også, det var ham der gerberede og derved målte fedtprocent og ydelse hos vore 24 malkekøer. Det var ham, der skrev sære ting og underlige gerninger på de små tavler over køernes båse.

Der var også mærkelige gæster. For det første kom der jævnligt såkaldte landstrygere, som bad

*Dyrlæge Knud Erik Nielsen på arbejde på en Grimstrupgård omkring 1960. Dyrlægen har assistance af en amerikansk dyrlægestuderende.
Foto i Grimstrup Lokalarkiv.*

om lov til at overnatte i laden. De fik et måltid mad og en madpakke til flere dage, og efter at far havde inddraget tændstikker og fyrstøj, så fik de anvist leje i halmen. En af dem spillede harmonika, en anden tværfløjte som tak for mad. En tredje vrøvlkede bare, men de blev alle modtaget med gæstfrihed og behandlet med værdighed. Min mor og far var helt enige om at de skulle behandles som mennesker, og så sagde min mor nogle forblommede ting om »djer ubyk'le liv«.

Den anden ufatteligt mærkelige gæst var kartoffelkogeriet. Vi havde flere tønder land med såkaldte foderkartofler, som egnens unge piger og knægte blev engageret til at samle i kurve, som min far og tjenestekarlen så tømte op i vogne. Så nogle skønne dage i oktober lå de der, egnens unge piger, med rumpen i vejret og samlede kartofler, så det var en ren fryd. Det var for resten nogle af de samme unge, primært fra husmandshjemmene, der stod til rådighed ved roehakning, høbjergning og så videre, når de lidt større landbrug havde brug for dem. Det gav dem en skilling i foret, ligesom de soldater, der

blev hentet på Varde Kaserne til roehakningsmanøvre, fik sig en ekstraskilling på lommen.

Når kartoflerne var samlet i kule indtraf en morgen det mærkeligste, jeg næsten synes jeg har oplevet. En kæmpegestalt på tre vogne kom sejlen efter David Brown-traktoren ned ad bakken ude ved svinget, hvor vore marker stødte op til Magnus Jepsens yderste agre. Kartoffelkogeriet bestod af flere kæmpestore kedler monteret på en jernramme på hjul, ligesom der var en stor dampmaskine på hjul samt endelig en tankvogn med dieselolie. Hele dette monstrøse fabriksanlæg af et kogeriet blev altså kørt fra gård til gård, og når jeg tænker på det, forstår jeg endnu bedre Johannes V. Jensens fantastiske skildring i »Wombwell« af den virak og forstyrrelse, menageriet Wombwells ankomst til en lille by i Himmerland skaber. Sådan havde jeg det med kartoffelkogeriet, der var højere end mønningen på stuehuset og forsynet med enorme rør og ventiler, som nu og da lukkede damp ud, der kunne skolde enhver til døde, hvis man uopmærksomt havde placeret sig under venti-

len. Det var en dag med fantastisk leben, og jeg elskede de nykogte kartofler, ligesom jeg elskede den snak og selskabelighed som fulgte med kartoffelmenageriet. De kogte kartofler, tons efter tons, blev dernæst stuvet ned i en aflang jordsilo og dækket med halm og jord. Hermed var værdifuld foder sikret til vore cirka 100 fedesvin, der virkelig blev fede af den koncentrerede kartoffelmad, men sådan ville englænderne godt have det på det tidspunkt. Og for resten kunne vi også selv lide solid, stegt flæsk med persillesovs.

Brugsens varetur må have sin egen historie, den var én af de tilbagevendende begivenheder, man glædede sig til, for det var en fest at få lov til at hjælpe med at pakke ud. Cirkelkaffens negerpige, Vanillemanden, Richspakken, Davregrynenes havreaks, Safirmels stilrene pakke. De er logoer, prentet i min hukommelse og knyttet sammen med den forjættede duft af kaffe, kanel og ost. Det bedste ved varerne var samleobjekterne: Richs-billeder til de flotte albums, siden fodboldspillere på Foska-pakker, men lad mig dvæle ved Richs, kaffetilsætningen, som endnu i 1950'erne og langt op i 1960'erne var fast ingrediens i kaffelavningen, hvor det indlagte billede var en skat uden lige, som kunne udgøre det for et bytteobjekt, der gjorde én betydningsfuld i nabobørnenes øjne.

For nogle år siden genfandt jeg de gamle albums i en kasse: Askepot, Snehvide, Peter Pan, Bambi, Pinocchio, Lady og Vagabonden, jo, Disney-koncernen havde længst meldt sin ankomst og lancerede sig *multimedialt* gennem Richs, når en ny storfilm var ankommet i biografene. Men det var Disneys *Fra naturens hverdag efter Walt Disney's dyrefilm* fra 1958, der stak dybest. Billederne og albummet havde ledsagetekst af Ingvald Lieberkind, og de formede, tror jeg, en gigantisk udlængsel hos mig. Her fortæltes i billeder og lettilgængelig tekst om de afri-

kanske savanner, nordamerikanske prærier, bæverdalen i Canada og det skjulte liv i Arizonas ørken. Da jeg genfandt dette album og bladrede, vidste jeg præcist hvad næste side, næste sætning, næste billede ville bringe, for jeg befandt mig igen på den grønne *klynekasse* med mit album og vibrerende sanser.

Albummet rummer simpelthen en del af min grundlæggende verdensopfattelse! Da jeg med min familie for nogle år siden drog på en drømmesafari på blandt andet Masai Mara sletten i Kenya, vidste jeg præcist, hvad vi i hvert helst fald skulle se: En gepard i en bestemt position, en hanelefant, der trompeterer, løver ved et bytte med hyæner, sjakaler og gribbe omkring. Det lykkedes for os. Blandt mange andre kolosale naturoplevelser. Men stor var min genkendelse, da jeg bagefter fandt det gamle album og her genkendte det, der havde været med til at styre mine safaridrømme: En gepard i den der bestemte positur samt de andre scener, der lige siden dengang har været fikseret på min indre billedskærm.

Mine drengedage derhjemme på Nørregaard havde måske sine højdepunkter i mors varme køkken, på den grønne *klynekasse*, hvor jeg sad på en pude tæt ved det store komfur, der havde dyremotiver prentet på lågerne og en altid nypudset messingring rundt omkring sig. Hjemmets tryghed, men også »længsler tog over bølger blå«! Her gav en såkaldt skomagerlampe med hvid skærm mig lys til at læse og se billeder. Her tyggede jeg dagligt dagbladet Vestkysten. Her slugte jeg FDBs medlemsblad Samvirke og Familie-Journalens rejseberetninger, skrevet af Falk-Rønne, Bitsch og Bjerre, der havde besøgt hovedjægere på Borneo, kannibaler på New Guinea, buskmænd i Kalahari, aboriginer i Australien, mongoler i Manchuriet, nomader i det lykkelige Arabien, indianere i Amazonas, fangere i Thuledistriktet, mau-mau-krigere og

stolte masaier i Østafrika. Jeg slugte disse fantastiske beretninger, som jeg slugte Lieberkinds historier fra naturens forunderlige verden. Det pumpede af længsel efter det, som disse pionerer havde set. Det globale eventyr var i høj grad integreret i min lokale lilleverden, ført derind af Lieberkind, Falk-Rønne, Det Bedste, naturfilm i biograf og forsamlingshuset:

*„Lynged sused, og skyen gled,
udflugtslængsler i hjertet sved.“*

(Jeppe Aakjær i Ole sad på en knold og sang.)

Køretur i Mercury

Mine forældre havde på et tidspunkt investeret i en stor, stærk bil af amerikansk oprindelse, en Ford Mercury, der havde tilhørt en velhavende dame af det højere borgerskab i Esbjerg, men som nu var kommet i landbotjeneste. Bilen, der havde en såkaldt V8-motor, havde kræfter som en traktor og pæn frihøjde, så den kunne forcere skovveje og vejene ud til *æ vestereng* ved Sadderup bæk, hvor halvdelen af ungkreaturerne var på sommerpension, mens den anden halvdel græssede i gårdens andet engstykke nede i Hinkbøl mose. Disse halvåde enge med bække og vandløb rummede fantastisk natur, dels i form af planter og blomster som ikke fandtes på de dyrkede højmarker, dels i form af padder, snog, hugorm samt fugle i mængder: Storken var her af og til, viber, grågæs, hjejler, regnsponer, rødben, krikænder var her ofte, ligesom gigantiske flokke af stære undertiden slog sig ned for at mæske sig i stankelbenslarver og hvad der eller fandtes i spisekammeret.

Det hørte til mine absolutte pligter hver anden dag at cykle turen til Hinkbøl for at pumpe vand og tælle kvierne for så at fortsætte den ret lange vej til vesterengen, hvor dyrene heldigvis kunne drikke ved vandstedet til bækken, så vi slap for at pumpe, men stude og kvier

*Grimstrup Forsamlingshus som det så ud for restaureringen.
Foto i 1970'erne af Historisk Samfund for Ribe Amt*

skulle tælles og beses. De fleste søndage slap jeg for cykelturen, for vi kørte søndagstur i Mercury'en så ofte det kunne lade sig gøre. Turen var ikke lang i kilometer, men dyb i lokalhistorie, for når vi havde beset avlen og kreaturerne på egne jorder, så fortalte min far os frem i resten af sognet, hvor gård efter gård, søndag efter søndag, blev udsat for lange fortællinger og vurderinger to-tre slægtled tilbage og med adskillige omveje og sideblikke til de nuværende gårdfolks søskende, relationer og skæbner her i livet. Det lokale solsystem og dets relationer blev bekræftet på den måde, for sådan og sådan hang dette og hint sammen. Vi børn blev fortalt ind i den lokale krønike og ind i det rige og de traditioner, vi var arvinger til, for den landbo-kultur jeg er vokset op i, havde ingen forestillinger om fraflyttere, kun om de fastboende.

Da jeg for omkring femten år siden læste den walisiske forfatter Bruce Chatwins forunderlige bog, *Songlines* fra 1987, der på dansk hedder *Drømmespor* (1989), blev jeg ramt af hans paradoksale skildring af den australske urbefolkning *Aboriginals*, der bevæger sig gennem landskabet efter såkaldte drømmespor eller *songlines*, som

Richsbilleder og album var et vigtigt samleobjekt i barndommen i Grimstrup.

Foto Olga Pedersen.

de både mentalt og fysisk opfatter, og som er de spor og veje forfædrene har tilrettelagt for dem, og som de selv skal synge, drømme og fortælle videre til næste generation, for disse veje og dette landskab bliver til for dem og fastholdes i sangen og fortællingen. Der er meget, meget langt fra aboriginals i Australien til de stovte og rationelle danske andelslandmænd i 1950'erne, men den dybe *fortællingen* næste generation ind i landskabet havde de dog tilfælles!

Min far elskede dette landskab og han elskede at fortælle det! Det var ikke nogen værdifri fremstilling, for de der havde orden ude og inde var en slags helte, mens der også var folk som, i hvert fald ifølge min far, burde have været noget

andet end landmænd. Man kendte nok sine pappenheimere på evnen til at arbejde og til at sørge for marker uden kvikgræs, gåsefodsmelder, pileurt eller andet kram. Roemarken var ofte det vigtigste visitkort. Var rækkerne lige, og var roerne rene for ukrudt? Agrene var ikke bare produktionsanlæg, men visitkort for husbondens virke som haven var det for husmoderens evner og dermed omdømme.

On the street of Grimstrup

Mærkeligt som tingene hænger sammen! Mine forældre var ikke særligt orienterede mod Esbjerg, men mod Varde der var den foretrukne handelsby sammen med Bramming. Esbjerg var forkert, for

stor, for socialdemokratisk og for arbejderpræget, mens Varde var den gamle, klassiske købstad, hvor de handlende var vant til at leve af egnens bønder, så derfor følte man sig velkommen og skulle ikke frygte 'smarte' ekspedienter, der rynkede på næsen af vore bondske manerer. Nørregrimstrup var stærkt orienteret mod Varde og har altid været det, mens mange i Grimstrup by var orienteret mod Esbjerg, dels fordi nogle arbejdede der, dels fordi hovedvejen jo i lige linje forbandt landsbyen med den store by.

Da den såkaldte strukturreform trådte i kraft pr. 1. januar 2007 og Helle Kommune skulle lægges til Ny Varde Kommune, fremtvang en uenighed i området en lokal folkeafstemning om tilhør til Esbjerg eller Varde. Resultatet blev en deling af Grimstrup Sogn, så Nørregrimstrup, Roust, Knoldeflod sammen med annekssognet i Rousthøje fastholdt Varde Kommune, mens Grimstrup by og dermed middelalderkirken blev til Esbjerg Kommune. Sognet eksisterer endnu, men er altså delt på to af de nye kommuner. Jeg skal indrømme, at jeg finder afstemningen og beslutningen latterlig og helt ude i hampen, men samtidig repræsenterer den altså en gammel modsætning mellem os ude i *æ nørreby* og de, der følte sig lidt nærmere de nye tider i Esbjerg.

I min barndom i 1950'erne var der imidlertid hverken en Helle Kommune eller strukturreformationer. Vi boede på Nørregaard, Aarrevej, Grimstrup Sogn, Grimstrup Kommune, Skads herred, Varde politikreds, Ribe amt, Ribe Stift, Vestjylland, Jylland, Danmark, Skandinavien, Norden, Europa, NATO, FN, Jorden, Verden, Solsystemet, Universet, som jeg har skrevet med sirlig skrift foran i min læsebog, og med den adressemarkering var man jo da ligesom dækket ind, og der er jo ingen tvivl om at dette var, er og forbliver centrum. Herfra min verden gik og herfra min verden går.

Grimstrup bestod stort set af to rækker huse langs Hovedvej 1. Kom man ad hovedvejen fra Endrup, ja, nu ville man sige fra Kolding, men det ville lyde som blær i min barndom, så derfor sagde vi Endrup eller eventuelt Vejrup! så altså, kom man fra Endrup, blev man modtaget af gårde på begge sider vejen, solide rødstensbygninger alle ejet af gode landmænd med efternavnet Hansen. Dernæst gik vejen fra til højre mod Aarre og Roust og altså ud mod os, men den sidevej lader vi ligge lige nu. For nu fulgte byens huse, butikker og småerhverv. På højre side lå dyrlægens hus, sparekassen, hvor jeg legede med Jørgen, Jens Barbers hus, Johanne Hjerrilds hus, der siden blev købt af Katrine og Laurids, så kom Villy Tømmer, skolen med sin sportsplads og adgang til kirkestien bag om husrækken. Nogle af byens huse havde lidt ekstra køkkenhave her mellem kirkedige og skolens sports- og legeplads, for der var afsat jord til en berammet udvidelse af kirkegården. Så fulgte en lille sidevej med nogle få lidt nyere huse, hvor murer Laursen boede i et og sygeplejersken i et andet, mens blandt andet Katrine og Søren Peter byggede deres rentierhus her i rækken. Så når vi frem til præstegården med den gigantiske blodbøg i haven, hvor først familien Salomonsen, senere Paulsens familie residerede, og dernæst kommer Alfred Jørgensens hus, hvor efter byen faktisk tyndede ud i den side.

På den anden side lå Brugsen med sine lange lager- og bagbygninger, hvor uddelerens søn, Torben, og jeg spillede fodbold i bagbutikken, Tottenham mod Real Madrid, og hvor et trinbræt gjorde det muligt at ind- og udlæsse foderstof, dernæst et hvidt hus som blandt andet en tid var bageriudsalg, smedjen, hvor gavlen poetisk fortalte: Grimstrup Olie Luft Vand – så kunne det jo ikke gå helt galt! Så fulgte det røde ishus, hvor vi hang ud i en lille læbygning om aftenen, Simon Jørgensens store villa, missions-

huset, hvor Callesen boede ovenpå, cykelsmed, Gunnar Vejmand, hvis søn Robert i mange skoleår var min gode ven, og dernæst Lauge og Sines hus. Bag Brugsen lå der et par huse, Hans Krarups lillebil, hvor den rare Dres Vejmand boede til leje, en tidligere skole, endnu et par huse, hvor blandt andet Marinus boede, som regerede i Brugsens foderstofhandel. Det var vist alt. Lidt længere ud mod Raunsø spredte gårdene sig igen, hvor Mathiesen og Thøgersen-familien blandt havde hjemme, ligesom der lå et par huse. Oppe ad bakken langs hovedvejen lå Gunnar Vognmand og Gydas hus, Petrea Vejmands og et par stykker til, men ellers var landskabet domineret af gårdene, hvor til der nogle steder knyttede sig et aftægtshus.

Nu havde jeg nær glemt forsamlingshuset og frysehuset, der lå sammen op mod kirkegårds-muren, der hvor kirkestien begyndte og hvor Aarre-vejen spaltede sig ud fra hovedland-vejen. Vi havde boks i andelsfrysehuset, den lille gule bygning, der krykkede sig mellem spare-kasse og forsamlingshus, og her skulle man huske nøglen til boksen, hvis man blev sendt afsted efter en pose med hjemmelavet medister eller hvad det nu kunne være, der kom på menu-en.

Hjemmeslagtningen var i øvrigt altid en dramatisk festdag, for når Marinus Slagter fra Vejrup, senere blev det Edvard, ankom med sit knivsæt var den udpegede gris' dage talte. Delinkventens jammerlige skrig blev hørt, men her var ingen nåde. Ud i gårdspladsen måtte han, den arme, med reb om snude og fars faste greb i halen. Dernæst fik han snore om benene, som vi børn skulle holde fast i, for når han blev stukket med Marinus' store kniv, sprællede han helt tosset. Når blodet fossede fra det dybe stik i struben, var min mor klar med det store fad og mine søstre blev sat til at røre, for blodmassen rørt op med rugmel sikrede én af årets umiste-

lige delikatesser: Blodpølser eller sorte pølser! Åh, blot tanken om en sort pandekage drysset med kanelsukker og søbet ind i sirup får min tunge til at klikke og klukke af erindret fryd. Efter slagtningen blev grisens torso korsfæstet på en stige, hvor han så kunne hænge til tredje-dagen, hvor han ville genopstå som kød, for nu skulle parteringen ske og kødpakkerne blev sir-ligt påskrevet og ordnet i den særlige indfrys-ningsboks i frysehuset. Så meget nyt kød til indfrysning fik kompressoren til at sukke og hvæse meget mere end sædvanligt, så når vi på vejen til skole passerede ad kirkestien, kunne vi næsten fornemme vægten af al den gode kød-mad derinde.

Frysehuset er forlængst udkonkurreret af de private kummefrysere, ligesom andre fælles faciliteter er forsvundet ind i fortidens glemsel. Det må således være næsten umuligt at forstå for den unge generation, der nu lever med mobilen i lommen, at vi havde partstelefon på de fleste af gårdene. Vi havde nummer 39 y mener jeg, mens henholdsvis Magnus og Søren Peter havde 39 x og 39 z. Vi delte altså et abonnement og kunne i princippet aflytte hinandens samtaler, for det var samme telefonlinie blot delt ud på tre indgange. Når der skulle ringes foregik det ved at tage det store sorte bakelitør fra dets krog, så skulle man dreje det lille håndsving et par omgange, hvillket gav kontakt til Astrid på cen-tralen. Skulle man videre til et fjernmål så som Kolding eller endog min mors kusine i Hellerup, nemlig billedkunstneren Gudrun Poulsen, så hed det mellembys, men de fleste samtaler var lokale, og Astrid på centralen vidste som regel, hvor dyrlægen var, og hvor længe han ville være optaget af denne eller hin kalvefødsel. Astrid havde også styr på doktor Karkovs ruter, når han var på hjemmebesøg, og hun kunne eventuelt skynde på ham, hvis noget hastede et andet sted.

Jeg har ofte stået og lyttet til de store telefonpæle, der rejste sig som landskabsskulpturer langs de fleste veje i den tids landskab, og forestillede mig, jeg kunne lytte hele vejen til Amerika, for jeg vidste der var en snedig forbindelse hele vejen til Edmonton i Canada, hvor min morbror boede, og han havde en gang telegraferet helt derovre fra. Jeg forestillede mig i det hele taget som barn at telefonrådene var sådan en fortryllet vej, man kunne følge helt til verdens ende. Måske forudså jeg internettet uden at vide det!

Frysehus og telefonpæle er forsvundet, elmasterne af træ med hvide porcelænsklokker og tråde, der sang i vinterkulden, er væk sammen med de karakteristiske transformatorårne. Men forsamlingshuset står der endnu og er endda i god gænge. Jeg har været der for nylig og selvfølgelig er der ændringer, men de er ikke voldsomme. *Æ stur sal* og *æ lille sal* er opretholdt, ligesom scenen, hvor jeg har deklameret og ageret i flere roller i dilettantforestillinger, stadig er der. Gymnastikribbene langs den ene væg er væk, for Helle Hallerne har forlængst – sammen med skolernes gymnastiksale – taget behovet for foreningsgymnastik bort fra huset. Desuden er den store kakkellovn, der stod for enden af store sal og blev næsten rødglødende, også for længst erstattet af fornuftige pladeradiatorer langs væggene. Forsamlingshuset rummede de lokale fester, foredrag, gymnastik, møder, optræden, ligesom skolen altså brugte den til gymnastik og boldspil.

Jeg glemmer aldrig de store juletræsfester, som blev holdt på 5. juledag, for vi skulle have en pose af julemanden, men jeg var hunderød for ham, også selv om min mor måtte berolige mig med, at *det er da bår Ibsen*, ligesom jeg i øvrigt var hamrende genert og *ffale*, når jeg var med mor og far i forsamlingshuset. Jeg syntes faktisk ikke jeg kendte nogle af de tilstedeværende, og dog

var det lutter kendte mennesker fra lokalområdet, der mødte frem, men i dagens anledning var de vaskede og i fint tøj, så jeg kunne faktisk ikke altid kende dem! Herregud! Jeg kendte jo knap nok mænd som Eske, Højse, Johannes Hansen og Hans Hjerrild, når de ikke havde kasket på! Ligesom det var sjældent jeg så konerne fra den østlige del af byen uden tørklæde om hovedet. Dem ude fra vores egen *by'lav*, Rigmor, Katrine, Else, Margrethe, Ditte, Ingerlise med flere, kendte jeg bedre igen i fint tøj, for de var jo med ved de jævnlige mejeriudbetalingsfester, der blev holdt på skift mellem gårdene, så den brune kuvert med kontanter for leveret mælk kunne overrækkes behørigt. Men ellers var de jo også til dagligt ikklædt det rituelle tørklæde, det fine, der skulle holde på permanentkrøllerne, det grove, der skulle beskytte håret mod lugten fra koens flanker, når pattekopperne skulle sættes på koen for morgen- og aftenmalkning.

Ved festerne i forsamlingshuset skulle vi børn altid tvinges til at danse forskellige selskabs- eller folkedanse og jeg hadede en tid lang den nærkontakt til piger, der kom ud af det. Nå, det er gået over siden! Forsamlingshuset var også stedet for foredrag i Aftenhøjskolen, Jagtforeningen eller Ungdomsforeningen om vinteren. Jeg var ofte med og var man heldig, var der smal-film eller lysbilleder på programmet. Jeg elskede jagt-, rejse- og naturfilm, mens jeg hadede foredragsholdere som Jørgen Bukdahl, der talte længe og salvelsesfuldt om emner, jeg ikke forstod en rygende bukseknep af.

Grimstrup Krat havde også et forsamlingssted, først på den såkaldte festplads, der nu er helt forvitret, dernæst på sportspladsen, man fik tilladelse fra skovriderembedet til at anlægge i menighedsrådets og kirkens skovparcel, mod at man plantede et stykke af tilsvarende størrelse vest for præstegården, for Grimstrup Krat er underlagt fredsskovsforpligtelse som betyder at

her skal råde højstammet skov til evig tid. På denne dejlige sportsplads blev der holdt sportsturneringer med håndboldturneringer og ishuse. Der blev holdt spektakulære skovboller, som Robert og jeg, mens vi endnu var for små til at interessere os for på regulær vis, nød, fordi vi så kunne samle flasker i massevis med salg for øje morgenen efter. Det var for resten også på sådan en flaskesamletur, Robert, der på visse områder var mere fremmelig end jeg, præsenterede en sær, slasket ballonting, der lå henslængt i skovbunden, som en såkaldt *franskmand*. Lad mig blot indrømme det her mere end 50 år senere. Jeg kunne ikke se pointen! Jeg anede ikke, hvad han talte om eller hvad det var for en slimet ting!

Pigtråd i ålbæk og aladdins hule i Africano

Jeg er født midt i det 20. århundrede, i juni 1950. Det er et privilegium, især når man er opvokset på landet, for så fik man dette landskab og denne rytme med i bagagen, men også fordi man så blev *teenager* i 1963. Og 1963 var året, hvor The Beatles slog igennem, både på verdensplan og i min landsby i Vestjylland.

Lyden og smagen af noget nyt og helt forskelligt fra det hverdagskendte, noget der endnu ikke var formuleret, ramte os som elektriske stød i kroppen. Erfaringer fra store, fremmede steder, byer som Liverpool og London, slog ned i vores fantasi. De blev formidlet gennem ældre B&O-radioer i de sene timer. Radio Luxembourg strømmede over med følelser fra engelske storbyer i de små, klamme drengeværelser, som var beklædt med bløde masonitplader. Hvordan disse lyde fra Liverpool nu ellers forbandt os gutter, for eksempel Kurt og jeg, men også Henning og Carl Erik, véd jeg ikke sikkert. Måske var det noget med piger! Men Kors kroen eller Endrup Møllekro, som ellers var stederne for bal med bajere og Elite Kvartettens schlage-

re, fik konkurrence fra den ny musik, og blandt andet forsamlingshuset i Ålbæk specialiserede sig i pigtrådsboller. Der var gang i den, skulle jeg hilse og sige! Med forbløffende store bands som Lollipops, Defenders, Hitmakers, Red Squares, Hep Stars. Siden begyndte vi at gå udenom den lokale barber, så håret snart kravlede ned til kanten af ørerne og blev langt i nakken. Beklædningen forvandlede sig lige så hurtigt pengene tillod det. Beatlesjakker uden krave samt 'pigtrådsstøvler'!

De nye lyde satte sig som særlige steder og spor i kroppen, og der kom billeder på. Engelske beatblade med billeder, som kunne klæde vore vægge og præge drømme. Filmen »*A Hard Day's Night*« kom til Esbjerg. Og jeg turnerede aften efter aften til lærredet. Optagetheden af det nye fænomen blev en trussel for deltagelsen på det lokale fodboldhold i Endrup. Der var vi vist ellers Pelé, Puskas og Eusebio, som de store boldhelte hed dengang, men nye stjerner blev tændt i vore øjne, så vi svigtede efterhånden fodbolden, gymnastikken, ungdomsforeningen. De fremmede sange gjorde ikke bare min generation habil til engelsk. De bragte os steder hen, forbandt os med erfaringsverdener, som vi ganske vist aldrig *konkret* havde været i, men som vi nok havde set. Vi var uden at vide af det ved at lade os indrullere i en kulturrevolution. Vi lod os væve ind i mønstre, som var langt større og mere omfattende end det, vi kendte eller havde forudsætninger for at forstå med andet end følelserne, der til gengæld var spændte til et bristepunkt.

I den kulturkreds, min landbofamilie var del af, var den store by Esbjerg ikke stedet, man kom meget. Men pigtråden og beat'en foregik der, i beattemplet Africano. Der kom Peter Belli og Red Squares og piger, der lignede marcipan. Der måtte man være med og være ordentligt vasket og indsmurt i deodoranter, for på danse-

gulvet med svajende, højhælede støvler og lokkende feer måtte svedporerne under armene ikke springe med det stykke 'kulturgoods', man som bondebarn altid havde med sig, nemlig lugten af ensilage, gris og ko.

De beatleomaniske lyde og billeder trængte på magisk vis ind i porer og sprækker, ind i *mind and body* hjemme i Vestjylland. De fortolkede nogle sider af den kropslige uro, vi selvfølgelig ikke var hverken de første eller sidste i historien, der har følt. Men vi var åbenbart beredte til at lade os forskrive på stedet, eller *fra* stedet, til toner og rytmer, som var fremmede og forskellige fra det kendte. Og som derfor lokkede så stærkt.

Det forunderlige er, at vi var titusinder, der samtidigt blev draget af det fremmedes magi, alligevel var vi også hver for sig og alene. En rejse i tid og rum tog fart, der aldrig kan gøres om eller fortrydes. Lillebysamfundets steder og netværk var blevet for trangt og mistede sin betydning som udfoldelsesrum blandt andet for mig. Mediernes omfattende netværk bjergtog til gengæld. Dette begær efter nye tider og steder, de fascinerende muligheder kom til at præge min vej ud af den besværlige og kejtede provinsdrengekrop. Konkret var det rygproblemer, som fik mig til at følge en anden vej end landbokulturens dannelsesvej, men i et større perspektiv var det den ny tids muligheder, der bar mig og tusinder af andre ud af de hundredvis af Grimstrup'er, der ligger derude.

Det er underligt at en række valg, man tog undervejs, tog tusinder af andre unge også. Før man vidste af det, var man bybo med en bybos vaner. Det har ikke blot været en ydre geografisk bevægelse, men mere en psykologisk rejse. Og de landlige erfaringer, den høje himmel, den bløde mørkning, stedets lugte? De er aldrig helt forladte. De hviler indeni, dybt i mig et sted bor der stadig en dialekttalende bondedreng, som

genert vender tærne indad og krammer sine svedige hænder. Det var ham, det *er* ham, der skridtede af i sine nye gummistøvler af mærket Tretårn, og som forsøgte at holde trit med sin faders solide bondeskridt. Der ligger et bånd med en bred, drævende og cirkelende sprogtone derinde, der er helt forskellig fra den 'fine', akademiske artikulation, som det ydre menneske, der også er mig, betjener sig af.

Tilpasset?

I løbet af 1960'erne tilpassede den danske befolkning sig en ny situation, hvor erindringen om den påtvungne puritanisme skulle slettes af tavlen med varmt vand i hanerne i alle badeværelserne, charterrejser til sol- og cognackysterne, week-ends, biler, P-piller, TV og rockmusik. Med lønstigninger, svulmende skattetryk og inflation. Dyder som tilbageholdenhed og sagtomdighed blev nærmest grinagtige, og en række traditionsbærende livs- og kulturformer blev efterladt som noget tungt, klæbrigt stads. Det nye, hurtige samfundsmønster fik dermed også konsekvenser for det folkeligt-nationale livssyn, der netop var præget af landbrugets, håndværkerens og arbejderens kultur- og traditionssammenhæng.

Modtagelsen af Marshall-hjælpen, tilslutningen til NATO, siden EF, markerede nogle ændrede synsvinkler ud mod verden. På det indenrigspolitiske område blev den almindelige folkepension vedtaget, som brød med gamle principper. Ligeledes udbyggedes et moderne uddannelsessystem i 1960'erne. Og en kommunalreform, der trådte i kraft april 1970, ændrede de lokale styreformers.

1960'erne blev hus- og haveårtiet i Danmark. Som en ikke uvæsentlig del af velstandsboommet opførtes mængder af enfamiliehuse. Nye satellitbyer indtog deres baner i ringene om de gamle bykloder, og rækker af bynære landkom-

muner gennemgik en forvandling fra landsogn til forstad. Vi blev pendlere mellem fritidsliv og arbejde, mellem indkøbssted og sovested, lidt mindre stedbundne.

Grimstrup er ikke længere en lille, landlig båndby langs hovedvejen mellem Kolding og Esbjerg. Grimstrup er en attraktiv forstadsbeboelse til Esbjerg, hvilket de mange store villaer i området mellem den gamle by og det smukke skovbryn til Grimstrup Krat vidner om. Grimstrup er populær, bynær, tæt på motorvejen, som nu skærer sig gennem landskabet sydvest for *æ vesteræng*. Men Grimstrup er ikke længere en serviceby for de lokale, om end en enkelt dagligvarebutik dog trives og endda har et godt udvalg af daglige fornødenheder. Grimstrup er stort set en ren beboelsesby, der skal hævde sig på sin beliggenhed og sin lokalhistorie, for tilflyttere elsker at kende til historierne om kempediget, baunehøjen, adelgrøften, til kirkens historie samt til historien om gårdene og livet på gårdene dengang, der var bønder til. Og det var der faktisk lige for lidt siden!

Et sæt af kultur- og værdisyn blev slidt op. Nye sædvaner blev dominerende, som byggede på øget social mobilitet, udearbejdende familieliv, pengestrømme, industrielle løsninger, institutionalisering, professionalisering af en række pleje- og omsorgsfunktioner. Et nyt livsmønster, der bygger på forbrug, havde besejret det gamle nøjsomheds- og selvstændighedssamfund.

Tilbage i bunden af plovfuren ligger Grimstrup som erindring og som figur i min bevidsthed. Er sådan en provinserindring godt eller skidt? Eller er den med til at gøre indstillingen til tilværelsen hypermoderne? Svaret suser sagte i egekrattets smukke skovbryn bag det hus, som har erstattet det, min farbror Carl boede i. Grimstrup – *you are always on my mind*.

Johs. Nørregaard Frandsen, Lindealle 17, 5230 Odense M, født 1950 i Grimstrup sogn. Magister i Nordisk sprog og litteratur. Instituttleder ved Institut for Litteratur, Kultur og Medier, Syddansk Universitet. Har skrevet artikler og afhandlinger i tidsskrifter, årbøger m.v. Har udgivet eller været medudgiver af en række bøger, blandt andet: Den centrale periferi (1994), Præsentationen: Dänische Gegenwartsautoren (1995), Jyllandia Daisyland. Havet Landet Byen (2001), Tarup-Paarup: Analyse af en forstad (2002), Danske digtere i det 20. århundrede, I-III (2000-02), Dansk landbrug set fra luften (2004), Religion i sproget (2005), Tre jyske tenorer. Jeppe Aakjærs, Johannes V. Jensens og Thøger Larsens lyrik (2008), Landmåleren. En bog om Knud Sørensen (2008). I 2008 udkommer Som dybest brønd: Jeppe Aakjærs lyrik. Foredragsholder. Klummeskribent i Kristeligt Dagblad.

Johs. Godsk Hansen

1921 – 2007

»Den gamle købmand er død« var overskriften på mindeartiklen i Jydske Vestkysten om Johs. Godsk Hansen d. 5. 12. 2007. Johs. Godsk Hansen var den gamle købmand og den sidste af de gamle købmænd i stationsbyen Brørup. Han havde sammen med sin hustru Betty overtaget købmændsbutikken midt under Besættelsen i 1944 og lukket den i 1995. Gennem de 51 år blev han vidne til en af de store omvæltninger i det danske samfund. Det gamle samfund, der bestod af mange små enheder – byer, mejerier, butikker o. s. v. – blev til et samfund med store enheder og dermed også en voksende afstand mellem menneskene i samfundet. Den lille købmand på hjørnet var jo mere end et indkøbssted,

det havde vigtige sociale funktioner i det lille lokalsamfund, som kundekredsen kom fra. I dag er den tætte forbindelse mellem handlende og kunde næsten helt væk.

Johs. Godsk Hansen oplevede den udvikling og beklagede den – både som købmand og som menneske. Hans butik i Søndergade i Brørup havde i alle årene formået at fungere både som et indkøbssted og som et samlingssted med en vigtig social funktion i nærområdet. Når han og jeg igennem 11 år, kørte sammen til bestyrelsesmøderne i Historisk Samfund, frem til han i 1996 gik ud af bestyrelsen, var det et emne, vi ofte talte om.

Hans interesse for historien havde dog ikke blot rod i denne »Ak, hvor forandret« holdning til tidernes stadige omskiftelse, men havde lige så meget sin rod i hans sønderjyske baggrund.

Han var født i Bevtoft i året efter Genforeningen – i et hjem, hvor der var en nær kontakt mellem generationerne. Han sagde selv, at den nære kontakt med bedsteforældrene og deres fortællinger om fortiden, var med til at give ham interesse for historie.

Han var købmand af den gamle slags, men han var også et meget aktivt foreningsmenneske af den gamle slags.

Han brugte meget af sin fritid på at arbejde i frivillige organisationer inden for især de humanitære og kulturhistoriske områder. Han var bl. a. i mange år meget aktiv inden for Røde Kors og fik organisationens fortjensttegn. På det historiske felt var det lokalhistorien, der optog ham. Han var med til at oprette Lokalhistorisk Arkiv i Brørup i 1971 og var arkivets formand i

mange år, ligeledes var han med til at oprette Holsted-Brørup-Vejen Egnens Museumsforening i 1979 og var dens formand i en årrække. Han sad i bestyrelsen for Historisk Samfund for Ribe amt fra 1978 – 1996. I Historisk Samfund var han med til at arrangere udflugter og møder. Han var – som hele hans virke inden for det historiske arbejde vidner om – optaget af, hvordan man bedst muligt formidler den lokale

historie til den bredest mulige gruppe mennesker. Han skrev ikke selv historiske artikler, men indskrev sig i det lokalhistoriske arbejde i kraft af sin vilje til at gå ind i det nødvendige forningsarbejde, uden hvilken det er svært at skabe et godt og nødvendigt fundament for det folkelige historiske arbejde.

Hans Jørgen L. Larsen

Bestyrelsens beretning

Så er der gået et år igen og i lighed med sidste år på generalforsamlingen begynder vi med at omtale et dødsfald.

Den gamle købmand er død. Sådan stod der i JyskeVestkysten den 5 december 2007. Alle der boede i Brørup og omegn og alle medlemmer af Historisk Samfund kunne ikke være i tvivl om at den gamle købmand var Johannes Godsk Hansen fra Brørup.

Johannes var et mangeårigt medlem af Historisk Samfund. Han blev medlem i 1963 sammen med sin for et par år siden afdøde hustru Betty, hvorefter han fortsatte sit medlemskab alene til sin død.

Johannes Godsk Hansen blev valgt ind i bestyrelsen for Historisk Samfund i 1978, en post han bestred til i begyndelsen af 1990'erne hvor han i stedet blev vores revisor.

I årene i bestyrelsen var han medlem af arrangementsudvalget og det blev til mange udflugter, han sammen med andre fra bestyrelsen, blev leder af. Han var god til at finde på særligt udvalgte udflugtsmål.

I det hele taget var Johannes Godsk Hansen en ivrig deltager i alt hvad Samfundet foretog sig, og rigtig mange vil huske hans utrættelige arbejde med at fordele årbøger, en indsats der sparede Samfundet for mange portoudgifter, og som var til Johannes store glæde, han elskede at komme rundt til folk og få en god snak om både dette og hint. Som revisor vil han blive husket som meget samvittighedsfuld. Hvert lille stykke papir blev nøje gennemgået.

Jeg vil gerne bede forsamlingen rejse sig og sammen med mig udtale et Ære være Johannes Godsk's minde.

Formand for folkeuniversitetet i Esbjerg, Bent Iversen, og professor Martin Reinheimer fra Syddansk Universitet. Foto: Olga Pedersen.

2007 har været et travlt og godt år for Historisk Samfund. Efter generalforsamlingen konstituerede vi os med mig som formand og redaktør af årbogen, som redaktionsmedlemmer Søren Mulvad og Uwe Dall. Søren Mulvad blev fortsat næstformand og Edel Overgaard kasserer. Sekretær blev Søren Frederiksen der sammen med Mette Guldborg og Mogens Hansen påtog sig opgaven med at tilrettelægge samfundets arrangementer.

Det blev en krævende opgave, men de levede fuldstændig op til bestyrelsens forventninger til dem.

Vi fik et rigtigt godt program udsendt fra dem.

Allerede søndag den 10. juni var der en velbesøgt udflugt til Mandø. Vejret var i top, hvilket vel ikke kan siges at være en selvfølge i den våde sommer 2007. Vi blev guidet af Hartvig Bundesen, Vork Bakker, han tilhører en gammel mandøslægt og derfor kunne fortælle spændende og engageret om de gamle sømandsslægter og deres liv. Vi så også Manø kirke og kirkegård, en spændende og god tur.

Næste gang vi mødtes var den 18. august hvor årbogen 2007 blev præsenteret ved et arrangement på Varde Museum. Museumsinspektør Ole Faber havde læst bogen forud og kommenterede den. Varde Museum var vært ved kaffen og bestyrelsen havde medbragt brød.

Ole Faber uddelte ros og ris, mest det første og det kan nok siges at dette er blevet fulgt op siden, idet vi fra flere sider har fået tilbagemeldinger om at årbogen som sædvanlig var læseværdig.

Vi glæder os hvert år til denne udgivelsesdag og håber oprigtigt at vi kan blive ved med at bringe gode artikler fra det gamle Ribe Amt. Og jeg vil her benytte lejligheden til at opfordre til, at man skriver eller henviser til folk, der evt. har spændende emner i ærmet at skrive om.

Søndag den 2. september var det historisk

søndag. Denne gang besøgte vi Karlsgårdeværket og Nørholm Gods. Her deltog rigtig mange, og en spændende eftermiddag blev det. Først fortalte fhv. museumsleder Søren Manø fra Ølgod om Karlsgårdeværket, der er Danmarks næststørste vanddrevne elektricitetsværk. Det stammer fra 1921, men blev kraftigt udbygget under Anden Verdenskrig. Det drives af vand fra Varde Å og Holme Å.

Fra Karslgårde kørte vi til Nørholm gods hvor godsejer Karl Kristian Nielsen fortalte og viste rundt på det gamle gods, der kan spores tilbage til Margrethe den 1.s tid. Hovedbygningen er ret enestående efter vestjyske forhold, og er opført af etatsråd Teilmann 1776-1780. Den medbragte kaffe blev indtaget her.

Som et ekstra indslag arrangeredes endvidere en aften i Ribe, hvor sidste års modtager af H. K. Kristensen prisen Torkil Funder, viste rundt på Katedralskolen. Han var en meget engageret fortæller og afslutningsvis var vi alle klar over, at han kunne have fortalt den hele nat, så her er i al fald stof til nok en aften – mindst.

Et andet ekstraarrangement i året løb er, at vi sammen med folkeuniversitetet i Esbjerg Kommune er medindbydere på en foredragsrække om Vestjyder. Spørgsmålet vi stillede til foredragsholderne er: Er der et særligt vestjysk udviklingsforløb – eller er det en myte?

Foreløbig har Ellen Damgaard fra Lemvig Museum og Søren Toftgaard fra Herning Museum prøvet at besvare spørgsmålet.

Allerede tirsdag den 8. april vil vi så høre Mette Slyngborg fra Esbjerg Museum og tirsdag den 29. april Peter Dragsbo fra Museet på Sønderborg Slot.

Svaret er ikke givet endnu, men jeg er dog sikker på, at vi vestjyder er noget særligt.

Foredragsrækken der foregår på Syddansk Universitetscenter, Niels Bohrsvej 9 i Esbjerg, er tænkt at fortsætte til efteråret.

Lørdag den 3. november var der atter arrangeret en eftermiddagstur, denne gang til Vorbasse museum.

Vi blev her af museumschef John Rendboe vist rundt på udstillingen »Vorbasse – en arkæologisk perle«.

Udstillingen var bygget op omkring udgravninger i Vorbasse og omegn, hvor arkæologiske undersøgelser som det eneste sted i Danmark har vist en landsby, Vorbasse, begyndte som for mere end 2000 år siden, og som derefter gennem de næste 1200 år flyttede hele ni gange. For ca. 900 år siden flyttedes det til sin nuværende placering. Udstillingen har sat Vorbasse på verdenskortet.

Vi nød kaffen og brødet stående, der var lidt trangt med pladsen her, men det gjorde ikke oplevelsen og glæden ved samværet mindre.

Og så har vi taget hul på 2008. Det skete ved et arrangement den 26. februar i Janderup.

Her havde udvalget allieret sig med historikeren Agnete B. Larsen fra Århus der fortalte os om levevilkår for mødre og uægte børn i to danske sogne 1830-1880.

Agnete B. Larsen tog udgangspunkt i sin phd. afhandling, der omhandlede to sogne, et i Nordjylland og så Janderup.

Det viste sig, at der ikke i de forløbne 50 år var født ret mange børn uden for ægteskab i Janderup, mens det nordjyske sogn nærmest vrimlede med dem. Hun fortalte om børnene og deres mødres liv og skæbner. Et meget velbesøgt og spændende foredrag der var arrangeret i samarbejde med Varde Folkeuniversitet og Janderup Sogneforening og Lokalarkiv.

Det var lidt om de arrangementer udvalget fik stablet på benene i det forløbne år. Vi er selv lidt stolte af det, idet vi synes det har været spændende og varieret. Det har vist os, at der stadig er stor interesse omkring vore arrangementer der bakkes op af et veloplagt publikum. Denne

opbakning fra medlemmernes side er af uvurderlig værdi.

Medlemsskaren er det primære og vigtigste for Samfundets arbejde, og vi håber at vi fremover kan leve op til forventningerne.

2007 bragte ikke de store udgivelser fra Historisk Samfund. Året før udgav vi Uwe Dalls bog »Skoleliv i Vestjylland« og »Våben og gyldne kæder« som var en markering af kommunesammenlægningerne, så i det forgange år har vi ligesom pustet lidt ud hvad udgivelser angår. Men tro ikke vi ikke kommer igen. Vi har flere ting på beddingen.

I årets løb har vi modtaget en stor boggave fra afdøde Johannes Godsk Hansens arvinger. Det omfatter en stor samling af Fra Ribe Amt, både gamle og lidt nyere. Disse håber vi selvfølgelig at få solgt. Der var ligeledes en stor samling af Sønderjyske årbøger, som vi ligeledes har til salg. Ved henvendelse til vores kasserer kan må få oplyst, hvad der findes og hvad det koster.

Fremtiden for Historisk Samfund synes vi ser god ud. Godt nok er vi en smule betænkelige ved vore tilskud fremover og har derfor været tilbageholdende med investeringer i årets løb. Vi har tidligere – i al fald siden 1930 -40erne – modtaget støtte fra samtlige kommuner i amtet. Disse er jo nu som bekendt blevet reduceret til fem, og kun to af dem – nemlig Vejen og Fanø – har bevilliget os det samme beløb som tidligere, hvilket vi er meget taknemlige for. En enkelt kommune, Billund, har helt slettet os af deres liste, mens de andre to Esbjerg og Varde har skåret meget i støtten. Vi er dog forhåbningsfulde og tror på vores fortsatte eksistens.

Til slut vil jeg på bestyrelsens vegne takke vores samarbejdspartnere, Folkeuniversiteterne, Ribe Amts lokalarkiver, Historisk Samling fra besættelsestiden i Esbjerg. Tak til kommuner og tak til Lida og Oskar Nielsens fond i Esbjerg for tilskud.

Man hyggede sig meget på Vejen Kunstmuseum ved generalforsamlingen. Foto: Olga Pedersen.

En meget stor personlig tak vil jeg gerne rette til bestyrelsesmedlemmerne, der har vist mig stor overbærenhed og forståelse i arbejdet som formand.

Generalforsamling på Vejen Kunstmuseum tirsdag den 1. april 2008

Der var mødt 40 deltagere til generalforsamlingen, der valgte 2. viceborgmester, formand for kultur og fritid i Vejen Kommune, Tage Sørensen, Rødding som ordstyrer.

Både formandsberetning og regnskab godkendtes uden kommentarer.

Nyvalgt til bestyrelsen blev Peder Thygesen Nielsen, Blåvand og Henrik Præstholm, Ribe, og som nye revisorer valgtes Edel Overgaard, Brørup og Frede Møller Kristensen, Ølgod.

Under evt. opfordrede fhv. museumsleder Søren Manøe, Ølgod bestyrelsen til, i lyset af at de kommunale tilskud er blevet reducerede, at hæve kontingentet.

Formanden takkede Tage Sørensen for at have været ordstyrer og de afgåede bestyrelsesmedlemmer Edel Overgaard og Uwe Dall, samt de to afgåede revisorer Søren Manøe og Ejvind Busk Jensen, for deres store indsats for Historisk Samfund.

Nye medlemmer 2007

Anders Jul Kristensen, Bække
Lis Øllgård, Frederiksberg
Karen M. Nielsen, Varde
Troels List, Esbjerg
Britta Balle Clausen, Glejbjerg
Harry Hansen, Ansager
Bent Hermansen, Fanø
Ole Will, Oksbøl
Poul Bennedsen, Agerbæk
Lene Kristensen, Næsbjerg
Bente Aalund Balle, Holsted
Laila Skousen, Tarm
Axel Okholm, Vorbasse
Ingrid Madsen, Esbjerg
Flemming Maiborg, Odense
Ole Lauridsen, Esbjerg
Alice Østergaard, Vorbasse
Kirsten og Jens Åge Thomasen, Vorbasse
Kirstine og Åge Andersen, Agerbæk
Inger og Ole W. Lauritsen, Tjæreborg

Maria Ottosen, Esbjerg
Flemming Årestrup, Greve
Michael Cain, Esbjerg
Christel Volquartzen, Nørre Nebel
Hanne og Kjeld Jespersen, Esbjerg
Christina Balslev Jespersen, Esbjerg
Henning Jessen, Agerbæk
Knud Erik Bjerrum, Lintrup
Kirsten Lehnemann, Silkeborg
Kurt Juul, Ribe
Claus Toftegaard, Haderslev
Hans Daugaard, Ribe

Historisk Samfunds regnskab 2007

Indtægter		Udgifter	
Kontingent		Løn	12800,00
Tilskud:	97430,00	Kontorudgifter	17267,48
Esbjerg Kommune	3200,00	Møder/udflugter	2962,05
Varde Kommune	2000,00	Bestyrelsen	13316,20
Vejen Kommune	2000,00	Årbogen 2007 incl. Porto	72853,55
Fanø Kommune	500,00	Porto	7738,75
»Ribe Amt«	21134,00	H. K. Kristensen prisen	2500,00
L. og O. Niensens Fond.	2000,00	Våben og Gyldne Kæder	43561,90
Tilskud i alt	30834,00	Julegave annonce	8743,75
Nettorenter/afkast:		Moms på Årbog til medlemmer	7494,27
Aktieudbytte	4664,75	Moms på Våben og Gyldne Kæder til medlemmer	6015,20
Investeringsafkast	1264,49	Foreningsudgifter i alt	195253,15
Fusionsafregning	87,44		
Gebyrer	-355,39	Årets resultat	-8958,58
Nettoindtægter bogsalg	23769,28		
Tilskud Våben og Gyldne Kæder	25600,00	Balance	Indtægter Udgifter
Tilskud til Slaugs Herred udg.	3000,00		186294,57 186294,57
Foreningsindtægter i alt	186294,57		

Efter generalforsamlingen fortalte museumsleder Teresa Nielsen, Vejen Kunstmuseum, i et lysbilledforedrag os om billedhuggeren Niels Hansen Jacobsen, der blandt meget andet er kunstneren bag springvandsfiguren »Trolde der lugter kristen blod« og de øvrige særprægede skulpturer, der er placerede foran Kunstmuseet.

Et meget spændende og engageret foredrag der afsluttedes med at deltagerne med lommelygter i hånden gik op på Vejen Kirkegård for at se og høre om nogle af de utallige gravsten, der ligeledes er udført af Niels Hansen Jacobsen.

Det var en helt speciel oplevelse og en generalforsamling der vil blive husket længe.

Bibliografi 2007

Fra Ribe Amt bringer hvert år en liste over bøger og tidsskrifter vedrørende det gamle Ribe Amts historie. Oversigten er udarbejdet efter oplysninger fra biblioteker, museer, arkiver og enkelte private, der velvilligt har stillet deres udgivelser til rådighed for redaktionen. Her vil man fortsat være meget taknemlig for oplysninger, der kan føre til, at listen bliver så fuldkommen som mulig. Når der i listen henvises til Egnsbogen 2006, er det Grindsted-Billund egnen, der henvises til. Lokalårbogen omhandler den gamle Bramming Kommune og RA 2006 er Historisk Samfund for Ribe Amts årbog 2006.

Årbøger og skrifter

Brørup og Omegn. Historisk Arkiv i Brørup. Brørup 2007.
 By, marsk og geest. Kulturhistorisk årbog for Ribe-egnen. Ribe 2007.
 Egnsbogen 2007. Grindsted 2007.
 Fra Ribe Amt. Historisk Samfund for Ribe Amt. Årbog 2007. Esbjerg 2007.
 Lokalhistoriske Meddelelser. Varde Lokalhistoriske Arkiv 2007.
 Mark og Montre. Årbog for Ribe Amts museer 2007. Haderslev 2007.
 Ravn, Gert. Vardesyssel årbog 2007. Oksbøl Lokalhistoriske Værksted 2007.
 Ribe Katedralskole 2007. Ribe 2007.
 Ribe Stiftsbog 2007. Ribe 2007.
 Vestjyske Fortællere. Varde 2007.
 Ølgod Museum 2006.

Videoeer og Cd-rom, hjemmesider

Bak, Olaf. <http://olafbak.blogspot.com/> Bramming 2007.
 Den sydvestjyske Venstrepresses A/S. 90 år 1917-2007. CD-Rom Esbjerg 2007.
 Thomsen, Lars Ulrik. Folkets træ – kampens træ: DKP i Esbjerg 1923-1948. Esbjerg 2007. 1 Cd-Rom.

Andelsmejerier

Junk, Niels Erik og Stig Hegn: »Mælketuren i Vong« i Lokalårbogen 2007 s. 91-96.

Klitmøller, Linda og Povl-Otto Nissen: »Rent lys i mejerierne« i Mark og Montre 2007 s.65-84.

Timmermann, Kurt. En arbejder i Bramming under besættelsen. Bramming 2005.

West, Charlotte: »Hjedding Andelsmejeri – 125 år og nationalt industriminde« i Ølgod Museum 2006 s. 30-32.

Anden Verdenskrig

Gorridsen, Verner: »Besættelsen oplevet fra Sømandshjemmet Ny Havn« i Fra Ribe Amt 2007 s.47-62.

Lauridsen, John T.: »Monsun og Taifun – tysk strejkekæmpelse i Danmark belyst ved undtagelsestilstanden i Esbjerg 16.-19. november 1944« i Magasin fra Det kongelige Bibliotek 2007 s. 11-25.

Lund, Ove. Bomber over Esbjerg under Anden Verdenskrig 1939-1945. Esbjerg 2007.

Pedersen, Olga: »Aastrup Sogn i besættelsesårene 1940-1945« i Fra Ribe Amt 2007 s.81-96.

Arkæologi

Feveile, Claus. Ribe Studier: det ældste Ribe. Århus 2006.

Pedersen, Christian-Peter: »Brolagte staldgulve – en vestjysk specialitet fra ældre jernalder« i Mark og Montre 2007 s.50-57.

Søvsø, Morten: »Arkæologiske undersøgelser i Ribes Dagmarsgade – topografi og bebyggelsesstruktur i de ånære områder« i By, marsk og geest 2007 s. 17-47.

Vælds, Søren: »Jern i Vestjylland« i Mark og Montre 2007 s.58-64.

Aviser

Bak, Olaf: »Bramming Lydavis – kom og gik« i Lokalårbogen 2007 s 30-32.

Egnsbeskrivelser

Gammeltoft, Peder: »Ribe Stift år 1752 – uddrag fra en tidlig dansk geografibog« i Fra Ribe Amt 2007 s. 17-28.

Thygesen, Sven Erneberg: »En gammel bog. Historiske oplysninger om Slaugs Herred« i Fra Ribe Amt 2007 s. 43-46.

Jensen, Ingrid: »Rebelsig – engang et varieret landsbysamfund« i Lokalårbogen 2007 s. 86-90.

Engvanding

Villumsen, Holger: »Enge og engvanding ved Grindsted-Varde Å-system« i Mark og Montre 2007 s. 85-112.

Erindringer

Fenger, N. Palmer: »Fra Svenskekrigens tid« i Lokalårbogen 2007 s. 120-123.

Madsen, Ernst: »Mennesker og steder på min skolevej« i Egnsbogen 2007 s. 24-31.

Riis, Jacob A. »Den gamle By« Barndomserindringer om byen Ribe af dansk-amerikaneren Jacob A. Riis. Oversat af Søren Mulvad. Ribe 2007.

Sommerlund, Hans: »Livet på landet før og nu – Sommerlunds erindringer« i Lokalårbogen 2007 s. 76-85.

Elektricitet

Brockhoff, Lars Hyldahl. Elektriciteternes Esbjerg. 100 år med Dansk El-forbund i Esbjerg. Esbjerg 2007.

Nielsen, Tage: »Brammings ældste El-forretning – El-huset« i Lokalårbogen 2007 s 18-25.

Fiskeri

Rasmussen, Alan Hjort. En udmærket bekvem fiskeplads. Årstidsfiskeriet fra Nymindegab og Holmslands Klit i 1800-årene. Varde 2007.

Flygtninge

Jensen, John V.: »Barn og fjende – et kritisk blik på en kritisk afhandling om de tyske flygtninge i Danmark 1945-49« i Mark og Montre 2007 s.123-133.

Lindhardt, Charlotte: »De tyske flygtninge 1945-1949 – en arkivalisk undersøgelse« i Mark og Montre 2007 s.134-141.

Frysehuse

Jensen Ingrid: »Fælles frysebokse« i Lokalårbogen 2007 s11-17.

Formidling

Feveile, Lene Lund: »Kristine og Rolf, to børn fra middelalderen – 5 års erfaring med et formidlingsprojekt for børn og voksne« i By, marsk og geest 2007 s. 49-55.

Gårdhistorie

Holm, Johannes. Vejrup – om gårdene i det gamle Vejrup Sogn. Vejrup 2007.

Schacke, Adam Tybjerg. Gods, gårde og kulturlandskab – Besiddelsesforhold og godsstruktur i den sydlige del af Nørrejylland 1570-1788. Landbohistorisk Selskab 2007.

Hellige kilder

Jensen, John V.: »Hellige Kilder – Kilder til undren i Fra Ribe Amt 2007 s. 3-16.

Industri

Brockdorff, Lars Hyldahl. Esbjergs industri – set indefra. Esbjerg 2007.

Inventar

Hansen Mogens: »Fortuna- lykkens gudinde som kakkeldovn« i Fra Ribe Amt 2007 s. 29-34.

Jubilæer

Andersen, H.C.: »Lokalårbogen i 25 år« i Lokalårbogen 2007 s. 144-146.

Bjerg, Peter Løgstrup: »Om hundred år er alting glemt. Oprettelsen Varde Bymarkssygekasse 1907.« i Lokalhistoriske meddelelser. Varde lokalhistoriske arkiv 2007.

Brockhoff, Lars Hyldahl. Elektriciteternes Esbjerg. 100 år med Dansk El-forbund i Esbjerg. Esbjerg 2007.

Den sydvestjyske Venstrepresses A/S. 90 år 1917-2007. Video. Esbjerg 2007.

Fuglsang, Hans Christian, m.fl. Bakkevejens skole i 100 år. Bramming 2006.

Hahn-Pedersen, Morten og Mette Guldberg. Sikkerhed til søs. ESVAGT gennem 25 år. Esbjerg 2006.

Hegn, Stig: »Lindegade i 100 år« i Lokalårbogen 2007 s. 141-143.

Jarl, Anette Bruun: »Man kan godt leve uden at klappe. Musikskolen i Grindsted30 år.« i Egnsbogen 2007 s. 4-8.

Rasmussen, Jørgen Dieckmann. Det er godt at bo godt. Boligforeningen '32 i 75 år. Esbjerg 2007

Ribelund i 100 år. Jubilæumsskrift 2007.

Thura, Christian de: »Varde Bio – 100 år« i Lokalhistoriske meddelelser, Varde lokalhistoriske arkiv.2007.

Varde Lokalhistoriske Arkiv. Billeder fra Varde Lokalhistoriske arkivs magasiner dokumenterer Varde Bys historie i 1950'erne. Varde 2007.

Lystanlæg

Bak, Olaf: »Træer og læ i 100 år ... og langt, langt borte anede man en park« i Lokalårbogen 2007 s 33-39

Kirke- og klosterhistorie

Bargisen, Møller: »Jernkors som gravminder på Ølgod Kirkegård« i Ølgod Museum 2006 s. 14-25.

Bramming, Torben: »Jacob A. Riis' gamle Ribe. Billeder og forkyndelse« i Ribe Stiftsbog 2007 s. 117-126.

Christensen, Kirsten Elisabeth: »Carl-Henning Pedersens udsmykning af Ribe Domkirkes kor« i Ribe Stiftsbog 2007 s. 106-116.

Dalgaard, Jeanne: »Du må ikke lave dig noget gudebillede« i Ribe Stiftsbog 2007 s. 45-55.

Eskildsen, Karsten: »Hvem ringer klokkerne for?« i Ribe Katedralskole 2007 s. 15-22. [Om Ribe Domkirkes klokker]
Frederiksen, Hans Jørgen: »Portalens budskab« i Ribe Stiftsbog 2007 s. 99-105.

Græsholt, Georg: »Hvad er det for billeder, vi gør os, af Gud og de andre?« i Ribe Stiftsbog 2007 s. 56-68.

Hallbäck, Geert: »Esbjergvangeliet« i Ribe Stiftsbog 2007 s. 8-17.

Hvid Olsen, Eigil: »Fra traditionel Jesus til Splatter-Kristus« i Ribe Stiftsbog 2007 s. 69-81.

Hvid-Olsen, Mette: »Jammeregøjen og en rød reje« i Ribe Stiftsbog 2007 s.24-33.

Krørup, Jens Kristian. Den danske klosterrute. Gennem Sønderjylland til Ribe. Forlaget Unitas 2006.

Madsen, Peter og Eigil Hvid-Olsen: »Jesus, Job og Signe« i Ribe Stiftsbog 2007 s. 34-44.

Nørager-Nielsen: »Alterbilledet i Ansager Kirke« i Ølgod Museum 2006 s. 26-29.

Nysten, Jens: »Kristne temaer i nyere danske film« i Ribe Stiftsbog 2007 s. 82-92.

Sønderby, Kirsten: »Billedprædikener« i Ribe Stiftsbog 2007 s.18-24.

Kirkegårde

Mulvad, Søren. Kirkegårdens Krønike. Liljebjerget Ribe 2007.

Kroer og Hoteller

Hoffmann, Birthe: »Hotel Kikkenborg – noget forsvandt« i Lokalårbogen 2007 s 40-45.

Lokalhistorie

Furdal, Kim: Dansk lokalhistorie nord og syd for Kongeåen. I Sønderjysk Månedsskrift nr. 7 2007. Haderslev 2007.

Museer

Guldborg, Mette: »Amter forgår, men samfund består« i Mark og Montre 2007 s. 5-7.

Hansen, Mogens: »Fremtidsvisioner for Bramming Egnsmuseum« i Lokalårbogen 2007 s. 152-154.

Jensen, Peter Munch: »Allegoriske og mytologiske motiver på herregården Sønderkov« i Mark og Montre 2007 s.20-37.

Nielsen, Teresa med bidrag fra Linda Klitmøller og Steffen Søndergaard: »Vejen Kunstmuseums arkitekt Niels Ebbesen Grue« i Mark og Montre 2007 s.38-49.

Ploug, Marianne: »Nymindegab museum – et nyt kulturhistorisk museum« i Mark og Montre 2007 s.8-19.

Søvsø, Mette Højmark: »Fra magasinets gemmer« i By, marsk og geest 2007 s. 56-62.

Musik

Jarl, Anette Bruun: »Man kan godt leve uden at klappe. Musikskolen i Grindsted30 år.« i Egnsbogen 2007 s. 4-8.

Natur

Jespersen, Christina Balslev: »Ribe og Storken 1899-2005« i Fra Ribe Amt 2007 s.63-80.

Kulturarvstyrelsen. Vadehavet. Kulturatlas. Kulturarvstyrelsen i samarbejde med Skov- og Naturstyrelsen og Miljøcenter Ribe. 2007.

Personalhistorie

Haahr, Poul: »Bertel Nielsen – Bramming Efterskole« i Lokalårbogen 2007 s. 54-61.

Jensen, Knud: »Jeg hedder Frede, fordi.....« i Lokalårbogen 2007 s. 46-53.

Juhl, Magne: »Om læge Palmer N. Fenger i Bramming og Askov, Minnesota, eller, Hvad en suppeterrin i Askov, Minnesota fortæller« i Lokalårbogen 2007 s. 113-119.

Knudsen, Irving Rask: »Vilfred Martinussen – hans familie og lidt neurologi« i Lokalårbogen 2007 s. 69-70.

Lund, Magne og Stig Hegn: »Jep fra Sejstrup omkom ved Væderdrub på Røsnæs 1808« i Lokalårbogen 2007 s. 104-108.

Nielsen, Ole Nørskov: »Fra bondedreng til Ridder af Dannebrog« i Lokalhistoriske meddelelser, Varde lokalhistoriske arkiv 2007. [omhandler fhv. borgmester (1966-89) Christen Nielsen, Varde]

Schmidt, Kristoffer og Stig Hegn: »Jeps slægt« i Lokalårbogen 2007 s. 109-112.

Vejrup, Kristian: »Vilfred Martinussen – en dreng fra Dalshøj« i Lokalårbogen 2007 s. 62-68.

Skibe og Søfart

Andersen, Andy. En krigssejler fra Hjerting. Fiskeri- og søfartsmuseet, Esbjerg 2007.

Hahn-Pedersen, Morten og Mette Guldborg. Sikkerhed til søs. ESVACT gennem 25 år. Esbjerg 2006.

Rasmussen, Alan Hjort. En udmærket bekvem fiskeplads. Årstuds fiskeriet fra Nymindegab og Holmslands Klit i 1800-årene. Varde 2007.

Skolehistorie

Fuglsang, Hans Christian, m.fl. Bakkevejens skole i 100 år. Bramming 2006.

Haahr, Poul: Bertel Nielsen – Bramming Efterskole« i Lokalårbogen 2007 s.54-61.

Nielsen, Niels Jørgen. Vi hilser vor skole med hundrede smil. Lykkesgårdskolen i Varde 2007.

Olesen, Jacob Kieffer og Ejnar Vilstrup: »Skolen, Museet og samlingerne« i Ribe Katedralskole 2007 s. 57-58.

Watts, Jeremy: »I landet, på landet. Et causeri over at komme til Danmark sidst i 1960'erne – og livet på landet i 1970'erne og frem, set gennem en udenforståendes mere eller mindre fokuserende øjne« i Egnsbogen 2007 s.32-40. [Grindsted Gymnasium]

Vestergaard, Kirsten. Skolen i Næsbjerg. Næsbjerg Sognearkiv 2007.

Slakteri

Habekost, Erling: »et stærkt og sejt træk gennem mange års tjeneste på Midtjylland« i Egnsbogen 2007 s. 50-54. [Grindsted Andelssvineslagteriet Midtjylland].

Larsen, Marie: »Hjemmeslagtning på Gammelbro i Lørup« i Lokalårbogen 2007 s. 97-103.

Slægtshistorie

Dall, Uwe: »Stat Wandringsmand og Læs« – slægterne i et ripensisk hus og deres gravminder 1591-2003« i By, marsk og geest 2007 s. 63- 79.

Mandø, Anne Christine og Søren Manøe. Om vor Fanø slægt. Forfædre og efterkommere til Laurids Nielsen Hansen og Mette Jensine Jensen. Varde 2007.

Snedkeri

Nielsen, Tage: »Patino a/s interiørsnedkeri. Ved Anne-Mette Kristiansen og Allan Sejerup Kristiansen« i Lokalårbogen 2007 s 26-29.

Stationsbyer

Rendbøe, John: »Grindsted – den ideale stationsby? « i Mark og Montre 2007 s.113-122.

Sygeplejevæsen

Aja Høy-Nielsen: »Uden løn og på prøve et år – om Ribe Amts første hjemmesygeplejerske og sygeplejeforening« i Fra Ribe Amt 2007 s. 35-42.

Sport

Haahr, Poul: »Håndbold i Hunderup i 50'erne« i Lokalårbogen 2007 s. 71-75.

Turisme

Esbjerg – byen ved havet. Esbjerg 2006.

Eskildsen, Karsten. Ribe –byens oplevelser. Ribe 2007.

Ulykker

Knudsen, Kai: »Frygtelig ulykke ved Mølby femte juledag 1918« i Ølgod Museum 2006 s. 8-13.

Vikingetid.

Baastrup, Maria Panum: »Vikingetidens og den tidlige middelalders emaljefiber fra Sydvestjylland.« I By, marsk og geest 2007 s. 5-15.

Det gamle Ribe Amt.

Gammeltoft, Peder: »Ribe Stift år 1752 – uddrag fra en tidlig dansk geografibog« i Fra Ribe Amt 2007 s.17-28.

Guldberg, Mette: »Amter forgår, men samfund består« i Mark og Montre 2007 s. 5–7.

Høi, Arne. Vadehavet kulturatlas: Natur, landskab, kulturarv og byer. Kulturarvstyrelsen 2007.

Pedersen, Christian-Peter: »Brolagte staldgulve – en vestjysk specialitet fra ældre jernalder« i Mark og Montre 2007 s.50-57.

Pedersen, Olga og Søren Manøe. Våben og Gyldne Kæder. Historisk Samfund for Ribe Amt 2007.

Schacke, Adam Tybjerg. Gods, gårde og kulturlandskab – besiddelsesforhold og godsstruktur i den sydlige del af Nørrejylland 1570-1788. Landbohistorisk Selskab 2007.

Vælds, Søren: »Jern i Vestjylland« i Mark og Montre 2007 s. 58-64.

Billund Kommune

Billund

Reher, Steen: »Billund-Paris – 7 dage på cykel til fordel for Landsforeningen Ønskefonden« i Egnsbogen 2007 s. 55-60.

Grindsted

Jarl, Anette Bruun: »Man kan godt leve uden at klappe. Musikskolen i Grindsted ... 30 år.« i Egnsbogen 2007 s. 4-8.

Habekost, Erling: »et stærkt og sejt træk gennem mange års tjeneste på Midtjylland« i Egnsbogen 2007 s. 50-54. [Grindsted Andelssvineslagteriet Midtjylland].

Madsen, Ernst: »Mennesker og steder på min skolevej« i Egnsbogen 2007 s. 24-31.

Rendbøe, John: »Grindsted – den ideale stationsby?« i Mark og Montre 2007 s.113-122.

Watts, Jeremy: »I landet, på landet. Et causeri over at komme til Danmark sidst i 1960erne – og livet på landet i 1970erne og frem, set gennem en udenforståendes mere eller mindre fokuserende øjne« i Egnsbogen 2007 s.32-40. [Grindsted Gymnasium]

Villumsen, Holger: »Enge og engvanding ved Grindsted-Varde Å-system« i Mark og Montre 2007 s. 85-112.

Vorbasse

Thygesen, Sven Erneberg: »En ny gammel bog. Historiske oplysninger om Slaugs Herred« i Fra Ribe Amt 2007 s.43-46

Esbjerg Kommune

Bramming

Andersen, H.C.: »Lokalårbogen i 25 år« i Lokalårbogen 2007 s. 144-146.

Bak, Olaf: »Træer og læ i 100 år...og langt, langt borte anede man en park« i Lokalårbogen 2007 s 33-39.

Bak, Olaf: »Bramming Lydavis – kom og gik« i Lokalårbogen 2007 s 30-32.

Bak, Olaf. Baks Bramming billeder. Fotografier 1954-1984. Bramming 2007.

Bak, Olaf. <http://olafbak.blogspot.com/> Bramming 2007.

Fenger, N. Palmer: »Fra Svenskekrigens tid« i Lokalårbogen 2007 s. 120-123.

Fuglsang, Hans Christian, m.fl. Bakkevejens skole i 100 år. Bramming 2006.

Hallbäck, Geert: »Esbjergevangeliet« i Ribe Stiftsbog 2007 s. 8-17.

Hansen, Mogens: »Fremtidsvisioner for Bramming Egnsmuseum« i Lokalårbogen 2007 s. 152-154.

Hoffmann, Birthe: »Hotel Kikkenborg – noget forsvandt« i Lokalårbogen 2007 s 40-45.

Haahr, Poul: »Bertel Nielsen – Bramming Efterskole« i Lokalårbogen 2007 s. 54-61.

Haahr, Poul: Bertel Nielsen – Bramming Efterskole« i Lokalårbogen 2007 s.54-61.

Hegn, Stig: »Lindegade i 100 år« i Lokalårbogen 2007 s. 141-143.

Hegn, Stig. Nørregade. Huse og mennesker- fra Trianglen til Møllegade. Bramming 2006.

Hegn, Stig. Ribevej- huse og mennesker. Bramming 2007.

Hegn, Stig. Stensymposierne i Bramming 2004,1999,1997. Bramming 2005.

Jensen Ingrid: »Fælles frysebokse« i Lokalårbogen 2007 s.11-17.

Jensen, Knud: »Jeg hedder Frede, fordi ...« i Lokalårbogen 2007 s. 46-53.

Juhl, Magne: »Om læge Palmer N. Fenger i Bramming og Askov, Minnesota, eller, Hvad en suppeterrin i Askov, Minnesota fortæller« i Lokalårbogen 2007 s. 113-119.

Lauridsen, John T.: »Monsun og Taifun – tysk strejkekæmpelse i Danmark belyst ved undtagelsestilstanden i Esbjerg 16.-19. november 1944« i Magasin fra Det kongelige Bibliotek 2007 s. 11-25.

Lund, Ove. Bomber over Esbjerg under Anden Verdenskrig 1939-1945. Esbjerg 2007.

Nielsen, Tage: »Patino a/s interiørsnedkeri. Ved Anne-Mette Kristiansen og Allan Sejerup Kristiansen« i Lokalårbogen 2007 s 26-29.

Nielsen, Tage: »Brammings ældste El-forretning – El-huset« i Lokalårbogen 2007 s 18-25.

Timmermann, Kurt. En arbejder i Bramming under besættelsen. Bramming 2005.

Darum

Vejrup, Kristian: »Vilfred Martinussen – en dreng fra Dalshøj« i Lokalårbogen 2007 s. 62-68.

Esbjerg

Brockhoff, Lars Hyldahl. Elektriciteternes Esbjerg. 100 år med Dansk El-forbund i Esbjerg. Esbjerg 2007.

Brockdorff, Lars Hyldahl. Esbjergs industri – set indefra. Esbjerg 2007.

Esbjerg – byen ved havet. Esbjerg turistkontor 2006.

Den sydvestjyske Venstrepresses A/S. 90 år 1917-2007. CD-rom. Esbjerg 2007.

Gorridsen, Verner »Besættelsestiden oplevet fra Sømandshjemmet Ny Havn« i Fra Ribe Amt 2007 s.47-62.

Hahn-Pedersen, Morten og Mette Guldberg. Sikkerhed til søs. ESVAGT gennem 25 år. Esbjerg 2006.

Rasmussen, Jørgen Dieckmann. Det er godt at bo godt. Boligforeningen '32', 75 år. Esbjerg 2007

Thomsen, Lars Ulrik. Folkets træ – kampens træ: DKP i Esbjerg 1923-1948. Esbjerg 2007. 1 Cd-rom.

Gørding

Larsen, Marie: »Hjemmeslagtning på Gammelbro i Lourup« i Lokalårbogen 2007 s. 97-103.

Hjerting

Andersen, Andy. En krigsrejser fra Hjerting. Fiskeri- og søfartsmuseet, Esbjerg 2007.

Hunderup

Haahr, Poul: »Håndbold i Hunderup i 50'erne« i Lokallårbogen 2007 s. 71-75.

Nykirke

Junk, Niels Erik og Stig Hegn: »Mælketuren i Vong« i Lokallårbogen 2007 s. 91-96.

Ribe

Baastrup, Maria Panum: »Vikingetidens og den tidlige middelalders emaljefibler fra Sydvestjylland« i By, marsk og geest 2007 s. 3-15.

Bramming, Torben: »Jacob A. Riis' gamle Ribe. Billeder og forkyndelse« i Ribe Stiftsbog 2007 s. 117-126.

Christensen, Kirsten Elisabeth: »Carl-Henning Pedersens udsmykning af Ribe Domkirkes kor« i Ribe Stiftsbog 2007 s. 106-116.

Dall, Uwe: »Stat Wandrings Mand og Læs – slægterne i et ripensisk hus og deres gravminder 1591-2003« i By, marsk og geest 2007 s.63-79.

Eskildsen, Karsten: »Hvem ringer klokkerne for?« i Ribe Katedralskole 2007 s. 15-22. [Om Ribe Domkirkes klokker].

Eskildsen, Karsten. Ribe –byens oplevelser. Ribe 2007.

Feveile, Claus. Ribe Studier: Det ældste Ribe. Århus 2006.

Feveile, Lene Lund:»Kirstine og Rolf, to børn fra middelalderen – 5 års erfaring med et formidlingsprojekt for børn og voksne« i By, marsk og geest 2007 s.49-55.

Frederiksen, Hans Jørgen: »Portalens budskab« i Ribe Stiftsbog 2007 s. 93-105.

Hansen, Mogens: »Fortune – Lykkens gudinde som kakkeldovn« i Fra Ribe Amt 2007 s.29-34.

Jespersen, Christine Balslev: »Ribe og storken 1899-2005« i Fra Ribe Amt 2007 s.63-80.

Krarup, Jens Kristian. Den danske klosterrute. Gennem Sønderjylland til Ribe. Forlaget Unitas 2006.

Mulvad, Søren. Kirkegårdens Krønike. Liljebjerget Ribe 2007.

Nørregaard-Nielsen, Hans Edvard. Ribe og Deromkring. Ribe 2005.

Olesen, Jacob Kieffer og Ejnar Vilstrup: Skolen, Museet og samlingerne: »i Ribe Katedralskole 2007 s. 57-58.

Ribelund i 100 år. Jubilæumsskrift. 2007.

Riis, Jacob A. »Den gamle By« Barndomserindringer om byen Ribe af dansk-amerikaneren Jacob A. Riis. Oversat af Søren Mulvad. Liljebjerget Ribe 2007.

Søvsø, Mette Højmark: »Fra magasinets gemmer« i By, marsk og geest 2007 s. 56-62.

Søvsø, Morten: »Arkæologiske undersøgelser i Ribe

Dagmarsgade« i By, marsk og geest 2007 s.17-47.

Søvsø, Morten: »Et mønstempel fra Ribe« i Nordisk Numismatisk Unions medlemsblad 2007 nr. 3. s. 114-122.

Sejstrup

Knudsen, Irving Rask: »Vilfred Martinussen – hans familie og lidt neurologi« i Lokallårbogen 2007 s. 69-70.

Lund, Magne og Stig Hegn: »Jep fra Sejstrup omkom ved Våderdrab på Røsnæs 1808« i Lokallårbogen 2007 s. 104-108.

Schmidt, Kristoffer og Stig Hegn: »Jeps slægt« i Lokallårbogen 2007 s. 109-112.

Vejrup

Holm, Johannes. Vejrup – om gårdene i det gamle Vejrup Sogn. Vejrup 2007.

Jensen, Ingrid:»Rebelsig – engang et varieret landsbysamfund« i Lokallårbogen 2007 s. 86-90.

Sommerlund, Hans:»Livet på landet før og nu – Sommerlunds erindringer« i Lokallårbogen 2007 s. 76-85.

Varde Kommune

Bjerg, Peter Løgstrup: »Om hundred år er alting glemt. Oprettelsen Varde Bymarks Sygekasse 1907.« i Lokalhistoriske meddelelser, Varde lokalhistoriske arkiv 2007.

Nielsen, Ole Nørskov: »Fra bonde dreng til Ridder af Dannebrog« i Lokalhistoriske meddelelser, Varde lokalhistoriske arkiv 2007. [omhandler fhv. borgmester (1966-89) Christen Nielsen, Varde]

Thura, Christian de: »Varde Bio – 100 år« i Lokalhistoriske meddelelser, Varde lokalhistoriske arkiv.2007.

Ansager

Engelbrecht, Helge. Så spil da knejt. Ansager 2007.

Nørager-Nielsen: »Alterbilledet i Ansager Kirke« i Ølgod Museum 2006 s. 26-29.

Næsbjerg

Vestergaard, Kirsten. Skolen i Næsbjerg. Næsbjerg Sognearkiv 2007.

Nymindegab

Ploug, Marianne: »Nymindegab Museum – et nyt kulturhistorisk museum« i Mark og Montre 2007 s.8-19.

Rasmussen, Alan Hjort. En udmærket bekvem fiskeplads. Årstidsfiskeriet fra Nymindegab og Holmslands Klit i 1800-årene. Varde 2007.

Oksbøl

Ravn, Gert. Vardesyssel aarbog 2007.

Skovlund

Knudsen, Kai: »Frygtelig ulykke ved Mølby femte juledag 1918« i Ølgod Museum 2006 s. 8-13.

Varde

Jensen, John V.: »Hellige kilder – kilder til undren« i Fra Ribe Amt 2007 s. 3-16.

Lindby, Jens og Inge Gelsam Kjær og Preben Palle. Varde i 1950'erne. Varde Lokalhistoriske Arkiv 2007.

Nielsen, Niels Jørgen. Vi hilser vor skole med hundrede smil. Lykkesgårdskolen i Varde 2007.

Varde Lokalhistoriske Arkiv. Billeder fra Varde Lokalhistoriske arkivs magasiner dokumenterer Varde Bys historie i 1950'erne. Varde 2007.

Ølgod

Bargisen, Møller: »Jernkors som gravminder på Ølgod Kirkegård« i Ølgod Museum 2006 s. 14-25.

West, Charlotte: »Hjedding Andelsmejeri – 125 år og nationalt industriminde« i Ølgod Museum 2006 s. 30-32.

Vejen Kommune**Askov**

Furdal, Kim: Dansk lokalhistorie nord og syd for Kongeåen. I Sønderjysk Månedsskrift nr. 7 2007. Haderslev 2007.

Høy-Nielsen, Aja: »Uden løn og på prøve et år – om Ribe Amts første hjemmesygeplejerske og sygeplejeforening« i Fra Ribe Amt 2007 s. 35-42.

Klitmøller, Linda og Povl-Otto Nissen: »Rent lys i mejerierne« i Mark og Montre 2007 s.65-84.

Brørup

Brørup og Omegn. Historisk Arkiv i Brørup. Brørup 2007.

Jensen, Peter Munch: »Allegoriske og mytologiske motiver på herregården Sønderkov« i Mark og Montre 2007 s.20-37.

Vejen

Nielsen, Teresa med bidrag fra Linda Klitmøller og Steffen Søndergaard: »Vejen Kunstmuseums arkitekt Niels Ebbesen Grue« i Mark og Montre 2007 s.38-49.

Aastrup

Pedersen, Olga: »Aastrup Sogn i besættelsesårene 1940-1945« i Fra Ribe Amt 2007 s.81-96.

Register 2008

Registret henviser til navne, steder/byer, men ikke til enkelte gader. Der er tilstræbt at gøre registret så fuldkommen som muligt. * betyder at der henvises til en illustration.

Emneregister 2008

Postkort fra Hjerting Sanatorium	4ff
Sanatorier	3ff
Sct. Joseph Hospital, Esbjerg	3ff
Tuberkulosens bekæmpelse	4ff
Henrettelse i mordsag fra Ribe	9ff
Breve fra H.C.Andersen til Signe Læssøe i Ølgod præstegård	27ff
Købstadslatin eller nationalromantik – indbyggerbetegnelser i Varde Kommune	32ff
Personalhistorie. Valdemar Nielsen, Bryndum	47ff
Afholdslogens historie i Bramming	75ff
International Order off Good Templar	75ff
Erindringer (om Grimstrup)	95ff
Generalforsamling 2008	115
Mindeord	113

Forfatterregister 2008

Høy-Nielsen, Aja: Hilsen fra Spangsbjerg Sanatorium	3ff
Mulvad Søren: Den seneste offentlige henrettelse i Ribe	9ff
Jessen, Finn: Hilsen fra Esbjerg	5
Manøe, Søren: H.C.Andersen og Ølgod Præstegård	27ff
Jensen, John V.: Købstadslatin eller nationalromantik	32ff
Eskildsen, Karsten: Valdemar Nielsen – den republikaner degn fra Bryndum	47ff
Pedersen, Olga: Afholdslogen »Støt os Vel« i Bramming	75ff

Frandsen, Johannes Nørregaard: Grimstrup – on my mind	95ff
Larsen, Hans Jørgen: Mindeord om Johs. G.Hansen	114

Personregister 2008

A	
Andersdatter, Elisabeth, moderske fra Egtved	24
Andersen, H. C. forfatter ,29*,47	24 27ff
Andersen, lærer i Grimstrup	98
Andreasen, Anton, gårdejer i Bryndum	60
Apitz, vidne i mordsag i Ribe	10
B	
Bach, H., Varde Socialdemokrat	66*
Balslev, præst i Bramming	91
Bang, Jørgen, karl hos Anders Weiss, Ribe	12
Berntsen, Klaus, politiker, konseilpræsident	51ff
Bjarnhof, Karl	71
Bjerg Anders, mand i Ribe	11
Bohr, Niels, atomfysiker	47
Bojsen, Frede, leder af Det moderate Venstre	52
Bojsen, Peter, ejer af Gedved seminarium	52
Bondegaard, Christoffer Nielsen, (1814-1875)Varming*	9
Bovien, stationsforvalter i Ribe	84
Brinch, Thomas, læge i Esbjerg	3f
Brodersen, Anne Marie, billedhugger, gift med Carl Nielsen	52ff
Bruun, mekaniker i Grimstrup	96

Busk-Jensen, Ejvind	115
Byskov, Jens, forstander på Gedved seminarium	53

C

Christensen, cykelhandler i Bramming	83
Christensen, Følmer, logeleder	84
Christensen, Hans, højskoleforstander	52
Christensen, J. B. ølhandler	82
Christensen, Jacob, kromand i Lyhne	14
Christensen, Søren, værtshusholder i Ribe	13, 18ff
Christoffer, skrædder fra Kærbøl	18
Clausen, præst i Nr. Lyndelse 1885	50

D

Damgaard, arrestforvarer i Varde	14
De Falsen Zytphen-Adeler, Georg Frederik, lensbaron	50
Dinnesen, afholdsmand i Bramming	86
Duus, Karen, patient på Spangsbjerg	7

E

Elkjær, Aage, lærervikar i Bryndum	67*
Enevoldsdatter, Mette Marie, fruentimmer af Lindknud	20
Estrup, konseilpræsident	76
Faber, Ole, museumsleder i Varde	116

F		Jepsen, Magnus, gårdejer	103	Lautrup, Peder Bondegaard,	
Fønns, præst i Møgeltønder	16	Jespersen, sekretær	66*	banearbejder i Rødekro	9f
Fourup, Hans	18	Johansen, Jens, landbrugslærer	63	Lind, grosserer i Bramming	83
Frandsen, Mikkil, Kærboel Mark	18	Johansen, Maren Kirstine	72	Lise, tjenestepige i Ølgod	
Freudentahl, D.D.	4 – 008	Jørgensen, Alfred, husejer	107	præstegård	27
Freudentahl, Marie Christine,		Jørgensen, Broder, malermester	70*	Lønneth, cand. theol. et mag.	
patient på Spangsborg	7f	Jørgensen, Eigil, Bryndum	71	Fra Henne	32ff
Friis, P., Varde Dagblad	66*	Jørgensen, Eigil, fhv. maler	60	Lorentzen, Thomas, Gårdejer	
		Jørgensen, Jørgen, afholdsmand	93	i Frisvad	63
G		Jørgensen, Niels, Nr. Søby alias		Lyngbo, Christen, kunstmaler	43
Gunnar, vognmand i Grimstrup	102	Niels Maler	49*		
		Jørgensen, Simon, husejer	107	M	
H		Juhl, Mogens, satiretegner	71	Madsen, Peder, gårdskarl i Ribe	12
Hansen, Anna, patient på				Maler, Niels, Valdemar Nielsens	
Spangsborg	7	K		fader	58ff*, 61*
Hansen, Dagmar, gift med		Kalhauge, Peder, vægter i Ribe	10	Manøe, Søren	115
Valdemar Nielsen	53ff	Kirsten, krokone i Højer	17	March, købmand i Bramming	82
Hansen, dyrlæge	102	Klingenberg J. P. loge-		Mathiesen, Hanne, gift med	
Hansen, Johan	66*	formand	81ff, 87*	værtshusholder i Ribe	13
Hansen, Johannes Godsk	113	Klingenberg, Else Margrethe		Mathiesen, Thomas, værtshus-	
Hansen, Laurids, snedkermester	85	f. Hostrup	86*ff	holder i Ribe	13
Hansen, Sylvester, hotelvært	88	Koch, Christian, biskop i Ribe	22	Meinert, Marie, frøken på	
Henrik, tysker, karl på		Krurup, Hans, vognmand	108	Nr. Vosborg	31
Seemgaard	19	Kristensen, Anders, Askov	34	Meyer, Torben, forfatter	72
Hjerrild, Johanne, husejer	107	Kristensen, Evald Tang, folke-		Møller, Cathrine Cathinka,	
Holmberg, Johanne, køgekone	89	mindeforsker	38	proprietærdatter og præstekone	27
Høyer, borgmester i Ribe	20	Kristensen, lærer i Forum	70*	Møller, Christen, sprogforsker	40
		Kruuse, skomager i Ribe	16	Møller, Irmelin Eggert	71
I				Møller, Tage, præst i Bryndum	
Iversen, Bent,	118*	L		1925-29	72
Ivsen, Hans, mælkekusk	102	Læssøe, Christian (1813-1901)		Munch, Christiane, patient på	
Ivsen, Maren	102	præst i Kvong	32	Spangsborg	7
		Læssøe, Frederik, oberst	27-008		
J		Læssøe, Niels Frederik,		N	
Jacobsen, Carl, brygger	76	(1775-1831) grosserer og		Nielsen Lovise	52*
Jensen, Andreas, gæstgiver	88	havnekontrollør	27	Nielsen, Astrid	67*
Jensen, Ernst, overretssagfører	86	Læssøe, Signe (1781-1870),		Nielsen, C. smed i Bramming	82
Jensen, fru, lærer i Grimstrup	98	enke	27ff, 30*	Nielsen, Carl, komponist	47ff, 58*
Jensen, Henrik, Vestjyllands		Læssøe, Viggo, præst i Ølgod		Nielsen, Christian, fra	
Folkeblad	66*	1858-1869	27ff	Kærboel Mark	12
Jensen, Jens, Bække, politiker	68	Larsen-Ledet, Lars, afholds-		Nielsen, Dagmar	57*
Jensen, Johannes A. redaktør	72	agitator	59f	Nielsen, Elna	67*
Jensen, Klara, Varde	72	Larsen-Ledet, Lars, afholds-		Nielsen, Hans Børge, søn	
Jensen, N., Ribe Amtstidende	66*	agitator	85f	af Carl Nielsen	60
Jensen, Niels fra Nørboelling	17	Laurirsdatter, Johanne, ugift		Nielsen, Ingrid	67*
Jensen, Niels, værtshusholder		fruentimmer fra Mors	16	Nielsen, Julie, Nr. Søby	49*51f
i Ribe	11	Laursen, murer i Grimstrup	107	Nielsen, Karl Kristian,	
Jepsen, Hans, Jep Hansen		Lautrup, Carl, Ribe	10	godsejer	116
Ulvs søn	17	Lautrup, Nielsine (1855-1941)	9-008	Nielsen, Knud Erikdyrlæge	102*

Nielsen, Maren	49*	Sørensen, Marinus Søren, alias	Blåbjerg	34ff
Nielsen, Marie	67*	Kandidat Lønneth*	Blåvand	33
Nielsen, Marie, gift med		Sørensen, Søren, Varde	Blåvandshuk	34ff
Valdemar N. i Bryndum	47ff	kredsens venstre	Bramming	36, 75ff
Nielsen, Peter	58*	Sørensen, Tage, byrådsmedlem	Bryndum skole	55f*
Nielsen, præst i Allerup	1	i Vejen	Bryndum	47ff
Nielsen, Rasmus, lærer i		Stilling Jacob, præst i Ølgod	Brønderslev	72
Sdr. Nærå	51	1851-58	Brørup Sogn	9,24,80
Nielsen, Rigmor	67*	Stilling, Marie Gabrielle, enke		
Nielsen, Soohus	58*	Storgaard, Andreas Andersen,	C	
Nielsen, Sophie (1856-1875)	51	morder	Chicago	51f
Nielsen, Thorvald	67*	Syversen, Ole, lærer og afholds-		
Nielsen, Valdemar, degn i		agitator	D	
Bryndum	47ff, 48*, 55f*		Dørken	54
Nissen, Peder Nielsen,		T	Egtved	24
værtshusholder i Ribe	12	Tang, etatsråd på Nørre Vosborg	Endrup posthus	15,107
Nissen, Thomas, værtshus-		Thomsen, smed i Bramming	Esbjerg	3ff, 40, 47ff, 80, 96ff
holdersøn i Ribe	12	Thura, præst ved Ribe Domkirke		
Nørgaard, kirurg på Mors	16		F	
O		V	Fanø	7, 33, 85
Olesen, Maren, fotograf	81	Vad, Anders, fra Tjæreborg	Foldingbro	15
Olsen, Ribe Amtstidende	66*	Vardbo, Jens, omtales 1579	Fole	16
P		Vedel, Anders	Frankrig	43
Paulsen, præst i Grimstrup	100	Villy, landpost i Grimstrup	Frisland	43
Petersen, Ditlev, skibstømrer	7	Vind, Sophus, hofjægermester	Fyn	3f
Pinholt, Vilhelm,		W	Føhr	10ff
klitinspektør	63, 66*	Warthbo, Nicholau, omtales 1377	Fåborg, Varde Kommune	40
R		Weiss, Anders, værtshusholder i		
Rasmussen Sigrid, datter af		Ribe	G	
Valdemar Nielsen	65	Wilmann, Peder Lorenzen,	Galgebakken, Ribe	9
Rasmussen, Knud, polarforsker	47	fuldmægtig i Ribe ret	Gedved	51ff
Rasmussen, lærer i Alslev	70*	Wilslef, vidne i mordsag i	Gersdorffsgave, gård i Ribe	17
Reinheimer, Martin	118*	Ribe	Give	54
Riis, gårdejer i Seem	12ff	Z	Gram Sogn	20
Rode, Ove, indenrigsminister	68	Zahle, radikal regeringsleder	Gredstedbro	14
S			Grimstrup	95ff
Sabro, Peter, afholdsagitator,			Gørding Sogn	16
folketingsmand	86	Stedregister		
Schouby, Sigurd, forfatter	91	Agerbæk	H	
Skautrup, Peter, sprogforsker	38	Allerup	Haderslev	77
Skjærbæk, lærer ved Bryndum		Assens	Helle	34ff, 106
skole	56	Australien	Helsingør	58
Sørensen, Botilde, patient på		Australien	Henne	32ff
Spangsberg	7		Herstedøster	59
Sørensen, Jens Smærup, forfatter	95	B	Hjerting	3ff
		Belgien	Hjortkjær	98
		Billum	Ho	37
			Holstebro	43
			Holsted	80

Horne	38ff	O		T	
Horsens	51	Odense	48ff	Thisted Amt	16
Husum	18	Oksbøl i Ål Sogn	37	Tirsstrup	24
Hvølbøl Mark, rettersted	24	Oksbøl v. Haderslev	37	Tistrup	38
Højby	51	Orten	37	Tjæreborg	10f, 63
Højer	17	Ottersbøl i Mjolden sogn	17	Toftlund	43
		Outtrup	38ff	Tranum	27
J		R		V	
Jelling	36	Raunso	102	Vallekilde	100
Jylland	3ff, 15	Rejsby Sorn	17	Varde	14, 32ff, 106
		Ribe	8ff, 9ff	Varming	9ff
K		Roust	65, 98	Vester Nebel	57
Klæstrup	72	Rousthøje	65, 106	Vester Vedsted	65
Knoldeflod	106	Rødding	16, 100		
Kolding	14, 24, 57	Rømø	65	Ø	
Kringlum, Ballum Sogn	17			Ølgod præstegård*	29
Krogsgaards Mark	17	S		Ølgod	27ff, 34ff
Kvong	31, 37	Salling	18		
Kærbøl v. Ribe	10	Seem	12	Å	
København	3ff, 27ff, 47ff	Serup	54	Århus	44
		Silkeborg	43		
L		Skanderborg	51		
Lindknud	20	Skanderup	98		
Lovrup, Gørding Sogn	53	Skive	34		
Lunde	38ff	Skælskør	24		
Lyhne	14	Skærbæk	11		
Lønne	38f	Skåne	43		
		Slagelse	24		
M		Slesvig	80		
Mandø	65	Sneum Sogn	11		
Mors	14	Solbjerg Sogn	16		
		Strellev	27ff		
N		Svinninge	36		
Nr. Farup	9ff	Sylt, tysk ø	11		
Nr. Lyndelse	48ff	Særslev	51		
Nr. Søby	48ff	Sønderjylland	43		
Nymindegab	44				
Næsbjerg	40				
Nørre Nebel	37				

Historisk Samfund for Ribe Amt

Historisk Samfund for Ribe Amt er landets ældste af sin art. Omkring århundredskiftet 1899 – 1900 var der stor interesse for historie i Danmark og på Askov højskole sad en kreds af lærere og mænd med stor interesse for historie. Dette især måske omkring den kendsgerning at grænsen mod syd der siden 1864 havde trukket en linie mellem landsdelene Syd- og Nørrejylland, var til stadig diskussion.

Grænsen afstedkom store vanskeligheder, den havde adskilt familier og gjort en dansk landsdel, Sønderjylland, til tysk område.

Noget sådant vil altid vække nationale følelser og måske derfor opstod en bølge af historisk interesse.

Et af resultaterne af denne »bølge« var Historisk Samfund for Ribe Amt, der på initiativ fra højskoleforstander Ludvig Schrøder stiftedes i Askov i 1902.

Formålet med foreningen var »at virke til oplivelse af den historiske sans ved at fremdrage den stedlige historie, idet man vil søge at samle oplysninger om folks liv og færd i tidligere tider her i amtet«.

Historisk Samfunds årbog, der er udkommet siden 1903, var vejen til at "samle oplysninger om folks liv og færd i ældre tider", og sådan er det stadigvæk.

Årbogen Fra Ribe Amt har i årenes løb rummet en lang række artikler, der har kunnet fortælle amtets historie. Mange er kommet til orde, mange har sendt deres erindringer, oplevelser,

har skildret livet i landsbyer, fællesskabet, udskiftningen og meget meget mere. Årbogen for Historisk Samfund er en guldgrube af lokalhistorisk viden.

At være medlem af Historisk Samfund har altså gennem mere end hundrede år været adgangstegn til historisk viden og interesse. Meget er kommet til, der findes i dag lokalhistoriske foreninger i mange lokalsamfund, men Historisk Samfund er stadig en levende forening med medlemmer over hele amtet.

Formand:

Olga Pedersen

Vestergade 6, 6670 Holsted

Tlf. 75 19 82 80

E-mail: Olga.pedersen@stofanet.dk

Kasserer:

Søren Frederiksen, Tværvej 10, 6620 Bække

Tlf. 75 38 97 06

E-mail: histsamf@profibermail.dk

Fra Lokalarkivernes arbejdsmark i Ribe Amt 2007

Ribe Amts Lokalarkiver (RAL)

Bestyrelsens beretning for 2007

Et år er gået, og vi kan vi se tilbage på det første år under den nye strukturreform, som måske ikke umiddelbart forventedes at påvirke arkiverne så meget, og så alligevel. For RALs vedkommende gælder, at Ribe Amt forsvandt – fra amtets kulturforvaltning fik vi blandt andet støtte til konsulentordningen, som heldigvis er videreført gennem Kulturministeriet i en fireårig periode, men også midler til en række af de tværgående projekter, som blev gennemført i de senere år.

Også på det kommunale plan er der de fleste steder sket store forandringer for lokalarkiverne – mindst på Fanø, fordi øen fortsatte med uændret kommunal status. Ellers har lokalarkiverne i de øvrige kommuner måttet forsøge at tilrette sig den nye tids vilkår. Fra RALs side havde vi efter bedste evne forsøgt at forberede arkiverne på den nye situation fra 1. januar 2007. Forud for reformen havde vi med støtte fra Ribe Amt afholdt en conference, som bl.a. omhandlede mulige måder at organisere lokalarkivarbejdet lokalt i fremtiden, og konferencen blev nogle måneder senere fulgt op af et aftenmøde, hvor der blev gjort status over, hvor langt man var nået de forskellige steder. På det tidspunkt havde et par af de nye kommuner »fundet deres fødder«, mens andre stadig svævede i det uvisse. Nok var der forslag og tanker, men af én eller anden grund var de ikke blevet realiseret endnu – det kunne være et manglende lokomotiv til at trække toget i gang, det kunne måske også skyldes, at man endnu ikke helt havde erkendt størrelsen af den »klub«, man ville blive medlem af i fremtiden, men man fornemmer også enkelte steder, at langsommeligheden i processen skyldtes mødet mellem forskellige kemier. Ikke alle steder har denne proces undgået at ende i gnister. Det sidste er det værste, for uenighed og indbyrdes strid gavner ikke arkivsagen.

Alligevel har man måttet konstatere en forsinkelse selv der, hvor man var kommet på plads. Blot at få vedtægter igennem kunne forsinke processen, som det

f.eks. blev tilfældet i Esbjerg Kommune, men så vidt jeg ved, ser arkivlandskabet i det gamle Ribe Amt således ud, hvis vi tager kommunerne i alfabetisk orden:

Billund Kommune – arkiverne har etableret et arkivsamvirke, som har forhandlet øget kommunalt tilskud til arkiverne på plads og gjort det muligt at få kommunelicens på Arkibas.

Esbjerg Kommune – arkiverne er gået ind i et arkivsamvirke under det såkaldte arkivudvalg. Der er opnået øget økonomisk støtte til arkiverne, der drives af frivillig arbejdskraft, så den store forskel i tilskuddene mellem de gamle kommuner kan påbegyndes udlignet og arkiverne få et passende driftsbudget.

Fanø Kommune – uændret status, men der etableret et tættere samarbejde mellem arkiverne, så man kan få kommunelicens på Arkibas. Arkiverne på Fanø har også fået øget kommunal støtte.

Varde Kommune – der har så sent som i eftermiddags været møde om den fremtidige struktur, som handler om at knytte arkiverne drevet af frivillig arbejdsplads til Varde Museum, mens Varde Byhistoriske Arkiv forbliver for sig selv. Der tales også om etablering af et §7-arkiv.

Vejen Kommune – ifølge rygter – RAL har ikke været inddraget og/eller modtaget papirer endnu – er der etableret et arkivsamvirke, som omfatter alle arkiver i kommunen undtagen Vejen Lokalhistoriske Arkiv.

Forhåbentlig – for lokalarkivernes skyld – bliver processen snart tilendebragt.

Jeg har allerede brugt ordet §7-arkiv – altså forstået som »et offentligt arkiv«, der er godkendt til at modtage offentlige – typisk kommunale – arkivalier. Også i debatten rundt om i kommunerne har betegnelsen været taget i brug, men indtil videre har kun Esbjerg Kommune etableret et sådant arkiv. I det lys kan det undre, at RAL så sig nødsaget til at aflyse det planlagte kursus om §7-arkiver. Det kunne ellers være god grund til at få mere at vide om, hvad et sådant arkiv egentlig er, og hvad arbejdsopgaverne nærmere går ud på. Der er nemlig ikke blot tale om at flytte papirer og gamle protokol-

ler – man kan ikke undgå at blive viklet ind i e-arkivering og helt aktuelle forvaltningsproblemer. Det er bestyrelsens håb, at kommuner, der måtte have alvorlige planer om at overveje et § 7-arkiv, kontakter arkivkonsulent Richard Bøllund for nærmere oplysninger og måske endda aflægger Esbjerg Byhistoriske Arkiv besøg.

Det er ikke blot lokalt, men også nationalt, der er sket forandringer. Som nævnt sidste år var der sket en sprængning af SLA og en ny arkivorganisation ved navn ODA blevet dannet. Der kom også en tredje udløber DEA, men den er så vidt jeg ved gået al kødets gang og nåede aldrig at få nogen stor udbredelse. Hvad angår de øvrige organisationer, forblev alle arkiver i Ribe Amt med en enkelt undtagelse i SLA. Dels stod det i vores vedtægter, at vi var medlemmer af SLA, dels var der hele spørgsmålet om adgangen til at bruge Arkibas, vores elektroniske registreringssystem, som vi ikke kan være foruden. Ikke mindst m.h.t. Arkibas spillede SLA et stærkt kort ud i efteråret 2007, idet man valgte at indføre kommunelicens med virkning fra 1. januar 2008. Kommunelicensen gør det meget billigere for SLA-arkiverne at bruge Arkibas, og samtidig burde licensformen understøtte dannelsen af arkivsamvirker og samarbejdet mellem arkiverne i kommunerne i det hele taget – ellers kan rabatten ikke opnås. På RALs vegne vil jeg gerne bringe en tak til SLAs styrelse for kommunelicensen – det gør et helt uundværligt værktøj tilgængelige for mange, der i forvejen bruger megen fritid på det lokale arkivarbejde.

Om RALs øvrige aktiviteter i 2007 vil jeg henvise til konsulentens beretning, men jeg vil slutte af med at sige,

at det var godt, arkiverne i Ribe Amt holdt fast i RAL. Ellers havde vi ikke bibeholdt konsulentordningen – og jeg skal hilse og sige, at der er mange telefonopkald med mange store og små spørgsmål til Richard Bøllund, ligesom min bil tit »kapses« til konsulentbesøg. Uden konsulenten ville der heller ikke være så mange lokale kurser, så der er grund til at nyde ordningen, som I tager som en selvfølge, men som ikke mange andre har tilsvarende.

Lad mig til sidst på RALs bestyrelses vegne takke medlemmerne for aktiv deltagelse i vores aktiviteter – mærkelig nok flest til generalforsamlingen, hvor der bydes på gule ærter m.m. Også en tak til bestyrelsen for godt samarbejde samt til Historisk Samfund for Ribe Amt for det fortsatte samarbejde om udgivelse af arkivernes årsberetninger.

Selv om Richard Bøllund ikke er her i aften, synes jeg, han fortjener en oprigtig tak for sin store indsats og tålmodighed i arbejdet som arkivkonsulent. Det er ikke hans skyld, hvis arkivarbejdet kører på lavt blus nogle steder.

Amtskonsulentens beretning

2007 var året, hvor kommunesammenlægningen trådte i kraft, og dette kom også til at påvirke mit arbejde i løbet af året. Arkiverne har stået på gyngende grund, uden helt at vide hvad der skulle blive af dem i de nye storkommuner. Da de nye kommuner opstod den 1. januar var der vist ingen, der havde fundet en løsning på arkivernes situation, så i de fleste tilfælde blev 2007 et år uden de store forandringer. Det er først med de møder og forhandlinger med kommunerne, der har fundet

Fra RALs generalforsamling i Janderup den 12. marts 2008. Foto: Jørgen Dieckmann Rasmussen.

sted i løbet af 2007, at man vil kunne se nogle resultater i 2008. Nogle steder er man ikke kommet så langt endnu, men man må også erkende, at det er en lang og sej proces arkiverne skal igennem.

Arkiver med vidt forskellige baggrunde er blevet bragt sammen. Interessesfællesskabet er blevet meget større, end man har været vant til, kommunerne er blevet meget større, og det har ikke været nogen let omstilling for nogen parter. Ligesom så mange andre har arkiverne dog haft tid til at forberede sig, og fra RALs side har vi også gjort forskellige tiltag for at ruste arkiverne. Et af de vigtigste budskaber herfra, og fra SLA i øvrigt, har været, at det er vigtigt at stå sammen. Sammenhold og fælles fodslag er nogle af kodeordene for at trænge igennem i de nye kommuner.

Arkiverne i Esbjerg Kommune er kommet i god dialog med kommunen, men de har i løbet af 2007 også fået et aktivt arkivudvalg, med repræsentanter fra fem forskellige sognearkiver, op at stå. Jeg har været indbudt til de møder, arkiverne i kommunen har afholdt, og jeg har bidraget med at levere oplysninger om arkivernes forhold. På foranledning heraf har jeg været på en rundtur til arkiverne i kommunen for at kunne levere en status over arkivernes tilstand. Det er glædeligt, at jeg har kunnet bruges til sådan en opgave, og at jeg har været med til at levere noget af skytset, som arkiverne kunne bruge i forhandlingerne med kommunen. Det går lidt mere trægt i nogle af de andre kommuner, men der er arkivernes forskellighed måske også større.

En beslutning truffet ved SLAs generalforsamling i efteråret har også tvunget arkiverne ind på en fælles bane, nemlig vedtagelsen af den såkaldte kommunelicens på Arkibas. Den nye licensordning tegnes fælles for alle arkiver i kommunen, og der foretages en samlet tilmelding. I modsætning til den tidligere licensordning, er det nu blevet muligt for alle arkiver at koble sig på Arkibas4 til en overkommelig pris. Opgaven er at finde ud af, hvilke arkiver der er parate til at springe over på det nye registreringssystem. Etablering af en Internetforbindelse til arkivet, og klargøring af data til konvertering fra Arkibas3 er nogle af de ting, som skal være på plads. En del af min tid i 2007 har bestået i at rådgive herom.

En af kerneaktiviteterne i RAL, nemlig uddannelse og kurser, har kørt på det normale, høje blus i 2007. Der har været et spændende og varieret kursusudbud, synes jeg. I foråret havde vi tre aktiviteter: Et kursus i digital billedbehandling, et heldagskursus i billedregistrering (som var udsat fra efteråret 2006) samt en introduktion og spørgerunde vedr. Arkibas4 ved Morten Nielsen fra SLAs hotline. I efteråret var der et kursus i at lave en udstilling og et Arkibas3 kursus. Desværre måtte vi også aflyse et kursus, der inkluderede et besøg på Esbjerg

Byhistoriske Arkiv for at høre nærmere om §7-sektionens arbejde, da der kun var kommet få tilmeldinger. Nogle af kursusforløbene har jeg stået for, mens vi i andre tilfælde har hentet eksterne undervisere med den rette ekspertise. RALs kursusaktiviteter er blevet en uundværlig del af arkivsamarbejdet inden for det tidligere Ribe Amt. Jeg kan kun have, at dette vil fortsætte også efter 2010, hvor den nuværende konsulentordning ophører.

Den 8. januar 2007 blev der underskrevet en kulturaf-tale for Vadehavregionen med kulturminister Brian Mikkelsen som den fornemste pennefører. Aftalen indbefatter bl.a. kommunerne Varde, Fanø og Esbjerg, og den kom dermed også til at berøre vores område. For arkivernes vedkommende har aftalen resulteret i, at der sigtes mod etableringen af et ABM-samarbejde i området, og hvor målet skal være en fælles kulturhistorisk Internetportal for institutionerne i området. Institutionerne fik inden årets udgang nedsat en styregruppe og en arbejdsgruppe i det videre arbejde, som efter planen skal strække sig til 2013. Som repræsentant for lokalarkiverne har jeg deltaget i de møder, der har været, og jeg er blevet udpeget til at deltage i arbejdsgruppen, som skal arbejde på at finde en platform og en måde at formidle lokalhistorien til et bredt udvalg af befolkningen.

Lokale aktionsgrupper (LAG) er noget andet, som vi skulle lære at kende i 2007. LAG er en forlængelse af de tidligere kendte delvist EU finansierede landdistriktsprogrammer, og det er noget arkiverne bør være særlig interesseret i, idet LAG er i besiddelse af ikke ubetydelige millionbeløb til udvikling af landområderne. Det er nogle projektmidler arkiverne kan og bør arbejde på at få del i. Lokalt engagement, liv i landområderne og samspil mellem land og by er nemlig noget af det, LAG er sat i verden for at støtte, og er der noget, arkiverne står for, er det netop det. I løbet af 2007 er der etableret LAG-grupper i de enkelte kommuner, alle formalia er kommet på plads, og jeg har i samspil med bl.a. RALs bestyrelse drøftet hvilke projekter og muligheder arkiverne har for at komme i betragtning. I løbet af det kommende år vil jeg arbejde videre på det, og evt. være arkiverne behjælpelige med at komme med oplæg og ideer til konkrete projekter.

Til sidst vil jeg takke alle i og omkring mit arbejde – ikke mindst de mange arkiver der støtter op omkring og gør brug af konsulentordningen, og de mange arkivfolk som kommer til RALs kurser og aktiviteter. Det beviser, at der fortsat er behov for en konsulentordning, også efter 2010, hvor den nuværende ordning ophører. Jeg takker også RALs bestyrelse for de mange gode møder gennem året og for støtten i mit arbejde.

Beretninger fra de lokalhistoriske arkiver

Billund Kommune

Lokalhistorisk Arkiv for Grene Sogn

Billund Centret, Hans Jensensvej 6, 7190 Billund

Tlf.: 75 33 24 72

Åbningstid: Tirsdag kl. 19.00-21.00 samt efter aftale

Leder: Hanne Gosvig, Hjørnegården 15, 25,

7190 Billund. Tlf.: 75 33 17 46

Mail: hegosvig@stofanet.dk

Arbejdet i arkivet har ikke ændret sig meget i 2007. Vi registrerer i Arkibas3, og det er jo i sig selv et stort arbejde. Vi er også ved at gøre alle indkomstjournaler klar til Arkibas4. Vi regner med, at det bliver konverteret først i 2008.

Vi fotograferer de gamle huse i Billund, og billederne bliver også registreret, så der er meget at give sig til i det daglige. I vores udstillingsskab bliver der sat forskellige ting op hver måned, f.eks. avisudklip, billeder af konfirmander og andre billeder hvortil vi mangler oplysninger. Borgerne i Billund er flinke til at kigge forbi, for at se hvad vi har, og om der er nogle, de kender på billederne.

I den nye Billund Kommune er vi syv arkiver, der skal arbejde sammen i fremtiden, hvor vi sikkert får nok at se til.

Grindsted Lokalhistoriske Arkiv

Grindsted Bibliotek, Tinghusgade 16, 7200 Grindsted

Tlf.: 75 32 09 00

Åbningstid: 1. og 3. onsdag hver måned kl. 15.00-18.00

(juli måned undtaget) samt efter aftale. Læsestuen er åben i bibliotekets åbningstid

Leder: Jens Erik Starup, Horsbølvej 13, 7200 Grindsted

Tlf.: 75 32 23 53

Mail: Jens.Starup@post2.tele.dk

Hjemmeside: www.lokalarkiverbillund.dk

Året har i høj grad været præget af kommunalreformen, forstået på den måde, at der er anvendt en del kræfter på at få arkivsamvirke i Billund Kommune etableret.

Selv om vi måske ikke har alting helt på plads, ser det i skrivende stund ud til, at arbejdet lykkes. Vi har også haft den glæde, at Billund Kommune har vist sig meget velvillige, således at alt tegner til, at arkiverne i Billund Kommune fremover får fornuftige arbejdsbetingelser hvad angår lokaler og økonomi.

Ser man på publikums krav til lokalarkiverne over et lidt længere tidsrum, så er der ingen tvivl om, at arkiverne i fremtiden bør gøre mere brug af Internet og e-mail. Slægtsforskerne, som er lokalarkivernes største brugergruppe, har efter etableringen af Arkivalier Online fået meget nemmere ved at skaffe sig oplysninger fra kirkebøger og folketællinger. Det betyder, at arkivernes kopisamlinger bliver mindre attraktive for disse brugere, hvilket naturligvis medfører, at antallet af slægtsforskerbesøg i arkiverne bliver mindre. Egentlige forskere, hvad enten det er professionelle historikere eller lokalhistorisk interesserede, er jo ret sjældne gæster på lokalarkiverne. I givet fald vil disse ofte bede om at få specifikke arkivalier indlånt til et større arkiv i nærheden af vedkommendes bopæl. Dette forhold øger ej heller besøgstallet. De øvrige arkivbrugere, hvad enten det er privatfolk eller virksomheder, stiller ofte nogle ret konkrete spørgsmål til arkiverne, det kan være om bygninger, personer eller begivenheder. Disse brugere er ofte ikke indstillede på at gennemgå registraturer og arkivalier for at få besvaret deres spørgsmål, men forventer at arkiverne udfører arbejdet og besvarer de stillede spørgsmål. Efter min mening bør arkiverne forsøge at betjene alle interesserede bedst muligt.

Fremtiden for lokalarkiverne gemmes i de lokale arkivalier. Gode velregistrerede samlinger fra lokalområdet, en samling som til stadighed udbygges, er grundlaget. Samlingerne skal opbevares i gode velordnede magasiner, dels for at bevare samlingen bedst muligt og dels for at lette arbejdet. Dernæst skal samlingen gøres synlig for offentligheden. Dette gøres i dag lettest og billigst via Internettet. Disse tiltag vil måske ikke give mange flere besøgende i arkivet, men det vil formentlig give mange flere brugere af samlingerne.

Hejnsvig Lokalhistoriske Arkiv

Hejnsvig Skole, Bakkevej 9, 7250 Hejnsvig
 Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 14.00-16.00 og
 3. onsdag hver måned kl. 18.00-20.00
 Leder: Hans Jensen, Højene 1, 7250 Hejnsvig
 Tlf.: 75 33 58 57
 Arkivets postadresse: Højene 1, 7250 Hejnsvig
 Mail: hejnsvig.sognearkiv@privat.dk
 Hjemmeside: www.hejnsvigbynet.dk

Sognearkivet har i årets løb modtaget ca. et besøg hver uge, og vi har fået telefoniske henvendelser ca. en gang månedligt. Vi har i årets løb modtaget 101 stk. arkivalier til arkivfundsregistrering i Arkibas, og 40 stk. billeder som er blevet B-registreret. Arbejdet med at overføre vores data fra det manuelle registreringssystem til Arkibas er næsten færdiggjort, men vi mangler en revision samt nogle rettelser i gruppen 46.4 til det nye decimal-klassesystem.

Arkivernes Dag blev afholdt den 11. november. Vi havde en dag med godt besøg, og masser af snak, kaffe og småkager. Emnet var i år »Foreninger i Hejnsvig« fra år 1891 til i dag. I alt ca. 80 forskellige foreninger har der været. Udstillingen med fotografier af personer der har været i foreningernes ledelse, samt forskellige billeder fra foreningernes aktiviteter er ophængt i vores lokale, og vil blive der til næste gang, der er Arkivernes Dag.

Kommunesammenlægningen og dermed også arkivsammenlægningen er nu ved at være på plads. Billund, Filskov, Grindsted, Hejnsvig, Stenderup-Kroager, Sdr. Omme og Vorbasse med tilsammen 26.133 indbyggere kan nu blive betjent af lokalhistoriske arkiver og foreninger.

Sdr. Omme Eignsarkiv

Sdr. Omme Bibliotek, Skole Allé 3-5, 7260 Sdr. Omme
 Tlf.: 75 34 14 46. Åbningstid: Torsdag kl. 14.30-17.00
 Leder: Hans Møbjerg, Stakrogevej 75, 7260 Sdr. Omme
 Tlf.: 75 34 72 18 (21 61 99 11). Mail: skaervang@mail.dk

2007 har været et meget stille år, bl.a. på grund af at vi stadig ikke har fundet en ny arkivleder. Endvidere skete der det at biblioteket, som vi har til huse i, blev lukket på grund af skimmelsvampe. Vi står nu i den situation, at vi skal have fundet nogle nye lokaler. Skønt det er kommunen, der skal stille lokaler til rådighed for arkivet, er der pt. ingen afklaring på dette.

Selv om arkivet har kørt på lavt blus, får vi stadig indleveret mange forskellige arkivalier. Da det har knebet med den faste åbningsdag efter bibliotekets lukning, sker de fleste henvendelser til bestyrelsen, og der aftales så et tidspunkt, hvor det er muligt at komme ind på arkivet.

Der er oprettet et arkivudvalg i Billund Kommune. Udvalget er et styrende organ for arkiverne, og alle arkiver i kommunen er med i udvalget. Udvalget består af syv medlemmer, et fra hvert arkiv. Økonomisk har arkiverne i den nye kommune fået et løft, og derudover råder arkivudvalget også over et beløb, som kan bruges til gavn for alle medlemmer.

Vorbasse Lokalhistoriske Arkiv

Vorbasse Museum, Kirkegade 3, 6623 Vorbasse
 Åbningstid: Tirsdag kl. 19.00-21.00 samt efter aftale
 Leder: Jørgen Møller, Dalgasvej 6, 6623 Vorbasse
 Tlf.: 75 33 35 54
 Arkivets postadresse: Dalgasvej 6, 6623 Vorbasse
 Mail: jom@pc.dk

Kommunalreformen bevirkede, at arkiverne i Billund og Vorbasse ikke længere kunne forblive kommunale institutioner. En anden organisation skulle vælges. Vi har derfor besluttet, at Vorbasse Lokalhistoriske Arkiv skal være en selvejende institution med de vilkår, som deraf følger. Der er udarbejdet nye vedtægter, og der arbejdes på at udpege en ny bestyrelse for arkivet. Arkivet er en del af arkivsamvirket i Billund Kommune.

*Alice Østergaard er ved at klargøre en fotoudstilling.
 Foto: Vorbasse Lokalhistoriske Arkiv.*

Arkivets trofaste leder gennem mange år, Sven Tygesen, har valgt at frasige sig lederjobbet for at kunne bruge mere tid på arbejdet med det historiske stof. Arkivet udtrykker her sin store tak til Sven for den store indsats gennem årene. Som afløser er valgt Jørgen Møller, som i 1970'erne var med til at starte arkivet. Arkivet har i år haft to medarbejdere på Arkibas-kursus. Vi arbejder fortsat i Arkibas3, men overvejer et skift til Arkibas4. Forinden skal vi dog have fuldt overblik over de arbejdsmæssige konsekvenser forud for en konvertering.

Arkivet har i årets løb arrangeret en udstilling om Vorbasse Fritidscenter ved indvielsen af den nye hal. Arkivet har i årets løb haft et stigende besøgstal. Det er positivt, men det har nødvendiggjort, at vi flytter vores »arbejdstid« væk fra selve åbningstiden.

Esbjerg Kommune

Bramming Byhistoriske Arkiv

Skolegade 10, 1. sal, 6740 Bramming, Tlf.: 75 17 39 20

Åbningstid: 2. og 4. onsdag i måneden kl. 16.00-18.00 samt efter aftale

Leder: Niels Erik Christiansen

Mail: bram-byhist@mail.dk

Hjemmeside: www.brammingby.dk

Arkivet har i 2007 modtaget 37 afleveringer, 14 forespørgsler og taget imod 79 besøgende. Tallene taler sit eget tørre sprog. Men den kontakt, arkivet også får ved bl.a. by- og kirkegårdsvandringerne taler et helt andet sprog. Og det sprog er levende. Det er herligt at blive afbrudt under seancerne og få nye, relevante oplysninger, at møde brammingensere med historier fra dengang og op til i dag. Vi er så privilegerede, at der kommer mange interesserede deltagere til vore arrangementer. Og som det fremgår af ovenstående, er der efterfølgende godt gang i salget af arkivets udgivelser. Desværre nyder vi ikke helt den samme opmærksomhed, når vi ønsker os flere aktive til arkivarbejdet. Vi står foran overgangen til registrering i Arkibas og kunne godt bruge flere fingre på tastaturet. Men vi arbejder på sagen!

Flytningen af de mange indbundne årgange af Vestkysten var en hård omgang. Foto: Bramming Byhistoriske Arkiv.

Årets helt store begivenhed har været flytning til nye lokaler. Vi boede i en historisk bygning i Jernbanegade, byens første lægebolig, under ikke helt optimale forhold. Dem har vi fået nu, hvor vi bor i Skolegade på 1. sal i det hus, som engang var byens første efterskole. Vi pakkede og pakkede, og så pakkede vi ud igen og satte på plads. Det gik heldigvis let og forholdsvis smertefrit, idet der var udarbejdet planer for hvordan og hvorledes. Det største spørgsmål i forbindelse med flytningen var avisarkivet, som består af indbundne årgange af dagbladet Vestkysten, og hvert bind vejer 15 kg! Men også de er nu på plads. En flytning er altid forbundet med ekstra udgifter. Vi måtte købe nye reoler til arkivalierne, og det var en ikke ubetydelig udgift. Vores indrammede fotos har fået en god placering i »gallerigangen« og i avisrummet, der også fungerer som læsesal. Et rart mødelokale har vi fået og et rum til foredrag. Vi er glade for de nye omgivelser.

Darum Sognearkiv

Nørrebyvej 12, Store Darum, 6740 Bramming

Åbningstid: 1. oktober – 31. marts: Onsdag kl. 15.00-17.00.

Resten af året 1. onsdag hver måned kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Erling Schmidt, Refshedevej 9, Store Darum, 6740 Bramming, Tlf.: 75 17 90 11

Arkivets postadresse: Refshedevej 9, Store Darum,

6740 Bramming, Mail: sognearkivet@darum.dk

Hjemmeside: www.darumsognearkiv.dk

Darum Sognearkiv flyttede sidst på året 2006 til nye lokaler i Darum Kultur- og Fritidscenter. Første halvår i 2007 har derfor været præget af flytning og oprydning. Der er stadig ting, der skal lægges på plads og nogle ting, der måske skal kasseres. Indtrykket af det nye lokale er, at det fungerer godt, og vi i arkivet er glade for det. Den 31. marts holdt vi åbent hus for sognets beboere. 26 personer mødte op og blev trakteret med kaffe og småkager. Arkivets nye beliggenhed i Darum Kultur- og Fritidscenter har også betydet flere besøgende i kraft af, at vi har åbnet dørene, når der har været arrangementer i centeret f.eks. Lokalhistorisk Forenings generalforsamling og ved en reception for den nye halinspektør. I alt har der i forbindelse med arrangementer i centeret været 72 besøgende i arkivet. Af besøgende i arkivets åbningstid eller efter aftale har der været ti.

Årets Sognearkiv har i 2007 modtaget 13 afleveringer. Blandt afleveringerne var der meget materiale fra den nu nedlagte Darum Brugsforening, bl.a. regnskabsmateriale fra 1888 og frem. I en anden aflevering var der to dagbøger fra krigen 1848-1850, skrevet af en lokal veteran.

Endrup/Vester Nykirke Sognekirke

Vibækvej 2, Endrup, 6740 Bramming

Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 16.00-17.00

Lukket i juli

Leder: Otto Christoffersen, Ommevej 2,

6740 Bramming. Tlf.: 75 19 12 59

Arkivets postadresse: Niels Erik Junk,

Gummesmarkvej 8, Vong, 6740 Bramming

Arkivet har i 2007 modtaget en aflevering bestående af statusbøger, protokoller, regnskabsbøger, møllebog (dagbog) fra Endrup Mølle samt en spændende kultegning af Endrup Møllehus med kro, kørestald og deponhus. Der har været to henvendelser, som vi desværre ikke har været i stand til at finde svar på. Arkivet deltog den 19. maj i »Glad Dag«, arrangeret af foreningerne i Endrup for at gøre opmærksom på deres arbejde.

Esbjerg Byhistoriske Arkiv

Torvegade 47, Postboks 522, 6701 Esbjerg

Tlf.: 76 16 39 00. Fax: 76 16 39 10

Åbningstid: Mandag-fredag kl. 10.00-16.00, torsdag

tillige kl. 16.00-18.00

Leder: Jørgen Dieckmann Rasmussen

Mail: byhistoriskarkiv@esbjergkommune.dk

Hjemmeside: www.eba.esbjergkommune.dk

2007 vil gå over historien som et epokegørende år i Esbjerg Byhistoriske Arkivs historie. Hovedårsagen var gennemførelsen af strukturreformen pr. 1. januar 2007. Dels betød det en udvidelse af arkivets arbejdsområde, ikke blot med hensyn til geografi, men også med opgaver at passe, dels betød det integration af næsten 2/3 så mange lokalarkiver i Arkivudvalget som i den gamle Esbjerg Kommune, dels betød det tilgang af en filial, idet Ribe Byhistoriske Arkiv overgik fra at være en afdeling af Ribe Bibliotek til at være en afdeling af Esbjerg Byhistoriske Arkiv, dels betød det tilførsel af personale, som arkivet længe har haft behov for.

Med sådanne radikale ændringer fra 2006 til 2007 blev det nødvendigt at omorganisere virksomheden. Grundlæggende skete det ved oprettelse af tre sektioner: En sektion for privatarkiver, en sektion for kommunearkiver og så en publikumssektion. Ved årsskiftet 2006/2007 indtrådte cand.mag. Lars Hyldahl Brockhoff som vikar i den ledige stilling som leder af privatarkivsektionen, og da stillingen senere på året blev besat permanent, fik han stillingen. E-arkivar Nicolai Dupont Heidemann blev leder af kommunearkivsektionen og kunne gå i gang allerede den 2. januar 2007, mens publikumssektionen blev arkivchef Jørgen Dieckmann Ras-

mussens område, og som sådan kunne den del af virksomheden også rettes til straks efter årsskiftet.

Selv om organisationen således lå næsten klar ved årsskiftet, skulle virksomheden dog omstilles og nye folk oplæres i nye og/eller ukendte arbejdsopgaver, men heldigvis var arkivet ikke det eneste sted, hvor folk indtog nye pladser og skulle arbejde med nye opgaver, så det gik. Selv om opgaverne på en del områder var nye og flere, mødte medarbejderne de nye tider med gåpåmod og entusiasme.

Privatarkivsektionen har som sin primære opgave at modtage materiale fra borgere, foreninger, forretninger og virksomheder og sørge for at få materialet registreret. Antallet af afleveringer i 2007 nåede op på 152, heriblandt bl.a. arkivet fra Den Lille Børnehaven (som blev lukket), Ribe Amts Personalforening, pressefotograf René Hollmanns negativmapper, materiale fra Fonden Børnens Vell, materiale fra KC Radio, arkivet fra Esbjerg-kredsen af Kvindernes Internationale Liga For Fred Og Frihed, arkivalier fra Boligforeningen '32, arkivalier fra G. Ibsen Sørensen, en samling kæresterbreve fra tiden omkring 1. Verdenskrig, materiale vedr. skulpturgruppen Mennesker ved Havet, forhandlingsprotokol fra Esbjerg Bogtrykkerforening, fotos af dommere, som havde prydet det tidligere domhus i Frodesgade og meget, meget mere. Som sædvanlig blev året rundet af med en udstilling, som viste eksempler på nogle af de mange gode indleveringer i årets løb. Udstillingen åbnede i forbindelse med arkivets »nytårskurs«, torsdag den 27. december.

Et er imidlertid modtagelsen af afleveringer, noget andet er registreringen af dem, for her venter der mange timers arbejde. På registreringsområdet blev der ydet en stor og god indsats i 2007 med registrering af i alt 217 arkivfonde. Billedsamlingen voksede med 2.846 nye fotografier. Heraf var en stor del husbilleder, som Tonny Sørensen optog til Esbjerg Ugeavis i tidsrummet ca. 1980-1992. Derudover blev en del tidligere registrerede billeder godkendt, så de kunne komme videre i systemet og ikke mindst komme på plads. Det drejede sig fortrinsvis om billeder, taget af pressefotograf Knud Rasmussen for dagbladet Vestkysten. 1.848 billeder blev skannet i løbet af 2007, og sammen med de nye digitale optagelser, som også blev tilgængeliggjort via arkivets hjemmeside, nåede arkivet op på over 20.000 digitale optagelser. Af disse er ca. 7.000 registreret. Det store efterslæb i registreringer skyldes bl.a., at registreringsprogrammet begyndte at performe anderledes i september, så alt registreringsarbejde måtte indstilles, indtil fejlen var fundet – og det viste sig ikke at være nogen let sag.

Med hensyn til udklip voksede samlingen med 922 numre. En stor del af tilvæksten vedrører udklip fra

gammel samling. Det er ét af målene i privatarkivsektionen løbende at registrere fra gammel samling, så arkivets materiale bliver søgbart via Arkibas. Denne prioritering fik særlig betydning sidst på året, da der for alvor kom gang i arbejdet med at rette henvisninger og placeringer, så Esbjergs data i Arkibas matcher kravene til den Windows-baserede Arkibas4, som Esbjerg Byhistoriske Arkiv snart skifter til.

Privatarkivsektionen arbejder imidlertid ikke blot med registreringen af arkivets samlinger, men bidrager også med at formidle dem, bl.a. i forbindelse med udstillinger. Den årlige udstilling med årets afleveringer er allerede nævnt, men i 2007 kom yderligere en særudstilling i anledning af industrikulturens år. Esbjergs industri set indefra blev titlen på arkivets udstilling om tidligere og nuværende virksomheder i Esbjerg. Som led i forberedelsen af udstillingen blev der bl.a. afholdt en række fortælleformiddage, hvor ansatte eller tidligere ansatte kunne møde op og medvirke med fortællinger om fabrikkerne og livet på dem. Fortælleformiddagene blev optaget på bånd og indgik sammen med indlånede fotos samt fotos fra arkivets samlinger i den efterfølgende udstilling samt det teksthæfte, der blev udgivet i tilknytning til udstillingen. Den åbnede torsdag, den 31. maj og forventes at være på plakaten indtil august måned 2008. Økonomisk støtte fra fagforeninger, fonde og lokale virksomheder gjorde såvel udstillingen som det tilhørende teksthæfte til en stor succes. Mange har benyttet sig af muligheden for at se tilbage på et arbejdsliv, hvor antallet af hænder var flere end antallet af maskiner – og som i tid endda ikke er så langt væk endda.

På det kommunale område blev der som allerede nævnt oprettet en §7-sektion med ansvar for kommunens arkiv. Sektionen blev opdelt i to grupper: En e-arkiveringsgruppe og en mellemarkivgruppe. eArkiveringsgruppen bestod af en eArkivar og en e-arkivassistent. Mellemarkivgruppen bestod af en arkivar og tre arkivassistenter fordelt på Esbjerg Kommunes tre råduse i henholdsvis Esbjerg, Ribe og Bramming, heraf blev to ansat i midlertidige stillinger på et år.

Selv om mellemarkivets medarbejdere først blev ansat den 1. januar 2007, havde de dog allerede fra første dag ansvaret for alle de tre gamle kommuners papirarkivalier. Arbejdet blev tilført en ny dimension derved, at sagsbehandlingen blev gjort digital i den nye Esbjerg Kommune, så arkivets medarbejdere skulle indgå i denne fudekæde. På baggrund af elektroniske bestillinger skulle de fremfinde og indskanne papirsager til kommunens sagsbehandlere. Denne opgave blev meget udfordrende, idet mange sagsbehandlere først skulle vænne sig til den nye procedure, hvor de ikke selv havde direkte adgang til papirarkiverne. Herudover var arki-

verne fra de gamle kommuner ikke helt i den stand, man kunne ønske. Samlet set betød det, at de første seks måneder af 2007 blev meget hektiske, men også spændende, hvor ikke en dag var ens.

I løbet af 2007 nåede mellemarkivets medarbejdere at ekspedere omkring 4.000 bestillinger på sager fra sagsbehandlere. Udover selve ekspeditionsopgaverne var mellemarkivet desuden beskæftiget med lokalisering og oprydning i arkivalierne i forbindelse med de mange flytninger og omrokeringer på alle tre råduse. Herudover nedpakkede mellemarkivet i samarbejde med SKAT ca. 700 hyldemeter skattearkivalier, der skulle flyttes til SKATs nye fjernmagasin i Billund. Af yderligere pakkeopgaver kan nævnes, at mellemarkivets medarbejdere nedpakkede op imod en hyldekilometer socialsager. Ikke overraskende viste det sig allerede i foråret nødvendigt at forlænge de to midlertidige arkivassistentstillinger i henholdsvis Ribe og Bramming med endnu et år til udgangen af 2008.

For at forberede mellemarkivet til at kunne operere efter 2008 blev der igangsat et større kassations-, nedpakkings- og flytteprojekt. Formålet var at gøre arkivet under Esbjerg Rådhus til nærarkiv med de arkiver, der oftest ekspederes i Ribe- og Bramming-afdelingerne skulle fungere som fjernarkiver til sager med lav ekspeditionsfrekvens. Dette arbejde blev intensiveret ved udgangen af 2007, efter der var faldet mere ro over kommunen.

Også på eArkivområdet blev 2007 et travlt år. Centralt var det derfor, at Esbjerg Byhistoriske Arkiv fik ansat en eArkivassistent til at assistere eArkivaren. Den altoverskyggende opgave var igangsætningen af arbejdet med at få arkiveret de mange elektroniske kommunale systemer omfattet af bevaring fra de gamle kommuner. Det viste sig dog i flere tilfælde at være vanskeligere end som så, idet en lang række IT-systemleverandører ikke afsatte tilstrækkelige ressourcer til opgaven. Alligevel kunne eArkivgruppen ved udgangen af året notere sig, at 52 arkiveringsversioner var modtaget i løbet af 2007. Den største aflevering var Esbjerg Kommunes ESDH-system eDoc, som fyldte 26 GB. Afleveringen af eDoc blev modtaget i november 2007.

For at håndtere de mange arkiveringsversioner udarbejdede eArkivgruppen en procedure for modtagelse, test, opbevaring, konvertering og tilgængeliggørelse af systemerne. eArkivgruppen prioriterede også i 2007 arbejdet med tilgængeliggørelse højt og fortsatte sammen med Aalborg Stadsarkiv udviklingen af programmet SIGA (Søgning, Import og Generering af Arkiveringsversioner). SIGA gør det muligt at søge i arkiveringsversionerne samt producere arkiveringsversioner af mindre systemer. SIGA er det første system af sin art i Danmark. I 2007 gennemførte eArkivgruppen et omfat-

tende testforløb af SIGA, mens systemet sideløbende blev anvendt til at undersøge sager på baggrund af henvendelser fra forvaltningerne i Esbjerg Kommune.

Kommunesammenlægningen satte øget fokus på e-Arkivområdet og de kompetencer, arkiverne fremover også skal have. I forlængelse heraf indgik Esbjerg Byhistoriske Arkiv en aftale med Kolding Kommune om, at e-Arkivgruppen leverer e-Arkivkonsulentytelser til Kolding Stadsarkiv. Der blev også indgået en aftale med Billund Kommune om, at Esbjerg Byhistoriske Arkiv fremover modtager Billund Kommunes e-Arkivalier. Mod slutningen af året indgik Esbjerg Byhistoriske Arkiv endvidere en aftale med Kolding og Haderslev kommuner om, at arkivet modtager arkiveringsversioner fra KMD klyngevis og efterfølgende opsplitter dem kommunevis.

Endelig blev e-Arkivgruppen hovedadministrator for adgangen til Regionens E-arkivet.dk i Esbjerg Kommune i 2007. Der er tale om en hjemmeside med en mellemarkivfunktion for sager fra de gamle amter. e-Arkivgruppen stod her for den indledende oplæring af lokaladministratorer og løbende for ajourføring, opdatering og support på e-Arkivet.dk, hvorfra Esbjerg Kommunes medarbejdere først og fremmest skal finde elektroniske sager fra det tidligere Ribe Amt.

Arkivet blev også i 2007 endnu mere centralt placeret i ESDH-udbredelsen i Esbjerg Kommune, hvor både Jørgen Dieckmann Rasmussen og Nicolai Dupont Heidemann deltog i forskellige arbejdsgrupper. Herudover underviste Jørgen Dieckmann Rasmussen og Nicolai Dupont Heidemann på over 40 eDoc-kurser i KL-journalplanen for ansatte ved Esbjerg Kommune.

Sidst på året fik Esbjerg Byhistoriske Arkiv endelig vished for, at Esbjerg Kommunes hjemmesideløsning kunne løfte de krav, arkivet havde til en ny hjemmesideløsning. I lyset heraf gik arkivet i gang med at udforme den ny hjemmeside, der vil blive lanceret i første halvdel af 2008.

Sideløbende med afklaringen af alt det tekniske med hensyn til hjemmesiden blev der arbejdet på at forberede data til publicering. Ikke mindst arkivets frivillige under ledelse af Henning Jessen har ydet en stor indsats på det område. Udadtil er indtastningen af Esbjerg-borgere i borgerdatabasen det mest synlige projekt, for flere gange i årets løb er opdateringer blevet publiceret på hjemmesiden. Skattemandtalisten 1909 blev gjort færdig, og straks derefter kastede man sig over mandtalisten 1914. Sideløbende er der blevet tastet trykte skattebøger, Esbjerg Byråds forhandlinger, Bryndum-Vester Nebel Sogneråds forhandlingsprotokoller samt Peter Nissens negativarkiv, men disse indtastninger har desværre ikke været muligt at publicere endnu, da det viste sig meget kompliceret at fastlægge søgefunktioner for databaser på den nye hjemmeside. Yderligere et pro-

jekt kom til i efteråret, da arkivet fik en cand.theol. i arbejdsprøving. Hans opgave blev at skrive Esbjerg Kommunes kirkehistorie i en database, og dette arbejde ligger også klar til publicering. Yderligere venter flere artikler til Esbjerg Leksikon at finde vej til leksikonudgaven på den nye hjemmeside.

Jonna Lehmann (t.v.) og Henning Jessen hjælper med at tyde indføjer i skattemandtalisten 1909, som Benny Raunsbæk er i gang med at indtaste. Foto: Torben E. Meyer, Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

Ingen tvivl om at Internet-publicering er fremtiden. Det mærker man i det daglige – og også på læsesalen, hvor Statens Arkivers publicering af kirkebøger fra hele landet helt frem til 1925 har påvirket antallet af besøgende på arkivets læsesal i nedadgående retning. Tidligere års investeringer i mikrokort har dog ikke været forgæves. Dels er ikke alle skanninger lige gode, så vi får jævnligt besøgende, der kommer forbi for at tjekke skanningerne. Dels er alle borgere ikke lige gode venner med PC'en, og for dem tjener mikrokortene stadig et formål. Dels er en del af de første skanninger ikke af den bedste kvalitet, så mikrokortene kan måske vise, hvad der står uklart på skærmen.

Det rige udbud af data på nettet gør, at mange kaster sig ud i at drive slægtsforskning, men at der er let adgang til data på Internettet er ikke ensbetydende med, at det også er nemt at slægtsforske. Derfor er der stadig stor tilslutning til kurser i slægtsforskning, hvor nybegyndere forsøges gelejdet ind på en sikker kurs. Samtidig stiger slægtsforskernes behov for at få at vide, hvordan man kommer videre til andre kilder end blot kirkebøger og folketællinger – skal der kød på skelettet, er de nemlig ikke tilstrækkelige. Derfor er stadig stor tilslutning til turene til Landsarkivet i Viborg, ligesom der også kan konstateres et øget antal indlån af arkivalier fra det statslige arkivvæsen. Denne sidste arbejdsopgave er yderligere vokset i 2007, idet Statens Arkiver besluttede at fratage en

del folkebiblioteker indlânsretten til arkivalier og overføre denne til §7-arkiver som Esbjerg Byhistoriske Arkiv og/eller forskningsbiblioteker som biblioteket på SDU-Esbjerg. Af den grund dækker Esbjerg Byhistoriske Arkiv et stort geografisk område indlânsmæssigt, og med et voksende antal ekspeditioner blev det en post, der lod sig læse af arkivets regnskab.

Fremgangen for den elektroniske formidling aflæses også af de mange forespørgsler – store og små – som løbende kommer ind i arkivets mailboks. Afsendernes forventninger til arkivets mulighed for at hjælpe er ofte meget store, men med udgangspunkt i en byrådsbeslutning må vi f.eks. ikke lave slægtsforskning for folk, med mindre de betaler for det. På den anden side må det også konstateres, at traditionel formidling stadig har sit publikum. Det ses f.eks. ved det store fremmøde til arkivets fyraftensforedrag og søndagsmatineeer, ligesom der måtte meldes udsolgt til arkivets fire billedaftener og Hanna Iversens formiddagsarrangementer i både forår og efterår under overskrifterne På opdagelse i din by Esbjerg og Barn af Esbjerg. Derudover var Esbjerg Byhistoriske Arkiv booket til at holde 43 foredrag i forskellige sammenhænge, og skønsmæssigt har 9.350 personer overværet disse arrangementer. Det forholdsvis høje tal skyldes, at arkivchef Jørgen Dieckmann Rasmussen var taler ved sankthansfesten i Lergravsparken. Endelig skal det også nævnes, at tilslutningen har været stor til arkivets udflugter. Den 25. maj var 50 personer på en yderst vellykket tur til Föhr, som i det solrige forårsvejr fremtrådte enestående smuk. Det blev en fantastisk dag med lederen af den danske skole på øen som guide.

Lørdag, den 1. september var 65 personer på »kunstvandringstur« i Esbjerg centrum med Hans Tyrrestrup som guide. Besøgsmålene var Zions Kirke, Esbjerg Rådhus, Vestjysk Musikkonservatorium og Hotel Britannia, hvor vi trods igangværende ombygning fik hotellets Hans Tyrrestrup-malerier at se samtidig med, vi indtog en let anretning. Den 30. august var deltagerne i Dansk Udenrigspolitikks historie på en tur til Sønderjylland med temaet Tysk i Danmark. På turen besøgte bl.a. Det Tyske Mindretals hus i Aabenraa, hvor chefredaktør Siegfried Matlok fortalte om Det Tyske Mindretal og deres avis Der Nordschleswiger, og i programmet indgik også et besøg på mindretallets museum i Sønderborg og mindretallets samlingssted Knivsbjerg. Den 20. september gik turen til Sild, hvor deltagerne på en dagstur fik en introduktion til øens historie og natur. Alene hjemturen fra Sild var usædvanlig, for den foregik med biltoget fra Westerland over Hindenburg-dæmningen til Niebüll.

Foruden den almindelige drift af Esbjerg Byhistoriske Arkiv skulle det nye arkivsam arbejde under Arkivudval-

gets vinger løbes i gang. Den administrative og politiske afklaring af vedtægterne for virksomheden blev en meget kompleks sag, som trak ud, så først den 28. juni 2007 kunne arkiverne i Esbjerg Kommune vælge det nye arkivudvalg. Valgt til bestyrelsen blev Nora Olsen, Gørding, Jytte Knudsen, Hviding, Henning Jørgensen, Vester Nebel, Johannes Holm, Vejrup, og Ole Steinmeier, Jernved. Udvalget gik straks i gang med sit arbejde, som bl.a. kom til at handle om strategi m.m. og ikke mindst arkivernes forskellige økonomiske vilkår. Et udredningsarbejde med konsulent Richard Bøllund i spidsen blev derfor sat i gang med det formål at have en hvidbog klar til præsentation for byråd m.fl. i slutningen af 2007/begyndelsen af 2008.

Således nærmede efteråret sig og dermed udgivelsen af Esbjerg Kalender 2008, der blev årets sidste publikation fra Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Også på andre måder var 2008 blevet forberedt, for i september og oktober 2007 stod fhv. sygeplejerske Aja Høy-Nielsen for to fortælleformiddage om Spangsbjerg Sanatorium, som markerer sit 100-år i august 2008. Fortælleformiddagene skulle bl.a. bruges til den bog om tuberkulosesanatoriets historie, som Aja Høy-Nielsen arbejdede på, og som bidrag til den udstilling, Esbjerg Byhistoriske Arkiv planlægger at lave i jubilæumsmåned.

Esbjerg Idrætsarkiv

Gl. Vardevej 62, 6700 Esbjerg, Tlf.: 75 45 60 57

Åbningstid: Onsdag kl. 9.00-12.00 samt efter aftale

Leder: Erik Smedegård, Hobrovej 11, 6700 Esbjerg

Tlf.: 75 12 98 56. Mail: esbjergidraetsarkiv@esenet.dk

2007 blev så året, hvor vi for alvor kom i gang med registrering i Arkibas4, trods de mange småfejl programmet stadigvæk har. Især er det et problem, at det ikke er muligt at ændre et registreringsnummer og ligeledes at slette et billede eller ændre opsætningen af dette. Vores bekymringer har vi naturligvis rettet til administratør af Arkibas, der har erkendt problemet, som vil blive rettet, så programmet i løbet af 2008 vil blive mere brugervenligt.

Da Arkibas3 blev lukket ned i 2006, valgte vi at starte helt forfra med al registrering i Arkibas4. Vi besluttede at begynde med at inddatere alle de mange scrapbøger, jubilæumsbøger samt de ca. 2.000 billeder vi har, ud fra den betragtning, at netop disse ting indeholder mange foreningers historie, fra de første blev dannet i 1898.

Især billeder har givet arkivet meget arbejde, idet det er utrolig svært at få fat på de rette navne. Et eksempel er et billede med et damehold, der deltog i en gymnastikopvisning i 1923 i Gøteborg. Vi henvender os til mange personer, som vi ved, har indgående kendskab til netop

de ting, og vi får også mange gange hjælp til vores problem. Omvendt får vi også mange henvendelser fra folk, der efterspørger forskellige navne på tidligere idrætsfolk. I de fleste tilfælde er vi i stand til at hjælpe med disse oplysninger.

I en lang periode har vi hjulpet Lone Marie Jessen fra EfB-Fodbold med inspiration, billeder og andet materiale til en CD-rom om EfBs tilblivelse, historie og aktiviteter gennem tiderne. Det blev en meget vellykket CD-rom som vi fik lejlighed til at se hos EfB, hvor vi også fik et eksemplar med hjem til registrering i Idrætsarkivet. I 2006 hjalp vi to studerende fra Århus Universitet med billeder og inspiration til deres afsluttende projekt der mundede ud i en bog om dansk klubfodbolds historie. Som tak for vores hjælp har vi modtaget et eksemplar af bogen, der blev færdig i november 2007.

Vi har haft mange rundvisninger på arkivet, dels af folk med interesse for specifikke emner, dels andre med almen idrætsinteresse. Ligeledes har vi også modtaget flere forskellige genstande, som vi registrerer i en Access-database, som er oprettet efter samråd med Esbjerg Byhistoriske Arkiv og Esbjerg Museum. Det hænder også jævnligt, at der kommer nogen forbi med gamle idrætsbilleder. Den største samling, vi har modtaget, er fra et par tidligere håndboldspillere i EHK, brødrene Bent og Erik Andersen, som berigede os med 21 scrapbøger og seks protokoller, som fortæller den gamle håndboldklubs historie fra begyndelsen, til den blev en del af Team Esbjerg. Desværre mangler en tiårs periode, men mange gode kræfter er nu sat ind på at finde de manglende bøger.

Uden for arkivet har vi deltaget ved Esbjerg Kommunes Idrætsfest, ved Esbjerg Idrætsråds repræsentantskabsmøde, i et introduktionskursus til Arkibas4 samt i diverse møder med Arkivudvalget for Esbjerg Kommune.

I november måned kunne vi byde velkommen til Frede Clausen som medarbejder i Idrætsarkivet. Frede har sin baggrund i atletik, har tidligere været formand for Esbjerg Idrætsforbund og er nuværende formand for Esbjerg Idrætspark. I årets løb har vi haft besøg af arkivkonsulent Richard Bøllund tre gange, som har påtalt et par små justeringer i forhold til vores registrering, hvilket vi har rettet.

Farup Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Farup Forsamlingshus, Farup Kirkevej 33, 6760 Ribe
Tlf.: 75 41 03 73

Åbningstid: Torsdage i ulige uger fra kl. 16.00-18.00
Leder: Mette Lind, Farup Kirkevej 29 A, 6760 Ribe
Tlf.: 45 80 82 56

Arkivets postadresse: Farup Kirkevej 29 A, 6760 Ribe
Mail: mette42lind@yahoo.dk

Året er igen gået godt – kommunalreformen har ikke givet anledning til problemer i vores lille arkiv. I løbet af året er der kommet en afklaring vedrørende tilslutning til (og drift af) det centrale arkiveringssystem Arkibas. Farup Sogns Lokalhistoriske Arkiv kan således se frem til at blive tilsluttet Arkibas i begyndelsen af 2009. Finansieringen er sikret ved tilskud fra kommunen, hvilket blev muligt, da SLA nedsatte beløbet for betaling af installationen, og kommunen vil betale for driften. Vi skal selv blot investere i en ny computer.

I årets løb har skolens endelige lukning fyldt meget i lokalsamfundet. Det er nu fastlagt, at den sidste skole i Farup Sogn lukker til sommerferien 2008, og at der, netop samtidig med vores årlige offentlige møde, afholdes møde på skolen, hvor medarbejdere fra kommunen vil diskutere bygningernes fremtid med sognets borgere. En uheldigt valgt dag, da også arkivet er inviteret til mødet, men altså ikke kan deltage. Ivan Jørgensen, der tidligere var lærer på Farup Skole, har i skolelukningen fundet en god anledning til at skrive om Farup Sogns Skolevæsen 1870-2008. Artiklen er offentliggjort i det lokale blad, Marsk & Muld.

I løbet af året har vi desuden haft en udbytterig kontakt til tipoldebarnet til Bendt Lindhardt, Henning Lindhardt, Albertslund, som har skrevet meget indgående om Bendt Lindhardt, der var pastor ved Farup Kirke 1841-1862. Arkivet har i den forbindelse kunnet deltage med fakta og skrøner fra Bendt Lindhardts glørværdige tid i Farup. Vi overvejer nu, hvordan vi på grundlag af Henning Lindhardts slægtsbog kan lave en lille artikel til offentliggørelse i Marsk & Muld.

I 2007 er der blevet sorteret i de gamle gravsten i lapidariet. Det gav anledning til nogle hyggelige timer med registrering af de tidligere Farup-beboere, som er symboliserede ved de sten, som de efterladte foranledigede sat over deres døde slægtninge. Specielt fandt vi en god beskrivelse af soldaten John Peter-Frias Mortensen, som deltog i 1. Verdenskrig som amerikansk soldat, døde den 27. september 1918 og ligger begravet ved Meuse-Argonne i Frankrig. Stenen blev sat på kirkegården i hans fødesogn af hans venner her som et minde både over en udvandrer, og samtidig over én af de utallige soldater der faldt i 1. Verdenskrig. Om John P. F. Mortensen ved vi, at han er født i Hillerup, og at han udvandrede til Amerika i 1907 som 19-årig. Det hedder sig, at han frivilligt meldte sig som soldat, men sådan forholder det sig nu ikke helt. Som immigrant var man nødt til at melde sig, hvis man ville have amerikansk statsborgerskab. John blev sendt til Frankrig og døde den første dag, han var i kamp. Hans mindsten har foreløbigt fået lov til at blive stående i lapidariet. På listen over sten, der skulle destrueres, stod Villy Lønnes olde- og bedsteforældres stene, hvilket Villy

ikke kunne lade ske upåagt, hvorfor han resolut sørgede for, at stenene blev bragt hjem i egen have.

Grimstrup Sognearkiv

Grimstrup Skole, Skovbrynet 2, 6818 Årre
Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 15.00-17.00
Leder: Kirsten Lunding, Nørrevang 22, Grimstrup
6818 Årre. Tlf.: 75 19 12 63
Arkivets postadresse: Niels Ove Thøgersen,
Dalmosevej 8, Grimstrup, 6818 Årre
Hjemmeside: www.grimstrup sogn.dk

Arkivet har i 2007 haft nogle besøg og henvendelser, dog ingen vedr. slægtsforskning. Der er indkommet nogle nye afleveringer, ligesom vi igen i år har modtaget en del billeder. Det har desværre ikke været muligt at få ajourført vores hjemmeside på Grimstrup-online.dk. Vi håber, det snart kommer i orden.

Efter vi er kommet under Esbjerg Kommune er dagbladsgrænsen i sognet blevet delt, men arkivet i Bramming har været gode til at komme med artikler fra Grimstrup. Vi er så heldige, at et bestyrelsesmedlem holder Varde-udgaven, så på den måde får vi også artikler fra Roust, Rousthøje og Hjortkær. Artiklerne fra sognet bliver sat i mapper, så eftertiden kan få glæde af dem.

Hvornår registreringsprogrammet Arkibas4 kommer til at køre er lidt usikkert. Vi venter besked fra Arkivudvalget for Esbjerg Kommune. Vintermødet den 7. februar havde pænt fremmøde med ca. 30 deltagende personer. Jørgen Dieckmann Rasmussen fortalte og viste billeder fra Esbjerg i 1950'erne. Sommerturen i år blev afholdt den 3. juli sammen med pensionistforeningen. Vi blev guidet rundt i Esbjerg af Jørgen Dieckmann Rasmussen. Det var en god tur.

Guldager Sognearkiv

Guldagervej 76, 6710 Esbjerg V
Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 18.30-21.00
samt efter aftale med lederen
Leder: Christian Jakobsen, Guldagervej 76, 6710 Esbjerg V
Tlf.: 75 11 60 24

I beretningen for 2006 meldte vi fra Guldager Sognearkiv, at vi var klar til at registrere på Arkibas4, så snart de tekniske problemer med at komme på nettet var løst. De viste sig desværre at være næsten uovervindelige. Efter utallige kontakter og afvisninger fra TDC måtte vi hente hjælp hos konsulent Richard Bøllund for at komme videre. Nu er teknikken langt om længe på plads, så forude venter registreringsarbejdet med et års forsinkelse.

I løbet af 2007 har vi modtaget flere store foreningsafleveringer, bl.a. fra Guldager Aktivitetshus, Guldager Forsamlingshus, Guldager Gymnastikforening og Grundejerforeningen Elmegårdsvej. Desuden har vi videregivet en stor aflevering til et andet arkiv. Udover disse større afleveringer har vi i løbet af året modtaget en del mindre samt fotos og udklip.

I forbindelse med Byfesten 2007 arrangerede vi en udstilling med titlen: »Hvad skete der i Guldager for 50 år siden«? Udstillingen var baseret på avisudklip, protokoller og regnskabsbøger. Vi satte fokus på Guldager Skole, der både i sommeren 1957 og igen i 2007 var i fare for at blive nedlagt, på Guldager Forsamlingshus med regnskab og uddrag af protokollen, på en medlemsliste fra Guldager Gymnastikforening samt en billedserie fra opførelsen af Guldager Foderstof. Udstillingen gav anledning til en del snak og debat blandt byfestdeltagere og opfyldte dermed sit formål.

Guldager Sognearkiv leverer stadig artikler i lokalbladet NordVest-Nyt, der udkommer tre gange årligt. I det seneste nummer skrev vi om kommunalreformens indvirkning på lokal- og sognearkiverne og om den nye struktur for arkivsamarbejdet. Atter i år har vi måttet konstatere, at flertallet af besøgende kommer uden for åbningstiden efter aftale med arkivlederen, der er meget imødekommende og gerne viser frem.

Gørding Sognearkiv

Plejehjemmet Østergården, Nørremarken 23,
6690 Gørding
Åbningstid: 1. og 3. mandag hver måned kl. 19.00-21.00
samt efter aftale med lederen. Lukket i juli måned
Leder: Jeffrey Andersen, Nr. Høvej 7, 6740 Bramming
Tlf.: 75 17 23 66
Arkivets postadresse: Nora Olesen, Birkevænget 9,
6690 Gørding. Mail: hjerg@olesen.mail.dk

Arkivet har i 2007 modtaget 18 afleveringer, store såvel som små. I januar havde vi Lokalhistorisk Aften, hvor tidligere viceskoleinspektør Chr. Beksgaard fortalte om sit lange arbejdsliv på Gørding Skole. Efter kaffen spillede Ernst Jensen og Henning Kristensen på harmonika.

I årets løb har vi haft en del besøgende, blandt andet fire skoleklasser fra Gørding Skole, som gerne ville se og høre noget om stationsbyens udvikling gennem tiderne. Det tidligere afholdshotel (Bykroen) i Søndergade blev revet ned i august måned. I krostuen var der mange vægmalerier – og disse blev affotograferet, og billederne kan ses i arkivet. I forbindelse med nedrivningen fotograferede vi også. Vi er godt i gang med indtastning i Arkibas3. I efteråret satte vi en annonce i Sognebladet,

om nogen havde lyst til at hjælpe med dette arbejde. Vi fik to henvendelser, og Henning Nielsen og Sven Bodee er nu i gang med arbejdet.

Vore gamle film og videoer er blevet spillet over på DVD og er derved blevet nemmere at fremvise. Til dette projekt har vi fået hjælp fra Vagn Olesen og Erik Jørgensen. Pengene til projektet har vi fået af et legat. Til den nye udstilling på Egnsmuseet i Bramming har arkivet leveret en del materiale og forskellige oplysninger. Udstillingen er i en stor glasmontre og meget seværdig. Lokalhistorisk Forening for Brammingegnen har i 25 år udgivet en årbog. I anledning af jubilæet er der udgivet et register til årbøgerne. Dette bevirker, at det nu er meget nemt at finde de forskellige artikler frem, når der kommer henvendelser, enten pr. telefon, mail eller ved personlig henvendelse. Arkivudvalgets medlemmer har også i år deltaget i forskellige kurser. Vi håber at komme med på Arkibas4 i løbet af 2009.

Historisk Samling fra Besættelsestiden 1940-45

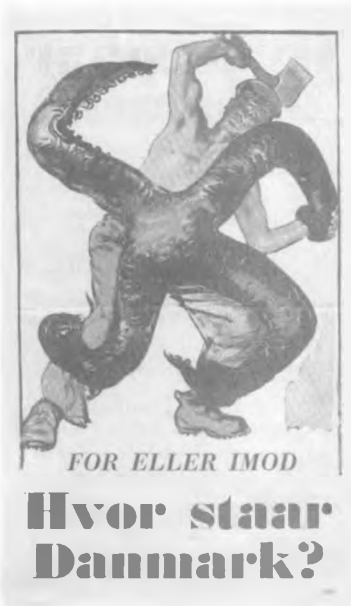
Niels Bohrs Vej 9, 6700 Esbjerg

Tlf.: 65 50 42 50, Fax: 65 50 42 51

Åbningstid: Tirsdag kl. 10.00-12.00 og torsdag kl. 10.00-18.00

Leder: Henrik Lundtofte Mail: hsb@hsb.dk

Hjemmeside: www.hsb.dk

Britisk flyveblad, nedkastet over Vestjylland september 1941.

2007 bød på bred interesse for Samlingens arbejde, arrangementer og udgivelser og desuden på gode afleveringer af arkivmateriale og bøger. Mere end noget andet vil 2007 dog stå tilbage som året, hvor HSBs arkiv langt om længe blev om- og nyregistreret. Således kunne Samlingen ved årsskiftet lancere en godt 100 sider lang elektronisk arkivregistrant på Internettet. Arkivregistranten er af stor værdi for Samlingens synlighed, ligesom den i betydeligt omfang letter søgningen i arkivet, hvad enten jagten gælder personarkiver, britiske flyveblade eller materiale fra modstandsbevægelsen, kan en hvilken som helst bruger via www.hsb.dk nu selvstændigt gå på opdagelse i HSBs arkivbestand. Derfor er registranten lidt af en milepæl i Samlingens historie.

Samlingens medarbejdere har også i 2007 været beskæftiget med at besvare henvendelser og forespørgsler fra alle hjørner af Danmark og fra udlandet. Cand. mag. Mona Jensen har været projekttilknyttet Samlingen det meste af året i en ansættelse med løntilskud. Mona Jensen har i samarbejde med arkivlederen været beskæftiget med ny- og omregistreringen og har her ydet en stor arbejdsindsats. Desuden vikarierede hun for arkivlederen under dennes orlov og har bl.a. ordnet de indkomne dokumenter om det britiske SOE, skrevet bidrag til FV-Bladet, Nyhedsbrevet og Internetleksikonet samt arbejdet på en ansøgning til et nyt forskningsprojekt. Studentermedhjælper Christina Christensen afleverede først på året sit historiespeciale med et topresultat til følge. Vi har dermed måtte sige farvel til Christina. Nyregistreringen af Samlingens trykte småskrifter, pjecer og mindre bogudgivelser i en særlig smatrykregistrant var derfor et anliggende for vores nye studentermedhjælper Knud Møller Andreassen. Han begyndte arbejdet på HSB i maj måned. Foruden registreringsarbejde har han skrevet bidrag til Internetleksikon www.besaettelse-befrielse.dk.

Kredsen af frivillige, Hilda Pedersen, Anni Sønderborg og Lise Østergaard Petersen, blev i årets løb udvidet med Benneth Østergaard Petersen og Verner Blom. De fem frivillige har med humør og engagement fortsat hestearbejdet med at skabe et person- og sted-index til de 12 trykte bind af det illegale Information 1943-45. I uge 38 var Peter G. Christensen fra Brørup Skole i praktik på Samlingen. Han sorterede og registrerede HSBs bestand af originale aviser fra mellemkrigstiden, besættelsen og befrielsesdagene. Samtidig var Peter en engageret prøvekannin på et undervisningsforløb om undergrundspresse, censur og ytringsfrihed, der er under udvikling. Projekttilknyttet cand. mag. Palle Andersen har via et legat fra Statens Kunstfonds Litteraturudvalg arbejdet videre på sin spændende undersøgelse af den illegale presses informationer om nazisternes jødeud-

ryddelse, der har sit afsæt i HSBs store samling af illegalt materiale. Der foreligger nu et manuskriptudkast.

Arkivleder Henrik Lundtofte var i februar-marts på forældreorlov. Inden for sin udforskning af besættelsestidens holdningsdannelse publicerede han i antologien Umisteligt – en artikel om billedet af tyskerne og Naziregimet i undergrundspresen. Artiklen bygger udelukkende på Samlingens illegale blade og bøger. Arkivlederen bidrog endvidere til mammutværket Over Stregen med en stor artikel om terroristen Henning Brøndum. Over Stregen rummer bidrag af en række anerkendte besættelsestidshistorikere og er blevet omtalt i TV og i stort set alle landsdækkende dagblade. Derudover medvirkede Henrik Lundtofte i planlægningen af Auschwitz-dagen den 27. januar og bidrog med tekster og materiale om nazisternes jødefølgelser til udstillingen »Hvem taler i dag om udryddelsen af armenierne?«. Udstillingen blev til i samarbejde med folkedrabsforskeren, cand. mag. Matthias Bjørnlund, og skal i 2008 vises på biblioteker i Danmark. Arkivlederen har desuden været optaget af ny- og omregistreringen af Samlingen og af arbejdet med at planlægge og skaffe fondsmidler til en udstilling om besættelsestidens illegale presse på HSB. Sommerens besøg af turister har endnu en gang demonstreret relevansen af, at Samlingen for alvor »opdyrker nyt land« med en fast udstilling om undergrundspresen i Danmark. Henrik Lundtofte har taget del i avisdebatten og blev bl.a. interviewet i Jyllands-Posten den 6. september i forbindelse med omtale af landsforædrerproblematikken i Norge og udgivelsen af Over stregen. Endelig har han i årets løb holdt 11 foredrag.

Samlingens hjemmeside blev besøgt af godt 16.000, mens vores Internetleksikon www.besaettelse-befrielse.dk i 2007 havde endnu flere besøg end de forgangne år, nemlig over 38.000. Det er det klare indtryk, at Internetleksikonet i høj grad benyttes af kernemålgruppen, nemlig skolebørn og gymnasieelever. Nyhedsbrevet udkom to gange. Hvert nummer blev trykt i 750 eksemplarer, hvoraf 660 stk. udsendtes til faste abonnenter. Samlingen fik også i 2007 flere positive læserreaktioner, og Nyhedsbrevets form som trykt og postomdelt blad med nyheder og større artikler fastholdes derfor på trods af rigelige portoforhøjelser. HSBs jubilæumsudgivelse fra 2006 Samarbejde og sabotage – seks mænd 1940-45 høstede også i de første måneder af 2007 flote anmeldelser og bred omtale til Samlingen i landsdækkende dagblade som Jyllands-Posten og Politiken samt i bl.a. Fyns Stiftstidende og Nordjyske Stiftstidende. Jubilæumsbogen er nu taget i kommission af Syddansk Universitetsforlag. Foruden plancheudstillingen i anledning af Auschwitz-dagen bidrog Samlingen med materiale til Museet for Samtidshistorie (BDIC) i Paris, der i efter-

året åbnede en stor udstilling under overskriften Kærlighed, Krig og Seksualitet 1914-45 med lyd, film, breve, fotos og plakater fra hele Europa. HSB forsynede parisere-udstillingen med en billedserie fra 1943 af en fingeret afstraffelse af en tyskerpige. Der er endvidere udgivet et flot udstillingskatalog, hvor billedserien fra Samlingen også indgår. Endelig er HSB repræsenteret på den omfattende portal til museer, arkiver og forskningsinstitutioner over hele Europa, som Stiftung Denkmal für die ermordeten Juden Europas – organisationen bag det store Holocaust-mindesmærke i Berlin – er ved at udarbejde. I portalen indgår materiale fra de enkelte institutioner – fra HSB er der danske undergrundsblade med vidnesbyrd om jødeudryddelsen.

For de fleste af Samlingens foredragsgæster er der næppe tvivl om, at et af årets mest uforglemmelige foredrag fandt sted onsdag eftermiddag den 21. november. Da beredte Arlette Andersen åbent og levende om sine mere end 12 måneder som fransk-jødisk fange i Auschwitz. Arlette Andersen fortalte sin historie ved et særarrangement, hvortil Samlingen havde inviteret samtlige 9.-10. klasser, gymnasier med flere fra hele den nye Esbjerg Kommune. Sammen med rigtig mange almindeligt interesserede fyldte skole- og gymnasieleverne Syddansk Universitets auditorium til sidste plads. HSB håber i fremtiden at kunne invitere skoler og uddannelsesinstitutioner til lignende særarrangementer. Efterårets ordinære foredragsrække handlede om Holocaust og medførte interesse fra bl.a. København. Der var – trods pludselig sygdom under det første foredrag – mange tilhørere til Torben Jørgensens forelæsninger om Endlösungs historie, Peter L. Smiths forelæsning om Auschwitz og Henrik Lundtoftes om Danmark og Holocaust. Interessen var også stor om forårets foredragsrække om Anden Verdenskrigs »Tre Store«. Forelæsningerne om Stalin (ved Erik Kulavig), Churchill (ved Jørgen Sevaldsen) og Roosevelt (ved Jakob Sørensen) var velformidlede og velbesøgte. Foruden disse i alt otte forelæsninger, der som vanligt var arrangeret i samarbejde med Sydstjysk Folkeuniversitet, har HSB i årets løb været besøgt af syv grupper af skoleelever og alment interesserede.

Samlingen indgik i en fælles ansøgning med Frihedsmuseet, Det Kgl. Bibliotek, Københavns Universitet og Rigsarkivet for at kunne byde ind på en stor pulje til etablering af »forskningsinfrastruktur«. Puljen var på 200 mio. kr. Desværre blev det et afslag. I årets sidste måneder blev grundlaget for et samarbejde mellem HSB og Syddansk Universitet og Fiskeri- og Søfartsmuseet skabt via en associeringsaftale mellem Center for Maritime og Regionale Studier (CMRS), der drives af universitetet og museet, og HSB. Fra 2008 indgår HSB således som associeret medlem af CMRS. Samlingen ser

frem til dette samarbejde, som alle involverede parter vil få gavn af. Der blev i årets løb skabt fornyet kontakt til Undervisningscentret (det tidligere Amtscenter for undervisning) samt til EMU-undervisningsportalen, der henviser til HSBs netleksikon på fagsiderne for elever i 10.-12. klasse. Desuden er forbindelsen til Skoletjenesten i Esbjerg Kommune fornyet – mens Samlingen på forskellig måde kan bistå med litteratur og kildemateriale, kan HSB tilsvarende trække på Skoletjenestens netværk og viden om undervisning.

HSB har i 2007 modtaget et spændende materiale fra familien til Egon Johansen, der var landbetjent i Løgumkloster 1943-56. I rapporter, anonyme opråb, breve og optegnelser kan man især følge konflikten lokalt mellem dansk og tysk under besættelsen og i anden halvdel af fyrrerne. Desuden har HSB modtaget en større brevsveksling mellem boghandler Carl Fr. Algreen-Petersen og hans familie. Algreen-Petersen blev arresteret af Gestapo i 1944. Brevene til og fra hans ufrivillige opholdssteder Staldgården, Vestre Fængsel, Horserød og Frøsløvlejren giver et meget direkte indblik i konsekvenserne af en fængsling: Hjemme i Haderslev skulle familien uden sit overhoved få dagligdag og forretning til at fungere. Afleveringen af disse breve supplerer Samlingens i forvejen perspektivrige materiale fra fangelejrene i Horserød og Frøsløv.

Det årlige bestyrelsesmøde afholdtes den 20. marts, hvor bestyrelsesformand Preben Schmidt kunne byde to nye medlemmer af bestyrelsen velkommen. Det er Mogens Berg og Karl Kr. Knudtzen, der begge er udpeget af Esbjerg Kommune. Bestyrelsen har således sagt farvel til Knud Jager Andersen og Tage E. Jacobsen, der varmt takkes for deres engagement og positive bidrag som medlemmer af HSBs bestyrelse i en årrække. Bestyrelsen vil gerne rette en stor tak til Samlingens ansatte, frivillige og venner. Desuden ønsker bestyrelsen at takke Samlingens samarbejdspartnere: Forskningschef John T. Lauridsen, Det Kongelige Bibliotek, Museumsleder Henrik Skov Kristensen, Frøsløvlejren, adjunkt Niels Wium Olesen, Aarhus Universitet, Jørgen Dieckmann Rasmussen og Esbjerg Byhistoriske Arkiv samt Bent Iversen og Sydvestjysk Folkeuniversitetet foruden Esbjerg Højskole. Bestyrelsen glæder sig desuden over det fortsat gode lokale samarbejde med Syddansk Universitet og professor Martin Rheinheimer, professor Flemming Just, adjunkt Mogens Nissen og med Syddansk Universitetsbibliotek. Desuden takker bestyrelsen KPMG og statsautoriseret revisor Kim Junk samt Lotte Rask for revisionen af regnskaberne. Endelig glæder bestyrelsen sig over Esbjerg Kommunes positive indstilling til Samlingen og takker desuden alle interesserede brugere og dem, der i årets løb har skænket HSB arkiv- og bogmateriale.

Hjerting Lokalkarkiv

Jon & Dittes Hus, Gl. Guldagervej 12, 6710 Esbjerg V
Åbningstid: 2. tirsdag hver måned kl. 14.00-17.00
Leder: Grete Gregersen, Klipperen 10, 6710 Esbjerg V
Tlf.: 75 11 57 87. Mail: hjertinglokalarkiv@esenet.dk
Hjemmeside: www.hjerting.dk

Året 2007 begyndte med en efterlysning i Hjerting Posten vedr. et gammelt skolebillede fra 1930. Vi synes det kunne være spændende, om vi kunne få navnene på eleverne fra Vester Skole, også kaldet »Æ store Skole«. Det gav rigtigt mange henvendelser som resulterede i flere besøg ud af huset, og hvor vi også fik et skolebillede fra 1908. På skolebilledet fra 1930 fik vi oplyst alle navnene på eleverne fra den årgang.

Arkivet har fået en stor indlevering med mange gamle billeder. Dem har vi alle fået affotograferet, registreret og sat på plads. Vi har haft ti indrammede billeder udlånt til vores lokale damefrisør på Gl. Guldagervej. Hun fortalte, at der var mange, der viste interesse for billederne, og syntes det var spændende at se, hvordan her så ud tilbage til år 1910.

Den 13. april var vi på plejehjemmet Bytoften, hvor vi viste en billedserie på ca. 50 billeder. Det første var fra 1900 med et utroligt flot motiv bestående af Ho Bugt en sommerdag. Derefter fulgte en del billeder fra Hjerting Badehotel med de sommergæster, der nød at holde ferie ved vandet. Ligeledes vises billeder af de gamle badevogne og de yndige badenymfer i deres flotte badedragter. Vi sluttede billedserien af med bl.a. at vise billeder fra den nye Strandpark, som på dette tidspunkt snart var færdigt. Den flotte strandpark slutter med en udsigtsbro ca. 50 meter ud i bugten, hvorfra man kan se øen Langli, Skallingen og Fanø.

Den 13. maj blev der afholdt Marbækdag på Myrthuegård, hvor der var 107 frivillige til at skabe en rigtig god dag under temaet »Børn og natur i bevægelse«. Vi havde lavet en udstilling med stormflodsbilleder og en serie med gamle billeder fra Hjerting. Rigtig mange kiggede forbi, og vi havde en god dag – tak til Myrthuegård fordi vi måtte være med.

Den 26. september havde vi inviteret syv damer i alderen 80-100 år til lidt hygge på arkivet. De havde i årets løb doneret en del billeder og dokumenter til arkivet, som vi gerne ville sig tak for på denne måde, og til gengæld kunne de hjælpe os med at få sat navne på mange af billederne. Det var en dejlig eftermiddag til stor glæde for alle.

Traditionen tro blev der afholdt »Jul i Hjerting«, som foregik den 24. november. Vi havde lavet en udstilling med billeder og tegninger, som vi havde fået indleveret i årets løb, og vi havde mange besøgere i arkivet. Ligeledes havde vi

en fotoudstilling af nyere dato med forskellige huse i Hjer-ting. Fotografen bag udstillingen er Anne Grønberg.

Den 4. december havde vi besøg i Jon og Dittes hus af kursusdeltagere fra Esbjerg Byhistoriske Arkiv, som var på »Kend din by-ekskursion«. De ville gerne besøge huset og høre om, hvad det bliver brugt til. Harald Andersen fortalte om huset, og arkivet kunne fortælle om arkivets historie. Ikke uden stolthed kunne vi berette, at arkivet i 2008 har 15 års fødselsdag. Bagefter var der rundvisning i arkivet, huset og biblioteket.

Til slut skal der lyde en stor tak til alle de, som har besøgt arkivet i årets løb, og en tak for alle indleveringer til arkivet. Der skal også være en tak til Skads Herreds Brandkasse for det årlige tilskud, som er til stor hjælp for arkivet.

Hjortlund Sognearkiv

Hjortlund Gl. Skole, Fårevej 16, 6771 Gredstedbro
 Åbningstid: Sidste fredag hver måned kl. 14.00-17.00
 samt efter aftale med lederen
 Leder: Lauritz, Lauritzen, Hjortlundvej 19,
 6771 Gredstedbro. Tlf.: 75 43 10 40
 Arkivets postadresse: Hjortlundvej 19, 6771 Gredstedbro
 Mail: lauritz.l@mail.dk

Sognearkivet har i løbet af 2007 fået færdiggjort arkivrummet og er begyndt at arkivere og sortere i de billeder, vi er i besiddelse af. Det går en stor del af vores tid med, men det var også et syndigt rod, vi overtog – der er skrevet på gamle konvolutter og bag på billeder. Et par stykker af os har været på kursus i registrering af billeder. Ligeledes lavede vi en udstilling i forbindelse med beboerforeningens dilettant. Desuden har vi modtaget gamle videobånd med optagelser af Ratør. Endelig har vi haft besøg af beboere fra sognet, der var på jagt efter gamle skolebilleder og efter slægtninge.

Hostrup Sognearkiv

Kokspang Fritidscenter, Kokspangvej 54, 6710 Esbjerg V
 Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 19.00-21.00
 samt efter aftale med lederen
 Leder: Elna Vogt, Kokspang Hedevej 5, 6710 Esbjerg V
 Tlf.: 75 26 91 65
 Arkivets postadresse: Kokspang Hedevej 5, 6710 Esbjerg V

2007 er gået stille og roligt, næsten som de foregående år. Alle gravsten på Hostrup Kirkegård er registreret med oplysninger om familieforhold og bopæl.

Vi deltog som sædvanlig i Myrthuedagen. Det var en god dag med mange besøgende. Vi regner med at blive tilsluttet e-mail og eventuelt få Arkibas4 i 2008.

Hunderup Sognearkiv

Kjærgårdvej 9, Hunderup, 6740 Bramming
 Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 19.30-21.30
 samt efter aftale med lederen. Lukket i juli og august
 Leder: Niels Hansen, Birke Allé 8, 6740 Bramming
 Tlf.: 75 17 34 06
 Arkivets postadresse: Birke Allé 8 6740 Bramming

Der har i årets løb ikke været så mange afleveringer, men en del henvendelser mest vedr. slægtsforskning, men også vedr. gårde samt en enkelt henvendelse vedr. oplysninger om et skibsforslis. Ligesom i 2006 har vi haft besøg fra Amerika. Det var lidt sjovt, idet det viste sig at være en gren af den samme familie fra Amerika, som vi havde besøg af året tidligere. Der er nu etableret kontakt mellem de to familier i Amerika. Derudover har vi fundet materiale til brug for artikler i lokalårbogen.

2007 blev også året, hvor vi begyndte med Arkibas. Vi har haft store problemer med at finde rundt i programmet, så i november besluttede vi at stoppe med at bruge programmet og afvente Arkibas4, som vi forventer at få installeret i 2008. Vi må så håbe, der kommer nogle kurser, så vi kan komme ordentligt ind i systemet.

Hviding Sognearkiv

Egecenteret, Ribevej 2 B, Egebæk, 6760 Ribe
 Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 15.00-17.00
 samt efter aftale med lederen
 Leder: Anne Lorenzen, Hviding Kirkevej 22, 6760 Ribe
 Tlf.: 75 44 51 27
 Arkivets postadresse: Hviding Kirkevej 22, 6760 Ribe
 Mail: martin.bolmerod@mail.tele.dk
 Hjemmeside: www.hvidingsognearkiv.dk

*Hviding Hospital set fra luften, ca. 1960.
 Foto: Hviding Sognearkiv.*

Vi indledte arkivåret med et årsmøde i januar, som var vældig godt besøgt. Emnet var »Hospitalet og stationsbyen«, og det gav anledning til livlig debat om livet i Hviding i 1950'erne og 1960'erne. Alle havde en god og fornøjelig aften. Vi har i 2007 fået pænt med afleveringer, hvoraf et par stykker er ret omfattende, bl.a. fra Hviding Idrætsforening, så der foreligger nu et større sorterings- og registreringsarbejde. Der er bl.a. billeder, forhandlingsprotokoller og regnskabsbøger fra foreningens begyndelse, hvor et årsregnskab kunne stå på få sider i kassebogen, og meget omfattende, nyere regnskaber som fylder fire-fem store ringbind.

I forbindelse med nedlægnning af Ribe Amt fik vi mulighed for at overtage nogle møbler fra Ribe Amtsgård. Vi har fået nye reoler, gode kontorstole samt edb-udstyr, samt hvad der betyder meget for os er, at vi har overtaget to rummelige sikkerhedsbokse. Vi har fået den ene boks indrettet med hængemapper, så alle vores billeder nu er opbevaret sikkert. Efterhånden har vi rigtig gode forhold i vores arkiv, vi har to arbejdspladser og en afdeling til gæster. Vi kan efterhånden mærke effekten af at have en fast åbningstid: Vi har ret ofte besøg og sammenlagt med, at der også af og til er forespørgsler om forskellige ting, synes vi, at interessen for arkivet er øget i lokalområdet. Også udefra kommer der forespørgsler, mest om slægtsforhold, og det er altid rart at kunne hjælpe.

Hviding Sognearkiv har i samarbejde med arkivet i Vester Vedsted foranlediget, at grænsesten nr. 1 er blevet opstillet på den (næsten) oprindelige plads ved Sprækrøftens udløb i Vadehavet. Her stod stenen fra 1864 til 1920, da landegrænsen mellem Preussen og Danmark fulgte sognegrænsen mellem Hviding og Vester Vedsted. I 2007 færdiggjorde Digelaget for Chr. Xs dige et større forstærkningsarbejde af diget, og i den forbindelse påtog bestyrelsen for digelaget sig at afholde udgifterne for grænsestenens anbringelse. En oplysningsstavle er under udarbejdelse og vil blive opsat. Det er absolut en udflugt værd at besøge stedet, for naturen er smuk, og samtidig kan man så dvæle lidt ved et kapitel i danmarkshistorien, som havde stor betydning for de mennesker, som boede herude – og som kun ligger et par generationer tilbage i tiden. Hviding Sognearkiv var i efteråret gæst ved en fernisering i Hviding Forsamlingshus. I forbindelse med afsløring af nye malerier til huset var vi blevet bedt om at komme med et indlæg om forsamlingshusets historie, og vi er altid glade for at komme ud og gøre reklame for arkivet.

Hviding Sognearkiv er nu også på vej ud i den digitale verden, idet vi er i gang med at lave en hjemmeside. Rettigheder til vores domænenavn er på plads, og hjemmesiden bliver tilgængelig inden for overskuelig tid. Vi har

gennem de seneste par år haft mange hjælpere til at indskrive tekster på PC. Vores mål er at gøre disse tekster tilgængelig for et større publikum, så vi glæder os nu til at kunne offentliggøre teksterne m.m. digitalt. På hjemmesiden vil vi kunne lægge erindringer, folketællingslister, Hvidingbogen og meget mere.

Ellers har arkivåret været præget af, at vi nu er blevet en del af Esbjerg Kommune, hvilket for os betyder mulighed for et større økonomisk råderum fremover. Vi har længe ønsket os at få en Internetforbindelse og at kunne arbejde med Arkibas4. Det har vi ikke tidligere haft økonomisk mulighed for, men nu ser det ud til, at vi i løbet af ret kort tid kan få Arkibas4 installeret. Indtil nu har vi kun haft licens til én bruger af Arkibas, og vi ser det som en stor fordel, at vi fremover kan være flere, der arbejder samtidigt, og vi glæder os til at komme i gang.

Jernved Sognearkiv

Jernved Skole, Aktivitetshuset, Kirkebakken 33,

Jernved, 6771 Gredstedbro

Åbningstid: 1. og 3. tirsdag hver måned kl. 14.00-16.00

samt efter aftale med lederen

Leder: Ole Steinmeier, Valmuearken 3,

6771 Gredstedbro. Tlf.: 75 43 12 78

Arkivets postadresse: Valmuearken 3,

6771 Gredstedbro. Mail: ole@steinmeier.dk

Arkivet har i 2007 fået nogle ret omfattende afleveringer. En aflevering består mest af billeder, endda rigtig mange. Billederne er af privat karakter, men da familien, som det handler om, har været ret engageret i lokal-samfundet, er der mange kendte personer på billederne. Det er lykkedes at få rigtig mange navne på billederne, bl.a. med hjælp fra et par mennesker, som har kendt familien godt. En anden aflevering består af en del papirer fra den brugsuddele, som var med fra stiftelsen af brugen i Gredstedbro. Fra en person, som er flyttet fra sognet, men stadig med liv og sjæl følger med i udviklingen her, har vi fået en del gode oplysninger om en nu ikke længere eksisterende gård i sognet og de mennesker, som har haft tilknytning til den.

I vores gamle sogn har vi to lokalblade, som udkommer fem-seks gange om året. I disse blade forsøger vi så ofte som muligt at gøre arkivet synligt, dels ved annoncer om åbningstid og kontaktmuligheder, men også ved at bringe lidt stof om sognets historie. Stof som tager udgangspunkt i lokalarkivets besiddelser. Gamle billeder med nogle få kommentarer er godt stof. F.eks. bragte vi en lille artikel om Jernved Skoles historie. Det var aktuelt netop i dette år, da Jernved Skole sammen med andre små skoler i den nye Esbjerg Kommune blev nedlagt. Men også

Jernved Skole med elever foran, ca. 1935.
Foto: Jernved Sognearkiv.

fordi skolen i år har haft besøg af et TV-hold fra DR i en hel uge. Anledningen var tre programmer om, hvordan skoleelever i forskellige skoler sammen med en indretningsarkitekt skulle gøre deres skole mere elevenlig eller til »deres egen skole«. Producenten kom simpelthen med en forespørgsel til sognearkivet om at levere gamle fotos og andet af historisk interesse til programmet om Jernved Skole. At han så ikke brugte det, er en anden historie, men nu var det jo skrevet og kunne så lige så godt komme beboerne i Jernved til gode.

Jernved Sognearkiv er så heldig at have til huse i Aktivitetshuset, hvor der også foregår mange andre ting, f.eks. et årligt loppemarked, som trækker folk af huse. Så hvad er mere naturligt end at holde arkivet åbent ved denne lejlighed? Det gjorde vi også og fik på den baggrund lidt reklame for, hvad det er, vi går og laver. Rigtig mange folk kiggede indenfor og fik en snak om løst og fast, men også lidt om arkivet, og hvad man kan bruge det til. Vi regner med at gøre det til en fast tradition hvert år at holde åbent hus i oktober sammen med dette marked.

Vi forsøger også at følge lidt med i, hvad der sker i samfundet og at bevare det for eftertiden. Det gør vi bl.a. ved at tage billeder. F.eks. har Gredstedbro Hotel gennemgået en fin renovering i dette år. Den udvendige facade har fået sig en opstrammer med omfattende isætning af nye vinduer og nye fuger, hvilket har pyntet gevaldigt på det gamle hotel, som blev bygget i 1905. Ved at tage billeder af dette arbejde har vi selv bidraget til historien om en central bygning og dens historie i vores samfund.

Arkivet har i år været så heldigt at modtage støtte fra Jernved Andelskasse. Det har vi søgt i adskillige år, men i år gav det altså bonus. Det er vi naturligvis glade for, og vi ved også, hvad pengene skal bruges til. Vi regner nemlig med at skulle på Internettet i løbet af 2008, og det koster jo lidt ekstra at få etableret.

Kalvslund Sognearkiv

Kalvslund Skole, Koldingvej 115, Kalvslund, 6760 Ribe
Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 14.00-17.00
samt efter aftale med lederen
Leder: Juhl Bojsen Kjær, Koldingvej 45, 6760 Ribe
Tlf.: 75 42 01 84
Arkivets postadresse: Koldingvej 45, 6760 Ribe

Det har igen været et roligt år i arkivet med et par afleveringer samt nogle besøg angående slægtsforskning. Endvidere har vi haft fornøjelsen af at medvirke med oplysninger og materialer til en bog skrevet af Antoinette Christine Meldgård fra Århus. Bogens titel er »Hjortenes Vadested – mit paradys«. Forfatteren er datter af lærer Christian Meldgård, der blev lærer i den nu nedlagte gamle skole i Hjortvad, Kalvslund Sogn i genforeningsåret 1920. Lærerpæret var meget engageret i skoledistriktets forhold og hjalp beboerne, når de havde problemer ud over de faglige. Fru Meldgård, der var meget musikalsk, var kirkesanger og underviste i musik og sang samt oprettede kurser i folkedans. Bogen er en beskrivelse af et barns lykkelige opvækst i en landsby, hvor alle mennesker var gode, og hvor solen altid skinnede.

Ribe Byhistoriske Arkiv

Giørtz Plads, 6760 Ribe. Tlf.: 76 16 76 60. Fax: 76 16 39 10
Åbningstid: Tirsdag kl. 12.00-16.00 og torsdag
kl. 13.00-17.00
Leder: Karen Margrethe Melbye
Mail: ribebyarkiv@esbjergkommune.dk
Hjemmeside: www.rba.esbjergkommune.dk

2007 har været et spændende år med mange udfordringer. Nye tider kom til Ribe Byhistoriske Arkiv (RBA) den 1. januar 2007. Ved kommunalreformens ikrafttræden den 1. januar 2007 blev RBA en filial af Esbjerg Byhistoriske Arkiv (EBA). Rent fysisk har RBA stadig til huse på Giørtz Plads i samme bygning, hvor også Ribe Bibliotek residerer. Her har det ligget siden sommeren 1984. De sidste »mange« år har arkivet haft to lokaler i stueetagen, med egen indgangsdør ud mod Giørtz Plads. Time-mæssigt er arkivlederen ansat 19 timer om ugen på arkivet, og desuden leverer EBA ca. 5 timer ugentligt til arkivet i Ribe. De ekstra timer går til Richard Bøllund, som er sparringspartner, idemand og deltager i, hvad der planlægges og udføres af aktiviteter både inden for og uden for arkivets lokaler. Richard Bøllund afløser også i Ribe, når arkivlederen holder ferie m.v.

I løbet af 2007 har vi haft to aftener med fremvisning af fotos her i huset, en heldagsstur til Sprogø og en heldagsstur til den tyske ø Föhr. Det var nogle rigtig spændende

ture med lokale guider, som kunne fortælle om områdernes historie og seværdigheder. Derudover havde arkivet i maj måned besøg af et hold på 20 personer, der deltog i et ryste-sammen-arrangement for støttepædagogerne fra Esbjerg Kommunes Dagpasnings, hvor såvel Esbjerg som Bramming og Ribe blev besøgt. De fik en orientering om, hvad der foregår på RBA. Først i september var arkivet engageret til at vise billedserien »Fester og gæster i Ribe« på et af områdecentrenes i Ribe. Fremvisningen var et indslag i stedets »højskoledage« for områdets beboere. Den første billedfremvisning her i huset fandt sted den 27. september. Der var mødt 15 personer op til fremvisningen af billedserien »Fester og gæster«. Stemningen var fin, og folk fik gode oplysninger med sig hjem. Til den næste billedaften, den 21. november, var der det maksimale antal, som det lånte lokale på biblioteket kunne huse, nemlig 30 deltagere. Vi viste billeder af uidentificerede personer og lokaliteter, og vi fik sat oplysninger på en del af billederne.

I det forgangne år har 252 personer besøgt arkivet og 85 kontakten os telefonisk. Derudover har der været 30 forespørgsler pr. brev og 52 forespørgsler pr. e-mail. Arkivet modtog 77 afleveringer af blandet karakter: Dias af byens originaler, en CD-rom med luftfotos af Ribe, elevbilleder fra den nu nedlagte Øster Vedsted Skole og diverse arkivfunds. Søren Mulvad, leder af Historisk Arkiv i Seem Sogn, medvirkede til, at RBA i 2007 fik forbindelse med en svensk dame, der er indehaver af en del breve skrevet af en ripensisk kaptajn. Kaptajn J. F. Møller (1810-1862), der var født i Ribe, sejlede verdenshavene tynde og sendte mange breve hjem til familien i Ribe. Brevene findes nu hos føromtalt dame, som er slægtning til Møller. Arkivet fik lov til at låne brevene til kopiering, og Søren Mulvad har oversat kaptajnens gotiske håndskrift til latinske bogstaver, hvilket den svenske slægtning var meget begejstret for. Nu kunne hun endelig forstå indholdet af brevene.

RBA var medleverandør til en lille del af indholdet på DVD'en med De Nattergale kaldet The Boks, der udkom lige før jul 2007. Arkivet ligger inde med et videobånd fra Ribe-Revyen 1983, hvor De Nattergale optræder. En sekvens fra dette bånd er overspillet til DVD'en.

Historisk Arkiv i Seem Sogn

Seem-Varming Skole, Varmingvej 2, 6760 Ribe
 Åbningstid: Mandag-fredag kl. 9.30-11.30, dog med enkelte undtagelser
 Leder: Søren Mulvad, Varming Vesterby 9, 6760 Ribe
 Tlf.: 75 44 11 77
 Arkivets postadresse: Varming Vesterby 9, 6760 Ribe
 Mail: sergeiradonetskij@yahoo.com

Historisk Arkiv i Seem Sogn har modtaget fire mindre afleveringer i årets løb, hovedsagelig fotos og personlige papirer. En består af billeder og avisudklip vedr. en af egnens kendte skikkelser »Hejse Skomager«, som boede i et ganske lille hus, næppe mere end 20 kvadratmeter stort, og som gik meget op i brevueflyvning og fodbold. Hans erhverv var skomageriet, men han beskæftigede sig med mangeartede emner og var en kendt skikkelse i sognet.

Arkivet har været besøgt af otte forskellige hold personer, som alle har været på jagt efter forfædre. Samlingerne har været brugt af en lokalhistoriker, Helge Conradsen (»Hægge«), som har skrevet en beretning om det gamle Seem Andelsmejeri og om sognets frysehuse. Artiklerne har været offentliggjort i lokalbladet Byhornet, som udsendes fra arkivet fire gange årligt. Desuden har en mundtlig tradition dannet baggrund for en artikel i Fra Ribe Amt, nemlig beretningen om den seneste offentlige henrettelse i Ribe.

Arkivets samlinger er ved Seem Skoles lukning blevet hentet ud i lyset fra skunke, skabe og lofter og er nu placeret i et lyst og rummeligt lokale, hvor arkivaren er begyndt at indhente flere års forsømmelser med hensyn til registrering. Det er endnu uvist, om dette lokale fortsat kan danne ramme om arkivets aktiviteter.

Skads Sognearkiv

Aktivitetshuset, Sdr. Skadsvej 23, 6705 Esbjerg Ø
 Tlf.: 76 10 01 27
 Åbningstid: Mandag kl. 14.00-16.30 samt efter aftale med lederen
 Leder: Finn Ryneld, Majgårdsparken 23, Andrup, 6705 Esbjerg Ø. Tlf.: 75 16 00 48
 Mail: skadssognearkiv@mail.dk
 Arkivets postadresse: Majgårdsparken 23, Andrup, 6705 Esbjerg Ø

Etableringen af arkivet i lokaler placeret centralt i sognet har medført stigende interesse for det lokalhistoriske arbejde, hvilket har medført, at Skads Sognearkiv i 2007 har kunnet byde nye medarbejdere velkommen. Vi glæder os over den udvikling og håber, at de nye medarbejdere må føle sig velkomne i arbejdet med sognets historiske kilder.

Den store interesse for udstilling af skolebilleder i forbindelse med arkivets indvielse i 2006 har betydet, at der i 2007 er blevet arbejdet med at forberede en ny og større udstilling af billeder fra bl.a. amatørteaterforestillinger. En udstilling, som er planlagt til at åbne mandag den 7. april 2008. Derudover har året gået med at videreføre det igangværende arbejde med en fotoregi-

strering af sognet samt det langsigtede projekt med en gårdshistorie.

Blandt de nye medarbejdere er en særlig IT-kyndig, og da vi i forvejen råder over det nødvendige udstyr i form af telefon og bredbåndsforbindelse i arkivet, føler vi os godt rustet til fremtiden og ser derfor frem til forhåbentlig snart at kunne tage den nye Windows baserede Arkibas-version i brug med de mange nye muligheder, det indebærer.

Spandet Sognearkiv

Arnumvej 9, Spandet, 6760 Ribe
 Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 19.00-20.00
 Leder: Jesper Olsen, Skolevænge 6 A, Spandet,
 6760 Ribe. Tlf.: 74 86 71 36
 Arkivets postadresse: Skolevænge 6 A, Spandet,
 6760 Ribe. Mail: jo-mo@mail.tele.dk

Spandet Sognearkiv har ikke foretaget de store epokegørende tiltag i 2007. Vi har så vidt muligt fulgt de aktiviteter, der har været fra Ribe Amts Lokalarkiver i løbet af året. Organisationsmæssigt er der ingen ændringer.

Sognevandringen blev lidt anderledes i 2007, da Spandet Kirke er under renovering. Det gav os en enestående mulighed for at komme højt til vejrs, så højt at kirkespiret var i knæhøjde. Det gav en formidabel udsigt – vi kunne se Vadehavet 25 km. væk. Samtidig kunne vi se hele sognet på en helt anden måde end ellers. Det var en god aften med 60 deltagere.

Vejrup Sognearkiv

Vejrup-Endrup Fritidscenter, Skolevænget 5, Vejrup,
 6740 Bramming
 Åbningstid: Tirsdag kl. 14.00-16.00 (juli og august lukket)
 samt efter aftale med lederen
 Leder: Johannes Holm, Vibevej 11, Vejrup,
 6740 Bramming. Tlf.: 75 19 03 35
 Mail: holmvibevej@webspeed.dk
 Hjemmeside: www.vejruparkiv.dk
 Arkivets postadresse: Vibevej 11, Vejrup, 6740 Bramming

Året har været yderst interessant for arkivet bl.a. med udgivelse af Vejrup Bogen 2, der er et værk, der beretter om samtlige gårde i sognet med en komplet ejerrækkefølge. Hvor det har været muligt, er familiernes børn medtaget, krydret med små oplysninger, om en tid der jo ikke er mere. Også et jubilæumsskrift for Vejrup Venstreforening, på ca. 40 sider, har set dagens lys og er udleveret i mere end 50 eksemplarer. Det skæppede lidt i kassen og gør livet lidt lettere i arkivet.

Besøgstallet i åbningstiden, hver tirsdag fra kl. 14 til 16, er nærmest forrygende. Der har været i alt 116 personer på besøg, der kom 47 indleveringer, store som små, og der var 42 direkte søgninger på personer og familier. Resten betegnes som almindelige besøg, dog alle med direkte ærinde på arkivet. Det beviser for os, at en ugentlig åbningstid er meget afgørende.

På hjemmesiden er besøgstallet også fint. Mod forventning har mere end 1.600 personer besøgt siden, som for os er meget opmuntrende. Flere vil givetvis komme til, da vi nu har renskrevet de tilgængelige kirkebøger og folketællinger, der også er lagt til beskuelse. Det var en meget tidskrævende opgave, og ca. 10% er udeladt, da det var komplet ulæseligt.

Registreringen er på plads, med sigte på at kunne benytte Arkibas4 fuldt ud. Dog er vi parate til at møde visse forhindringer, selv om meget er lagt ind på Arkibas3.

Foto: Ca. 1946. Vejrup Lokalhistoriske Arkiv.

Mange indleveringer er fulgt af billeder, heldigvis, for det er den bedste dokumentation, der findes. Billedet ovenover er fra en mose ved Vejrup, hvor en transport er kørt fast og ma hjælpes fri af en kranvogn fra Falck. Billedet er fra ca. 1946, og vi gar ud fra, aktionen lykkedes, selv om størrelsesforholdet måske ikke peger i den retning.

Det daglige arbejde i arkivet kører efter planen. Alle fem medarbejdere har hver deres specifikke opgaver, som løses hen ad vejen: Flere tusinde avisclip er kommet på plads, og den endelige gennemgang af ca. 1.000 stk. dias er ved at være afsluttet. Vi har endvidere haft fornøjelsen af, at to kompetente medarbejdere har meldt sig, hvor der er lavet aftale med den ene, som kan afse fem til seks timer ugentlig. For god ordens skyld, bliver alle anvendte timer i 2008 registreret.

Det nye år er vi gået ind i med lige så store forventninger som hidtil, og hvor vi kan glæde os over, at det meste af »slavearbejdet« omkring det at opbygge et arkiv til at kunne omgås tidens krav er ved at være overstået.

Vester Nebel Sognearkiv

Sognehuset, Stokbrovej 18, 6715 Esbjerg N

Tlf.: 75 16 99 89

Åbningstid: Sidste torsdag hver måned kl. 18.30-20.30
samt efter aftale med lederenLeder: Henning Jørgensen, Lifstrup Hovedvej 54,
6715 Esbjerg N. Tlf.: 75 16 92 46Arkivets postadresse: Lifstrup Hovedvej 54, 6715 Esbjerg N
Mail: hj@vnsa.dk. Hjemmeside: www.vnsa.dk

2007 blev et godt og meget aktivt år for Vester Nebel Sognearkiv. Igennem året er der ført 20 indkomstjournaler. En stor del heraf var små afleveringer. Der var dog også større især i forbindelse med gravregistrering på Vester Nebel Kirkegård, så arkivet har forøget sin samling med 400 billeder i løbet af året. Ligesom sidste år har vi også modtaget flere slægtshistoriske optegnelser.

Igennem året har vi haft tre åbent-hus-arrangementer. Det første var i marts i forbindelse med Sognehusets ti års jubilæum, hvor vi havde en udstilling. I efterårsferien holdt vi foredraget Vester Nebel skolevæsen gennem tiderne, og endelig havde vi en udstilling om Vester Nebel Skoles historie i forbindelse med Åben Landsby i Vester Nebel sidst i oktober. Alle tre arrangementer var pænt besøgte.

Igennem året har arkivet haft ca. 80 besøgende og derudover ca. 20 telefoniske og skriftlige henvendelser. Henvendelserne har ofte drejet sig om slægtsforskning. Men som sædvanligt bruges vi også lokalt. På sidstnævnte front har det især drejet sig om indsamling af data til brug for argumenter til bevarelse af den lukningstruede Vester Nebel Skole.

I år blev det atter fastslået, at vores formidlingsnærsigste vigtigste redskab er vores hjemmeside. Hjemmesiden www.vnsa.dk besøges af ca. 500 hver måned. Selv om siden kun er på dansk, er der besøg fra hele verden. Det viser blot, at sproget ikke er nogen hindring for amerikanere, som ønsker at opspøge deres danske rødder. Hjemmesiden er blevet udvidet kraftigt ved, at vi nu også har indtastet de nyere kirkebøger samt folketællingen 1925, og en stor del heraf er lagt ind på siden. Et andet projekt var gravminderregistrering på Vester Nebel Kirkegård. Projektet er mundet ud i, at der nu kan søges i såvel nuværende som sløjfede gravminder på siden.

2007 blev året, hvor vi fik konverteret vores Arkibas3 data til Arkibas4. Arkivet håber nu, at Arkibas.dk kommer på gaden inden for de nærmeste år, så det bliver muligt for alle at søge i arkivets gemmer over Internettet.

Kommunesammenlægningen fik følgen, at vi har fået langt flere medspillere inden for vores arkivsamvirke i Esbjerg Kommune. Dette samvirke deltager arkivet

naturligvis aktivt i, og de næste år vil sikkert vise sig, at samarbejdet mellem lokalarkiverne, Esbjerg Byhistoriske Arkiv samt Esbjerg Kommune vil blive meget spændende. Til slut vil vi takke Esbjerg Kommune og Skast m.fl. Herreders Brandkasses Fond for deres trofaste økonomiske tilskud til arkivet. Ligeledes takker vi VNI for logi i Sognehuset og naturligvis alle, som har afleveret materiale til arkivet.

Lokalhistorisk Arkiv for Vester Vedsted Sogn

Vester Vedsted Byvej 55, Vester Vedsted, 6760 Ribe

Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 19.30-21.30

Leder: Peter Billund, Vester Vedstedvej 38, 6760 Ribe

Tlf.: 75 44 51 79

Arkivets postadresse: Vester Vedstedvej 38, 6760 Ribe

2007 betød ingen større ændringer i lokalarkivets økonomiske situation, da ingen af de ansøgninger, vi indsendte til lokale fonde, gav resultat. Fornyerelser har der derfor været få af, men vi har dog fået udskiftet stole og arbejdsborde med nyere inventar, som blev anskaffet for små midler.

Vi har modtaget fem afleveringer, som stadig registreres uden brug af Arkibas. Vi regner først med tilslutning i 2009. Bjarne Sørensen foretager en løbende opdatering af den CD-rom om sognets ejendomshistorie, som han første gang udgav for seks år siden. Den er til stor nytte ved de forespørgsler, vi får i arkivet.

I forbindelse med afholdelse af årsmøde i april måned havde vi inviteret Aase Kjems til at holde foredrag om hendes oplevelse af den tyske besættelse i Vester Vedsted. For de 30 fremmødte blev det en interessant aften med det tætte indblik, hun gav os af de trange vilkår, folk levede under i landsbyen i de fem år. Store dele af sognet var afspærret og for Vester Vedsteds beboere specielt området op til diget og skolen, hvor de tyske soldater var indkvarteret. Det store antal soldater skyldtes betjeningen af tyskernes omfattende forsvarsanlæg langs Den Jyske Vestkyst. Ved krigens ophør blev dele af det store lager af ammunition, som var opmagasineret i betonbunkers, sprængt i luften ud for diget. Forholdet mellem danskerne og besættelsesmagten var køligt, men uoverensstemmelserne blev i reglen løst på fredelig vis.

Arkivet rummer en stor samling meget velbevarede fotos af professionel kvalitet fra begyndelsen af 1900-tallet. Desværre mangler der datering af billederne. Derfor har vi begyndt arbejdet med at tids- og stedsfæste dem. Hertil har vi fået hjælp fra nogle af de ældste beboere i sognet, der kan bidrage med nyttige oplysninger til de gamle billeder.

Vilslev Sognearkiv

Kongeådal Skole, Kongeådal 17, 6771 Gredstedbro
Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 19.00-21.00
samt efter aftale med lederen. Lukket i juli
Leder: Christian Nielsen, Væesvej 6, 6771 Gredstedbro
Tlf.: 75 43 11 53
Arkivets postadresse: Væesvej 6, 6771 Gredstedbro

Igen i år har aktiviteterne i arkivet været meget nedsat, idet vi stadig savner en kyndig medhjælper primært til indtastning på computeren. Det håber vi snart at finde en løsning på. Der har i årets løb været en del henvendelser og besøg af slægtsforskere, som har kigget i vores folketællingslister og kirkebøger, selvom disse også ligger på Internettet i dag. Arkivet har ikke fået nye indleveringer i 2007. Fremtiden for arkivet er noget usikker, idet skolen, hvor arkivet har til huse, nedlægges den 1. august 2008, og bygningerne formentligt sættes til salg.

Fanø Kommune

Sognearkivet i Nordby

Niels Engersvej 5, Nordby, 6720 Fanø. Tlf.: 75 16 62 60
Åbningstid: Tirsdag kl. 10.00-12.00 samt onsdag
kl. 19.00-21.00
Leder: Linda Vesterbæk, Bavnebjerg 53, Nordby,
6720 Fanø. Tlf.: 75 16 35 95
Mail: nordbyarkivet@fanonet.dk
Arkivets postadresse: Bavnebjerg 53, Nordby, 6720 Fanø

Året 2007 er gået meget godt for Nordby Sognearkiv. Vi har fået Internetadgang, hvilket sikkert ikke vil give os mindre at lave. Der har været mange afleveringer, såsom forskellige protokoller og regnskabsbøger fra en del foreninger, bl.a. Rindby Strand Grundejerforening, Rindby Mølle, Nordby Mejeri, Nordby Turist og Erhverv m.v.

En stor del fotos og postkort er også kommet ind, og vi har været heldige at få Pastor Voldums samling af konfirmandbilleder fra 1937 til 1961, hvor nogle af os selv er på, så det har vi haft det lidt sjovt med. Dog er der desværre ikke navne på alle hovederne, men vi prøver at finde dem – det skal nok lykkes os! Vi er ligeledes godt på vej med digitalisering af vores gamle kasette- og VHS bånd, og det kører derudaf med Arkibas3, som vi er ved at rette til, så det kan konverteres til Arkibas4 engang i løbet af 2008. Så alt i alt et godt år, syntes vi.

Fanø Sparekasse har skiftet inventar ud, så vi har i arkivet fået »nye« skriveborde, borde og stole til vores læsesal. Nu fremstår lokalerne mere lyse og indbydende for vore besøgende. Nordby Sognearkiv vil gerne sige

mange tak til Fanø Kommune, Fanø Sparekasse og Skads Herreds Brandkasse for velvillig økonomisk støtte. Ligeledes en tak til vore brugere og besøgende, som gør vores arbejde til en fornøjelse.

Sønderho-arkivet

Sognegården, Landevejen 41, 1., Sønderho, 6720 Fanø
Åbningstid: Torsdag kl. 16.00-18.00 samt efter aftale
med lederen. Juni lukket
Leder: Anker Jensen, Fregatvej 3, 6720 Fanø
Tlf.: 75 16 24 41
Arkivets postadresse: Fregatvej 3, 6720 Fanø
Mail: sonderhoarkivet@nrdc.dk

År 2007 har været præget af arbejdet med indskrivning i Arkibas og forberedelse af overgangen til Arkibas4. 35 besøg og henvendelser er skrevet ind i vores »logbog«, og der er modtaget fem afleveringer. Den ene bestående af 41 digitaliserede fotos fra Fanø optaget på glasplader i perioden 1920-1935 af fotograf Hans Pors, Silkeborg. Det var en spændende aflevering.

Sønderhodansen og -musikken er genstand for stor interesse, og arkivet har lavet en speciel oversigt over arkivalier med tilknytning hertil. Det drejer sig om såvel fotos, skrevne kilder samt lydoptagelser. En lokal projektgruppe arbejder med genopstilling af et sømærke, en kåver, i klitterne syd for Sønderho. Arkivet har været behjælpelig med at finde tegninger og fotos af den oprindelige kåver, som arbejdsgruppen har efterspurgt i forbindelse med rekonstruktionsarbejdet. Arkivets opgave som formidler af lokalhistorien løses gennem artikler i borgerforeningens blad Sønderho-Nyt samt i Fanø Lokalhistoriske Forenings medlemsblad som vi laver i samarbejde med Nordby Sognearkiv.

*En af de omtalte kåvere.
Foto: Sønderho-arkivet*

Varde Kommune*Alslev Sognearkiv*

Bredgade 39, 1., Alslev, 6800 Varde

Åbningstid: Mandag kl. 19.30-21.30 samt efter aftale med lederen

Leder: Carsten Carstensen, Toftnæsvej 11, Toftnæs, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 91 83

Arkivets postadresse: Toftnæsvej 11, Toftnæs, 6800 Varde
Mail: folmerskilde@wanadoo.dk

I Alslev Sognearkiv er vi i det forgangne år gået i gang med at registrere vores arkivalier på Arkibas. Vi har talt meget om det i flere år, men har gået rundt som katten om den varme grød. Vi var vist blevet lidt for gamle til alle de mærkelige ord og begreber, man skal bruge for at arbejde med en computer: Password, download og hvad det nu alt sammen hedder. Men så meldte en yngre bankmand sig frivilligt, så nu er det ham, som sidder ved PC'en, og med god hjælp og instruktion fra konsulenten er vi kommet godt i gang.

Derudover er året gået sin rolige gang med pænt besøg på arkivet, dog lidt færre afleveringer end de forrige år. Samtidig ser det ud til, at harmoniseringen af samtlige lokalarkiver i Varde Kommune nu er ved at være på plads, muligvis i en paraplyorganisation under Varde Museum.

Ansager Lokalhistoriske Arkiv

Områdecetret, Præstegårdsvej 5, 6823 Ansager

Tlf.: 75 29 62 29

Åbningstid: Onsdag kl. 14.00-16.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Ove Nørager-Nielsen, Rødsandvej 2,

6823 Ansager. Tlf.: 75 29 71 88

Arkivets postadresse: Rødsandvej 2, 6823 Ansager

Mail: ansager-arkiv@mail.dk

Hjemmeside: www.ansager-arkiv.dk

Det forløbne år har været præget af en vis usikkerhed vedr. vores situation i den nye Varde Kommune. Vi arbejder fortsat koncentreret med Arkibas. Tre af vores medarbejdere har været på kursus i Vejle. Det går helt godt med registreringen af vore arkivalier. Vi har haft 32 besøgende og flere henvendelser, deraf en del via e-mail. Det er også blevet til en artikel i Ølgod Museums sidste årbog. Vi har flere projekter i gang, men der skal jo også være noget at skrive om næste år.

Billum Lokalhistoriske Arkiv

Billum Station, Kastanjevej 6, 6852 Billum. Tlf.: 75 22 14 48

Åbningstid: Torsdag kl. 9.00-12.00 (undtagen juli og

helligdage) samt efter aftale med lederen

Leder: Gunhild Jeppesen, Kirkebyvej 17, 6852 Billum

Tlf.: 75 25 82 41

Arkivets postadresse: Kirkebyvej 17, 6852 Billum

Mail: arkibil@mail.dk

Det har været et dejligt og travlt år i arkivets nye lokaler. Der er noteret 60 besøgende i gæstebogen, og beholdningen er øget med 26 afleveringer. Arkivet har bl.a. modtaget de to seneste protokoller fra Billum Venstreforening, hvor vi i forvejen havde den ældste protokol fra starten i 1885, hvor praktiserende læge i Billum H. Stilhoff var igangsætter og den første formand. Vestreforeningens arkiv er nu komplet fra 1885 til 2007. Fra Billum Hallen har arkivet modtaget regnskabsarkivalier m.v. Hallen blev bygget på lokalt initiativ med frivillig arbejdskraft og økonomiske bidrag og blev indviet 1974.

Billum Brugsforening 1931 med uddelerfamilien og personale:

Fra venstre Frode Balle (i bilen) senere uddeler i Aabenaa, uddeler L. Brix og Birgitte Brix med datteren Asta, Peder Burgaard Sørensen, Heine Bruun senere købmand i Holsted, Signe Olsen, Ricard Kaul og Magna Nissen (pigen foran).

Der modtages mange henvendelser især pr. e-mail, men også telefoniske og enkelte pr. brev. Det er en bred vifte af oplysninger, der er blevet efterspurgt. Redaktøren af det lokale blad »Rundt om Billum«, der udkommer fire gange årligt, har besøgt arkivet med henblik på artikler og billeder i bladet. De har i 2007 bl.a. omhandlet jernbanen, telefoncentralen, teglværkerne m.m.

Der har i årets løb været to søndagsarrangementer – dels en større familiesammenkomst og det andet i forbindelse med et åbent-hus-arrangement. 2007 blev også året, hvor arkivet fik IT-udstyr på plads. Arkibas3 blev installe-

ret og taget i brug med god hjælp fra arkivkonsulenten. Alle arkivalierne bliver nu gennemgået og registreringsne indtastet. Det er et større projekt, så arbejdsløshed indfinder sig ikke på arkivet mange år frem.

Også i år har vi fået gaver. Billum Andelskasse forærede en ny brandboks til arkivet, og Skads Herreds Brandkasse et legat. Begge dele er vi meget taknemmelige for. I skrivende stund kender vi ikke vores fremtid i det kommunale regi, men håbet er, at arbejdet i arkivet kan foregå som hidtil.

Blåbjerg Lokalhistoriske Arkiv

Sønder Allé 21, 6830 Nr. Nebel. Tlf.: 75 28 71 18
 Åbningstid: Mandag kl. 8.30-11.30 og onsdag kl. 14.00-17.00 samt efter aftale med lederen
 Leder: Inga Mulbjerg, Store Sandevej 8, Henneby, 6854 Henne. Tlf.: 75 25 40 01
 Mail: lhblaabjerg@forum.dk

Blåbjerg Lokalhistoriske Arkiv har i det forløbne år været sat på standby, idet vi det meste af året har ventet på installation og opgradering af IT. Vi har rettet Arkibas til, så det skulle være klar til at konvertere til Arkibas4. Mens computerne har stået stille m.h.t. arkivering har vi sorteret store afleveringer og haft god tid til gæster, telefonforespørgsler og hvad der ellers har været. Vi har haft ca. 151 besøgende, af disse 33 elever fra en 4. klasse samt to lærere. Det var en flok meget interesserede og lydhøre børn. En af eleverne kom igen om mandagen, hun ville gerne se, hvordan deres ejendom havde set ud tidligere.

Den 10. november var der Arkivernes Dag, og vi havde lavet en billedudstilling, fremviste gamle film og bød på kaffe. Tilslutningen var begrænset til ca. 20 deltagere, men vi fik til gengæld to gode afleveringer. Arkivet har i årets løb været i forbindelse med ca. 30 personer pr. telefon og brev. En del har besøgt arkivet for at finde ud af, hvordan deres ejendom oprindeligt har set ud især med hensyn til vinduer og døre. Vi glæder os til at få noget kendskab til Arkibas4 og komme rigtig i gang igen.

Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv

Kirkegade 3, 6840 Oksbøl. Tlf.: 75 27 15 48
 Åbningstid: Mandag-fredag kl. 9.00-11.00 er arkivet almindeligvis bemanded eller efter aftale med lederen
 Lukket i juli måned
 Leder: Anni Skov Christensen, Bøgevej 3, 6840 Oksbøl
 Tlf.: 30 12 88 36
 Mail: blaoks@mail.dk.
 Hjemmeside: www.vardebib.dk/arkiv/blhuk

Arkivet har i det forløbne år modtaget ca. 45 afleveringer, hvoraf afleveringen fra den lokale afdeling af SID absolut var den største, men også afleveringerne fra Oksbøl Vindmøllelaug, Turistkontoret og Kunststudvalget i Blåvandshuk Kommune var fyldige. Desuden større og mindre afleveringer fra private.

Vi har haft mange besøgende, som stort set kan deles i to grupper: Folk der er interesseret i Anden Verdenskrig og Flygtningelejren samt slægtsforskere. Et stigende antal henvender sig pr. e-mail, men også telefonen har ringet jævnlige. Vi har i det forgangne år arbejdet på et jubilæumskrift, i anledning af at arkivet har eksisteret i ca. 40 år. Vi har stillet vore samlinger om gruberne i Kjærgaard til rådighed for Jydsk-Vestkysten forum for deres artikelserie om dette emne, og Danmarks Radio har fået oplysninger om minerydningen, men det blev nu ikke meget brugt, da det ikke passede ind i den opfattelse, som blev lagt til grund for den færdige udsendelse.

Arkivet har pr. 1. januar 2008 fået ny leder. Thomas Nielsen ønskede at blive fritaget for denne post, da han er optaget af meget andet foreningsarbejde, men han fortsætter som menigt medarbejder på arkivet, ligesom han fortsat præsenterer os i RALs bestyrelse. Ny leder er Anni Skov Christensen.

Helle Lokalarkiv

Møllevej 1, Fåborg, 6818 Årre
 Åbningstid: 1. tirsdag i måneden kl. 14.00-16.00
 Leder: Leo Mathiasen, Pile Allé 3, 6753 Agerbæk
 Tlf.: 75 19 61 66. Mail: mathiasen@os.dk
 Arkivets postadresse: Pile Allé 3, 6753 Agerbæk

Arbejdet med arkiveringen på Arkibas4 går stille og rolig fremad. Afdelingerne i Arre, Fåborg og Agerbæk, har haft folk på et grundkursus og i et udvidet Arkibaskursus. Starup og Øse forventer at blive koblet på Arkibas efter sommerferien. I årets løb er der afholdt to fællesmøder, hvor man drøfter det fælles arbejde og evt. nye ideer. Den 1. januar 2007 ophørte samarbejdet med Grimstrup Lokalhistoriske Arkiv, da det kom ind under Esbjerg Kommune. Arkivet har modtaget en del afleveringer, forespørgsler og personlig kontakter. Skolerne har også benyttet arkiverne en del, når de arbejder med byens historie, ellers er det mest slægtsforskere, der finder mange oplysninger hos os.

I forbindelse med Arkivernes Dag den 10. november havde mange af afdelingerne åbent hus, og kaffe på kanden, men der var ikke den store interesse fra befolkningen. Interessen er større når de møder arkiverne på stande/boder i forbindelse med byfester og forskellige messer. Det synes vi også giver en god reklame. Næs-

bjerg-afdelingen har brugt megen energi på udgivelsen af bogen om Næsbyerg Skole, men der var også tid til en sommerudflugt til Nørholm Gods, hvor godsejeren viste rundt. Arrer-afdelingen har ud over arkiveringen, arrangeret vandre/cykeltur, med emnet »Hvad kan kirken og kirkegården fortælle«. Afdelingen i Øse havde besøg af en 7. klasse, som blev noget forbavsset over at høre, at der for 30 år siden var der 23 butikker i byen. Nu er der næsten ingen tilbage. Deres udflygt gik til Sønderskov Teglværk (Wienerberger) med efterfølgende kaffe på kroen, hvor der var et indlæg om Karlsgårde Sø og Værk. Starup-afdelingen havde i år arrangeret udflygten sammen med pensionistforeningen. Fåborg-afdelingen forventer at flytte i det nye borgerhus inden sommerferien 2008. Deres udflygt var igen sammen med Agerbæk. Turen gik til Fyn, hvor man besøgte Tobaksfabrikken Orlik samt Katrine og Alfreds Tomater. Agerbæk-afdelingen havde i byfestugen arrangeret en byrundtur til det lokale dambrug, hvor fiskemesteren viste rundt og fortalte om dagligdagen på et dambrug. Derefter trakterede konen os med nyrøget ørred og et glas hvidvin.

Horne Sognearkiv

Horne Skole, Mælkevejen 1, Horne, 6800 Varde
Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 14.00-17.00
Juli lukket

Leder: Svend Aage Jensen, Klokkedøj 1, Horne,
6800 Varde. Tlf.: 75 26 03 20

Arkivets postadresse: Klokkedøj 1, Horne, 6800 Varde
Mail: B.andersen@nypost.dk

I Horne Sognearkiv har det været et stille år uden de store og interessante afleveringer. Dog har vi fra Poul Bødskov modtaget et meget spændende materiale, som belyser et skibsforslis i Nordsøen, hvor der omkom to fiskere, da deres kutter sank. Materialet giver et godt og fyldestgørende indblik i de store og vidtrækkende konsekvenser en sådan tragisk ulykke medfører for de implicerede personer. Derudover har vi modtaget to legitimationskort fra krigens tid, samt en vandrebog fra Borris Landbrugsskole. Bogen er interessant, fordi den skildrer ni elevs dagligdag efter skolen gennem ca. 10 år, og den omtaler priser på diverse landbrugsvarer, karle- og pigelønninger m.m. Et par billeder er det også blevet til, bl.a. et billede af en ejendom, som nedbrændte i 1957 samt et billede af Horne Foderstofforretning antagelig fra 1965.

Vi har gjort lidt reklame for vores arkiv, idet vi havde en stand på vores torvedag i august. Standen var velbesøgt, og mange stillede spørgsmål, men vi har ikke haft

sa mange besøg i arkivet, så vi forsøger igen til næste år. Det var vores håb, at vi i 2007 skulle få registreret en masse i Arkibas3, men da vi først kom på kursus i december måned, kom vi desværre ikke i gang med det. Vi håber, at vi i år kan komme i gang med Arkibas4.

Janderup Lokalhistoriske Arkiv

Aktivitetshuset, Nybrovej 32, 6851 Janderup
Tlf.: 75 25 85 45

Åbningstid: Mandag kl. 9.00-12.00 (undtagen juli og august) samt efter aftale med lederen

Leder: Gregers Grau, Højen 4, 6851 Janderup
Tlf.: 75 25 84 89

Arkivets postadresse: Højen 4, 6851 Janderup
Mail: g.grau@post.tele.dk

Hjemmeside: www.janderup.dk/historie

År 2007 har været et normalt år for arkivet. Arkiveringsprogrammet Arkibas4 fungerer tilfredsstillende. Der forestår endnu en hel del justeringer i arkivfonde og billedregistreringer efter konverteringen fra Arkibas3.

Arkivet har i 2007 modtaget 19 afleveringer, heraf en meget omfattende fra Hyllerslev nedlagte skole. Afleveringen omfattede blandt andet mange gamle skolebøger, der havde været benyttet i Hyllerslev, Vejers, Børdrup, Okshøj og Ho, alle nu nedlagte skoler. De fleste bøger er sendt til Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv i Okshøj. Der har i årets løb været 59 besøgende, der har søgt oplysninger af forskellig art. Vi har støttet med billedkopiering til brug ved receptionen i det nye Janderup Kulturmejeri. Medarbejderne har deltaget i eksterne kurser i billedbehandling og i at lave en udstilling. Vi har solgt flere eksemplarer af sognehogen, Janderup Billum Sogne, bind I-III, og bortgivet mange slægtsbøger omhandlende Jagerslægten i Janderup til efterkommere af familien.

Det gamle mejeri i Janderup der skal være model for det nye »kulturmejeri« i Janderup. Foto: Janderup Lokalhistoriske Arkiv.

Som selvstændigt arkiv fremlægger vi vores årsberetning og årsregnskab på Janderup Sogneforenings ordinære generalforsamling. Vi har i år et regnskabsmæssigt underskud på ca. 1.800 kr. Igen i år vil vi takke alle vores donatorer, Skads m.fl. Herreders Brandkasse, Janderup Sogneforening, Folk og Kultur og alle, der har vist interesse for arkivet. Husk vi er sognets hukommelse.

Skovlund Sognearkiv

Vesterled, Borgergade 24, Skovlund, 6823 Ansager
Åbningstid: Mandag kl. 14.00-17.00
Leder: Niels Winther Christensen, Bjælkager 8, Skovlund, 6823 Ansager. Tlf.: 76 98 00 15
Arkivets postadresse: Bjælkager 8, Skovlund, 6823 Ansager. Mail: sognearkivet@skovlundnet.dk
Hjemmeside: www.skovlundsognearkiv.dk

Det gode arbejde, som var sat i gang i 2006 med registrering i Arkibas4, fortsatte i årets løb. Det bevirkede, at arkivet fik en henvendelse fra SLA, om vi evt. kunne være arkiverne i Lemvig Kommune behjælpelig med vejledning og hjælp, idet de stod overfor at skulle igangsætte Arkibas4 på alle arkiverne i kommunen. I juli måned var en del af arkivlederne fra Lemvig på et hel-dagsbesøg i Skovlund Sognearkiv, hvor de fik et minikursus i indkomstjournalisering, registrering af arkivfonde samt administration af Arkibas4. Det var så vellykket, at vores arkivleder blev hentet til at holde fire foredrag for SLA på Vingsted-centret. Efterfølgende har han udarbejdet tre Arkibas-kurser, som han jævnligt afholder i SLAs uddannelseslokale i Vejle.

Det forgangne år blev på mange måder et mærkeligt år, med megen frustration over den manglende afklaring omkring arkivernes situation såvel økonomisk som samarbejds-mæssigt med Varde Kommune. Skovlund Sognearkiv har intet hørt fra Varde Kommune, trods der verserer rygter om at »Vesterled«, hvor arkivet har til huse, vil blive nedlagt og bygningerne solgt til Skovlund Efterskole. Efter sidste år at have istandsat, malet og opsat nye gardiner er det ærgerligt, at vi nu formentlig må flytte til andre lokaler i 2008.

Arkivet blev tilbudt en meget stor samling slægtsbøger og stamtavler af familien til en afdød slægtsforsker, Aage Markussen, der oprindeligt kom fra Skovlund. Tilbuddet kom før vi anede noget om Varde Kommunes planer om at bortsælge »Vesterled«. Derfor er de ca. fem tons materiale, som blev afhentet på Samsø, opmagasineret hos Flensied i Skovlund. Forhåbentlig vil der hurtigt i 2008 blive fundet en løsning på arkivets genhusningsproblem, så samlingen kan få en plads sammen med arkivets øvrige materiale.

Thorstrup Sognearkiv

Omsorgscentret Birgitttegården, Falkevej 4, Sig, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 47 08
Åbningstid: Sidste tirsdag hver måned kl. 19.30-21.30 eller efter aftale
Leder: Svenning Olesen, Ølgårdsvej 6, Sig, 6800 Varde
Tlf.: 75 26 42 90
Arkivets postadresse: Ølgårdsvej 6, Sig, 6800 Varde
Mail: tsarkiv@hotmail.com

Med spænding har vi fulgt arkivudvalgets arbejde med at finde frem til en harmonisering af de mange lokalarkiver i Ny Varde Kommune. En aftale er endnu ikke på plads, så måske vil også 2008 blive videreført efter de oprindelige bestemmelser i de gamle kommuner.

Vi har netop investeret i EDB og regner med efter deltagelse i nogle Arkibas4-kurser at kunne påbegynde registrering af arkivalier på EDB i løbet af 2008, men forudsætningen for os er, at kommunen accepterer den fælles kommunelicens for brug af programmet.

Der er fortsat travlhed på vores lille arkiv, hvor vi i 2007 har modtaget 19 større og mindre afleveringer. Besøg og henvendelser sker i en jævn strøm, så vi har rigeligt at tage os til. I øjeblikket er vi i gang med forberedelser til at få sat en mindesten ved den nedlagte Fredensberg Mejeri, som kunne have haft 125 års jubilæum i 2008. I den forbindelse har en af vore medarbejdere travlt med at skrive teksten til et hæfte om mejeriet, hvilket dog har givet nogle problemer, da vi mangler mejeriets sidste protokol.

Også i år har vi fået fremstillet kalendere med arkivbilleder, og både postkort med billeder fra sognet samt luftfotos af Sig by er vi forhandlere af.

Tistrup-Hodde Lokalhistoriske Arkiv

Tistruplund Områdcenter, Søndergade 38, 6862 Tistrup
Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 14.00-17.00 samt efter aftale med lederen
Leder: Svend Svendsen, Elmevej 10, 6862 Tistrup
Tlf.: 75 29 92 80. Mail: tistruparkiv@nrdc.dk

Vi begyndte året med at flytte ovenpå Tistruplund. Vi har der fået meget mere plads med kontor, arkivrum, arbejdsrum, depotrum og desuden toilet og køkken. Omkostningerne ved flytningen bestod i maling til lokalerne. Vi overtog en del inventar, der allerede stod i rummene. Indgangen til arkivet foregår ad samme hoveddør som hidtil.

I januar viste vi et billedforedrag om Storegade i Tistrup Voksenklub. I august var vi Varde Museum

behjælpelige med fotografier til industriudstillingen på Ølgod Museum. I forbindelse med Tistruplunds julemarked i november havde vi som sædvanligt åbent hus, og det var godt besøgt. Vi fik i februar en ny medarbejder, som nu er vores mand i Hodde. Vi har haft to medarbejdere på SLAs kursus i Arkibas4 (udvidet), så vi står nu godt rustet til at registrere i Arkibas, som vi nu er kommet godt i gang med.

I efteråret fremstillede vi en lille folder om arkivet, som vi har lagt ud flere steder i byen og deler ud til alle besøgende. Der har været 53 gæster på arkivet og derudover telefoniske henvendelser. Som de foregående år drejer henvendelserne sig mest om slægtsforskning, men også om oplysninger om huse i vores område. I forbindelse med besøgene får vi også en hel del oplysninger til brug for arkivet. Vi har i årets løb modtaget 19 afleveringer, hovedsagligt dokumenter, men også en hel del billeder. Vi vil gerne takke både for materialer, der er indleveret, og for besøgene. Ud over registreringen af indkomne materialer fortsætter vi gennemgangen af vores billeder med henblik på identifikation og beskrivelse af disse.

Varde Lokalhistoriske Arkiv

Rådhuset, Torvet 7 A, 6800 Varde. Tlf.: 75 22 37 74
 Åbningstid: Mandag, tirsdag og fredag kl. 9.00-12.00
 Leder: Jens Lindby. Tlf.: 97 37 62 87
 Mail: lokalarkiv@vardebib.dk
 Hjemmeside: www.varde.lokalarkiver.dk

Varde Lokalhistoriske Arkiv har atter haft et travlt og virksomt år med mange opgaver og mange udfordringer. Vi kan mærke, at der er brug for arkivet, og at vi opfylder et behov for indsamling, bevaring og formidling af den lokale hukommelse.

Der har i årets løb været 77 afleveringer, en stigning på fem i forhold til året før. Bl.a. har vi modtaget to album med fotos fra Danmark Tattoo 1995, regnskabsprotokoller fra isenkræmmer Østergaard og Damgaard's Skrædderi, ca. 100.000 negativer 1960-1990 fra Børge Kjær, bl.a. bragt i JydskeVestkysten og Ugeavisen, foreningsprotokoller fra Det Radikale Venstre og Ungdommens Røde Kors, scrapbog fra Varde Motorklub og H. Palludan-Rasmussens negativer fra ca. 1900-1920.

Arkibas4 er vores daglige arbejdsredskab, og vi er blevet fortrolige med de fleste af programmets finesser. Som supplement til de almindelige regler i Arkibas har vi vedtaget nogle lokale tilføjelser, således at vi alle kan registrere på den samme måde. Lokalemæssigt er der fundet lidt ekstra plads i magasinerne, således der er

blevet plads til den fortsatte tilvækst. Detentionen, som arkivet fik overdraget til Hagemanns fotoarkiv, blev udlånt til lager for Turist- og Erhvervsrådet i forbindelse med flytning af erhvervsdelen for hele kommunen her til det gamle rådhus.

Arkivets officielle åbningstid er fortsat tirsdag kl. 9-12, men flere og flere er efterhånden klar over, at der er medarbejdere til stede så godt som hver formiddag, så i praksis har vi åbent alle formiddage. En af årets store begivenheder var Varde Lokalhistoriske Arkivs 50 års jubilæum. Vi markerede dagen med en reception, og vi havde forinden annonceret og mailet invitationer ud, så der mødte rigtig mange mennesker op. Der var mange gaver og gode ord, bl.a. betonede kulturudvalgsformand Lisbet Rosendahl værdien af det store frivillige arbejde gennem alle de 50 år. Det var en festdag for arkivet, og fra SLA deltog sekretariatschefen, hvilket senere resulterede i artikel og fotos i SLAs medlemsblad Omslaget. Samme dag præsenterede vi årets julegavehit, nemlig bogen »Varde i 50'erne«, der i fotos og tekst fortæller om Varde i det årti, hvor nogle fremsynede ildsjæle oprettede Varde Lokalhistoriske Arkiv. Bogens billeder er udvalgt og kommenteret af Inge Gelsam Kjær, Preben Palle og Jens Lindby. Bogudgivelser er rigtig god formidling. I vore magasiner ligger enorme mængder af viden, der trænger til at blive gjort tilgængelig for befolkningen. Med vore bogudgivelser gør vi opmærksom på arkivet og er med til at fremme den lokalhistoriske interesse.

Sidste år afskaffede Statens Arkiver Varde-borgeres muligheder for at hjemlåne arkivalier og mikrofilm lokalt. Flere gange i årets løb har vi måttet henvise folk til at benytte de to godkendte hjemlanssteder i Eshjerg.

Et kommunalt tilskud på 36.000 kr. suppleres af egne indtægter på kopiering af især fotos på godt 7.000 kr. Det er således en meget stor del af arkivets samlede indtægter, som vi selv fremskaffer. Det var også i 2007 at Håndværker- og Industriforeningen sponsorerede nye fladskærme til alle vore pc'ere – samlet pris 20.000 kr. Denne støtte er vi meget taknemmelige for.

Arkivets dygtige personale gør et fantastisk stykke arbejde til glæde for Varde og for både nutidige og fremtidige brugere. I årets løb er Peder Løgstrup Bjerg flyttet til Askov, og arkivet mistede dermed en dygtig medarbejder med speciale i Varde Landsogn. Det er nødvendigt hele tiden at følge med tiden, og arkivets medarbejdere deltager da også i mange kurser, således at vore kompetencer hele tiden kan være på et højt niveau. Ligeledes er det nødvendigt at være med på den teknologiske front, og heldigvis har vi en meget interesseret IT-mand, så vi skal ikke være nervøse for at sakke bagud på dette område.

Det er meget vigtigt at sørge for en ordentlig uddannelse af medarbejderne. Derfor er det godt, at SLA har oprettet en grunduddannelse for arkivmedarbejdere. To medarbejdere (Elly Jensen og Helge Borg) har nu afsluttet dette kursus, og de har nu bevis på, at de er uddannede arkivmedarbejdere. De næste to medarbejdere er i gang med uddannelsen. Inge Gelsam Kjær og Kurt Kristiansen har deltaget i tre ud af fire moduler. Hvert modul varer to dage. Endelig har Helge været på et udvidet Arkibas-kursus, ligesom arkivet har deltaget i enkelte seminarer og konferencer. I 2006 brugte arkivet 20.000 kr. på videre- og efteruddannelse, og i år har udgiften været 15.000 kr. Alle nye medarbejdere gennemgår SLAs grundkursus for arkivmedarbejdere. Efter at have gennemgået uddannelsen er medarbejderne rustet til at deltage i det daglige arbejde med at udvikle arkivet og dets virksomhed. Det er intentionen, at efteruddannelse af medarbejderne skal fortsætte, således at Varde Lokalhistoriske Arkiv fortsat kan være et af Vestjyllands største og bedste lokalhistoriske arkiver.

Arkivet har et godt samarbejde med mange mennesker og instanser i Varde og omegn. Det er en fornøjelse at være ansat et sted, hvor arkivets gode navn og rygte er med til at åbne mange døre. Jeg vil også her fremhæve det gode samarbejde, der er fremstået mellem arkiverne i Varde Kommune. Trods forskelligheder har vi været helt enige om, at det er sagen – lokalhistorien – der er det vigtigste. Der er nu 18 arkiver i den nye kommune. Allerede i maj 2005 var arkiverne på forkant, og var samlet til det første stormøde om den nære fremtid. Der har været afholdt flere stormøder, og der er blevet nedsat et arbejdsudvalg. Der har hele vejen igennem været bred enighed om, at der er behov for, at kommunen opretter et kommunalt arkiv/stadsarkiv, ligesom der er et stort behov for koordinering og rådgivning samt uddannelse indenfor kommunens arkivvæsen. Udvalget har afleveret en grundig beskrivelse af alle arkivers situation mht. økonomi, lokaler, struktur osv. til den kommunale administration. Endelig har arkivudvalget i slutningen af 2007 haft foretræde for det kommunale udvalg for kultur og fritid. Vi anbefalede at bevare arkivernes nuværende struktur for at holde fast i det gode samarbejde, der er opnået internt mellem arkiverne, og for at lade reelle behov være afgørende for en evt. ændring af strukturen.

1. januar 2007 ophørte desværre Varde Kommunes repræsentation i arkivets styrelse. Der blev derfor foretaget et par rettelser i vedtægterne (i tilfælde af stemmelighed er formandens stemme udslagsgivende), således at styrelsen fortsat er funktionsdygtig. Der blev også valgt ny formand, Helge Bechsgaard. Alt i alt er der altså nok at tage fat på i Varde Lokalhistoriske Arkiv, og der bliver

ydte en kæmpestor indsats af alle medarbejdere med det formål at servicere borgerne og gøre arkivet endnu bedre. Næste år skulle vi gerne have de mange negativsamlinger registreret og sat op på hylder. Det drejer sig såvel om avisfotografers som portrætfotograf Hagemanns arkiver. Digitalisering af lyd- og videobånd bliver også en af de kommende store opgaver, som en af arkivets medarbejdere i øvrigt allerede er i fuld gang med. I den forbindelse skal der anskaffes ekstra harddiske til lagring. Bevaring af lyd og video har hidtil bestået i at spole båndene med mellemrum, men alligevel er bevaring på disse medier en tvivlsom sag. Til gengæld skulle bevaringsaspektet så være løst med lagring dels på harddisk, dels på eksternt medie, ligesom de to medier skal opbevares på to forskellige lokaliteter. Samtidig vil digitaliseringen give helt nye muligheder for fremstilling af kopier.

Ølgod-Strellev Lokalhistoriske Arkiv
Kulturhuset, Vestergade 5-7, 6870 Ølgod
Tlf.: 75 24 50 11, lok. 5
Åbningstid: Tirsdag kl. 14.00-17.00
Leder: Frede Møller Kristensen, Skrænten 29,
6870 Ølgod. Tlf.: 75 24 43 00
Mail: post@oelgodmuseum.dk

Et gammelt mundheld siger, at intet nyt er godt nyt. Men gælder det nu også stadigvæk? Samtidig siges det jo også, at stilstand er tilbagegang. Med hensyn til vort lokalarkiv kan man godt rent umiddelbart have den opfattelse, at der intet er sket i årets løb. Dette set i lyset af, at arkivet fortsat har til huse i utidssvarende lokaler. Arkivet har jo som bekendt været en del af Ølgod Museum, der pr. 1. januar 2007 er fusioneret med Varde Museum. For så vidt skulle alt være ved det gamle. Men i virkeligheden er den større afstand mellem arkiv og museumskontor blevet mærkbar. Det er naturligvis en af følgevirkningerne i den nye kommunalstruktur, som vi alle på et eller andet niveau skal indordne os under og leve med. Desuden er den overordnede organisation af lokalarkiverne i Varde Kommune endnu ikke på plads, hvilket selvfølgelig har betydning en del usikkerhed med hensyn til kompetence og økonomi. I skrivende stund må det indrømmes, at der endnu ikke er en afklaring.

På vort arkiv har vi altid haft et godt samarbejde med museet, og det er da også vor overordnede holdning, at vi fortsat ønsker at være tilknyttet museet, altså nu Varde Museum. På arkivet er vi nu kommet så langt, at Internetforbindelsen er etableret, hvilket er en forudsætning for at vi kan begynde at arbejde med arkiveringsprogrammet Arkibas. Samtidig hermed skal de personer, der skal forestå indtastningen af de mange arkivalier på

registreringsprogrammet, gennemgå et kursus i brugen af Arkibas.

Som følge af kommunalreformen er bibliotekets lokalhistoriske håndbogsamling, der hidtil har været placeret på arkivet nu blevet anbragt i selve biblioteket, hvor vi selvfølgelig kan gøre brug af den. Kirkebøger, folketællingslister og andre opslagsværker med direkte relation til arkivet forefindes dog fortsat her.

Af bemærkelsesværdige aflevering kan nævnes alt materiale af lyd- og billedbånd fra den nu nedlagte TV-Ølgod. Materialet har stor historisk værdi. I det hele taget har vi i tidens løb fået en ganske betydelig samling af billedmaterialer, som vi har modtaget fra fotografer med forretning i Ølgod.

For de små lokalhistoriske arkiver er de frivillige arkivmedhjælpere af uvurderlig betydning. Tilsammen udgør de enorm lokalhistorisk indsigt og viden. De frivillige er Nich. Riis, Inger Jørgensen, Møller Bargisen, Gunnar Laustsen, Egon Thomsen, Peter Andersen, og Henry Buhl samt Frede Møller Kristensen. Med en stor tak for året 2007 er det vort håb, at vi fortsat må have mulighed for at drive vort lokalhistoriske arkiv til glæde og gavn for eftertiden.

Henry Buhl og Møller Bargisen beskæftiget ved computeren i Ølgod Lokalhistoriske Arkiv.

Vejen Kommune

Aastrup Sognearkiv

Borgergade 121, 6752 Glejbjerg, Tlf. 75 19 85 69
 Åbningstid: 1. og 3. torsdag hver måned kl. 15.00-19.00
 samt efter aftale med lederen
 Leder: Birthe E. Cramon, Ryttervænget 7, 6752 Glejbjerg
 Tlf.: 75 19 83 87
 Post til: Ryttervænget 7, 6752 Glejbjerg
 Mail: Birthe.E.Cramon@skolekom.dk

Aastrup Sognearkiv har i 2007 været igennem den store omvæltning, at arkivet har fået ny leder pr. 1. april 2007 samt delvis ny bestyrelse. Som ny leder og bestyrelse tager det selvfølgelig tid at finde sine ben at stå på, og det er jo ikke ligefrem en nem opgave at skulle efterfølge Olga Pedersen som leder af arkivet. Derfor har vi i arkivets bestyrelse valgt at tage den tid, det tager, at sætte sig ordentligt ind i tingene og hjælpe hinanden med at udfylde arkivets opgaver. Vi er også så heldig stillet, at vi stadig kan kontakte Olga og bruge hendes viden og kompetencer.

Vi har som i de foregående år jævnt med besøgende på arkivet, og vi har også fået en del henvendelser pr. e-mail. Vi har også fået et par afleveringer. Bogen Aastrup Sogn i det 20. århundrede, som Olga Petersen var tekstforfatter til, og som blev udgivet i 2005, har stadig interesse, og vi har i 2007 solgt den del eksemplarer af den.

Noget af det der har fyldt en del på arkivet, er hvad der skulle ske med alle lokalarkiverne i forbindelse med kommunesammenlægningen. Vi har derfor været til et fællesmøde i Rødding, hvor vi drøftede, hvordan vi i de lokalhistoriske foreninger og arkiver kunne støtte og hjælpe hinanden gennem Arkivrådet med f.eks. en fælles kommunelicens til Arkibas, fælles indkøb osv. På mødet gennemgik vi vedtægterne for Arkivrådet i Vejen Kommune og besluttede også, at hvert arkiv skulle udarbejde en hvidbog, der beskriver hvert enkelt arkivs bygning, indhold, økonomisk støtte osv., som kan være med til at give et overblik over de forskellige lokalhistoriske foreninger og arkiver i Vejen Kommune.

Fremtiden er altid spændende og for os fyldt med udfordringer. Vi er fem frivillige medarbejdere beskæftiget på arkivet, og har et par ekstra frivillige hænder at trække på til forskellige opgaver. En af de store udfordringer i fremtiden bliver en omregistrering af alle arkivets arkivalier i Arkibas.

Historisk Arkiv for Brørup og Omegn

Biblioteket, Stadionvej 6, 6650 Brørup. Tlf.: 75 38 18 78
 Åbningstid: Torsdag kl. 15.00-17.00 samt efter aftale med lederen
 Leder: Peter Christensen, Rahbæks Allé 24,
 6650 Brørup. Tlf.: 75 38 42 81
 Hjemmeside: www.broerup-lokalhistorie.dk
 Mail: arkivet@broerup-lokalhistorie.dk

Det forløbne år er som sædvanligt gået med stor travlhed på arkivet. Omregistreringen af de gamle arkivalier er meget omstændelig og tidkrævende, men skrider dog planmæssigt fremad takket være en målrettet og stor indsats fra Ellen Sørensen og Inge Allesø. Der er en stor

tilfredsstillelse i at få alle de gamle sager ud på bordet og få dem registreret på en måde, så det i fremtiden bliver betydeligt lettere at finde rundt i, hvad der findes på arkivet. Vi er via arbejdet faldet over meget gamle dokumenter, som det har været nødvendigt at ofre tid på at transskribere for overhovedet at blive klar over, hvad det drejer sig om. Det drejer sig blandt andet om meget gamle dokumenter fra Hulkjær og Hulvad, som Gerda Philipp og Kaj Larsen har formået at gøre læselige. Anne Kirstine Nielsen er behjælpelig med renskrivning af andre, lettere læselige dokumenter, hvis indhold på den måde også bliver mere tilgængelige for interesserede, hvilket er til uvurderlig hjælp, når der skrives lokalhistorie. Inge Allesø og Karen Knudsen har deltaget i flere relevante kurser i arkivets interesse. Karl Johan Hamann yder fortsat en stor hjælp til arkivet med praktisk papirarbejde og salg af medlemskort.

Arkivet har i efteråret fremvist gamle billeder fra Folding ved generalforsamlingen i Nørhølling Landsbyråd. Ved et formiddagsmøde på Fredenshjem i efteråret viste Holger Busch Nielsen en stor serie billeder fra egnens mindsteder og mindesten. Ved begge arrangementer vist stor interesse for det fremviste, og Fredenshjem traf på stedet aftale om et tilsvarende møde først i det nye år, hvor emnet så skulle være Brørup før og nu. Problemet med vores helt uholdbare pladsproblemer, som nu har stået på i ganske mange år, er vi nu omsider blevet stillet i udsigt vil blive løst i 2008 ved at sammenlægge arkivets nuværende trangne rum med det halve af det tilstødende mødelokale.

Vi er indgået i et formelt samarbejde med de mange andre arkiver i Vejen Kommune, der er medlemmer af SLA. Det vil indebære en minimal ændring af vore vedtægter, idet vedtægterne i dette nye Arkivråd foreskriver, at et arkivs arkivalier ved en eventuel nedlæggelse af et arkiv skal tilgå de øvrige arkiver i kommunen. Det er vort håb, at det nye samarbejde betyder, at alle arkiverne kan komme med på en såkaldt kommunelicens til den nye moderne Windows baserede version af vores arkiveringssystem Arkibas, så vi kan komme med helt i front. Ved det kommende arkivsamarbejde får vi mulighed for at deltage i samlede indkøb af arkiveringsmaterialer, som udgør en betragtelig post i arkivets økonomi. Derudover forventer vi, at et sådant arkivsamarbejde vil kunne udvirke en mere rimelig fordeling af kommunens tilskud til driften af de forskellige arkiver i kommunen.

Arkivets økonomi er stadig tilfredsstillende, takket være den seneste kontingentstigning til 75 kr. om året, som var blevet nødvendig, da vi som forudset blev gjort bekendt med, at vi ikke længere kunne forvente at få årsskriftet lavet pr. honnør på kommunekontoret. Der

er dog ret store omkostninger ved blot at følge nogenlunde med tiden. Den moderne form for arkivering medfører et stort forbrug af nye opbevaringsmaterialer, idet hvert enkelt billede skal opbevares særskilt, hvilket også indebærer, at arkivalierne fylder betragteligt mere end under den tidligere opbevaringsform, hvor en mængde billeder blot blev opbevaret i et læg, hvilket selvfølgelig ikke var optimalt, idet billederne i visse tilfælde klæbede sammen. Så selvom det fylder mere, er det det eneste rigtige. Vi har i det forløbne år anskaffet os en ny og bedre computer til arkivets almindelige daglige arbejde, og begge vore computere er nu forsynet med nye fladskærme. Vi har også anskaffet en ny scanner, som er særlig velegnet til scanning af alle vore gamle glasplader, negativt og vore gamle dias. Denne scanner er udlånt til vores mangeårige medlem Niels Kristian Nielsen, som har påtaget sig opgaven med at scanne de gamle glasplader. Denne store opgave skrider også planmæssigt fremad, hvilket arbejde vi er meget taknemmelige for at få udført.

Ved forrige årsskifte sikrede vi os i forbindelse med kommunesammenlægningen en del af kommunens overskydende kontormøbler, blandt andet et par gode hæve/sænke skriveborde, med henblik på at være nogenlunde forsynet, når vi som forventet får bedre lokaler stillet til rådighed i det nye år. Der vil dog utvivlsomt blive brug for en del af vores sparepenge til nyanskaffelser i denne forbindelse, hvis vi skal blive i stand til at indrette os på en måde, så vi kan være bekendt at invitere folk indenfor.

Unge fordybet i lokalhistorie på arkivet i Brørup.

Det er igen i år lykkedes os at samle materiale til et interessant årsskrift, og vi er allerede godt i gang med at indsamle indlæg til årsskriftet for 2009. Der er gode kræfter i gang med indsamling af materiale fra Brørup Sogns nordlige områder, som vi regner med, vil kunne få vores

særlige interesse i dette årsskrift. Der er jo emner nok at tage fat på, så vi regner med fortsat at kunne magte at levere et årsskrift hvert år fremover. Dette arbejde er helt afhængigt af Holger Busch Nielsens fremragende indsats, hvorfor vi skylder ham en særlig tak. Hermed en stor tak til alle, både bestyrelsen og de øvrige frivillige, for deres store indsats i det forløbne år, og til medlemmerne for deres støtte til foreningen.

Lokalhistorisk Arkiv Holsted

Vestergade 17, 1., 6670 Holsted. Tlf.: 75 39 20 10
Åbningstid: Onsdag kl. 14.00-18.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Klaus Hansen, Foldingbrovej 13, 6670 Holsted
Tlf.: 75 39 33 61. Mail: Holsted-Lokalarkiv@mail.dk

I 2007 har der, som sædvanligt, været travlhed på arkivet og antallet af besøgende har været lidt større end sidste år, nemlig 188 mod 163 henvendelser. Antallet af afleveringer er også steget noget, nemlig til i alt 91 registrerede afleveringer mod 79 registrerede afleveringer for 2006.

Vi har i det meste af 2007 haft travlt med registrering af arkivmaterialet fra Tobøl Egnarkiv, som vi modtog i 2005 – i alt 15 flyttekasser med arkivalier. Vi er dog blevet så godt som færdige med at indlemme dette. Vi har endnu blot nogle billeder, som vi er i gang med at identificere. To af de tre store afleveringer, der blev omtalt i sidste års beretning, nemlig den fra Holsted Varmeværk og den fra SID, Holsted er vi blevet færdige med. Den tredje fra Holsted Erhvervs- og Turistråd, som er kolossal stor, er vi ikke færdige med endnu, men vi klør på, så godt vi kan.

Vi er kommet godt i gang med registreringsprogrammet Arkibas4, som vi fik opgraderet og først fik til at køre ved udgangen af 2005. Der er dog stadig nogle små fejl, som vi håber, vi får rettet i løbet af 2008. Vi har i løbet af året modtaget flere temmelig store afleveringer, blandt andet en flyttekasse med materiale om Føvling Kirke m.v. Disse store afleveringer vil vi i 2008 have rigtig travlt med at få registreret. Som sædvanlig har vi overtaget udklip af lokalt stof fra Lydavisen, dvs. godt 500 sider er det blevet til. En stor tak skal lyde til de frivillige personer, der klipper og klistrer.

Lokalarkivets arbejdsgruppe har i året, der er gået, afholdt otte møder. I februar måned deltog arkivet med to personer i et RAL-kursus på Esbjerg Byhistoriske Arkiv omkring håndtering af digitale billeder, og i marts måned med to personer på et billedregistreringskursus i Helle-hallen. Arkivet deltog desuden i RALs årsmøde på Askov Højskole den 8. marts 2007. Endeligt

har to personer fra arkivet deltaget på SLAs Arkibas4 kursus i tre moduler.

På et møde i februar måned blev en ændring til vores forretningsorden vedtaget. Ændringerne skyldes at Holsted Kommune ikke eksisterer mere. Navnet er ændret fra Lokalarkivet for Holsted Kommune til Lokalhistorisk Arkiv Holsted. Vi har i den forbindelse fået doneret et logo fra kunstneren Jørgen Steinicke. Logoet er en tegning af Bjøvlundtrolden med teksten Lokalhistorisk Arkiv Holsted i en cirkel rundt om tegningen. Bjøvlundtrolden er en udsmykning, der er indmuret i Holsted Kirke og stammer fra den gamle Holsted Kirke, der lå vest for byen ved kirkegården.

Lokalhistorisk Arkiv Holsteds nye logo der er designet og doneret af kunstneren Jørgen Steinicke fra Holsted.

Den 28. november deltog arkivet i julemarkedet i Føvling. I lighed med 2007, blev der fremstillet et antal kalendere for 2008 med gamle billeder. Der blev fremstillet to forskellige kalendere for 2007, den ene med gamle billeder fra Holsted og den anden med billeder fra Føvling, Stenderup og Tobøl. Ud over ovenstående har året budt på lidt af hvert.

Lokalarkivet har gennem mange år haft en del foreringsfaner til opbevaring. For at bevare disse så de ikke går til, arbejder vi i øjeblikket på en ordning så de kan konserveres og bevares for eftertiden. Måske er det nødvendigt at opbevare dem uden for lokalarkivets lokaler. Vi har ikke færdigforhandlet aftalen, men forventer at den falder på plads i 1. halvår af 2008.

Vi har i nogle tilfælde i løbet af året fået efterlyst nogle billeder i lokalavisen og har haft god respons på dette. Endelig må det nævnes, at arbejdet i lokalarkivet ikke kunne lade sig gøre uden at have en flok af gode entusiastiske hjælpere, hvad vi heldigvis har i lokalarkivets arbejdsgruppe.

Hovborg Lokalhistoriske Arkiv

Hovborg Skole, Lindevej 5, 6682 Hovborg
Åbningstid: 1. og 3. tirsdag hver måned kl. 14.00-16.00
Leder: Poul Hansen, Sandagervej 11, 6682 Hovborg
Tlf.: 75 39 61 70

Besøgstallet på arkivet er lidt mindre end sidste år grundet redueringen af åbningstiden til 1. og 3. tirsdag i måneden – undtaget skoleferier, hvor arkivet holdet lukket. Efter 2003, hvor skolen havde 100-årsjubelium, har der været mange henvendelser fra alle dele af Danmark. I september 2007 afholdtes »den store klassefest«, hvor arkivet bidrog dels ved ekstraordinær åbningstid dels gennem udstilling i forbindelse med »klassefesten«. Arkivet havde i den forbindelse usædvanligt mange besøgende.

Arkivet samler stadig billeder fra landsbyen og nærområdet. Det var egentlig besluttet, at alle huse indenfor bygrænsen skulle fotograferes i maj 2007, men dårligt vejr betød, at det blev udsat til senere. Der registreres indtil for nylig i Arkibas³, men da arkivet forventer at få Arkibas⁴ i løbet af 2008, er arkiveringen midlertidig sat på standby.

Arkivet har i det forløbne år samlet materiale fra Anden Verdenskrig, hvor skolen og bygningen, hvor arkivet ligger, var inddraget af tyskerne. Ældre borgere er blevet interviewet, og alle disse kilder vil blive sat på skrift og senere blive samlet i en lille bog, som efter planen skal sælges til interesserede.

Arkivet har arrangeret en meget vellykket arkivaften, hvor der vises gamle filmklip fra landsbyen – hovedsagelig fra 1950'erne og 1960'erne. Poul Hansen fra arkivet stod for gennemførelsen af arrangementet og krydrede på fortrinlig vis filmfremvisningen med anekdoter fra Høxborg. Der var så mange tilhørere, at det kneb med at finde plads til alle! Høxborg Lokalhistoriske Arkiv blev betænkt med et større beløb af et tidligere medlem af arkivets bestyrelse, Kristian Jakobsen. Han var i mange år et skattet medlem af bestyrelsen, og pengene bruges bl.a. til indkøb af nye reoler og nyt møblement samt køb af program og licens til Arkibas⁴. Arkivet retter en tak til de mennesker der uge efter uge kommer i arkivet, og er med til få tingene til at køre.

Vejen Lokalhistoriske Arkiv

Østergade 2, Postboks 186, 6600 Vejen. Tlf.: 79 96 52 75
 Åbningstid: Tirsdag og onsdag kl. 9.00-14.00, torsdag kl. 8.00-12.00 samt den første mandag hver måned kl. 17.00-20.00 i månederne oktober til april
 Leder: Linda Klitmøller
 Mail: lokalarkivet@vejenkom.dk

Med indgangen til 2007 ændrede Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune navn til Vejen Lokalhistoriske Arkiv. Navneskiftet var en konsekvens af kommunalreformen. Arkivet dækkede ikke længere hele Vejen Kommune, kun det nordøstlige hjørne af den nye Vejen Kommune.

Arkivet har i en årrække arbejdet på at få alle arkivalier og fotografier registeret i Arkibas. Det er et større projekt, som vi endnu ikke er blevet færdige med, men vi er nået et godt stykke vej. Alle større arkivfonde er blevet registreret i Arkibas og dertil kommer lidt over 7.000 fotografier. Indenfor overskuelig tid vil vi have konverteret alle arkivfonde registeret i det tidligere system til Arkibas, mens der stadig mangler mange fotografier. Arkivet råder over en usædvanlig stor fotosamling, især er vores negativsamling meget stor. Det vil tage år at få den samling registreret. Vejen Lokalhistoriske Arkiv er en del af Museet på Sønderkov, og da arkivets leder også er ansat som inspektør ved museet, har der i det forløbne år været et tæt samarbejde mellem museum og arkiv om et par større projekter.

Vejens største virksomhed gennem tiderne Phønix A/S blev i 1997 solgt til det norske firma Riber. Phønix havde i en årrække haft et mindre virksomhedsmuseum, men i 1997 var det nedtaget og pakket i en container sammen med dele af virksomhedens arkiv. Museet overtog i forbindelse med salget containerens indhold. Genstandene indgik som en del af museets samlinger, arkivalierne kom til Erhvervsarkivet i Århus, mens lokale fotos blev bevaret på Vejen Lokalhistoriske Arkiv. I 2007 havde Phønix 100-års jubilæum. Det blev fejret med åbent hus på virksomheden på dagen. Virksomhedsmuseet på Phønix genopstod for en stund. Museet på Sønderkov og Vejen Lokalhistoriske Arkiv havde i fællesskab arrangeret udstillingen, som blev besøgt af rigtig mange vejensere.

Industrikulturens År 2007 blev markeret over hele landet, også i Vejen med særudstillingen »Forskning for Folket, naturvidenskabelige pionerer i Malt Sogn«. Udstillingen blev arrangeret i et samarbejde mellem Museet på Sønderkov og Poul la Cour. Igen var Vejen Lokalhistoriske Arkiv en yderst aktiv medspiller. Udstillingen fortalte historien om Poul la Cour og dansk vindmølleindustri vugge, om Frederik Hansen og Askov Forsøgsstation for Planteavl og om Niels Pedersen og Ladelund Landbrugsskole. I forbindelse med udstillingen blev der bragt en serie artikler i Vejen Avis samt arrangeret rundvisninger og foredrag.

Besøgstallet i 2007 lå på omkring 300. Vi har besvaret knap 120 skriftlige eller telefoniske henvendelser og vi har haft 42 indleveringer. Blandt de større indleveringer var arkivet fra den nedlagte Værst Brugsforening og en påbegyndte løbende indlevering af arkivet fra Husflidsskolen i Askov og virksomheden Anders Lervad og Søn. Det er endvidere blevet til en enkelt byvandring og et par rundvisninger i Skibelund Krat.

Af Historisk Samfund For Ribe Amts tidligere udgivelser kan følgende stadig leveres:

Lille vejledning i læsning af gotisk skrift. Af H. K. Kristensen. 16 s. Kr. 20,00

Peder Hegelunds Almanakoptegnelser 1565-1614, bd. I-II. Af Bue Kaae. 180 s. Kr. 225,00

Fra kommis til museumsleder. Søren Manøes erindringer. 97 s. Kr. 70,00

De drog ud og kæmpede for friheden. To udvandrertistorier fra Den spanske borgerkrig og Anden Verdenskrig. Grete Jæger og Søren Manøe. 154 s. 165 kr. For medlemmer 125 kr.

Stavnsbånd og Vestjylland – blev bonden fri? Af Jørgen Dieckmann Rasmussen. 33 s. Kr. 20,00

Ribe Domkirke, hæfte I-II og hæfte III-IV. Danmarks Kirker. Nationalmuseet. Kr. 50,00 pr. dobbelthæfte.

En landsbydreng blev læge. J. P. Karkovs erindringer. 66 s. Kr. 48,00

Besættelsestidshistorier fra Ribe Amt. Redigeret af Jørgen Dieckmann Rasmussen og Birgitte Herreborg Thomsen på grundlag af oplæg fra lokalarkiverne. Kr. 138,00

Bondegårde i Skads Herred 1636-1760 – deres byggemåde og indretning, af Henrik Vensild. 196 s. Udgivet i samarbejde med Landbohøistorsk Selskab. Pris 249 kr. For medlemmer af Historisk Samfund 199 kr.

Seem Sogns Historie. Af Søren Mulvad. Kr. 150,00

En Esbjergdreng fortæller – om løse typer og aviser. Af Sigurd Broch. 68 s. Kr. 60,00

Register til Fra Ribe Amt 1902- 2002. Kr. 100,00.

Bidrag til landbrugets historie i Varde-egnen. Af Chr. Mathiesen 1881. Ny udgave 1982. 94 s. Kr. 50,00

Våben og gyldne kæder. Af Olga Pedersen og Søren Manøe. 48 s. 75,00 kr. Nye medlemmer får bogen gratis.

Historiske oplysninger om Slaugs Herred. Af Sognepræst John Møller. Genoptryk. 268 s. 100,00 kr.

Skoletiv i Vestjylland. Af Uwe Dall. 114 s. 125 kr.

Oluf Nielsens herredsbeskrivelser

- Slavs Herred 1868. Fotografisk optryk 1981. 62 s. Kr. 45,00

- Vester Horne Herred 1865-67. Fotografisk optryk 1984. 66 s. Kr. 75,00

- Skads Herred 1862. Fotografisk optryk 1985. 176 s. Kr. 75,00

Tilbud

De store skibe – deres ø og mennesker. Videofilm. Fanø omkring 1900. Af Hrolf Thorulf m. fl. Kr. 50,00

- Kjære Broder, breve fra Terkel Kristensen 1866-1918. Ved Flemming Just. 188 s. Kr. 50,00

- Breve fra Niels Kristensen 1865-1913 – et tidsbillede fra Aal sogn. Ved Frode Sørensen. 176 s. Kr. 50,00.

- Folk og Folkestyre i 150 år. Udg. Af Ribe Amts Lokalarkiver og Historisk Samfund for Ribe Amt. 116 s. Kr. 50,00.

Alle tre bøger for Kr. 100,00.

Ældre årgange af Fra Ribe Amt. Forespørg på ekspeditionen: Tværvej 10. Bække. Tlf. 75 38 97 06. e-mail: histsamfund@profibermail.dk

Historisk Samfund modtager gerne ældre årgange af Fra Ribe Amt.

INDHOLD

Hoy-Nielsen, Aja:	
Hilsen fra Spangsberg Sanatorium	3
Mulvad, Soren:	
Den seneste offentlige henrettelse i Ribe	9
Manøe, Soren:	
H.C. Andersen og Ølgod Præstegard	27
Jensen, John V.:	
Købstadslatin eller nationalromantik	32
Eskildsen, Karsten:	
Valdemar Nielsen – den republikaner degn fra Bryndum	47
Pedersen, Olga:	
Afholdslogen »Støt os Vel« i Bramming	75
Frandsen, Johs. Nørregaard:	
Grimstrup om my mind	95
Mindeord	113
Generalforsamling	115
Bibliografi	121
Register	128